

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования имени И. Алтынсарина

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРІЛУІНЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР
БАЛАНЫҢ ОТБАСЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ
ПО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКЕ СЕМЬИ
С РЕБЕНКОМ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ
ПОТРЕБНОСТЯМИ**

**Нұр-Сұлтан
2020**

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2020 жылғы 7 желтоқсандағы № 12 хаттама)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 12 от 7 декабря 2020 года)

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланың отбасына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020. – 102 б.

Методические рекомендации по психолого-педагогической поддержке семьи с ребенком с особыми образовательными потребностями. Методические рекомендации – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2020. – 102 с.

Әдістемелік ұсынымдарда ЕБҚ бар баланың дамуына жағдай жасаудағы отбасы мен мектептің өзара әрекеттестігінің рөлі көрсетілген. Әлемдік тәжірибе негізінде ЕБҚ бар білім алушылардың отбасымен жұмысты ұйымдастырудың табысты тәжірибелерінен мысалдар келтірілген, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баласы бар отбасын психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша ұсынымдар ұсынылған.

Әдістемелік ұсынымдар жалпы білім беретін мектеп басшыларына, мұғалімдерге, әдіскерлерге, білім басқармалары мен бөлімдерінің мамандарына арналған.

В методическом пособии раскрывается роль взаимодействия семьи и школы в создании условий для развития ребенка с ООП. На основе мирового опыта представлены примеры успешной практики организации работы с семьей обучающихся с ООП, предложены рекомендации по психолого-педагогической поддержке семьи с ребенком с особыми образовательными потребностями.

Методические рекомендации предназначены руководителям, учителям общеобразовательных школ, методистам, специалистам отделов и управлений образования.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2020
© Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина, 2020

Кіріспе

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасының білім беру саясатының басым бағыттарының бірі мектептерде мектеп қоғамдастығының барлық мүшелерін «қамтитын» білім беру ортасын құруға және дамытуға мүмкіндік беретін атмосфераны қалыптастыру үшін жағдайларды қамтамасыз ету болып табылады.

Мемлекет басшысы Қ. Тоқаев 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында: «Күнделікті мәселелерді шешумен қатар, балалардың бәріне бірдей мүмкіндік туғызу үшін жүйелі шаралар қабылдау қажет. Балаларымыз қай жерде тұрса да, қандай тілде оқыса да сапалы білім алуы керек» деп атап өтті [1]. Білім беру ортасының сапасын жетілдіру жалпы білім беретін мектептер қызметінің маңызды бағыты болып табылады. Жаңа мектеп – бұл барлығына арналған мектеп. Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында инклюзивті білім беру мәселелеріне де көп көңіл бөлінген, онда таяудағы бес жылдағы аса маңызды міндеттердің бірі «оқытудың қауіпсіз және жайлы ортасын қамтамасыз ету» болып айқындалған [2].

Кез келген мектепте барлық балаларды, оның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды табысты әлеуметтендіру қамтамасыз етілуі тиіс. Мұндай тапсырманы орындай алмайтын дәстүрлі білім беру жүйесі жаңа өркениеттік сынақтарға жауап беретіндей өзгерістерді қажет етеді.

Инклюзивті білім беру инклюзивті білім беру жағдайынан туындайтын оның субъектілерінің байланыстарының тұрақты конфигурациясын, ондағы әрбір субъектінің мінез-құлық үлгілерін, оны бағалаудың өлшемдері мен көрсеткіштерін көрсететін мәдени үлгі болуы тиіс. Күнделікті практика деңгейіндегі инклюзивті білім берудің құндылықтары, идеялары, қағидаттары мінез-құлықтың, өзара әрекеттестіктің стереотиптік схемасына айналуы тиіс. Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі мінез-құлық пен өзара әрекеттестіктің мәдени үлгілерін құру, қалыптастыру тетіктерінің бірі – мұғалімнің ата-аналармен өзара әрекеттестігі, олардың білім беру жағдайына ықпал ете алатындай қатысу позициясын дамытуы.

Осылайша, инклюзивті білім беру барлық білім алушылардың әлеуметтенуі мен әлеуметтік кірігуін, нәтижесінде қоғамның бірігуін басты міндет ретінде ала отырып, бір-біріне құрметпен қарау, айырмашылықтарды түсіну және қабылдау, балаларды бірлесіп оқытуға дайын болу негізінде білім алушылардың әртүрлі санаттарының ата-аналарын біріктіруді және өзара әрекеттестіруді көздейді. Сол себепті инклюзивті білім беруде ата-аналардың рөлі өте маңызды, олардың жаңа білім беру жағдайына қатысты ұстанымы, қарым-қатынасы, дайындығы әр баланың психологиялық әл-ауқатын, инклюзивті білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының жайлылығын анықтайтын жағдайлар болып табылады. Ата-аналардың санаты әртүрлі келетіндігін және әрдайым сыныптың ата-аналық қоғамдастығында қалыптасатын қатынастармен үйлесе бермейтінін есте ұстаған жөн. Инклюзивті білім берудегі ата-аналар қауымдастығының әртүрлілігі ата-аналардың инклюзивті білім беру жағдайында баланы оқытуға дайындығында ата-аналар қауымдастығының жекелеген санаттарын

сипаттайтын жалпы мәселелерді де, жеке мәселелерді де ерекшелеуге болатындығын көрсетеді [3].

Осылайша, жалпы проблемаларға келесілерді жатқызуға болады: барлық ата-аналардың инклюзивті білім беру шарттары, білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері, барлық балаларды бірлесіп оқытудың әлеуметтік және жеке артықшылықтары туралы хабардар болуының төмен деңгейі; инклюзивтік білім беру жағдайларынан белгісіздік жағдай ретінде қорқу, білім беру сапасының төмендеуінен қорқу; барлық балалардың білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, инклюзивті білім беру жағдайында тиімді жұмыс істей алатын педагогтің кәсіби құзыреттілігіне сенімсіздік білдіру; азаматтық қоғам нормаларын ұстануға мәжбүрлейтін әлеуметтік ынталандырушылардың әлсіздігі және қоғамды әлеуметтік норма ретінде саралауды қабылдау; баланы оқыту міндеттерін және командада жұмыс істеу құзыреттерін келісіп шешу қажеттілігінің қалыптаспауы [3].

Зерттеулерге және қолданыстағы тәжірибеге шолу ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар бала ғана емес, сонымен бірге бүкіл отбасы баланың қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктері туралы нақты идеялары бар баланың өміріндегі басты тірек ретінде психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік қолдауды қажет ететіндігін көрсетеді.

Осы аспектіде әзірленген әдістемелік ұсынымдар ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларға қатысты білім беру жүйесін және әлеуметтік процестерді жаңғырту жолдары бойынша ілгерілеу үшін қажетті болып табылады.

Әдістемелік ұсынымдарда ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланың, оның ішінде қашықтан оқыту кезінде дамуы үшін жағдай жасауда отбасы мен мектептің өзара әрекеттестігінің рөлі сипатталады. Әлемдік тәжірибе негізінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың отбасымен жұмысты ұйымдастырудың табысты тәжірибелерінен мысалдар ұсынылды, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баласы бар отбасын психологиялық-педагогикалық қолдау бойынша ұсынымдар ұсынылды.

1 ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРІЛУІНЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛА ОТБАСЫМЕН ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Қазіргі қазақстандық білім беруде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар (бұдан әрі – ЕБҚ) балаларды оқыту мәселелеріне көбірек көңіл бөлінуде. Соңғы онжылдықтарда қоғамның ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамға деген көзқарасы түбегейлі өзгере бастады, оны өзінің қосымша қажеттіліктері бар қоғамның тең құқылы және лайықты мүшесі деп тани бастады.

Ерекше қажеттіліктері бар баланың дүниеге келуі отбасын «ерекше» етеді. Даму қиындықтары бар баласы бар отбасының өмірлік жағдайы мүлдем өзгеше болғандықтан көптеген ерекшеліктерге ие, оның қоғамдағы орны қарапайым отбасына қарағанда басқаша. Бұл өз кезегінде отбасылық тәрбие түрлеріне және ата-ана мен отбасы мүшелеріне психологиялық тұрғыда ықпал етеді.

Отбасында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланың пайда болуымен, әдетте, материалдық-тұрмыстық, қаржылық, тұрғын-үй проблемалары арта түседі. Отбасындағы психологиялық ахуал ата-аналар мен туыстардың тұлғааралық қатынастарына, моральдық-психологиялық ресурстарына, сондай-ақ отбасының материалдық және тұрғын-үй жағдайларына байланысты орын алады, бұл, әрине, тәрбие, оқыту және медициналық-әлеуметтік оңалту жағдайларын анықтайды.

Зерттеушілер мүгедектігі бар баланың пайда болуына ата-аналардың реакциясы бойынша отбасының 3 түрін ажыратып көрсетеді:

1. орын алған мәселені толығымен түсінбеуіне байланысты пассивті реакцияға ие отбасы;

2. баланы қарқында түрде емдеп, озық дәрігерлерге, жетекші клиникаларға көрсетіп, қымбат дәрі-дәрмек алып беретін гиперактивті реакцияға ие отбасы;

3. орта рационалды позицияға ие отбасы: дәрігерлер мен психологтардың барлық нұсқаулары мен кеңестерін жүйелі орындайтын отбасы [4].

Отбасында ЕБҚ бар баланың пайда болуы кез келген отбасының барлық мүшелері үшін ауыр психологиялық стресс болып табылады. Мұндайда көбіне отбасылық қарым-қатынас әлсірейді, науқас бала үшін үнемі алаңдаушылық сезімі пайда болады, абыржу, жабырқау сезімдері шаңырақтың шайқалуына алып келеді, сирек жағдайларда ғана отбасы орын алған мәселені жұмыла көтереді.

Мүгедек баланың болуы кейде отбасындағы басқа балаларға теріс әсер етуі мүмкін, өйткені оларға көңіл аз бөлінеді, мәдени демалыс мүмкіндіктері азаяды, ата-аналары аз көңіл бөлгендіктен оқудағы үлгерімдері төмендейді, жиі ауыра бастайды.

Көбінесе мұндай отбасы өздерін қоршаған ортаның, әсіресе көршілердің жағымсыз қарым-қатынасын сезінеді. Себебі көршілерге тыныштықты бұзатын, мінез-құлық тәртібі өзгеше және де басқа себептерге байланысты қолайсыздық тудыратын жағдайлар ұнамайды. Айналасындағылар жиі қарым-қатынасқа түсуден қашуы мүмкін, сондықтан ЕБҚ бар балалар іс жүзінде толыққанды әлеуметтік қарым-қатынасқа, жеткілікті әлеуметтік шеңберге, әсіресе дені сау

қатарластарымен жеткілікті қарым-қатынасқа ие болмайды. Қоғам мұндай отбасылардың проблемаларын әрдайым дұрыс түсіне бермейді және олардың кейбіреулері ғана басқалардың қолдауын сезінеді. Осыған байланысты ата-аналар ЕБҚ бар балаларды театрға, киноға және басқа да ойын-сауық іс-шараларына апармайды, мұндайда оларды туғанынан бастап қоғамнан толыққанды оқшаулайды. Соңғы жылдары ЕБҚ бар балалардың ата-аналары азаматтық белсенділік танытып, үкіметтік емес ұйымдар мен басқа да қоғамдық бірлестіктер құрып, өзекті мәселелерді талқылай отырып, әртүрлі алаңдарда көпшілік алдында сөз сөйлеуде.

Ата-аналар өз баласына тиісті білім, алдағы өміріне кәсіби бағдар бере отырып, невротизациядан, эгоцентризмнен, әлеуметтік және психикалық инфантилизмнен аулақ қылуға тырысады. Алайда нәтижелер ата-аналардың педагогикалық, психологиялық, медициналық білім деңгейіне байланысты болады, өйткені баланың әлеуметтік бейімделуі және өзін-өзі тануы үшін арнайы білім қажет.

ЕБҚ бар баланың дамуы көбінесе отбасының әл-ауқатына, ата-аналардың балаларының физикалық және рухани қалыптасуына қатысуына, тәрбиелік әсердің алуан түріне байланысты болады. Қолайлы жағдайларда бала өзінің ептілігі, алғырлығы және т.б. себептерге байланысты ата-анасына өзі мотивация болады. ЕБҚ бар бала – өз тәрбиешісі үшін стимулдардың сарқылмас көзі, бірақ оның сапасы өзгешелеу. Себебі мүгедектігі бар бала механикалық жұмыстың көп болуын, бірсарынды күтімді қажет етеді, ал баланың тарапынан жауап, қуанышты реакция аз болуы мүмкін, бұл біржақты қажуға алып келеді.

Сондықтан отбасындағы міндеттерді бөліп орындауға тырысу керек, қоғам да өз тарапынан баланың дамуына өз үлесін қосуы керек [4]. Дәстүр бойынша ата-аналармен жұмыс баланы дамыту мен оқыту бойынша кеңес берумен шектеледі, бірақ ата-аналардың эмоционалды жағдайы секілді маңызды аспект назардан тыс қалып жатады. ЕБҚ бар балалардың ата-аналарының көбіне ерекше осалдық және өзін-өзі қоғамнан аластатылу сезімін сезіну тән.

Өкінішке орай, қоршаған адамдар ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың өздеріне ғана емес, олардың туыстарына да әрдайым толерантты бола бермейді. Сол себепті оларға өз проблемаларын түсінетін, айыптамайтын, керісінше қолдайтын, оларға қамқорлықпен қарайтын адамдарды табу маңызды.

Әрине, балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелері осындай ата-аналардың басым мәселелерінің бірі болып табылады.

Соңғы уақытта ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуге инновациялық тәсілдер көптеп ұсынылуда. Әлеуметтік жағдайына, нәсіліне немесе діни көзқарасына, физикалық және ақыл-ой қабілеттеріне қарамастан, инклюзивті білім беру әр балаға өзінің даму қажеттілігін және оның даму деңгейіне сәйкес білім алуы үшін тең құқықты қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру принципі келесіге негізделеді: қарапайым мектептердің әкімшілігі мен педагогтері ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды олардың әлеуметтік жағдайына, физикалық, эмоционалды және интеллектуалдық дамуына қарамастан қабылдайды және осы балалардың

қажеттіліктеріне бағытталған психологиялық-педагогикалық әдістер негізінде оларға жағдай жасайды [4].

Бүгінгі таңда Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту мәселесі тек ата-аналар мен педагогикалық қоғамдастықтардың ғана емес, бүкіл қоғамның жіті назарында.

Дамуында қиындықтары бар балаларды оқытудың ондаған жылдар бойы әдістемесі қалыптасқан арнайы білім берудің қалыптасқан жүйесінде нақты әлемдегі ЕБҚ бар баланы әлеуметтік бейімдеу нашар дамыған – бала қоғамнан оқшауланған. Әрине, ерекше қажеттіліктері бар балалар өмірге арнайы ұйымдарға қарағанда жалпы білім беретін мектептерде жақсы бейімделеді. Әлеуметтік тәжірибені игерудегі айырмашылық әсіресе байқалады. Қалыпты балаларға келетін болсақ, олардың оқу мүмкіндіктері жақсарайды, толеранттылық, белсенділік және дербестік қасиеттері дамиды.

Сонымен қатар жалпы білім беретін мектепте психологиялық-педагогикалық қолдау қызметін ұйымдастыру мәселесі ашық күйде қалуда. Бұл мектеп әкімшілігінің әлсіз ұстанымына, кадрлардың даярланбауына, мамандардың жетіспеуіне және басқа да объективті және субъективті себептерге байланысты.

Біз ЕБҚ бар баланың отбасымен жұмыс істеудің шетелдік және отандық он тәжірибесінің үлгілерін қарастыруды ұсынамыз.

Швеция. Швеция – ерекше қажеттіліктері бар адамдардың білім беру саласындағы қағидаттары, саясаты және практикалық қызметі туралы Саламанка декларациясына қол қойған және мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялаған ел.

«Отбасымен жұмыс істеудің байланыс моделі» ерікті бағдарламасы Швецияда 1982 жылдан бастап жұмыс істей бастады, оның мәні жергілікті әлеуметтік қамсыздандыру комитеттері ЕБҚ бар бала тәрбиелеп отырған отбасыларға қолдау көрсету үшін отбасыларды немесе жеке тұлғаларды таңдайды [5].

Таңдалған адамдар – кәсіби тәжірибесі жоқ, бірақ байланысуға, қолдау көрсетуге, басқаларға көмектесуге қабілетті қарапайым адамдар.

Негізгі мақсат – қолдау көрсетуден басқа, отбасымен байланыс моделі төмендегі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- клиенттерге қызмет көрсету желісін кеңейту;
- ЕБҚ бар балалар мен олардың отбасыларын шеттетуді болдырмау;
- мұндай балаларға басқа ересектермен және үлгі ретінде ер немесе әйел адаммен қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беру;
- ата-аналарға демалыс күндерін өз еріктеріне қарай өткізуге мүмкіндік беру;
- ата-аналарды ата-ана рөлінде қолдау.

Байланыс моделі әртүрлі отбасылармен жұмыс жасауда қолданылады: мүгедек балалары бар, отбасы құрамы толық емес, ажырасқан отбасылар, алкоголь мен есірткі қолданатын отбасылар, жас отбасылар.

Байланыс моделі бойынша отбасымен жұмыс істеу үшін әлеуметтік қызметкерлер болып табылатын және тек осы функцияны орындайтын байланыс

хатшылары дайындалады. Швед мамандары бұл жұмысқа мамандандырылған әлеуметтік қызметкерлер әдетте оған асқан қызығушылық танытатынын, ұзақ уақыт бойы бұл жұмыста қалатынын айтады, өйткені бұл оларға ЕБҚ бар баласы бар отбасылардан кері оң байланысты көруге мүмкіндік береді [5].

Байланыс қызметінің хатшылары арнайы дайындықтан өтеді. Ол жеке кеңес беруді, сондай-ақ тренинг түрінде топтық жұмысты қамтиды. Бұл әлеуметтік қызметкерлерге ЕБҚ бар баламен байланыстағы отбасы мүшелерінің рөлін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар әртүрлі аудандардың хатшылары кездесіп, пікір, тәжірибе алмасатын курстар да өткізіледі. Мысалы, Стокгольмдағы алты агенттіктің байланыс қызметінің хатшылары айына бір рет осындай отбасымен жұмыс істеуге қатысты түрлі мәселелерді талқылау үшін кездеседі.

ЕБҚ бар баласы бар отбасылар үшін байланыс адамдарын іріктеу әртүрлі жолдармен жүзеге асырылады.

Клиентке бағдарланған іріктеу. Бұл жағдайда ЕБҚ бар баланы тәрбиелеп отырған белгілі бір отбасымен байланысу үшін адамды іздеу жүзеге асырылады. Кейде мұндай отбасы өзі сенетін адамды ұсынады.

Жекеге бағдарланған іріктеу. Бұл байланысқа қолайлы белгілі бір адамдарды жауапкершілікке тартуға және осындай отбасымен жұмыс істеуге көндіруге тырысудан тұрады.

Жалпы іріктеу. Бұл байланыс үшін адамдарды таңдауға көптеген адамдарды тарту үшін бұқаралық ақпарат құралдарын пайдаланудан тұрады [5].

Отбасымен немесе адамдармен байланыс орнатудың бастапқы кезеңі, әдетте, отбасына көмектескісі келетін адамдарда туындайтын көптеген мәселелерді талқылаумен байланысты. Әдетте, бұл сұрақтар байланысатын отбасының белсенділігіне байланысты. Олар өздері клиентке қоңырау шалуы керек пе немесе қоңырау шалуды күтуі керек пе? Байланыс қандай болуы керек? Осы мәселелерді талқылай отырып, байланыс қызметінің хатшысы клиенттен не күтуге болатындығын анық көрсетеді.

Отбасылармен немесе байланыс адамдарымен одан әрі жұмыс істеу үшін топтық әдістер қолданылады. Туындаған мәселелерді бірлесіп талқылау үшін отбасылар немесе байланыс адамдарының кездесулері ұйымдастырылады. Әдетте мұндай кездесулер айына бір рет өткізіледі және оларда жалпы сипаттағы тақырыптар талқыланады. Кейбір жағдайлар қатаң кәсіби құпияда талқыланады.

ЕБҚ бар баласы бар отбасылармен жұмыс істеудің осы формасынан басқа, байланыс үшін белгілі бір тақырып бойынша кешкі семинарлар түрінде немесе үйірмелер түрінде оқыту қолданылады. Үйірмелер, әдетте, аптасына бір рет кездесетін және алдын ала жасалған жоспар негізінде қызығушылық тудыратын тақырыптарды талқылайтын адамдар тобы мен дайындалған көшбасшыдан тұрады. Мысалы, келесі тақырыптар талқылануы мүмкін: 1) ЕБҚ бар балалар үшін қауіп; 2) ата-аналарға көмек; 3) отбасылық қарым-қатынастар; 4) байланыс адамының жұмысы. Швед мамандарының тәжірибесі адамдарды ЕБҚ бар балаларға арналған білім беру бағдарламаларын жоспарлауға тарту өте маңызды екенін көрсетеді [5].

Мысалға, ЕБҚ бар баланы бағушы жалғыз басты әйелге байланыс үшін отбасын тағайындарда бұл ананың қызмет хатшысымен кездесуі жүзеге асады. Бұл жақсы таңдау жасау үшін қажет. Швед мамандарының пікірінше, клиенттің профилі мүмкіндігінше айқын және анық болуы керек. Әдетте хатшылар «бәліш пісіру» деп атайтын осындай отбасымен алғашқы кездесу күнделікті істерге арналады. Ата-анаға өздерінің «ерекше» балалары, отбасындағы атмосферасы туралы сөйлесуге мүмкіндік беру керек. Мұндайда клиенттің маманның отбасылық істерге қызығушылығын және осыған байланысты проблемалық жағдайлардың сәтті шешілуін сезінуі өте маңызды.

Байланыс қызметінің хатшысы клиентті «макетті» отбасы қалай таңдалатындығымен және екі тарап шешім қабылдаған кезде байланыс туралы келісім-шарт қалай жасалатындығымен таныстырады. Байланыс үшін «макетті» отбасын қызмет хатшысы таңдайтынын атап өткен жөн. Тараптар бір-бірін таңдамайды. Байланыс қатынастарының жұмыс істемеуі – хатшы дұрыс емес таңдау жасады деген сөз. Сондықтан бірінші кездесуде көптеген мәселелерді талқылап алу қажет. Бұл отбасылық байланыс процесіндегі проблемалардың алдын алады. Бастапқы стадияда ЕБҚ бар балалар байланысқа қатыспайды. Берік қарым-қатынас орнату үшін біраз уақыттың өтуі қажет.

Клиент үшін «дұрыс» байланыс отбасын табу үшін интуиция мен импровизация қажет. Клиенттің қажеттіліктерін түсіну және осы қажеттіліктерге жауап беретін дұрыс адамдарды табу екі қиын міндет болып табылады. Мұнда бәрін, тіпті ең елеусіз болып көрінетін факторларды да ескеру қажет.

ЕБҚ бар баласы бар отбасыларды әлеуметтік қамсыздандыру туралы заңға сәйкес, муниципалитет өз тұрғындарын осындай баланы тәрбиелеу және отбасылық кеңес беру мәселелерінде көмекпен қамтамасыз етуі керек. ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеу жөніндегі нұсқаулық және отбасылық консультациялар «ерекше» балаларды тәрбиелеуде және отбасы мәселелерінде сараптамалық көмектің болуын, сондай-ақ баланың дамуына қолайлы ықпал ететін әлеуметтік, психологиялық және медициналық тексеру мен күтімнің болуын білдіреді. Мақсат – ЕБҚ бар балалардың қауіпсіз дамуы үшін алғышарттар жасау, сонымен қатар отбасылардың функционалды қабілеті мен психологиялық климатын арттыру [5].

Финляндияда ЕБҚ бар баласы бар отбасылармен ұқсас жұмыс жүргізілуде. 1997 жылы Финляндияда 222 қызмет көрсету пунктінде ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеу бойынша отбасылық кеңес беру және басшылықты жүзеге асыратын 127 орталық болды. 31 000-ға жуық отбасы жоғарыда көрсетілген қызметтерді пайдаланып, орталықтар мен олардың қызмет көрсету пункттеріне жарты миллионға жуық рет барған [6].

Орталықтарға жүгінудің ең басты себептерінің бірі – ЕБҚ бар балалардың әлеуметтік бейімделу мәселелері.

Осылайша Финляндияда «ерекше» балаға күтім жасау саласында балалардың күтімі бойынша қызметтердің тұтастай жүйесі құрылды. Мұндай балалары бар отбасыларға балалардың күтімі бойынша олардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін ең қолайлы қызмет түрін таңдау ұсынылады. Ата-ана демалысы аяқталғаннан кейін, отбасы бала мектепке барғанға дейін

(жеті жасқа дейін) ЕБҚ бар балаға күтім жасаудың үш түрінің бірін таңдай алады: инклюзивті саясаты бар муниципалды балабақша; жәрдемақы төленетін жеке бала күтімі; үйдегі бала күтімі, бұл ретте ата-аналардың бірі бала күтімі бойынша демалыста болады әрі оған ЕБҚ бар бала күтімі бойынша жәрдемақы төленеді [6].

Еуропада ЕБҚ бар баласы бар отбасымен өзара әрекеттесудің отбасылық саясаты ата-аналардың жұмыспен қамтылуын және отбасылық міндеттерін біріктіреді, осылайша отбасы мен жұмыс мәселелерін шешуге қол жеткізіледі, дегенмен бұл тұрғыда әр елдің өзіндік ерекшелігі бар және оң нәтижеге жету үшін он жылдан астам уақыт жұмсалды [7]. Барлық батыс елдерінде ЕБҚ бар бала күтімі жүйесі нормаға айналғаннан бері отбасылық саясаттың басты аспектісі әйелдерді «ерекше» баланы күту және тәрбиелеу міндеттерінен босату деңгейі туралы мәселе болды. Осылайша, тағы бір компонент пайда болады – күтім бойынша қызметтер нарығы, ал мұндай балаларды күту және тәрбиелеу функциясы мемлекет, нарық, ерлер мен әйелдер арасында бөлінеді. Еуропа елдерінде мектепке дейінгі/мектеп жасындағы ЕБҚ бар балаларға күтім жасаудың бірнеше түрі бар.

Нидерланд Батыс Еуропадағы ең гүлденген елдердің бірі болып саналады. Дегенмен бұл елдегі өмір сүру деңгейі өте жоғары болғанына қарамастан, ЕБҚ бар балаларды әлеуметтендіру проблемалары бар.

Мұндай балалармен және жасөспірімдермен әлеуметтік жұмыс бірнеше бағдарламалар (жобалар) бойынша жүзеге асырылады [8].

Thuislozen Team (ТТ) жобасы – ЕБҚ бар балаларды, ЕБҚ бар қиын балаларды тәрбиелеуде проблемалары бар отбасымен жұмыс.

Бұл жоба 1992 жылы енгізілді, Нидерландтың әртүрлі қалаларында осы қызметпен айналысатын арнайы бюролар құрылды. Роттердамдағы бюро штатында төрт әлеуметтік қызметкер бар, олар бір уақытта 28 жасөспіріммен жұмыс істейді. Сонымен қатар олар өз жұмысына басқа мамандарды, мысалы психологтарды тартады.

Жобаның негізгі контингенті – мектеппен байланысы жоқ 18 жасқа дейінгі жасөспірімдер. Бюроға тек ЕБҚ бар, өз өмірін өзгерткісі келетін, көмек алуға дайын және сонымен бірге өмірлік жоспарларын жүзеге асыру үшін жауапкершілікті өз мойнына алатын жасөспірімдер келеді. Қазіргі уақытта мұндай жасөспірімдерді бюроның жұмыс жүйесіне қосу туралы жазба бар [8].

Бұл жоба үш бағыт бойынша жұмыс істейді:

1) қарапайым мектепте оқитын, бірақ онымен байланысты жоғалтқан ЕБҚ бар жасөспірімдерге көмек;

2) мектеппен байланысты жоғалтпаған, бірақ бейімсіздік белгілері бар (оқуда қалып қою, жанжалдың жоғары деңгейі) жасөспірімдерге көмек көрсету;

3) әртүрлі себептерге байланысты кәдімгі мектептегі тұрақты сабақтарға орала алмайтын ЕБҚ бар жасөспірімдерге арналған арнайы мектепте оқу.

Мысалы, Амстердамның солтүстік аймағындағы РРІ кешенінде әкімшілік пен техникалық персоналды қоспағанда, әлеуметтік қызметкер, екі психолог, төрт ортопед тұрақты жұмыс істейді, олардың қызметі біздің сынып

жетекшіміздің, пән мұғалімінің, өндірістік оқыту шеберінің қызметіне ұқсас. Бюрода барлығы 22 қызметкер жұмыс істейді.

Жоба – мамандандырылған интернаттардан қашудың, сондай-ақ интернат қызметкерлері мен оның тәрбиеленушілері арасында туындайтын даулы жағдайлардың алдын алу бойынша жұмыс [8].

Голландияда мамандандырылған интернаттардың әртүрлі түрлері бар. Оларды білім беру немесе халықты әлеуметтік қорғау органдары құрған, оларда 100, 200 және одан да көп ЕБҚ бар тәрбиеленушілер тұрақты тұрады. Интернаттарда тұратын балалар қарапайым қалалық мектепке барады. Мемлекеттік емес қайырымдылық ұйымдарының немесе жеке тұлғалардың бастамасымен және мемлекеттік және жергілікті билік органдарының қолдауымен құрылған интернаттар бар. Оларда, әдетте, 8-12 тәрбиеленуші тұрады.

Family First (FF) жобасы – ЕБҚ бар баласы бар, тұрмысы нашар, ата-ана құқығынан айыру жөнінде мәселе билік органдарымен шешіліп жатқан отбасылармен жұмыс [8].

Әдетте, бұл толық емес отбасы, онда анасы (әдетте голландиялық емес) бейәлеуметтік өмір салтын ұстанады. Бұл отбасына жетекшілік ететін билік өкілдері ананы ата-ана құқығынан айыру туралы шешім қабылдайды және құжаттар дайындайды. Бірақ істі шешпес бұрын, баланың анасына FF жобасы бойынша жұмыс істейтін әлеуметтік қызметкермен ынтымақтастық ұсынылады. Мұндайда ЕБҚ бар балалардың өміріне қауіп төндіретін жағдайлар ескеріледі. Жоба бойынша жұмыс істеу туралы шешімді анасы өз еркімен қабылдайды. Нәтижені (процесс емес) бақылайтын жергілікті билік ананың мұндай балаларды тәрбиелеуге қабілетті екеніне көз жеткізгенде, ата-ана құқығынан айыру туралы бұрын дайындалған құжаттарды жояды. Статистикаға сәйкес, мұндай отбасылардың 11%-ы бастапқы бейәлеуметтік жағдайға (бастапқы дағдарыс жағдайға) оралады.

Note Video Training (HVT) жобасы – оның мүшелері арасындағы өзара қарым-қатынасты жақсарту бойынша жұмыс, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеумен байланысты проблемаларды шешуге көмек.

Ата-аналар HVT мамандарына жүгіну жөніндегі кеңесті мектеп әкімшілігінен немесе тікелей педагогтен алады. Ата-аналар өздері де бюроға өз бастамасы бойынша жүгіне алады. Бірақ кез келген жағдайда жұмыс отбасының барлық ересек мүшелерінің ерікті келісімі бойынша жүзеге асырылады. Өзара келісім бойынша отбасыға бейнекамерасы бар әлеуметтік қызметкер келеді. Ересектер мен балалар әлеуметтік қызметкердің өздерінің әдеттегі өмір тәртібін бұзбайтындығынан хабардар болады. Түсірілім шағын фрагменттермен жүргізіледі. Түсірілімнен кейін жалпы шолу жасалады және отбасы мүшелерінің мінез-құлқы талқыланады. Бұл ретте әлеуметтік қызметкер отбасы мүшелерінің назарын қарым-қатынастың оң сәттеріне аударады. Жұмыс отбасы мүшелері мен объективті деректер жағдайдың айтарлықтай жақсарғанын көрсеткен кезде аяқталады.

FF және НҮТ жобалары бойынша жұмысты Амстердамда әлеуметтік педагогикалық орталық әлеуметтік қорғау және денсаулық сақтау органдарының өкілдерімен бірлесіп жүзеге асырады [8].

1970 жылдары АҚШ-та ЕБҚ бар баласы бар отбасымен әлеуметтік жұмыс саласында реформалар жүргізілді. Бұл факт осындай балалармен жұмыс істеуге арналған арнайы қызметтерді дамытуға және олармен жұмыс істеуге арналған түрлі бағдарламалар жасауға түрткі болды.

Соңғы жылдары көптеген округтерде билік кәмелетке толмаған ЕБҚ бар балалармен жұмыс бойынша маман болып табылатын әлеуметтік қызметкерлерді жалдауда [8]. Олардың функциялары медициналық көмекке қарағанда біршама кең. Олар ЕБҚ бар балаларға және олардың отбасыларына көмектесуді мақсат етеді, сондықтан қызмет саласы қарапайым медициналық көмек көрсетуден басқа, басқа ұйымдармен бірлесіп жүзеге асырылатын кең ауқымды шараларды қамтиды. Бұл іс-шаралар осындай жасөспірімдерге арналған әртүрлі клубтарды, дезадаптацияға қарсы бағдарламаларды ұйымдастыруды, жергілікті мектептерде жеке қауіпсіздік техникасын оқытуды қамтиды. Мысалы, АҚШ-та арнайы спорттық клубтар кең таралған, олар кәмелетке толмаған ЕБҚ бар балаларды пайдалы істерге тартады және осылайша отбасылық қатынастарды нығайтуға ықпал етеді [8].

Отбасымен жұмыс істеу бойынша *мектеп бағдарламалары* екі топқа бөлінеді: ЕБҚ бар қиын балаларға арналған қарапайым мектептерге арналған бағдарламалар және арнайы мектеп бағдарламалары. Қарапайым мектептер де, арнайы мектептер де отбасы немесе әлеуметтік қызметтер осы мектептерге жіберіп немесе оларға ерекше назар аударуды сұрайтын жағдайларда жасөспірімдерге көмек көрсету жауапкершілігін өз мойындарына алған. Осылайша, бұл бағдарламалар ЕБҚ бар жасөспірімдердің кез келген тобын оқшаулаудан аулақ болуға көмектеседі, бұл оларға бір уақытта мектепте асоциалды мінез-құлықтың алдын алуға бағытталған және барлық білім алушыларға арналған сабақтарға қатысуға мүмкіндік береді.

ЕБҚ балалары бар отбасылармен жұмыс үшін АҚШ-та *ЕБҚ бар баласы бар отбасыларға әлеуметтік қызметтер бюросы* құрылды. Бұл мекемелер ЕБҚ бар балалары бар отбасыларға көмек көрсету мақсатында қауымдастықтар құрған үйлестіру орталықтары болып табылады. Әлеуметтік қызметтер бюросының болуы ЕБҚ бар жасөспірімдер қоғамның біліксіз көмек көрсетуінің алдын алуға көмек береді [8].

Ұйымдастырушылық құрылымы бойынша бұл бюролар әртүрлі, олардың көпшілігі өз қызметтерін ұсынбайды. Олар делдал ретінде әрекет етеді және қызмет көрсету ұйымдарының қызметін ЕБҚ бар баланың қажеттіліктеріне сәйкес келуін бақылайды, Кеңес беру, медициналық көмек, жұмыспен қамту және т.б. сияқты қызметтерді ұсынатындар да бар.

АҚШ-та ЕБҚ бар балалары бар отбасыларға медициналық-әлеуметтік қызмет көрсетудің пәнаралық ұйымының модельдері алғаш рет бірнеше ондаған жыл бұрын әлеуметтік медицина туралы анықтамалық әдебиеттерде сипатталған еді. Алайда іс жүзінде пәнаралық тәсіл мультидисциплинарлы тәсілге қарағанда көп таралмады [8].

Бірқатар сарапшылар тұжырымдайтын осындай отбасыларға қызмет көрсетуді ұйымдастырудың пәнаралық жүйесінің анықтамаларында келесі жалпы белгілерді бөліп көрсетуге болады:

- ынтымақтастық, түрлі сала мамандары командасының ұжымдық жұмысы;
- өзара іс-қимыл, коммуникация;
- жалпы тәсілдерді алқалы түрде әзірлеу, барлық мамандар мен «ерекше» балалардың ата-аналарының пікірлерін тең құқылы есепке алу;
- отбасының қатысуын, осындай отбасының жеке қажеттіліктеріне қатаң бағдарлануды көздейтін интерактивті процесс.

Қызмет көрсету сапасын бағалаудағы алқалық тәсіл әсіресе ЕБҚ бар балалардың отбасыларына қызмет көрсету практикасында өзін жақсы жағынан көрсетті.

Пәнаралық топтың құрамына кіретін мамандар бірінші кезектегі міндеттерді анықтау, ақпарат жинау және алмасу, шешімдер әзірлеу және бағалау, бірыңғай ұстанымдарды әзірлеу, шешімдерді іске асыру және нәтижелерді бағалау дағдыларына ие болуы тиіс.

Команданың табысты жұмысы үшін келесі жеке және кәсіби қасиеттер маңызды: тыңдау және байланыс орнату, ашықтық, шынайылық, өз ойларын нақты және түсінікті түрде жеткізе білу, өз қызметінің нәтижелері бойынша кері байланысты жүзеге асыруға дайын болу, стресске төзімділік, жеке және кәсіби тәуекелге бару мүмкіндігі, тәжірибе мен біліммен бөлісуге дайын болу.

АҚШ-тан айырмашылығы *Германияда* 1991 жылы 1962 жылғы заңның орнына шыққан ЕБҚ бар баласы бар отбасыларға көмек көрсету туралы жалпыұлттық заң бар [8]. Осы Заңға сәйкес отбасына көмек алдын алу сипатында болуы керек. Жаңа заң мұндай отбасыларға мәжбүрлі сипаттағы көмек көрсетуді жойды. Ведомстволарға отбасыларға, балалар мен жасөспірімдерге тиісті және жеткілікті мөлшерде көмек көрсететін, сараланған және балалардың тұратын жерінде орналасқан қызметтерді құру ұйғарылды. Сондай-ақ заңда көмектің барлық түрлері тек ерікті негізде жасалу керектігі және «ерекше» балалардың қатысуымен, мысалы, оған қолайлы тұрғылықты жерін табуға қатысуымен жүзеге асырылады.

Заң бойынша «ерекше» балалары бар отбасыларға көмек көрсетудің кейбір түрлері:

- ЕБҚ бар балаларды мектептен тыс оқыту;
- спорттық ұйымдарға тарту мүмкіндігі (диагноз);
- күндізгі уақытта дамуды ынталандыру;
- педагогикалық қорғау;
- педагогикалық кеңес беру, топтармен әлеуметтік жұмыс;
- отбасына әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету қызметтері;
- отбасылық тәрбиеге қосымша немесе оны алмастыратын интернаттарда тәрбиелеу;
- ЕБҚ бар жасөспірімдерге қарқынды әлеуметтік-педагогикалық және т.б. көмек көрсету [8].

Айта кететін жайт, Германияда әлеуметтік педагогиканың дәстүрлері өте күшті. «Әлеуметтік қызметкер» және «әлеуметтік мұғалім» терминдері бірдей

қолданылады. Әлеуметтік-педагогикалық және түзету тәсілдері, ең алдымен, ЕБҚ бар балалар мен жасөспірімдердің жақын қоғамда, отбасында әлеуметтенуіне кедергі келтіретін факторлар мен жағдайларды жоюды қамтиды.

Көмек түрлерінің кейбірін қарастырайық.

Педагогикалық қорғау мұндай балалардың девиантты мінез-құлқына әкелетін себептерді азайтуға және жоюға бағытталған. Ол әлеуметтік оқшаулау, жеткіліксіз өзін-өзі сенімділік, білім тапшылығы және дамудағы артта қалушылық секілділерге кедергі болуы тиіс. Педагогикалық алдын-ала қорғау сонымен қатар ЕБҚ бар балалар мен жасөспірімдер үшін демалыс жағдайларын, қозғалыс қауіпсіздігін және қоршаған ортаны қорғауды қамтиды. Түзету қызметтерінің, педагогикалық кеңестердің, әлеуметтік-педагогикалық көмек қызметтерінің қызметі келесі негізгі мақсатқа қол жеткізуге бағытталған: қиын жағдайдағы ЕБҚ бар баласы бар отбасына көмектесу. Бірақ бұл қызметтердің кейбір айырмашылықтары бар.

«Педагогикалық кеңес», аты айтып тұрғандай, ЕБҚ бар балалар мен олардың ата-аналарына жеке және отбасылық проблемаларды анықтауда және реттеуде қолдау көрсетеді және жәрдемдеседі. Ата-аналар мен жасөспірімдерге консультация беруді көп бейінді мамандар бригадасы жүзеге асырады. Неміс мамандарының пікірінше, бұл жұмыста ЕБҚ бар жасөспірімдермен ашық сөйлесу (формальдылықсыз), сенім білдіру, анонимділікті сақтау маңызды.

Тәрбие процесінде жеке консультациялық көмектен басқа балалар мекемелерінде *әлеуметтік топтық көмек* те көрсетіледі. Ол балаларды топта әлеуметтік оқытуға бағытталған. Мемлекеттік және қоғамдық мекемелердің мамандары ұсынған тәрбиеші «ерекше» жасөспіріммен бірге жасөспірімге таныс орта жағдайында білім беру мәселелерін шешуге тырысуы керек. Бұл жұмыс соңғы жылдары ЕБҚ бар жасөспірімдерге көмек көрсету тәжірибесінде өзінің тиімділігін көрсетті.

Отбасына әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету қызметі ЕБҚ бар балаларға да, олардың ата-аналарына да мәселелерді шешуде қарқынды көмек көрсетеді. Бұл ұзақ мерзімді көмек түрі және бұл қызмет бүкіл отбасының белсенді қатысуын қажет етеді (отбасылық терапия). Жұмыс әдетте отбасы құрамында жүзеге асырылады және кеңесші отбасының барлық мәселелерін толыққанды білуі керек. Әлбетте, мұндай қызмет маманнан жоғары біліктілікті және күш-жігерді талап етеді. Әлеуметтік қызметкер қарым-қатынас бойынша кеңестер, ұсыныстар бере алады, ата-аналарға «ерекше» балалармен сабақ өткізу әдістерін үйрете алады, үй шаруашылығын жүргізу бойынша нұсқаулар бере алады, материалдық құралдармен қамтамасыз етуде қолдау көрсете алады, көмек көрсету үшін басқа қызметтердің мамандарын тарта алады.

Неміс мамандарының пікірінше, ЕБҚ бар балалары бар отбасыларға көмек көрсету қызметінің функциялары келесілерге бағытталуы керек:

- жасөспірімдерді отбасыда өмір сүруге дайындау;
- мүгедектіктің әлеуметтік тұжырымдамасы негізінде оңалтудың жеке жоспарларын (бағдарламаларын) қалыптастыру;
- қызмет тұтынушылары мен олардың отбасыларының белсенді қатысуымен оңалтудың жеке жоспарлары мен бағдарламаларын әзірлеу;

- оңалту жоспарының орындалуын жүйелі бақылау және оны уақытылы қайта қарау;

- оңалту іс-шараларында мультидисциплинарлық тәсілді дәйекті қолдану;

- кеңес беру, ақпараттық-ағарту жұмыстары, психотерапиялық құралдар арқылы мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың әлеуметтенуі мен қарым-қатынас дағдыларын дамытуды ынталандыру;

- мүгедектерді өзара көмек топтарына, бірлестіктерге, қызығушылықтары бар қауымдастықтарға қосу арқылы әлеуметтік инклюзияны кеңейту жөніндегі практикалық іс-шаралар;

- әлеуметтік тәртіп және әлеуметтік әріптестік тетіктерінің көмегімен оңалту қызметіне қоғамдық бірлестіктер мен жеке сектор ұйымдарының қатысуын ынталандыру;

- әлеуметтік капиталды арттыру (мүгедектердің қоғам қызметіне қосқан үлесінің құндылығын тану) [8].

Испанияда ЕБҚ бар балалары бар отбасылар тікелей қолданатын қызметтердің 80%-дан астамын (күндізгі орталықтарда, әлеуметтік оңалту орталықтарында және қолдау түрінде) қоғамдық ұйымдардың өздері *келісімшарт формуласы* – жергілікті әкімшілік қаржыгер болып табылатын бағдарлама түрінде ұсынады; ол сонымен қатар қоғамдардың жұмысын жалпы жоспарлау және тексеру функцияларын, сондай-ақ оларды жедел басқару функцияларын сақтайды [9].

Күрделі моторлық шектеулері және жеке автономия шектеулері бар балалары бар отбасыларға арнайы көлік қызметтері ұсынылады. Бұл – «Есіктен есікке» деп аталатын қызмет, мұндайда пайдаланушының өзі қозғалыс орны мен бағытын анықтайды, сонымен қатар оның уақытын келіседі. Тапсырыс алдын ала, оны орындағанға дейін бір тәулік бұрын жүзеге асырылады.

ЕБҚ бар балалары бар отбасылар қауымдастығының үш қалада үш оңалту орталығы бар. Олардың мақсаты – «ерекше» балалардың дербестігінің жоғарылату. Оңалту орталықтары ұсынатын негізгі қызметтер: физиотерапия, гидротерапия және еңбек терапиясы.

Бұл оңалту орталықтарына күніне 60 отбасы хабарласады және бұл көрсеткіш жылына 7500 қызметті құрайды [9].

ЕБҚ бар балалары бар отбасылар қауымдастығы Басктер еліндегі алғашқы бейімделген телематика орталығына ие. Ауыр мүгедек балаларды Интернетке және ақпараттық технологияларға қол жеткізуге мүмкіндік беретін техникалық құралдарға бағдарлайды. Мұндай баланың қажеттіліктеріне сәйкес келетін өнімді таңдағаннан кейін, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаға сол құралды пайдалануды үйрету жүргізіледі.

Бұл – ЕБҚ бар баланың тұлғалық дамуын қамтамасыз етудің негізгі құралы, ал кейбір жағдайларда балаларды физикалық-психологиялық оңалтудың құралы.

Бағдарлама аталған отбасыларға қызметтердің келесі түрлерін ұсынады: көлік қызметтері, үй қызметтері, қолдау (жеке көмекші).

Бағдарламаға қатысушылардың қоғамдық *көлікті* арзан бағамен пайдалануға мүмкіндік беретін арнайы картадан басқа (барлық метро және

қалалық және қалааралық автобустардың 80%), «Есіктен есікке» қызметін шексіз пайдалануға мүмкіндіктері бар.

Жеке көмекшінің көмегі тәулігіне 24 сағат және аптаның барлық жеті күнінде көрсетіледі. Бұл негізінен ЕБҚ бар балаларға қозғалыс кезінде, олардың жеке гигиенасы мен тамақтануында көмектеседі. Қызметтерге тапсырыс беру ұялы телефон, интерфон немесе мессенджер арқылы жүзеге асырылады [9].

Үйінде «ерекше» баласы бар отбасына әдеттегі көмекті (осы жоба аясында көрсетілетін көмектен айырмашылығы) әлеуметтік қызметкерлер жүзеге асырады, олардың негізгі функциялары – үй-жайларды тазарту, кір жуу және кейде тамақ дайындау. Бұл көмекті муниципалды әлеуметтік қызметтер ұсынады және мерзімі аптасына шамамен 14 сағатты құрайды.

Мүгедек бала ата-ана отбасында болмаған жағдайда көмек дербес көмекшімен көрсетіледі.

Жеке көмекші – Испаниядағы жаңа құбылыс, Еуропаның басқа елдерінде мұндай қызмет кем дегенде 20 жылдан бері көрсетілуде. Жеке көмекші – бұл күнделікті тіршілік етуге көмектесетін адам деп айтуға болады, яғни ЕБҚ бар баланың физикалық шектеулерге немесе қандай да бір себептерге байланысты өзі орындай алмайтын күнделікті істеріне көмектеседі [9].

Жеке көмекші ата-ана кез-келген уақытта берген барлық тапсырмаларды орындай отырып, өз қамқорлығына алған баланының қолына, көзіне, құлағына айналады.

ЕБҚ бар бала мен көмекші өзара қарым-қатынастардың қандай болғанына қарамастан, еңбек келісімшартпен байланысқан. Осы еңбек қарым-қатынастарында шешімдерді көмек көрсетілетін баланың ата-анасы қабылдайды.

Жеке көмекшінің құқықтары түсінбеушіліктің алдын алу үшін алдын-ала белгіленеді және келісіледі, осылайша көмекші өзінің «бастығы» үшін жұмыс істейтінін және оның барлық жұмыс уақытында оның қарамағында екенін түсінеді. Осы уақыт ішінде шешімдерді ЕБҚ бар баланың ата-аналары қабылдайды, ал көмекші оларды жүзеге асыруда қажетті мөлшерде көмектеседі.

Жеке көмекші бір уақытта бірнеше отбасына қызмет көрсете алады, сонымен қатар ЕБҚ бар бір баланың да орындайтын міндеттер сипатына байланысты бірнеше көмекшісі болуы мүмкін.

Жеке көмекшінің жұмыс профилі ол орындауға тиісті тапсырмалармен анықталады. Яғни бірыңғай профиль жоқ, жеке көмекші орындауы тиіс тапсырмалар әртүрлі болуы керек. Кейде оларды атап айту қиын болса да, сонымен бірге оларды түсіну және орындау оңай, өйткені олар ЕБҚ бар баланың отбасы көмекшісін орындауды сұрайтын тапсырмалар.

Бұл баланың көру қабілетіндегі бұзушылықтарға байланысты қозғалыс кезінде көмектесу болуы мүмкін. Ақыл-есі кем балалар үшін көмек шешім қабылдау деңгейінде, сондай-ақ олардың күнделікті өмірін ұйымдастыруда қажет болуы мүмкін. Сондай-ақ көмекшілер ақыл-есі кем балалардың отбасы алдын-ала әзірлеген нұсқауларды орындай отырып, тірек бола алады. Олар парақтарды ашып отыру, сауда жасау, көлік жүргізу, жазбалар жазу, телефон нөмірін теру, заттарды қою, бөлмені тазарту, жеке гигиенаны жүзеге асыруға

көмектесу, оқуда және басқа да көптеген жағдайларда бірге жүру секілді тапсырмаларды орындай алады. Балалар қажет ететін бұл қызметтерді тізіп шығу мүмкін емес.

Жеке көмекші өз қызметін ұсынатын ЕБҚ бар баласы бар отбасы жағдайына байланысты кез келген тапсырманы орындай алады. Олар баланың жеке физикалық ерекшеліктеріне байланысты анықталады және әрқашан алдын ала келісілуі керек.

Тапсырмаларды келесі топтарға бөлуге болады:

- *жеке тапсырмалар* – баламен тікелей байланысты барлық тапсырмалар, мысалы, жуындыру, киіндіру, төсектен тұрғызу, дәретханаға шығуға көмектесу, тамақ ішуге көмектесу, төсекке жатқызу, шешіндіру, дәрі-дәрмектерді дайындау және беру, телефон қоңырауларына жауап беру, жазбаларды жүргізу, парақтарды ашып отыру және т.б.;

- *сүйемелдеу бойынша тапсырмалар* – ЕБҚ бар баланы (оның жасына қарамастан) үйге не оқу орнына барғанда, сапарларда және демалыс уақытында сүйемелдеу;

- *қозғалу кезінде көмектесу* – кез-келген кеңістікте және кез-келген қашықтықта көлденең де, тік те қозғалуға көмектесу;

- *көлік жүргізу* – сүйемелдеуден басқа, көмекшінің өзі ЕБҚ бар баланы да, үшінші тұлғаларды да алып бару (алып келу) үшін көлікті басқаруы керек;

- *коммуникация тапсырмалары* – есту қабілеті бұзылған балаларға арналған сурдоаударма, сондай-ақ ЕБҚ бар, мысалы БЦП бар балалар кейде пайдаланатын әртүрлі баламалы коммуникация жүйелерін түсіндіруде көмек көрсету;

- *үйлестіру тапсырмалары* – күнді жоспарлауда, шешім қабылдауда көмек көрсету;

- *ерекше тапсырмалар* – баланың жеке дағдарысынан (физикалық немесе психикалық сипаттағы) туындауы мүмкін тапсырмалар. Мұндайда көмекші әрқаз отбасы осындай жағдайларға арналған нұсқауларға сәйкес әрекет етуі керек;

- *дене шынықтыру және спортпен шұғылдану кезінде қолдау көрсету.*

Жеке көмекшілерді бағдарламаға қатысушы отбасылар қауымдастықтың қызметке үміткерлері арасынан таңдайды.

Көмекшілерді оқыту қауымдастықтың өзінде, жұмыспен қамту қызметін жүзеге асыратын «Оқыту – жұмыс» бағдарламасы шеңберінде жүзеге асырылады (400 сағат теория және 1200 сағат практика) [9].

Барлық жеке көмекшілер тәуелсіз өмір философиясы негізінде оқытылады және осыған байланысты олар отбасының «ерекше» баламен қарым-қатынасында тепе-теңдікті қалай қамтамасыз ету керектігін және олардың міндеті оның еркінің орындалуын өзіне қабылдау емес, оны жүзеге асырудағы ынтымақтастық екенін түсінеді.

ЕБҚ бар баланың отбасы мен көмекші арасындағы қарым-қатынасы – бұл «бастықтардың» өз қарамағындағылармен қарым-қатынасы. Осы жағдайға және өзара қарым-қатынастың қарқындылығына және тым жақын болуына қарамастан, екі тараптан да өзара құрмет басым болуы керек, жұмыс уақытында қарым-қатынас иерархиясы туралы нақты хабардар болуы керек.

Жеке көмекшінің эмоционалды фактор шешуші рөл атқаратын жұмыс сипатына байланысты, жұмыс шеңберіндегі және одан тыс тапсырмаларды орындауды ажырата білу қажет.

Жұмыс тапсырмаларын отбасы алдын ала және мүмкіндігінше жазбаша түрде белгілеп алады. Оларды орындау кезінде қатынастар кез келген басқа да еңбек қатынастары секілді қалыпты болуы керек.

Аты айтып тұрғандай, көмек жеке көрсетілуі тиіс, яғни ол ЕБҚ бар баласы бар отбасының қажеттіліктеріне бейімделген болуы тиіс. Сол себепті мұндай отбасы мен жеке көмекші арасындағы қарым-қатынас сипаты сапалы көмек көрсетудің негізі болып табылады.

Жеке көмекші келесідегідей қасиеттерге ие болуы тиіс:

- әлеуметтік жағдайларға сезімтал болу;
- ЕБҚ бар баланың отбасының нұсқаулары мен тілектерін ескеру;
- тапсырмаларды орындаудағы ұқыптылық пен дәлдікті ұмытпай, жасаған жұмысына байланысты жауапкершілікті түсіну;
- жанжалды жағдайларда ұстамдылық пен тыныштықты сақтай білу;
- ЕБҚ бар баланың тәуелсіздігін қамтамасыз ету және оның автономиясын кеңейтуге ықпал ету.

Сонымен қатар жеке көмекші:

1. диалог жүргізе білуі тиіс;
2. өзінің позитивті ойларын, сондай-ақ ақылға қонымды және негізделген формадағы негативті ойларын білдіре алуы тиіс;
3. орындалатын жұмысқа қатысты өтініштерді орындауы, оның ішінде мінез-құлықтың өзгеруіне қатысты өтініштерді орындауы тиіс және ақылға қонымсыз шағымдарға жауап қайтара білуі тиіс;
4. өз құқықтарын қорғай білуі, өз пікірін негіздей және білдіре білуі тиіс;
5. өз қателіктерін мойындай білуі және кешірім сұрай білуі тиіс;
6. егер талқылау тақырыбы немесе қандай да бір жауап белгісіз болса, білмегеніне сабырлықпен қарауы тиіс;
7. орынды айтылған сынды қабылдап, орынсыз айтылған сынға жауап қайтара білуі тиіс;
8. қызметтерді пайдаланушының таңдау құқығын құрметтеуі тиіс;
9. отбасының ішкі жағдайларын құрметтеуі тиіс, мысалы: отбасы мүшелерімен де, басқа адамдармен отбасыға қатысты ақпаратты талқыламауы тиіс.

Тиісті автономияны қамтамасыз ету үшін ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланың отбасы, балалардың өздері: көмек сұрай білуі керек (балаға қажет көмекті нақты түрде білдіру); жеке көмекшінің және жеке көмекшілердің қызметтерін басқа да пайдаланушылардың жеке басын және қадір-қасиетін құрметтеуі керек [9].

Ұлыбританияда мүгедектігі бар баласы бар отбасын қолдау жүйесіне мынадай қызметтер кіреді:

- жергілікті билік органдары жанындағы әлеуметтік қызмет және білім беру қызметі департаменті;
- Ұлттық денсаулық сақтау қызметі (ҰДСК);

- Ерікті ұйымдар және қолдау топтары;
- Жұмыс және зейнетақы департаменті.

ЕБҚ бар баламен отбасын қолдау жүйесінің негізгі принциптері:

- серіктестік / пәнаралық тәсіл – бірлескен жоспарлау және бірлесіп қызмет көрсету;

- әр баланың жеке қамқорлық жоспары бар;
- қызмет фрагменттелген емес, үйлестірілген сипатқа ие;
- жұмыстың басты бағыты – баланың/отбасының қажеттіліктеріне бағытталған [10].

Ұлыбританиядағы серіктестік ұйымы бірлескен жоспарлау қызметтері, интеграцияланған денсаулық сақтау қызметтері, бірлескен ресурстар, көп салалы бригадалар мен серіктестік басқармалар, жетекші маман және ЕБҚ бар балалар және олардың отбасылары кіретін барлық балалар қызметтерін бір ауданда біріктіретін балалар қызметтеріне/директораттарына сүйенеді.

Бұл жүйенің белсенді қатысушылары:

- отбасы;
- дәрігер (педиатр, отбасылық дәрігер және т.б.);
- балалар учаскелік мейірбикелер командасы;
- мұғалім;
- әлеуметтік қызметкер;
- физиотерапевт;
- логопед;
- педагог-психолог;
- клиникалық психолог;
- КЕҰ және ата-аналарды қолдау топтары.

Осы қызметтердің барлығы әр уақытта ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланы бағалауды және идентификациялауды жүзеге асырады, оған: диагностикалық бағалау, тұрақты медициналық бағалау, білімін бағалау, отбасының қаржылық жағдайын бағалау, баланың жағдайын және әлеуметтік қызметтер мен отбасы қарым-қатынасын бағалау, ата-ананы немесе ЕБҚ бар балаға күтім жасайтын адамды бағалау кіреді [10].

Әлеуметтік қызмет департаменттері бала мен оның отбасына көмек пен қолдау көрсетуді ұйымдастыру мақсатында баланың мұқтаждығына бағалау жүргізуге міндетті. Жергілікті билік органдары заң бойынша мүгедек балалары бар отбасыларға белгілі бір қызметтер көрсетуге міндетті. Көрсетілетін қызметтердің түрлері келесілерді қамтуы мүмкін:

- үйде практикалық көмек көрсету/тамақтану;
- жол/көлік және өзге де көмек;
- үйлерді бейімдеу;
- отбасы демалысын ұйымдастыру;
- байланыс құралдарын сатып алу немесе сатып алуға көмек көрсету, кітапханаға және ұқсас мәдени мекемелерге кіруді ұйымдастыру.

ЕБҚ бар баласы бар отбасыларға қаржылық көмек жәрдемақыдан, ақысыз қызмет көрсетуден, тікелей төлемдерден тұрады. Отбасылық дәрігер мен аурухананың маманы тек емдеп қана қоймай, қажетті ақпарат, кеңес, қолдау

көрсете алады. Олар сонымен қатар баланы әртүрлі мамандандырылған мекемелер мен қызметтерге бағыттай алады.

Ұлыбританияда бес жасқа дейінгі мүгедек балалар мен олардың отбасыларына көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсарту мақсатында мемлекеттік бастама болып табылатын «Ерте қолдау бағдарламасы» заңнамалық түрде бекітілген. Бұл – білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қызметтер сияқты түрлі ведомстволар арасындағы жұмыстың жаңа әдістері бар көпбейінді басшылық топ және комитет. Топ жұмысы туғаннан бастап бес жасқа дейінгі «ерекше» балалары бар отбасыларға бағытталған, топта бағалауды үйлестіру, отбасының жағдайын, орын алған проблемаларды бағалау жүргізіледі [10].

Британдық «Білім туралы заңда» баланың ерекше білім берілуіне қажеттіліктері «оқытуда білім беруге қатысты ерекше қамтамасыз ету шаралары қажет болатындай қиындықтар болған жағдайда» болады деп көрсетілген. Мұндай шаралар келесі жағдайларда қажет етіледі:

- өз жасындағы балалардың көбіне қарағанда *оқытуда айтарлықтай қиындықтарға* ие;

- өз жасындағы балалар үшін мектеп жергілікті билік территориясында ұсынатын оқу жабдықтарын пайдалануға мүмкіндік бермейтіндей мүгедектікке ие;

- бес жастан кіші және алдағы уақытта білім берілуіне қатысты ерекше қамтамасыз ету шаралары орындалмаса, жоғарыда аталған категорияларға қосылу ықтималдығы жоғары балалар.

«Білім туралы заңда», егер ата-аналар мұны қаласа және басқа балалардың мүдделері қорғалса, ерекше қажеттіліктері бар балаларға, мүмкіндігінше, қарапайым мектептердегі басқа балалармен тең дәрежеде білім берілуіне баса назар аударылады [10]. Қарапайым мектептерде көрсетілмейтін арнайы көмекке мұқтаж балалар үшін мамандандырылған мектептерде оқуға мүмкіндік берілуі мүмкін.

Англиядағы қоғамдық ұйымдар мен қолдау топтары ЕБҚ бар балалары бар отбасыларға келесідей көмектесе алады:

- ұқсас жағдайдағы басқа ата-аналармен байланысуға;

- баланың ауруы туралы ақпарат пен кеңес беруге;

- практикалық кеңестер беруге, мысалы, оқу құралдары, арнайы жабдықтар, білім алу туралы ақпаратпен бөлісуге;

- психологиялық қолдау, үйге бару немесе ЕБҚ бар баланы күтуге көмек көрсетуге;

- қосымша қызметтер, мысалы, көлік, арнайы медициналық құрылғылар, жабдықтармен қамтамасыз етуге;

- онлайн кеңес беру, қолдау орталықтары, қаржылық көмек және тағы басқалар [10].

Уақыт өте келе қауымдастықтың белгілі бір өкілеттіктерге ие болуы үшін дамып келе жатқан жергілікті деңгейдегі өзара әрекеттесудің керемет мысалы ретінде **Уругвайдағы** есту қабілеті нашар адамдар қауымдастығын атай аламыз. Оны ұзақ уақыт бойы әртүрлі адамдар мен ұйымдар құрды және дамытты, олар есту қабілеті нашар уругвайлықтардың қоғамның қалған бөлігі қамтамасыз

етілетін білім беру секілді қызметтерге қол жеткізуіне кедергі келтіретін кедергілерді жену үшін бірге жұмыс істеді [11].

Қозғалыс 1920 жылдары білім беру және жұмыспен қамту үшін күресті бастау үшін есту қиындықтары бар Уругвайлық қауымдастықтың (AZUR) құрылуымен басталды. Бірнеше жылдан кейін қозғалыс күшейіп, жариялылыққа ие болғаннан кейін, қауымдастық Уругвайлық ым тілінің жергілікті институтын (LSU) ашты. Институт есту қабілеті нашар адамдар оқытатын ымдау тілі курстарын қолдайды, мұндайда есту қабілеті нашар адамдар қоғамдастығына жұмысқа орналасуға қосымша мүмкіндік береді.

Уругвайлық есту қабілеті нашар адамдар қауымдастығының табысты дамуындағы тағы бір маңызды қадам – азаматтарға толықтай тәуелсіз және толықтай қоғамға ену үшін қажетті қызметтер мен қолдаудың жоқтығын мойындау. Жағдайдың өзгеруі үшін есту қабілеті нашар уругвайлықтардың ғана емес, олардың мұғалімдерінің, ата-аналарының, отбасы мүшелерінің және достарының да бастамалары бар ұжымдық күш қажет болды. Бұл ұжымдық күш-жігер қоғамның Уругвайда есту қабілеті нашар азаматтардың өмір сүруін одан әрі тану үшін іс-шаралар мен бағдарламалардағы қоғамның тиімді өзара әрекеттесуінің жалпы көзқарасына негізделуі тиіс еді.

Осы мақсатта есту қабілеті бұзушылықтары бар балалардың ата-аналарын жергілікті мектепте біріктіру үшін ата-аналар мен есту қабілеті нашар адамдар қауымдастығы құрылды, олар есту қабілеті бұзушылықтары бар балалар мектептерінің балаларды қоғамға өз бетінше қатысуға дайындау қабілетіне алаңдаушылық білдірді [11].

Оңтүстік Африкада Inclusion International ұйымымен байланысты ата-аналар әлеуметтік оқшауланған білім алушыларға қатысты саясат жөніндегі ұлттық форумдарда ресми түрде таныстырылды. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың ата-аналар қауымдастығы (PACSEN), мүмкіндігі шектеулі балалардың бастамашыл тобы (DICAG) және Даун синдромы бар адамдар қауымдастығы сияқты ұйымдар мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың атынан науқанды белсенді жүргізді. Мүгедектер ұйымдарымен жұмыс істей отырып, олар инклюзивті білім беру бойынша көпшілік кездесулер мен семинарлар өткізді. ЮНЕСКО және басқа да донор-ұйымдар тарапынан қолдауды жұмылдыра отырып, олар елге халықаралық консультанттарды алып келді және оларды педагогикалық білім беру және қоғамды ақпараттандыру науқандарында кеңінен қолданды, бұл саясатты әзірлеуге оң әсер етті [12].

Ресей Федерациясында педагог-психолог, логопед мұғалім және дефектолог мұғалімнің кәсіби қызметінің аталмыш бағыты басым бағыттардың бірі болып табылады. Психологиялық-педагогикалық қызметтердің қолдауындағы балалардың ата-аналары (заңды өкілдері) өзіндік динамикаға ие және кезең-кезеңмен жүзеге асырылады. Қолдаудың барлық кезеңінде мүмкіндігі шектеулі баланың отбасына психологиялық-педагогикалық кеңес беру қажет [13].

Ата-аналармен жұмыстың бастапқы кезеңінде педагог-психологқа отбасы мен бала, оның жеке және психофизикалық ерекшеліктері туралы қажетті ақпаратты, сондай-ақ маңызды анамнестикалық деректерді жинауға мүмкіндік

беретін бастапқы консультация жүргізіледі. Кеңес беру нәтижелері бойынша баланың оқу орнына келуінің оңтайлы режимі, бейімделу кезеңінің болжамы жасалады, баламен мамандардың жеке бағдарланған жұмыс бағдарламасы жасалады немесе түзетіледі. Бастапқы жеке ойын сессиясы – дефектолог мұғалімнің жұмысындағы өте маңызды кезең, өйткені ол баламен достық қарым-қатынас орнатуға, отбасымен кейінгі жұмыстың негізгі бағытын анықтауға, сонымен қатар түзету және дамыту сабақтарының қарқыны мен мазмұнын анықтауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар балалардың даму деңгейіне жан-жақты психологиялық-педагогикалық мониторинг жүргізіледі. Мониторингтің мақсаты – баланың қазіргі даму деңгейін анықтау, дамуындағы бұзушылықтарды анықтау және балалардың бейімделу процесін бақылау. Жұмыс жеке диагностикалық әдістер мен бақылау диагностикалық сеанстар режимінде жүзеге асырылады. Жыл соңында бейімделу дәрежесін қайта зерттеу, сондай-ақ жалпы психологиялық-педагогикалық тексеру жүргізіледі. Қажет болған жағдайда және ата-аналардың өтініші бойынша мамандар тереңірек диагностикалық тексеру жүргізеді. Бұл ретте оқу жылы бойы ата-аналармен психологиялық консультациялар, әңгімелер, ашық іс-шаралар, ақпараттандыру, ал қажет болған жағдайда мамандардың «бала – ата-ана» жұбымен жұмысы түрінде өзара іс-қимыл қолдау табады.

Осылайша, ата-аналармен белсенді жұмыс оқу жылы бойы жүргізіледі және келесі алгоритм бойынша құрылады:

- ДМШ баланың отбасына алғашқы кеңес беру;
- баланың мектепке дейінгі топқа бейімделу деңгейінің болжамы;
- бастапқы жеке ойын сеансы;
- алғашқы психологиялық-педагогикалық диагностика;
- түзету-дамыту сабақтарының кешені;
- баланың қорытынды психологиялық-педагогикалық диагностикасы;
- отбасы үшін ұсынымдар әзірлеу, әрі қарай білім беру қызметінің траекториясын бірлесіп жобалау [13].

Психологиялық-педагогикалық қолдау дамуында ауытқулары бар баламен психологиялық-педагогикалық жұмысты ұйымдастырудың және мазмұнының маңызды бөлігі болып табылады. Атап айтқанда, баланың жеке психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік бере отырып, маман ата-анамен бірге білім беру іс-әрекетінің траекториясын жобалай алады [14].

Жұмыстың аналитикалық кезеңі алынған ақпаратты өңдеуден және талдаудан тұрады.

Аналитикалық кезеңнің міндеті – алынған мәліметтерді түсіндіру және баланың жеке даму картасын толтыру. Жұмыстың бұл кезеңі болжау сияқты маңызды кезеңді қамтиды.

Прогностикалық кезең – бұл отбасын психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесіндегі өте маңызды кезең, өйткені қолда бар фактілер мен оларды түсіну негізінде мамандар бейімделу кезеңінің болжамын, баланың одан әрі даму траекториясын, онымен түзету жұмыстарының негізгі бағыттарын анықтайды, жеке білім беру бағыты туралы мәселе шешіледі.

Нәтижелерді қорытындылау және алынған ақпаратты жүйелеу негізінде бейімделу болжамына қажетті түзетулер енгізіледі, деректер жеке даму карталарына енгізіледі. Балалардың ата-аналарына кеңес беріледі. Қажет болса, үйде қол жеткізілген нәтижелерді бекіту үшін жеке индикативті жоспарлар жасалады.

Барлық кезеңдер шартты және олардың саны бейімделу процесінің сипатына, балалардың даму деңгейіне және балалардың ата-аналарынан түсетін сұрауларға байланысты өзгеруі мүмкін [14]. Алдыңғы кезеңнің жалғасы болып табылатын әрбір келесі кезеңге өту нақты уақытша сипатқа ие емес және бала аралық нәтижелерге қол жеткізген жағдайда мүмкін болады, онсыз психологиялық-педагогикалық көмектің мақсатына қол жеткізуге болмайды.

Отбасының ерекшелігін зерттей отырып, ата-анамен (әрқайсысымен жеке) сөйлесіп, ата-аналардың балалармен қарым-қатынасын бақылай отырып, балаға бірлескен әсер етудің нақты жолдары көрсетілген.

Сынып жетекшілері мүгедек баланың отбасылық микроортасын талдайды. Ол үшін ересектермен диагностикалық-аналитикалық жұмыс жүргізіледі. Диагностиканың ең көп таралған әдісі – отбасының жалпы жоспарын, ата-аналардың жасын, білім деңгейін, баланың ата-аналармен қарым-қатынасының сипатын, ата-аналардың тәрбиелік әлеуетінің деңгейін, бала туралы ақпаратты, аурудың сипатын анықтауға мүмкіндік беретін сауалнама.

Мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасылармен жеке жұмыс жасаудың бір түрі – кеңес беру [14]. Олар отбасының өмірін жақынырақ білуге және оған қажет жерде көмек көрсетуге көмектеседі. Сондай-ақ олар ата-аналарды балаларына мұқият қарауға, олардың мінез-құлық ерекшеліктерін анықтауға, оларды тәрбиелеудің қандай жолдары туралы ойлануға шақырады. Мұғалім кеңес береді, ата-аналардың сұрақтарына жауап береді, оларға білікті кеңес беруге тырысады.

Мұндай отбасылармен жұмыс істеу кезінде келесі міндеттер шешіледі:

- ата-аналардың оң өзін-өзі бағалауы, алаңдаушылықты жою;
- өзін-өзі талдау және психологиялық кедергілерді жеңу дағдыларын дамыту;
- балалар мен ата-аналар қарым-қатынасын дамыту;
- мінез-құлықтың коммуникативті формаларын жетілдіру;
- сыртқы әлеммен барабар қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру.

Көбінесе ата-аналар диагнозды үзілді-кесілді жоққа шығарады, балаға қойылатын талаптарды асыра бағалайды, нәтижесінде нәтиже ата-аналардың үмітіне сәйкес келмейді, шиеленістер туындайды. Мұндай ата-аналармен жұмыс істеу кезінде ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты үйлестіре отырып, мәселені бейтараптандыру қажет.

Ресейлік тәжірибе көрсеткендей, мүгедек баласы бар барлық отбасыларға әлеуметтік-психологиялық қолдау қажет. Ата-аналар өз проблемаларымен жалғыз қалмауы керек, сондықтан бұл проблема тек отбасының жеке ісіне айналмауы тиіс. Отбасының тұйықталып, баласынан ұялмауы маңызды.

Отбасылық атмосфера, балаға деген қарым-қатынас дұрыс орнаған жағдайда отбасының қалыпты жұмыс істеуі сақталады [14].

Ата-аналармен және мүгедек балалармен жұмыс – барлық білім беру жүйесі қызметінің маңызды және өзекті бағыттарының бірі. Бұл балалардың қоғамдағы әлеуметтенуі мен бейімделуінің мақсаттары мен міндеттерін шешуге көмектеседі.

Мұғалімдермен, психологпен қарым-қатынас жасай отырып, ата-аналар өздерінің психологиялық-педагогикалық білімдерін толықтырады, бала тәрбиесіне деген көзқарастарын өзгертеді.

Дамуында ауытқулары бар баланы тәрбиелеу ата-аналардан үлкен физикалық және рухани күштерді талап етеді, сондықтан ересектер үшін физикалық денсаулық пен жан тыныштығын, оптимизмді сақтау өте маңызды. Баланың және отбасының тағдыры көбінесе ата-аналардың одан әрі қалай әрекет ететініне байланысты болады.

Қазақстан мектептерінің ЕБҚ бар баланың отбасымен жұмысты ұйымдастыру жөніндегі тәжірибесі инклюзияның жаппай практикаға айналып жатқанын айғақтайды, ал бұл кез келген мектеп заңнама нормаларына сәйкес ЕБҚ бар балаларды қабылдауға және оларға жағдай жасауға міндетті екенін білдіреді. Әкімшілік пен педагогтердің алдында мектептерді инклюзивтілік қағидаттарына сәйкес дамыту міндеті тұр.

Қарағанды қаласының №27 орта мектебінің педагогикалық ұжымы республикада алғашқылардың бірі болып инклюзивті білім беру құндылығын қолдап, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беретін мектеп кеңістігіне қосудың тиімді үлгілерін іздестіруді бастады.

Мектепте инклюзияның дамуын стратегиялық жоспарлау, педагогикалық ұжымның осы бағыттағы жұмысын үйлестіру үшін мектеп ұжымы мектептің екі даму стратегиясын іске асырды: «Бейімделген мектеп – баршаға арналған мектеп» және «Бейімделген мектептен – табысқа жету мектебіне».

Стратегияның мақсаты – арнайы психологиялық, әлеуметтік, түзету-педагогикалық қолдауды қамтамасыз ету жолымен ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды табысты әлеуметтендіру үшін жағдай жасау, сапалы білім алуға қол жеткізуді қамтамасыз ететін *бейімделу мектебінің моделін* жасау, әзірлеу және іске асыру.

Стратегияны әзірлеудің аналитикалық кезеңінде мектеп қызметіне проблемаға бағытталған талдау жүргізілді, білім алушылар контингенті зерделенді, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды анықтау бойынша жұмыс жүргізілді, білім беру процесі субъектілерінің төзімділік деңгейі зерттелді, бейімделген мектеп құрылымын нормативтік және әдістемелік қамтамасыз ету әзірленді.

Мектептің даму стратегиясын іске асырудың аналитикалық кезеңінде төзімділік деңгейін және инклюзивті тәжірибеге қатысуға дайындығын зерттеу маңызды рөл атқарды. Білім беру процесінің субъектілерінде төзімділік деңгейін зерттеу үшін психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары әр жастағы оқушылар, педагогтер мен ата-аналар үшін сауалнамалар әзірледі.

2016-2019 жылдары мектепте «Бейімделу мектебінен – табыс мектебіне» – мектептің екінші даму стратегиясы жүзеге асырылды. Стратегия форматында инклюзия жағдайында білім беру сапасын арттыруға, ғылыми-әдістемелік ресурстарды шоғырландыруға, балалардың бастапқы мүмкіндіктеріне қарамастан білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған үш маңызды әлеуметтік-педагогикалық жоба әзірленді және іске асырылды.

«Үйде оқыту мектебі» жобасы олардың психофизикалық ерекшеліктеріне барынша бейімделген жағдайда денсаулық жағдайы бойынша мектепке уақытша немесе үнемі бара алмайтын балаларға сапалы және қолжетімді білім алуға мүмкіндік беруге бағытталған.

«Тьюторлық мектеп» жобасы тьюторлық қызметтің білім беру бағдарын қолдау кезінде ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар білім алушыларды мектеп өміріне табысты қосу үшін жағдай жасау мақсатында іске асырылады. Осы жобаны іске асыру шеңберінде жоғары оқу орындарының студенттері, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары, ата-аналар, мектеп оқушылары қатарынан волонтерлердің ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балаларды тьюторлық қолдау ұйымдастырылған.

«Ата-аналарға арналған мектеп» жобасы балалардың білім беру бағдарламаларын табысты игеруі және оларды табысты әлеуметтендіруі үшін олардың отбасыларына психологиялық және түзету көмегін көрсетуге, отбасының түзету ресурстарын өзектендіру үшін жағдай жасауға, оның жұмыс істеу тиімділігіне, баланың ерекшеліктеріне барабар тәрбие стратегиясын, конструктивті ата-ана ұстанымдарын қалыптастыру және іске асыруға бағытталған [15].

Нұр-Сұлтан қаласының №83 мектеп-гимназиясында инклюзивті білім беруді жүзеге асыру мақсаттарының бірі ЕБҚ бар білім алушыларға инклюзивті білім беру моделін құру болып табылады. Мектепте инклюзивті білім берудің қалыптасатын моделінде мынадай компоненттерді ерекшелеуге болады:

- инклюзивті білім беруді іске асыру үшін мектептің нормативтік-құқықтық базасын құру;

- мектепте ЕБҚ бар білім алушыларды оқыту үшін жағдай жасау (кедергісіз орта, ИҚК (инклюзияны қолдау кабинеті), мамандар);

- балалар ұжымын, олардың ата-аналарын және педагогтерін ЕБҚ бар білім алушыларды қабылдауға дайындау;

- инклюзияны қолдау кабинеті мамандарының қызметі;

- баланың әл-ауқаты комиссиясының қызметі;

- педагогикалық ұжымның кәсіби дайындығы;

- әлеуметтік әріптестікті дамыту (ҚР Ұлттық музейімен бірге музей педагогикасы, Naileybury Astana School және «ДАРА» ҚҚ бірге инклюзивті театр, ҚР Ұлттық паралимпиадалық комитетімен бірге бейімделген спорт түрлерінің I фестивалі және т.б.);

- балалар үшін қосымша білім беруді енгізу (хор, шулы оркестр, эрготерапия, бейімделген спорт түрлері және т.б.).

Мектеп қызметінде инклюзивті білім беру мәселелерінде ағартушылық жұмыс үлкен орын алады. 2016 жылдың басында ата-аналармен алғашқы жалпы мектептік жиналыс өткізілді. Бұдан әрі білім алушылардың ата-аналары үшін ИҚК мамандарының кеңестері өткізіледі, тренинг ұйымдастырылады, ЕБҚ бар білім алушыларды инклюзивті оқытуды іске асыру кезінде қолдау жүзеге асырылады.

2017 жылдан бастап мектепте КБР жұмыс істейді – білім беру бағдарламасына сәйкес ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланы психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыратын, сондай-ақ инклюзивті білім беру ортасының барлық субъектілерін қолдауды жүзеге асыратын тұрақты жұмыс істейтін, жалпы мақсаттармен біріктірілген, үйлестірілген мамандар ұжымы. КБР-дің өзінің ережесі, іс-әрекет алгоритмі және құжаттама тізімі бар [15].

Ақмола облысында 2014 жылдан бастап Білім басқармасының жанында алқалық-кеңесші орган ретінде құрылған инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі үйлестіру кеңесі жұмыс істейді. Кеңестің мақсаты инклюзивті білім беру үшін жағдай жасау процесіне тартылған барлық құрылымдардың іс-қимылдарын реттеу және үйлестіру болып табылады.

Инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі үйлестіру кеңесінің негізгі міндеті инклюзивті білім беруді енгізуге тартылған немесе мүдделі барлық құрылымдардың күш-жігерін біріктіру, білім беруді басқарудың мемлекеттік органдары, білім беру ұйымдары үшін инклюзивті білім берудің жай-күйін жақсарту және дамыту бойынша ұсынымдар мен ұсыныстар әзірлеу болып айқындалған.

Ақмола облысының білім беру ұйымдарының білім беру процесін оқу-әдістемелік қолдау мақсатында Инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі үйлестіру кеңесі басшылығымен және қолдауымен инклюзивті білім беру мәселелері бойынша оқытушыларға, мұғалімдерге және білім алушыларға арналған бірқатар құралдар әзірленді және шығарылды [16].

Елде карантиндік шараларды енгізу кезеңінде Инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі үйлестіру кеңесі мүшелері бұл жағдайда психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінде (ППТК) оңалту және дамыту бойынша сабақтарға қатысатын балалардың назардан тыс қалғанына назар аударды. ППТК-дағы сабақтардың ерекшелігі, жоғары оқу орындарындағы, колледждердегі және мектептердегі білім алушылардан айырмашылығы ППТК-ға баратын балалар аурудың түрі мен дәрежесін ескере отырып құрастырылған жеке даму бағдарламасы бойынша білім алады, яғни сабақтар бала мен педагогтің тікелей байланысымен жеке тәртіппен жүргізіледі. Мәселе коронавирустық пандемияның таралуына жол бермеу шараларын сақтау қажеттілігін ескере отырып, сабақтарды қалыпты түрде жүргізу және өткізу мүмкін еместігінде. Осылайша, ППТК-да сабақ ұсынылған балалар оларға пандемияға қарсы шектеу шараларының бүкіл кезеңінде бара алмайды, бұл олардың тоқтап қалуына, сонымен қатар осы балалардың дамуында регрессияның пайда болуына әкеледі.

Аталған мәселені сәтті шешу үшін Инклюзивті білім беруді дамыту жөніндегі үйлестіру кеңесі мүшелері тиімді шешім ретінде ЕБҚ бар балалардың ата-аналарын ЕБҚ бар балалардың танымдық, физикалық және әлеуметтік дағдылары оңалту және дамыту бойынша жұмыс әдістеріне оқытуды ұсынды. Бұл оқытуды онлайн білім беру платформаларының бірін пайдалана отырып, вебинарлар түрінде жүзеге асыруға болады.

Ақмола облысының әдіскерлер мен арнайы педагогтерден (дефектологтардан, логопедтерден, психологтардан) тұратын білім беру мамандарының тобы ЕБҚ бар балалардың ата-аналарын балаларды оңалту және дамыту жөніндегі жұмыстардың әдістемелері мен тәсілдеріне оқыту бойынша сабақтар сериясын әзірледі. Сабақтарды нақты балалардың денсаулық мәселелерін ескере отырып және қажетті құпиялылық дәрежесін сақтай отырып, 25 адамға дейін топтың толықтырылуы жоспарланған. Сабақтарға арналған топтар ата-аналардың келісімімен және олар үшін ақысыз негізде құрылады.

Сабақтар аптасына екі рет бір-бірін толықтыратын оқытушылардың тандемімен, алынған білімді жақсы меңгеру және бекіту үшін 2-3 күндік сабақтар арасындағы үзілістермен жоспарланады. Сабақтар барысында немесе олар аяқталғаннан кейін ата-аналар үшін жалпы топтық және жеке форматта өздерін қызықтыратын сұрақтарға жауап түрінде консультациялар өткізуге болады. Сабақтарды өткізу кезінде қажеттілігіне қарай тиісті жабдықтар мен құралдар пайдаланылуы тиіс.

Жобаның жалпы мәлімделген мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізуді ескере отырып, оны 2021 жылдың қаңтар-мамыр айларында 2020 жылдың қыркүйек-желтоқсан айларында ППТК-да сабақ өткізу үшін ұсыныстар алған ЕБҚ бар балалардың ата-аналары үшін жалғастыру жоспарланған.

Оқытудың бұл нысанын кейіннен, пандемияға қарсы іс-шаралар тоқтатылғаннан кейін сабақтың негізгі нысандарына қосымша ретінде пайдалануға болады. Осы оқу құралының қосымшасында осы жобада апробациядан өткен ата-аналарға арналған сабақтарға мысалдар келтірілген [18].

Қазақстанда көптеген үкіметтік емес қоғамдық ұйымдар бар, олар іс жүзінде мектептерге инклюзивті білім беруді енгізу мәселесімен айналысады. Мұндай ұйымдар мектеп білім алушыларына, олардың ата-аналарына, мұғалімдерге, сондай-ақ ЕБҚ бар балалардың ата-аналарына ерекше қажеттіліктерді түсіну бойынша тренингтер өткізеді. Осылайша, қоғамдық ұйымдар ЕБҚ бар балалар туралы қоғамның ақпараттылығын арттырады, инклюзивті білім беру тақырыбын аша түседі (біреулер үшін жаңалық болуы мүмкін) және оның жұмыс істеуінің сәтті тәжірибелерімен бөліседі.

Инклюзивті білім беруге арналған әдебиеттерге шолу кейде сыни тұрғыдан қабылданатын бұл тәжірибенің дамыған елдерде өзін табысты, сенімді, адамдардың құқықтарын жүзеге асыратын және білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін пайдалы деп танылғанын көрсетеді.

Қазақстанда осындай жобалардың бірі – 2018 жылы ресми тіркелген, бірақ 2016 жылдан бастап ата-аналардың, мамандардың, түрлі ұйымдардың бірлестігі ретінде жұмыс істеген Алматы қаласындағы «Әлеуметтік инклюзивті бағдарламалар орталығы» қоғамдық қоры. 2020 жылға қарай Орталықта жобаға

қатысушылар саны жүзге жуық баланы құрады, олардың 30%-ы ерекше білім беру қажеттіліктеріне ие.

Аталмыш жобаның миссиясы:

1) жеке даму траекториясының арқасында әрбір білім алушының ерекшеліктерін, әлеуметтік жағдайларын ескеруге болатын жобалық алаң ретінде гибридті инклюзивті мектеп моделін құру және іске асыру; offline/online пайдалану білім алушыларды жағдайға қарамастан – үйден немесе мектептен/қосымша білім беру орталығынан процеске қосуға мүмкіндік береді. PBL технологиясы ЕБҚ бар балаларды жобалық жұмысқа қосу үшін, процестің барлық қатысушылары ерекшеліктердің болуына немесе болмауына қарамастан, әр адамның өзіндік әлеуметтік рөлі бар екенін түсіну үшін қолданылады;

2) инклюзивті топтарда PBL әдісі бойынша жобалық жұмысты ұйымдастыру арқылы қалыпты дамыған балаларда эмпатия деңгейін арттыру, осы модельді Қазақстанның басқа мектептеріне тарату;

3) мүгедектіктің салдарын азайту және мектеп бітіргеннен кейін ЕБҚ бар балаларды барынша әлеуметтендіру мүмкіндігін арттыру;

4) ЕБҚ бар мектеп түлектерінің жұмысқа орналасуы және өз бетінше табыс табуы, кәсіпті иеленуі, басқа әлеуметтік процестерге қосылуы үшін олардың қаржылық көмекке қажеттілігін азайта отырып, мүмкіндіктерін кеңейту;

5) мектептердегі қауіпсіздік деңгейі бойынша елдер рейтингінде Қазақстан индикаторын арттыру.

Әлеуметтік және инклюзивті бағдарламалар орталығында жұптық жұмыс, топтық жұмыс және ата-аналармен жұмыс сияқты жұмыс түрлері кеңінен қолданылады.

Орталықта жұмыстың негізгі түрлерінің арасында ерекше көңіл «Ата-анаға өз баласының көмекшісі болуға қалай көмек көрсетуге болады?» отбасылық бағдарламасына аударылады.

Қысқа мерзімге қарамастан Орталық жұмысында белгілі бір нәтижелерді атап өтуге болады:

1) ментальдік ерекшеліктері бар балаларда (ПДТ) математиканы (кеңістіктік ойлау), химияны (абстрактілі ойлау, логика) меңгеруде тұрақты оң динамика байқалады, стресске төзімділік деңгейі артады, үлгерімі жоғарылайды;

2) ментальдік ерекшеліктері бар білім алушылардың коммуникативтік процестерге қатысу деңгейі айтарлықтай артты, бұл олардың мектепті бітіргеннен кейін, болашақта әлеуметтену мүмкіндігін арттырады;

3) стресстен зардап шеккен, төмен уәждеделген балалар (балалар үйінен кейін) қызығушылық таныта бастайды, мотивациялары артады, кәсіби бағдар алуға деген ұмтылыс пайда болады;

4) АСБ бар балаларда қарым-қатынасқа түсу, білім беру және ойын процесіне қатысу қабілеті артты, мазасыздық деңгейі төмендеді.

2 ЕБҚ БАР БАЛАНЫҢ ДАМУЫ ҮШІН ЖАҒДАЙ ЖАСАУДАҒЫ ОТБАСЫ МЕН МЕКТЕПТІҢ ӨЗАРА ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ РӨЛІ

Инклюзивті білім беру бүгінгі таңда еліміздің мемлекеттік білім беру саясатының басым бағыты болып табылады. Инклюзивті білім берудің маңызды міндеті әр білім алушының жеке басын барынша дамыту ғана емес, сонымен қатар оның одан әрі дамуға дайындығын қалыптастыру болып табылады. Осыған байланысты инклюзияның негізгі функциялары баланы әлеуметтік бейімдеу, түзету және оңалту, сондай-ақ отбасын мектептің білім беру кеңістігіне тарту болып табылады.

Зерттеу нәтижелері, сондай-ақ өмірдің тәжірибесі көрсеткендей, ата-аналар мен педагогтердің өзара әрекеттестігі ЕБҚ бар баланың жақсы оқып, өзін жайлы сезінетіндігіне алып келеді. Ата-аналар мен педагогтердің бірлескен қызметі, яғни білім беру процесін бірлесіп қолдауы баланы жақсырақ тануға, оны әртүрлі жағдайларда байқап көруге және осылайша жеке ерекшеліктерді түсінуге, өмірлік құндылық бағдарларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ата-аналар балалардың мектепте білім алу қажеттілігін білім алуы үшін емес, қоғамда және балалар тобында әлеуметтенуі үшін қарастырады.

Әлбетте, ата-аналар мен қоғамдастықтың өзара әрекеттесуі жаңа тұжырымдама емес. Отбасылардың, қоғамдық ұйымдардың, ЕБҚ бар балалардың, мүгедектер ұйымдарының және жалпы балалар немесе ЕБҚ бар балалар құқықтары мәселелерімен айналысатын үкіметтік емес ұйымдардың өзара іс-әрекетін инклюзивті білім беру арқылы барлық балалардың құқықтарын дамыту, іске асыру, теңдік, әділдік мақсаттары үшін пайда әкелетін құралдар ретінде қарастыруға болады [19].

ЮНИСЕФ-тің «Балаға мейірімді мектептер» бастамасы секілді бірқатар мысалдарды келтіруге болады, олар көптеген жылдар бойы ата-аналар мен қоғамның өзара әрекеттесуі үшін тиімді платформа болып келді және солай болып қала береді [19]. Көптеген өңірлер мен елдерде заңдастырылған мұндай тәжірибе инклюзивті білім беру саласындағы жаңа бастамалардың дамуына ықпал етуі мүмкін. ЮНИСЕФ және басқа ұйымдардың көптеген жылдар бойы ана мен бала денсаулығын сақтау, балаларды қорғау және жас балаларды дамыту саласында жүргізіліп келе жатқан бастамалары аясында отбасылар мен қоғамның өзара әрекеттесуінің мысалдары көп. Осы бағдарламалардың барлығы балалар мен олардың мектептері, отбасылары мен қоғам арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға, әртүрлілікті қабылдауға және барлық балалардың дамуы мен әлеуметтік интеграциясын ынталандыруға жағдай жасауға негіз бола алады.

Халықаралық ұйымдардың бағдарламаларында ынтымақтастық мәдениетін қалыптастыру үшін келесі негізгі мәселелер ұсынылады:

- отбасының қатысуы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың бүкіл өмірлік циклі бойында, әсіресе алғашқы жылдары маңызды мәнге ие;
- ата-аналар мен қоғамның өзара іс-әрекеті сыныпта да, сыныптан тыс жерлерде де инклюзивті білім беру сапасының маңызды қағидаты болып табылады;

- ата-аналар мен мектептер арасындағы оң байланыс балалардың өмірлік ұстанымдары мен білім беру саласындағы жетістіктерге әсер етеді;

- отбасылар мен азаматтық қоғам ұйымдары инклюзивті білім берудің құқықтық және саяси негізін ілгерілету процесінде маңызды рөл атқара алады;

- бұл ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар үшін ғана емес, ата-аналар, сыныптастар, педагогтер мен мектептер үшін де пайдалы [19].

Бұл принциптер инклюзивті білім беру жағдайында өте маңызды, ол формальді білімге қарағанда әлдеқайда кең және сыныптың төрт қабырғасымен шектелмеуі тиіс.

Қазіргі уақытта көптеген мектептер үшін климатты қалыптастыру және ынтымақтастық мәдениетін сақтау проблема болып табылуда. Алайда уақыт өте келе дәл осы проблемалар үлкен дивидендтер әкеледі.

ЕБҚ бар баласы бар отбасымен өзара әрекеттесу, ата-аналардың ынтымақтастығы тек балалар үшін ғана емес, сонымен қатар барлық тараптар үшін де пайдалы болуы мүмкін, мысалы:

- ата-аналар балаларымен қарым-қатынасты жақсартады, олардың қажеттіліктеріне сезімтал болады және өздерінің ата-ана ретінде дағдыларына сенімдірек болады;

- педагогтер отбасылардың мәдениеті мен алуан түрлілігін тереңірек түсінеді, жұмыста өзін жайлы сезінеді және моральды рухын көтереді;

- ата-аналар мен қауымдастықтарды тарту арқылы мектептер өздерінің беделін нығайтады.

Отбасылардың мектептермен өзара әрекеттесуінің, ынтымақтастығының алғашқы қадамы әлеуметтік және білім беру атмосферасын қалыптастыру болып табылады, онда ата-аналар мен серіктестер өздерін қалаулы, құрметті, сенімді, естіген және қажет сезінеді.

Өзара іс-әрекеттің, ынтымақтастықтың және әріптестіктің әртүрлі деңгейлерін түсіну үшін халықаралық бағдарламалардың авторлары негізгі тармақтар ретінде мынадай қорытындыларды келтіреді:

- ағымдағы қажеттіліктер мен мүмкіндіктерді шынымен ескеру үшін отбасылар, мектептер мен қоғам арасындағы қарым-қатынасты ұжымдық көп орталықты тәжірибе ретінде қарастырған жөн.

- сараптамалық мекемелер мен мүгедектер ұйымдары инклюзивті білім беру мақсатында отбасыларды тарту және қоғам мен мемлекеттің ынтымақтастығына жәрдемдесу үшін нақты іс-қимылдарды ынталандырады.

- қолдауды қамтамасыз ету, ата-аналарды үнемі оқыту және достық негіздегі институционалдық ортаны құру ата-аналар мен қоғамды тарту бойынша жиі ұсынымдар қатарына жатады.

Балалардың білім алуына отбасының қатысу деңгейі білім беру жүйесі ұсынатын қатысу мүмкіндіктеріне сәйкес өзгеруі мүмкін.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар жағдайында отбасының өзара іс-әрекетке қатысуға дайындығы денсаулықтағы бұзушылық түріне, сондай-ақ отбасының әлеуметтік-экономикалық статусына және ата-аналар мен бала (немесе қамқоршы мен бала) арасындағы өзара қарым-қатынастардың сипатына байланысты болуы мүмкін.

Ата-аналарды қолдауды және тұрақты оқытуды қамтамасыз ету, ақпарат пен кеңестерге тұрақты қол жеткізуді жеңілдету, сондай-ақ Достық институционалдық орта құру инклюзивті білім беруге ата-аналар мен қоғамды тарту жөніндегі тиімді саясатты іске асыру жөніндегі жиі ұсынымдар арасында орын алады.

Мектептер, отбасылар және қауымдастықтар арасындағы өзара әрекеттесудің әртүрлі типтері мен деңгейлерін бағалау үшін бірқатар шкалалар қолданылады. Әртүрлі типтер мен мақсаттарды салыстыру пайдалы. Көзқарастардағы, динамикадағы және одан кейінгі тиімділік пен тұрақтылықтағы ауытқуларды көптеген зерттеушілер зерттегеніне қарамастан, мұндай айырмашылықтарды түсінудің мәні тек академиялық сипатта ғана емес.

Керісінше, бұл процеске араласудың әртүрлі тәсілдерін немесе деңгейлерін жүйелеуге және талдауға мүмкіндік береді, бұл қатысушылар арасындағы динамиканы түсіну үшін пайдалы және барлығы бағалайтын маңызды және тұрақты ынтымақтастық тәжірибесін алға тартады.

Ең танымал шкалалардың бірі (1-сурет) адамдардың неге және қалай өзара әрекеттесетінін зерттеуді ынталандыру идеясымен жасалды [19].

1-сурет. Өзара әрекеттесу формаларын ажырату үшін қолданылатын шкаланың мысалы

Баспалдақ адамдардың мүмкіндіктерін кеңейту идеясынан туындаған өзара әрекеттесу формаларын, сондай-ақ символдық деңгейде қалатын немесе тікелей манипуляциялық әсерге ие өзара әрекеттесудің басқа әдістері мен формаларын ажыратуға көмектеседі.

ЮНЕСКО өзінің әйгілі инклюзивті білім беру туралы ашық құжаттамасында [20] өзара тәуелді қатынастарды бастан кешіруге бағытталған «ата-аналарды тарту» нұсқаларының егжей-тегжейлі тізімін ұсынады:

Отбасылар белсенді отбасы ретінде: әсіресе желіге немесе қауымдастыққа кіретін отбасылар білім беру жүйесін неғұрлым инклюзивті тәсілдер мен инклюзивті саясатқа жақындатуда жетекші рөл атқарады. Ата-аналар топтары әсер етуі мүмкін кейбір іс-шараларды алға жылжуға дайын мектептер анықтайды, инклюзивті білім беруді қолдау үшін білім беру органдарымен байланыс пен серіктестік орнатады, жаңа ойлау мен жаңа тәжірибені енгізу үшін семинарлар мен мастер-кластар ұйымдастырады, сонымен қатар мұғалімнің біліктілігін арттыруға қолдау көрсетеді.

Отбасылар инклюзивті білім беру процесіне қатысушы ретінде: осы нұсқа аясында ата-аналардың рөлі отбасына қосылуды және үйде балаларды оқыту мен дамытуды қолдауда ерекше атап өтіледі. Негізгі мақсат – отбасылар мен қоғамдық ұйымдардың инклюзивті білім беру тәжірибесін нығайтуы.

Мектептер, отбасылар және қоғамдық ұйымдар серіктес ретінде: ақпарат алмасудан бастап, отбасы мүшелерінің үйде оқытуды қолдауға дейін өзара әрекеттесу мен ынтымақтастық үшін көптеген мүмкіндіктер бар.

Отбасылардың басқа отбасыларды қолдауы: бұл, әсіресе, қоғамнан оқшауланған немесе мәдени не лингвистикалық тұрғыдан әртүрлі шығу тегі бар қиын өмірлік жағдайда өмір сүретін ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың ата-аналары үшін ұсынылады. Бұл жағдайда жақсы әлеуметтік немесе білім беру жағдайына ие ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың ата-аналарын қолдауы өте құнды болуы мүмкін.

Отбасының мектептерді басқаруға қатысуы: шешім қабылдау процесіне, сондай-ақ білім беру ұйымының қызметін күнделікті басқару аспектілерін қолдауға отбасылардың қатысуын қамтиды.

Соңғы зерттеулер көрсеткендей, отбасылардың құқықтары мен өкілеттіктерін кеңейту және оларға шешім қабылдауға қатысу мүмкіндігін беру білім беру контекстіндегі өзгерістер процесіне тиімді үлесін қосады [21]. Отбасына нақты тапсырмаларды ұсынудың немесе ата-аналар үшін рөлдерді анықтаудың орнына, отбасын тарту идеясы ата-аналардың барлығына білім сапасын арттыру процесінің бөлшегі ретінде белсенді қатысуына негізделеді.

Өзара әрекеттесу сындарлы да, тиімді де болуы керек, бұл барлық тараптар осы процесте өздерін ыңғайлы сезінгенде, әртүрлі рөлдер келісілген және түсінікті болғанда және ақпарат үнемі ашық және демократиялық түрде берілгенде мүмкін болады.

Сондай-ақ барлық қатысушыларға өз үміттерін түсіндіруге, процестің күрделілігін түсінуге (жетістіктер, сондай-ақ түңілу мен кемшіліктер) және өзара әрекеттесу процесінің сапасын қалай жақсартуға болатындығын талқылауға мүмкіндік беру қажеттілігін ескеру қажет.

Ата-аналарды қосу үшін активтерді анықтау мақсатында халықаралық бағдарламалардың авторлары келесі негізгі ойларды ұсынады:

- ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баласы бар отбасымен өзара іс-әрекет жөніндегі іс-шараларды әзірлеу кезінде қоғамда не бар екенін түсінуден және қабылдаудан бастау керек – бұл қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік беретін активтер.

- әлеуметтік капитал және әлеуметтік активтер секілді ұғымдар жеке адамдар мен топтардың өзара әрекеттесуі туралы әдебиеттерден пайда болды. Олар әлеуметтік капиталдың құндылығы бар және көбінесе әлеуметтік прогрестің тиімді өзгеруінің қалыптастырушы қағидасы болып табылады, теңдік пен әділеттілікке ықпал етеді және жеке тұлғалардың, отбасылардың және қоғамның қолайлы дамуына ықпал етеді [21].

- мүгедектер ұйымдары, ата-аналар ұйымдары, өзара көмек топтары, әртүрлі қоғамдық ұйымдар деңгейіндегі оңалту бағдарламалары және тәуелсіз өмір үшін қозғалыс инклюзивті стратегияларды жүзеге асыру үшін көптеген ресурстарға ие.

Әлеуметтік капитал жеке және қоғамдық деңгейлерде де, қоғамның бірнеше қабатына қолжетімді «капиталдың» басқа нысандары секілді (мысалы, экономикалық, саяси немесе мәдени) әрекет етеді. Көптеген анықтамаларға қарамастан, әлеуметтік капитал жеке және ұжымдық мүмкіндіктерді таңдауға, мүмкіндіктерді арттыруға және өмір сүру сапасын жақсартуға әкелетін ұйымдармен және жеке тұлғалармен қарым-қатынас пен әлеуметтік байланыстардың жиынтығы деген консенсус бар. Ол сенім мен өзара түсіністік нормаларына негізделген қатынастар мен әлеуметтік құрылымдар жиынтығынан тұрады, олар өз кезегінде құндылықтармен және/немесе құқықтық нормалармен реттеледі [20].

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдар үшін ынтымақтастық пен өзара әрекеттестік бұрыннан бері өмір сүру стратегиясы, кейде әлеуметтік оқшаулануды жеңу стратегиясы болып табылады.

Әрине, бала туралы ең көп білетін – ата-ана. Ата-аналар баласының мектептегі тарихын, оның оқу стилін, даралығын түсінеді. Инклюзивті мектептер ата-аналарды оқу процесінде серіктес ретінде көрсетеді. Кейде бұл серіктестік ата-аналардан еріктілер ретінде кеңес алу түрінде орын алады, бұл ЕБҚ бар баланы қатарластарымен бірге оқуын жеңілдетеді немесе үйде қосымша оқу іс-әрекетінде қолдау үшін пайдалы болады.

Өзара ынтымақтастық біздің қоғамның ең құнды әлеуметтік активтерінің бірі болып табылады. Отбасылар мен ұйымдардың өзара әрекеттесуі, өзара қолдау және оң тәжірибе дәстүрлері – дұрыс анықталған және тиімді қосылған жағдайда инклюзивті білім беруді қолдау ретінде пайдалануға болатын керемет актив. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдар арасындағы ұжымдық активтердің кейбір мысалдарына келесілерді жатқызуға болады:

- басқа отбасылардың тәжірибесін қолдана отырып, отбасыларға жиі кеңес беретін отбасылық ұйымдар, әсіресе ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар баланың тәрбиесіне, әлеуметтену функциясының бұзылуының негізгі себебі болуы мүмкін ықтимал асқынулардың алдын алуға және мүмкін болатын шектеулерді азайтуға байланысты;

- ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланың тәрбиесіне, әлеуметтену функциясының бұзылуының негізгі себебі болуы мүмкін ықтимал асқынулардың алдын алуға және мүмкін болатын шектеулерді азайтуға байланысты басқа отбасылардың тәжірибесін қолдана отырып, отбасыларға жиі кеңес беретін **отбасылық ұйымдар**;

- жалпы білім беретін мектептер бұл балаларды білім беру процесіне енгізуден бас тартқандықтан жиі құрылатын, ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балаларды күндізгі күтіммен және білім берумен қамтамасыз ету үшін отбасыларды тартатын *жеке мектептер* мен басқа да мамандандырылған оқу орындары;

- *техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдары мен шеберханалар*, олар ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар жастар үшін олардың дағдыларын дамыту мен жетілдіру және өздерінің «мүгедектігі бойынша» зейнетақыларына қосымша өз қолөнерінің арқасында табыс алу үшін қауіпсіз қолайлы жағдайларды қамтамасыз етеді;

- әртүрлі мәселелер бойынша құрдастарының консультативтік көмек және қолдау көрсету үшін жиі қолданылатын *өзара көмек және қолдау топтары*;

- мүмкіндігі шектеулі адамдар басқаратын *тәуелсіз өмір орталықтары* (мысалы: «Қазақ соқырлар қоғамы» ҚБ). Олар көбінесе жақын арада бұзушылықтарға тап болған адамдарға кеңес береді, сонымен қатар ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар жастарға өз дағдыларын дамытып, жетілдіруге және өз өнімдері арқылы табыс табуға мүмкіндік береді. Олар сондай-ақ ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдарға бұзушылықтардың түрлері бойынша қолдауды ұйымдастыруда, оның ішінде жеке көмекшілерді жалдауда көмек көрсете алады.

Ата-аналармен ынтымақтастық пен өзара іс-әрекетті ұйымдастырудағы маңызды сәттер ретінде келесі маңызды тұжырымдарды атауға болады:

- мектеп – отбасы өзара іс-әрекеті келесі жағдайларда әлдеқайда тиімді болып табылады:

а) белсенді саясат отбасыларды тарту үшін басшылық ретінде ұсынылады,

б) мұғалімдер де, отбасылар да бір-бірінің рөлін түсініп, құрметтейді.

- құрылымдарды құруға және ата-аналарды тартуға және қоғамның қатысуына ықпал етуге бағытталған саясат инклюзивті білім беруде жиі кездеседі.

- өзара іс-әрекет және ынтымақтастық қағидаттарына бірлескен қызметті ынталандыру және демократиялық шешімдер қабылдау, алдын-ала байланыс рәсімдері, жанжалдарды шешу, ұжымдық оқыту және жетістіктерді бірлесіп иелену кіреді [20].

Мүгедектердің құқықтары жөніндегі конвенцияда отбасыларды мектептерде де, қауымдастықтарда да инклюзивті процесті қолдауға тартудың маңыздылығын көрсететін саясат пен нормативтік құқықтық база бар. Дәл осы 4 (3) бапта «мүмкіндіктері шектеулі адамдарды, оның ішінде олардың ұйымдарының өкілдері арқылы балаларға кеңес беру және белсенді тарту» қажеттілігі атап көрсетілген [22]. Бұл ереже білім беруге нақты қолданылады.

БҰҰ-ның Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясы «отбасы қоғамның табиғи және негізгі ұяшығы болып табылады және қоғам мен мемлекет тарапынан қорғалуға құқылы және мүмкіндігі шектеулі адамдар мен олардың отбасы мүшелері мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтарын толық және тең пайдалану ісіне үлес қосуға мүмкіндік беретін қажетті қорғау мен көмек

алуы тиіс» деп атап көрсете отырып, мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтарын қамтамасыз етудегі отбасының рөлін мойындайды [22] .

ЕБҚ бар баланы оқыту мен тәрбиелеуге ата-аналар мен қоғамның қатысуы үшін саясаттың, құрылымдардың және нақты мүмкіндіктердің болуы да маңызды рөл атқарады. Кейде бұл элементтер қазірдің өзінде бар және өзара әрекеттесу мәдениеті жылдар бойы дамып келеді, ал мұғалімдер мен отбасылар бірлесіп жұмыс істеуге үйреніп, әртүрлі рөлдерде өздерін жайлы сезінеді деуге болады.

Алайда, кейде олай болмайды және өзара іс-қимыл, ынтымақтастық мәдениетін барлық мүдделі тараптардың тиімді қатысуын қамтамасыз ету үшін саясатпен және тиімді құралдармен бірге дамыту қажет.

Ынтымақтастық кедергілерінің кейбір типтік мысалдары келесі мәлімдемелерді қамтиды:

- инклюзивті саясат бар, бірақ іс жүзінде ол сақталмайды;
- адамдар ынтымақтастық жақсы деп айтады, бірақ олар оны іс жүзінде қолдануға дайын емес;
- саясат бар, бірақ оны іске асыруды қолдау үшін ресурстар қолжетімсіз;
- педагогтер білім беру мәселелері бойынша шешім қабылдауға ата-аналарды тартқысы келмейді;
- ата-аналарды баласына байланысты проблемалар туындаған кезде ғана мектепке келуге шақырады. Нәтижесінде, мектеп жиналысына шақыру теріс коннотацияға ие және ата-аналар жиналысқа барғысы келмейді.

Есте сақтау қажет тағы бір маңызды компонент – ЕБҚ бар балалардың ата-аналары балаларын білім беру процесіне қосу үшін күрестің алдыңғы шебінде болуы мүмкін (көптеген жағдайларда), ал ата-аналардың кейбіреулері физикалық мүмкіндіктері шектеулі адамдарға теріс көзқараспен қарайды немесе ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар өз балаларына қарама-қайшы сезімдер мен көзқарастарды сезінеді. Инклюзивті білім беру туралы отбасылардың көзқарастары аралас болуы мүмкін, әсіресе қарапайым мектептер әлі де сапалы инклюзивті білім бере алмаған кезде отбасылар сегрегацияланған ортаны таңдаулы балама ретінде қарастырады [22].

ЕБҚ бар балаларға инклюзивті білім беру проблемасы – кейбір ата-аналардың баласына мектепте оқуға көмектесе алмауы. Сол себепті мұғалімнің отбасымен жұмысын ұйымдастыру кезінде ата-аналарды балалармен өзара әрекеттесу әдістерін үйрету, бірлескен қызметті ұйымдастыру арқылы белсенді қатысушылар ретінде білім беру процесіне тарту қажет. Психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімділігі, ең алдымен, мектеп қызметкерлері мен ата-аналардың уақытылы, жүйелі көмегіне және бірыңғай тәсіліне байланысты.

Бұл жағдайда отбасы мен мектептің дұрыс өзара әрекеттесуі келесі мәселелерді шешеді:

- ата-аналарды балалармен өзара әрекеттесу тәсілдерін үйрету, бірлескен практикалық қызметті ұйымдастыру арқылы білім беру процесіне оның белсенді қатысушылары ретінде тарту;
- ата-ана ұстанымын өзгертуге жәрдемдесу және ата-аналарды коммуникацияның оң тәсілдерімен қаруландыру;

- ата-аналардың педагогикалық және дефектологиялық білімдері мен ұсыныстарының шеңберін кеңейту арқылы олардың тәрбиелік құзыреттілігін қалыптастыруға жәрдемдесу;

- отбасылардың әлеуметтік кеңістігін кеңейтуге ықпал ететін ата-аналарды қоғамдастыққа біріктіру үшін жағдай жасау.

Қазіргі мектепте дәстүрлі түрде ата-аналармен өзара әрекеттесудің келесі түрлері қолданылады:

- ата-аналармен кездесу, танысу;

- сауалнама;

- жеке және топтық кеңестер;

- ақпараттық стендтер;

- ата-аналарға логопед пен психологтың кеңесі;

- ата-аналар жиналысы;

- психологиялық-педагогикалық консилиумдар;

- «ерекше» балаларға толерантты қарым-қатынасты қалыптастыруға бағытталған балалар мен ата-аналардың бірлескен мерекелері: сынып сағаттары, әңгімелесулер;

– «қонаққа бару», ата-аналарды сабаққа қатысып, қысқа уақыт ішінде білім алушы ретінде не балаларға бірдеңе үйреткен маман ретінде сабақ барысында белгілі бір іс-әрекеттің тікелей қатысушысы болуы. Мұндай қабылдау, ЕБҚ бар бала мен оның ата-анасын «теңдей» дәрежеде қалай серіктесуге болатынын, сонымен қатар ата-аналардың балалармен қатынасында беделін қалай арттыруға болатынын түсінуге көмектеседі.

Ата-аналарды педагогикалық қолдаудың бұл формалары ЕБҚ бар балалары бар отбасыларға қажетті білім мен практикалық көмек беруге мүмкіндік береді, бұл жұмыста оң нәтиже береді, балалар, ата-аналар мен тәрбиешілер арасында сенім, қолдау және өзара түсіністік атмосферасын қалыптастырады [23].

Баланың мектепке сәтті бейімделуінің факторы ретінде мектеп пен отбасының өзара әрекеттесуі

Қоғам мектеп алдына қандай міндеттер қойса да, ата-аналардың көмегінсіз және қолдаусыз, олардың «ерекше» баланы әлеуметтендіруге және оқытуға деген терең қызығушылығы, олардың педагогикалық және психологиялық білімінің болуы, тәрбиелеу және оқыту процесі қажетті нәтиже бермейді.

Мұғалімнің міндеті – инклюзивті жұмыс жылдарында жинақталған осындай балаларды тәрбиелеу мен оқыту тәжірибесін ата-аналармен бөлісу, өйткені ол өз қызметінің сипатына қарай ата-аналарға қарағанда арнайы әдебиеттерді көбірек оқиды, және оның ерекше балалармен қарым-қатынас шеңбері әлдеқайда кең және алуан түрлі.

Мұғалімдердің бірінші кезектегі міндеті – ата-аналарды балаларының мектеп өміріне тарту жолдарын іздеу, оған деген қызығушылығын қалыптастыру, бұл сайып келгенде ата-аналардың мектепке деген көзқарасын өзгертеді. Оқу процесіне қатысу ата-ана тәрбиесі шыдамдылықты, сондай-ақ оны білуге деген ұмтылысты қажет ететін өзіндік өнер екенін түсінуге көмектеседі. Ортақ істер мен мүдделер балалар мен ата-аналарды біріктіреді, қарым-қатынас

тілін табуға көмектеседі және «ерекше» баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыруға оң әсер етеді.

Педагогтің, сынып жетекшісінің міндеті – ата-аналар үшін көмекші және жақсы кеңесші болу, балалар мен ата-аналар ұжымында жақсылық, өзара түсіністік және сенім атмосферасын құру, ата-аналарға ЕБҚ бар баланы тәрбиелеуде тәжірибе жинауға көмектесу [24].

Тек ата-аналармен бірге білім беру бағдарламасын таңдау, ЕБҚ бар баланың білім беру траекториясы, оқуды ынталандыру және артта қалу себептерін анықтауға, білім алушылардың әлеуметтік мінез-құлқының алдын-алуға, олардың денсаулығына құндылық қатынасын қалыптастыру сияқты мәселелерді тиімді шешуге болады.

Өкінішке орай, барлық ата-аналар мұндай әңгіме мен ынтымақтастыққа ашық емес. Мұның себептері аз емес:

- ата-аналардың пассивтілігі, бір нәрсені өзгертуге және немесе өздерінің өзгеруіне құлшыныс танытпауы;

- қоғамда қалыптасқан стереотиптер мен модельдерді ұстану;

- мектеппен бірлескен қызметтің мақсаттарын және ондағы өз рөлін түсінбеушілік;

- ата-аналардың ішкі дұшпандығы мен агрессивтілігіне әкелетін мұғалімдердің қателіктері [25].

Отбасы мен мектептің өзара әрекеттесуінің жалпы негіздері.

Бүгінгі күні балалар қашықтан оқуға мәжбүр болған кезде, бала үшін отбасы тіршілік ету ортасы да, білім беру ортасы да болып табылады. Ата-аналар баланың жеке басын қалыптастыруға, оның ойлары, сезімдері, ұмтылыстары әлемінің қалыптасуына, өзін-өзі тәрбиелеуіне шешуші әсер етеді.

Әлеуметтік, отбасылық және мектептегі тәрбие ажырамас бірлікте жүзеге асырылады. Отбасы мен мектептің өзара әрекеттесу мәселесіне мұқият назар аудару ондағы өсіп келе жатқан «ерекше» баланың физикалық және рухани өмірінің барлық кешеніне терең әсер етуінен туындаған тәрбие процесінде отбасының шешуші рөлімен түсіндіріледі.

Мұғалімнің басты міндеті – ата-аналарды отбасы мен мектептің бірлескен жұмысының қажеттілігіне сендіру. Ата-аналардың, мұғалімнің және білім алушылардың бірлескен, үйлестірілген және жақсы ойластырылған жұмысы оқу жылы ішінде отбасындағы психологиялық климатты жақсарту, ЕБҚ бар баланың тұлғасын қалыптастыру бойынша оң нәтиже бере алады.

Отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастық. Отбасы мектеппен бірге бүкіл оқу процесінің тиімділігін анықтайтын білім беру ортасының факторлары мен жағдайларының маңызды кешенін құрайды.

Егер мектеп ата-ананы өзінің одақтасы етсе, онда ол барлық жағынан күшейе түседі. Ата-аналармен өзара әрекеттесу қарама-қарсы қозғалыс сипатына ие болуы керек, ол өзінің бағыты мен мақсатына, сондай-ақ іске асыру формалары мен әдістеріне сәйкес келеді.

Мұндай өзара әрекеттесуді ұйымдастырудың негізгі мақсаты – ЕБҚ бар баласы бар отбасын ата-аналар жетекші субъекті болуы керек бірыңғай білім беру және білім беру кеңістігіне тарту.

Аталған мақсаттарға қол жеткізу үшін мынадай міндеттерді шешу көзделеді:

- балалардың тіршілік әрекеті процесінде олардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету;

- отбасылық тәрбие деңгейі мен сапасын арттыруға, отбасылық өзара қарым-қатынас мәдениетін арттыруға бағытталған әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық-педагогикалық қызметтер жүйесін қалыптастыру;

- қоғамға жат мінез-құлықтың алдын алу;

- ЕБҚ бар баласы бар отбасы мен балалардың мүдделері үшін құрылымдар мен ведомстволардың қызметін үйлестіру.

Бұған басқа әлеуметтік институттардың, мемлекеттік, медициналық және басқа да қоғамдық ұйымдардың отбасына көмек көрсетуге, оның өзекті мәселелерін шешуге жан-жақты көмек көрсетуге, осындай отбасына психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыруға қабілетті ашық жүйелер құрылған жағдайда қол жеткізуге болады.

Өзара іс-қимылдың тиімділігі отбасы мен білім беру ұйымының өзара нұсқауларымен айқындалады. Егер екі тарап балаға мақсатты әсер ету қажеттілігін түсінсе және бір-біріне сенсе, олар сәтті дамиды.

«Отбасы – мектеп» өзара іс-қимылының негізі келесі бағыттармен анықталады [26]:

- мектепте ЕБҚ бар балаларды оқыту кезеңінде ата-аналардың педагогикалық білім деңгейін арттыру;

- мектеп психологтарының өзекті мәселелері бойынша ата-аналарға кеңес беру, педагогтер мен ата-аналардың тәрбиелік түзету-педагогикалық іс-әрекеттерін келісу;

- отбасына әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсетуді ұйымдастыру, баланы тәрбиелеу мен оқытуды жетілдірудің неғұрлым барабар бағыттарын бірлесіп әзірлеу.

Нақты өзара іс-әрекет мектеп пен отбасы «ерекше» баланың әлеуметтік қалыптасуының тең субъектілері екенін білдіреді. Олардың біреуінің маңыздылығы төмендеген кезде екіншісінің рөлі сөзсіз артады және тараптардың теңдігі бұзылады. Әрине, мектеп те, отбасы да толыққанды өзара әрекеттесуге ұмтылады. Мұғалімдер тарапынан мінез-құлықтың, төзбеушіліктің, балалармен және олардың ата-аналарымен қарым-қатынаста түсініксіздіктің басым жағдайлары жиі кездеседі. Өз кезегінде, көптеген ата-аналар өздерінің «ерекше» балаларын дамыту, тәрбиелеу және оқыту үшін азаматтық және жеке жауапкершілікті толық түсінбейді.

Мұндай баланы біртұтас педагогикалық ұстаным негізінде тәрбиелеуде ата-аналар мен мектептің ынтымақтастығын ұйымдастыру:

- ата-аналарды балалармен мектеппен бірлескен тәрбие қызметіне қосу;

- ата-аналарға құқықтық білім беру;

- психологиялық-түзету жұмыстарында ата-аналарға көмек көрсету;

- балаларды әлеуметтік қорғауды мектеппен бірлесіп ұйымдастыру;

- отбасы мен мектепте баланың салауатты өмір салтын ұйымдастыру.

Мектеп пен отбасы өзара әрекеттесуінің педагогикалық негіздері.

Мектеп пен отбасының «ерекше» баламен өзара әрекеттесуі келесі жағдайларға байланысты:

- тәрбиелеу мен оқытудың бірыңғай объектісі (субъектісі);
- «ерекше» балаларды тәрбиелеу мен оқытудың ортақ мақсаттары мен міндеттері;
- ЕБҚ бар баланы жан-жақты зерттеу және оның дамуына әсерін үйлестіру мүмкіндігі;
- мұғалімдер мен ата-аналардың іс-әрекеттерін үйлестіру қажеттілігі;
- баланың проблемаларын шешуде мектептің, әлеуметтік қызметтің, дәрігерлер мен отбасының күш-жігерін біріктіру мүмкіндігі;
- отбасы, сынып және мектеп ұжымы өзара іс-әрекеті.

Мектеп пен «ерекше» отбасының өзара іс-қимылының негізі жалпы мақсаты: ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар баланың әлеуметтік қалыптасуына, тәрбиеленуіне және білім алуына қолайлы жағдай жасайтын педагогикалық процестің барлық қатысушылары арасында ынтымақтастық қатынастарын қалыптастыруды қамтамасыз ету.

Педагогтер мен отбасы арасындағы ынтымақтастық келесі ортақ міндеттерді шешуге бағытталған:

- ЕБҚ бар баланы әлеуметтендіру;
- сапалы білім беруді қамтамасыз ету;
- кәсіби қызығушылықтарды дамыту және «ерекше» балаларды одан әрі білім беру траекториясын, кәсібін таңдауға дайындау;
- ЕБҚ бар баланың мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру.

Көрсетілген мақсатқа және тәрбиенің жалпы міндеттеріне қол жеткізу үшін жеке педагогикалық міндеттер кешенін шешу қажет.

Ата-аналармен жұмыста:

- ата-аналардың бала тәрбиесіндегі рөлі, мектеп пен сыныптың оқу-тәрбие процесіне қатысу қажеттілігі туралы дұрыс түсініктерін қалыптастыру;
- ата-аналардың мектеп пен сынып жұмысында, отбасымен және балалармен әртүрлі жұмыс түрлерін жүргізу кезінде субъектілік ұстанымын қалыптастыру;
- ата-аналардың психологиялық-педагогикалық мәдениетін қалыптастыру; ата-аналар мен балалар арасындағы құрмет пен сенімді дамыту.

Педагогтермен жұмыста:

- «ерекше» отбасымен ынтымақтастықтың маңыздылығын, ата-аналар мен бала арасындағы адамгершілік өзара сыйластық қарым-қатынастарды қалыптастырудағы педагогтердің рөлін түсінуді қалыптастыру;
- педагогтердің ата-аналармен бірлескен мүдделі диалогі негізінде «ерекше» баланың мәселелерін шеше алу білігін қалыптастыру;
- педагогтердің отбасын зерттеу тәсілдерін, ата-аналармен диалогтік және ынтымақтастық қарым-қатынас нысандарын, ЕБҚ бар балалар мен ата-аналардың бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыру формаларын меңгеруі.

Мектеп пен отбасы арасындағы өзара әрекеттестіктің дамуы бірқатар ұйымдастырушылық және басқарушылық міндеттерді шешуге байланысты:

- ата-аналардың қатысуымен мектепте және сыныпта барлық тәрбиелік іс-шараларды өткізу;

- ата-аналарды психологиялық-медициналық-педагогикалық ағарту жүйесін қамтамасыз ету;

- отбасымен өзара әрекеттесу мәселесі бойынша педагогтермен әдістемелік жұмысты ұйымдастыру;

- тәрбие процесіне қатысушылардың өзара іс-қимылын ынталандыру жүйесін әзірлеу және қамтамасыз ету.

Өзара әрекеттесуді дамытудың негізгі идеясы педагогикалық процестің барлық қатысушыларының субъективті позициясын тану және қамтамасыз ету болып табылады.

Бұл идеяны жүзеге асыру әр ата-анаға, мұғалімге, балаға өз мүдделерін қанағаттандыру, іске асыру, пікір білдіру, белсенді болу құқығы мен мүмкіндігі берілгенін білдіреді.

Білім беру процесінде ата-аналар мен балалардың субъективті ұстанымы мұғалімдер мен отбасының өзара әрекеттесуінің нәтижесі мен шарты болып табылады.

ЕБҚ бар баланы тәрбиелейтін мұғалімдер мен отбасының өзара әрекеттесуін дамытудың келесі идеясы – мұғалімдердің, ЕБҚ бар балалар және олардың ата-аналарымен бірлескен шығармашылығын ұйымдастыру. Ол келесі әрекеттерді болжайды:

- бірлескен жұмыс үшін өзара іс-қимыл жасайтын тараптардың оң көзқарасын қалыптастыру;

- бірлесіп мақсат қою, жоспарлау, ұйымдастыру және қызметтің қорытындыларын шығаруды жүзеге асыру;

- шығармашылық міндеттерді анықтау және оларды шешу жолдарын бірлесіп іздеу;

- ұжымдық шығармашылық қызметті ұйымдастыру әдістемесін қолдану.

Аталған идеялар келесі қағидаттарды іске асыруды қарастырады [27]:

«Ерекше» отбасымен өзара әрекеттесудегі гуманистік бағдарлау принципі, ол келесілерді болжайды:

- бірлескен қызмет пен қарым-қатынасты ұйымдастыру кезінде өзара іс-қимылға қатысушылардың мүдделерін, қажеттіліктерін анықтау және есепке алу;

- ЕБҚ бар баланың және оның ата-анасының жағымды жақтарына сүйену;

- әрбір осындай баланың тұлға ретінде қалыптасуына септігін тигізу, олардың даралығын көрсетуге және табысқа жетуге және бірлескен қызметте басқалардың оларды мойындауына мүмкіндік жасау;

- бала мен ата-анаға деген сенім;

- «ерекше» баланы тәрбиелеу мен оқытуда ата-аналарды өздерінің одақтастары, пікірлестері ретінде қабылдау;

- отбасына, ата-анасына, балаға, туындаған мәселелерді шешуге оптимистік болжаммен көзқарас;

- отбасы мәселелерін қабылдау, есепке алу, толеранттылық, өзара әрекеттесудің әр қатысушысына, оның пікіріне құрметпен қарау;

- ЕБҚ бар баланың іс-әрекетін қабылдау, бағалау;
- балаға педагогикалық ықпалдың, балалар ұжымының, педагогтер мен ата-аналардың ықпалын қамтамасыз ету;
- ЕБҚ бар баланың тағдырына, отбасы проблемаларына мүдделі көзқарас, осындай бала мен отбасының мүдделерін қорғау, проблемаларды шешуге көмектесу;
- ата-аналар мен бала арасындағы ізгілікті, тілектестік, сыйластық қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал ету;
- баланың денсаулығына, отбасының салауатты өмір салтына қамқорлық жасау;
- өзара қамқорлық, отбасына, балаларға, ата-аналарға қамқорлық жасау жағдайларын жасау.

«Ерекше» балаларды тәрбиелеуге және дамытуға бағытталған педагогикалық процеске қатысушылардың мақсаттарын, міндеттері мен әрекеттерін біріктіру және саралау принципі:

- педагогтер мен ата-аналардың баланың ерекшеліктері, оның жетістіктері мен қиындықтары туралы өзара хабардар болуын қамтамасыз ету, шешу үшін жалпы проблемаларды анықтау;

- бір жағынан, мұғалімдер мен ата-аналардың күш-жігерін біріктіретін балаларды тәрбиелеудің жалпы міндеттерін анықтау; екінші жағынан, өзара әрекеттесетін тараптардың әрқайсысы үшін міндеттерді нақтылау;

- бір жағынан, ортақ мақсаттарға қол жеткізудегі, баланың басты мәселелерін шешудегі күш-жігерді біріктіру, екінші жағынан, рөлдерді, функцияларды, жауапкершілікті, міндеттерді педагогтер, ата-аналар, ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балалар арасында бөлу;

- бірлескен шешімдер қабылдау, өзара әрекеттесуші тараптардың мүдделерін қозғайтын шешімдерді орындау кезінде іс-әрекеттердің келісілуі; екінші жағынан – педагогикалық процестің әр қатысушысының міндеттемелерін, келісімдерін сақтау;

- мектеп пен отбасының «ерекше» балаға қойылатын талаптарының келісілуі; ата-аналарды тарта отырып, тәрбие, медициналық-түзету жұмыстарын жүргізу;

- ЕБҚ бар білім алушылармен білім беру жұмысына ғана емес, сонымен бірге тәрбие жұмысына, отбасындағы қарым-қатынасқа, ата-аналар мен «ерекше» балалар арасындағы қатынастарды дамытуға бағыттау;

- сынып жетекшілерінің, мұғалімдердің, психологтардың, әлеуметтік педагогтердің, әкімшіліктің отбасымен жұмыс жасаудағы педагогикалық іс-әрекеттерінің келісімділігі.

Мектеп пен отбасының өзара әрекетін басқару принципі келесілерді білдіреді:

- мектеп деңгейінде және сынып ұжымдарында педагогтер мен «ерекше» отбасының жағдайын зерттеу, өзара әрекеттесу нәтижелерін қадағалау;

- мұғалімдер мен отбасының өзара әрекеттесуіндегі қиындықтарды, проблемаларды анықтау, оны реттеудің педагогикалық құралдарын таңдау;

- инклюзивті жұмыстың озық тәжірибесін, педагогтер мен отбасының өзара іс-қимылын зерделеуді және қорытуды ұйымдастыру;
 - педагогтер мен отбасы, ата-аналар мен ЕБҚ бар балалардың инклюзивтік өзара іс-қимылының үздік жетістіктерін насихаттау;
 - педагогтерді, бала мен ата-аналарды бірлескен қызметке даярлау;
 - бірлескен қызметті ұйымдастыру кезінде байланыс орнату үшін қолайлы атмосфера, жағдай жасау;
 - барлық деңгейлерде – сыныпта және мектепте; педагогтер мен ата-аналар, ата-аналар мен ЕБҚ бар балалар арасында өзара іс-әрекетті ұйымдастыруда педагогтер мен ата-аналарға әдістемелік, әлеуметтік, медициналық-түзету көмегін көрсету;
 - мектеп пен «ерекше» отбасының өзара іс-әрекетін ынталандыру.
- «Мүгедек баласы бар отбасымен жұмыстың жаңа тәсілдері туралы» мақала авторлары ЕБҚ бар баласы бар отбасымен жұмыстың келесі тәсілдерін ұсынады [38].

Кесте 1. ЕБҚ немесе мүгедектігі бар баласы бар отбасымен өзара әрекеттесу

Оң қатар	Теріс қатар	Шешім
<i>Қолайлы жағдайлар</i>		
1. Отбасымен тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. 2. Ата-аналардың мектеп жұмысына қанағаттануы. 3. Отбасына өзін-өзі танытуға мүмкіндік береді. 4. Психологиялық жайлылық туғызады.	ЕБҚ немесе мүгедектігі бар баласы бар отбасымен өзара іс-қимыл бағдарламасын әзірлеуде тәжірибенің болмауы.	1. Интернеттен ақпарат алу. 2. Басқа мұғалімдерде ЕБҚ немесе мүгедектігі бар баласы бар отбасымен жұмыс тәжірибесімен танысу. 3. Өз білімін жетілдіру.
<i>Жеке тәсіл</i>		
1. Отбасының ерекшеліктерін анықтауға көмектеседі. 2. Уақытылы көмек көрсетеді. 3. Отбасымен жұмыс істеу бағыттарын анықтауға көмектеседі.	ЕБҚ немесе мүгедектігі бар балалары бар отбасының проблемаларын білмеуі.	1. Арнайы әдебиеттерді зерттеу. 2. Ата-аналармен әңгіме жүргізу. 3. Диагностика жүргізу.
<i>Серіктестік</i>		

Кесте 1 – жалғасы

1.Баланы оқыту мен тәрбиелеудегі проблемаларды уақытылы шешу. 2.Отбасылық мәселелерді сәтті шешу. 3.Баланың дамуына оң әсер ету. 4.Бірлескен жұмысқа дайын болу. 5.Ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыру. 6.Өзара сенімді және тең жауапты қатынастардың әлеуетін арттыру.	Мұғалім мен отбасы арасындағы өзара түсіністіктің болмауы.	1.Психологтан кеңес алу. 2.Қалыптасқан жағдайды талдау. 3.Әлеуметтік мұғалімге үндеу. 4. Әріптестерден кеңес алу.
<i>Достық қарым-қатынас стилі</i>		
1.Отбасымен байланыс орнатылады. 2.Жанжалдар болмайды. 3.Қарым-қатынасқа мотивацияны арттырады.	Қарым-қатынасты болжай алмау.	1.Туындаған жағдайды талдау. 2.Мамандардың ұсыныстары. 3.Әріптестердің кеңестері.
<i>Жүйелілік</i>		
1.Мәселелерді дәйекті түрде шешуге мүмкіндік береді. 2.Отбасымен өзара әрекеттесу бағдарламасы жалғасады. 3.ЕБҚ немесе мүгедектігі бар баласы бар отбасымен өзара іс-әрекет бағдарламасының әрбір кезеңінің іс-шаралары уақытылы жүргізіледі.	Отбасымен жұмыс істеуге не кедергі болатынын білмейді.	1.Жағдайды талдау. 2.Мәселені уақытылы шешу. 3.Мамандардан кеңес сұрау.
<i>Отбасы қызығушылықтарын сақтау</i>		
1.Педагог пен отбасы тарапынан өзара түсіністік. 2.Отбасының барлық мәселелері жанжалсыз шешілуде. 3.Ата-аналардың жаңа білім алуға деген көзқарасы өзгеруде.	Ата-аналардың отбасының қазіргі проблемасын түсінбеуі (гиперактивті реакция; қарқынды емдеу).	1.Мамандардың кеңестері. 2.Ұсыныстарды дәйекті орындау. 3.Психологиялық қолдау.
<i>Психологиялық-педагогикалық тексеру</i>		
1.Жағдайды бақылауды уақытылы жүзеге асыру. 2.Мәселелерді шешудің перспективті әдістері анықталуда. 3.Ата-аналардың мектептің білім беру-тәрбиелік іс-шараларына қатысуға қызығушылығы артуда.	Ата-аналардың тексеруден жалтаруы (отбасының өмірін өзгертуден қорқу).	1.Жеке әңгіме. 2.Отбасын қолдау бағдарламасымен танысу. 3.Психологтың ұсыныстары. 4.Бар тәжірибеге сүйену.

Кесте 1 – жалғасы

Отбасымен өзара әрекеттесудің заманауи формалары		
<p>1.Отбасының шығармашылық әлеуеті ашылады.</p> <p>2.Отбасында ЕБҚ бар немесе мүгедектігі бар баланың жетістіктерін бағалау мүмкіндігі бар.</p> <p>3.Ата-аналарға жанжалды жағдайлардан аулақ болуға көмектеседі.</p> <p>4.Серіктестік орнатуға көмектеседі.</p>	<p>Отбасымен жұмыс істеудің барлық әдістері, технологиялары ЕБҚ немесе мүгедектігі бар балалары бар отбасыларға жарамайды.</p>	<p>1.Отбасымен жұмыс әдістерін түзету.</p> <p>2.Бар тәжірибеге сүйену.</p>
Коррекциялық жұмыс		
<p>1.Ата-аналардың баланың болашағы үшін қорқынышын жоюға көмектеседі.</p> <p>2.Біңғайлы психологиялық жағдай жасайды.</p> <p>3.Ата-ана құзыреттілігі артады.</p> <p>4.Отбасына ЕБҚ немесе мүгедектігі бар баламен және мұғаліммен өзара әрекеттесудің тиімді әдісін табуға көмектеседі.</p>	<p>Уақыт талап етіледі.</p>	<p>1.Шыдамдылық таныту.</p> <p>2.Әзірленген бағдарламаны қатаң орындау.</p> <p>3.Отбасымен жұмыстың әрбір жоспарланған кезеңін орындауға жауапты көзқарас.</p>
Танымдық-дамытушылық қызмет		
<p>1.ЕБҚ немесе мүгедектігі бар баланың және ата-аналардың дамуында сәттілік жағдайын қамтамасыз ету.</p> <p>2.Білім беру процесіне қатысушылардың шығармашылық әлеуеті ашылады.</p> <p>3.Ата-аналардың танымдық деңгейі артады.</p> <p>4.Отбасында жағымды қарым-қатынас өрісі кеңеюде.</p>	<p>Ата-аналардың бұл әрекетке араласпауы.</p>	<p>1.Ата-аналармен танысу сұхбатын өткізу.</p> <p>2.Презентацияларды, бейнелерді қарау.</p>
Психологиялық жайлылық		
<p>1. «Ата-ана – ЕБҚ немесе мүгедектігі бар бала», «мұғалім – ЕБҚ немесе мүгедектігі бар бала» жүйесінде достық бірлік орнатылады.</p> <p>2. Оқу процесінің барлық қатысушылары өздерін тыныш, жайлы сезінеді.</p>	<p>Жеке фактор.</p>	<p>1.Психологтан ұсыныстар алу.</p> <p>2.ЕБҚ немесе мүгедектігі бар балалары бар отбасылармен жұмыс істейтін әріптестердің кеңестері.</p>

Кесте 1 – жалғасы

Ата-аналардың білім беру процесіне қатысу дәрежесін арттыру		
1.ББ қатысушыларымен өзара қарым-қатынасына ата-аналардың риза болуының жоғары деңгейі. 2.Ата-ана белсенділігінің әртүрлі формаларының көрінісі. 3.Оң тәжірибе алу.	Қатысқысы келмеуі	1.Отбасы мүшелерінің ішкі және сыртқы ресурстарын жұмылдыруда әлеуметтік педагог пен психологтың көмегі. 2. Отбасын оң тәжірибемен таныстыру.
Педагогикалық мәдениетті арттыру		
1.ЕБҚ немесе мүгедектігі бар балаларды үйде тәрбиелеу және білім беру туралы жаңа білім алу. 2.Ата-аналардың білім беру процесіне қатынасын өзгерту.	Білім беруді арттыруға ынталандырудың болмауы.	1.Қажетті әдебиеттермен қамтамасыз ету. 2.Жаңа ақпаратпен қамтамасыз ету. 3.Қызықты адамдармен кездесу.
ББ барлық қатысушыларының риза болуы		
1.Табысқа жету жағдайын жасау. 2.Отбасымен жұмыс тәжірибесіне өзара іс-қимылдың тиімді әдістерін енгізу.	Оң нәтижеге қол жеткізу әрдайым мүмкін емес.	1.Түзету жұмыстарын уақытылы жүргізу. 2.Оң нәтижеге жету үшін шамадан тыс мақсаттар қоймау..
ЕБҚ немесе мүгедектігі бар балалары бар отбасымен жұмыс тәжірибесі.		
1.Жаңа теориялық білім алу. 2.Отбасымен ынтымақтастықтың тиімді әдістерін тестілеу. 3.Отбасымен өзара әрекеттесудің жаңа формаларын анықтау. 4.Серіктестік қарым-қатынасты орнату. 5.Отбасының барабар әлеуметтік өзін-өзі бағалауын қалыптастыру. 6.ЕБҚ немесе мүгедектігі бар баласы бар отбасымен өзара әрекеттесудің стратегиялық бағдарламасын жүзеге асыру. 7. Мұғалімнің ЕБҚ немесе мүгедектігі бар баласы бар отбасымен өзара әрекеттесу стратегиясы дұрыс құрылған.	Әрқашан бір отбасының оң тәжірибесі басқа отбасымен бірдей нәтиже бермейді.	1.Қолданылатын әдістерге сыни көзқараспен қарау (отбасының ерекшеліктеріне сәйкес). 2. Мәселелерді уақытылы түзету. 3.Жұмыстың әр кезеңіндегі нәтижелерді бекіту. 4.Рефлексия жүргізу. 5.Отбасымен өзара әрекеттесудің жаңа әдістерін таңдау және оларды тестілеу. 6.Тәжірибені жалпылау.
Сырттан көмек		
1.Отбасылық мәселелерді шешу туралы түсінік алу. 2. Жайлы жағдай құру. 3.Мұғалім мен отбасы арасында сенімді қарым-қатынас орнату.	Өзара әрекеттесудің тиімсіз әдістерін қолдану.	1.Отбасымен өзара әрекеттесу нәтижелерін талдау. 2. Уақытылы түзету. 3.Басқа ақпарат көздеріне жүгіну. 4. Бар тәжірибеге жүгіну.
Көмек көрсетудің ұсынымдық сипаты		

Кесте 1 – жалғасы

<p>1.Ата-аналар құқықтарының сақталуын қамтамасыз етеді. 2.Қарым-қатынаста сәттілік жағдайын жасайды.</p>	<p>Отбасындағы қолайсыз психологиялық климат.</p>	<p>1.Психологтың ұсыныстарын алу. 2. «Отбасындағы микроклиматтың баланың денсаулығына ғана емес, оқуға да әсері туралы» тақырыптық әңгіме өткізу. 3.Әріптестердің ұсыныстары. 4.Дәрістерге қатысу. 5.Өз білімін жетілдіру.</p>
Үздіксіздік		
<p>1. Отбасы мәселелерін уақытылы шешу.</p>	<p>Ата-аналардың көмегін елемеу.</p>	<p>1.Түсіндіру сұхбатын өткізу. 2.Туындаған жағдайды талдау. 3.Психологтың көмегі.</p>

Білім беру ұйымының ЕБҚ баласы бар отбасымен өзара әрекеттесуінің дамыған жүйесі, авторлардың пікірінше, бірқатар күшті жақтарға ие:

- біріншіден, бұл жүйе білім беру – тәрбие міндеттерін дәйекті түрде шешуге мүмкіндік береді;

- екіншіден, ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттырады;

- үшіншіден, отбасының ерекшеліктерін анықтауға, осы отбасына көмек көрсету мақсатында түзету-дамыту бағдарламасын әзірлеуге көмектеседі;

- төртіншіден, ЕБҚ бар баланы оқыту мен тәрбиелеудегі проблемаларды уақытылы шешеді;

- бесіншіден, отбасылық мәселелерді табысты шешеді;

алтыншыдан, мұғалім мен отбасы арасында байланыс орнатылады;

- жетіншіден, отбасылық мәселелерді шешудің перспективті әдістері, нысандары мен технологиялары айқындалады; ЕБҚ бар баланы тәрбиелеумен айналысатын ата-аналардың қызметі белсендіріледі.

Бұл жүйенің күшті жақтарымен қатар, біз оны сәтті жүзеге асыру үшін елеулі кедергілер болып табылатын шектеулерді атап өтеміз. Атап айтқанда, мұндай шектеулерге мыналар жатады:

- ЕБҚ бар баласы бар отбасымен өзара әрекеттесудің стратегиялық бағдарламасын әзірлеуде тәжірибенің болмауы.

- ЕБҚ бар баланы тәрбиелеп отырған отбасының ерекшеліктерін білмеу.

- Отбасындағы қолайсыз психологиялық ахуал.

- Мұғалім мен ата-ана арасындағы өзара түсіністіктің болмауы.

- Отбасымен өзара әрекеттесудің тиімсіз әдістерін, технологияларын және формаларын анықтау.

- Отбасымен қарым-қатынастағы күтпеген жағдайлар.

- Отбасымен жұмыс жасауда жоғары нәтижеге жету әрдайым мүмкін емес.

- Ата-аналардың отбасының қазіргі проблемасын түсінбеуі (гиперактивті реакция).

- Ата-аналармен жұмыс жасаудың барлық әдістері ЕБҚ балалары бар отбасылар үшін қолайлы емес.

- Түзету жұмыстарын жүргізу үшін көп уақыт қажет.

-Танымдық-дамытушылық іс-әрекетке ата-аналардың араласпауы [38].

Қашықтан оқыту кезінде білім беру ұйымының ЕБҚ бар баласы бар отбасымен өзара іс-әрекеті.

Қазіргі уақытта білім алушылардың тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына және өмір сүру жағдайларына қарамастан сапалы білім алу үшін тең жағдай жасау білім беру жүйесін дамытудың перспективалы бағыты болып табылады. Мұндай жағдайларды жасауда қашықтан оқытуды көздейтін және көп жоспарлы білім беру міндеттерін табысты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қазіргі заманғы ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалануға негізделген қашықтан білім беруді дамыту шешуші рөл атқарады [28].

Ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар балалар үшін мектепке күн сайын бару қажеттілігінің болмауы жағымды жағы болып табылады, өйткені білім алушылар жеке кесте бойынша және өздеріне ыңғайлы қарқынмен үйден шықпай-ақ оқи алады.

Білім алушы оқу материалының көп бөлігін өз бетінше оқи алады. Бұл өткен тақырыптарды есте сақтау мен түсінуді жақсартады. Сонымен қатар оқу процесінде жаңа технологияларды қолдану оны қызықты әрі жанды етеді. Оқуды бастау үшін Интернетке қолжетімді компьютер болуы керек. Компьютерді қолдана отырып, бала өзін кем сезінбейді, кеңістіктік және уақыттық шеңберлермен шектеледі, ол бүкіл әлеммен байланыс орнатады.

Сонымен, ЕБҚ бар балалар үшін қашықтан білім беру – өзін-өзі танудың заманауи мүмкіндігі, басқа құрдастарымен қатар өмірде табысты болу мүмкіндігі.

Қашықтан оқытуды инновациялық технология ретінде енгізу бірқатар артықшылықтарды анықтады:

- ЕБҚ бар балалардың білім беру және басқа да ақпараттық ресурстарға қолжетімділігі;

- балаларды әлеуметтендіру және қоғамға кіріктіру, білім алушылар аудиториясын кеңінен қамту;

- балалардың жеке ерекшеліктерін есепке алу;

- оқытудың интерактивтілігі;

- оқытудың кеңістіктік және уақытша шексіздігі; тұрақты технологиялық жетілдіру;

- ЕБҚ бар балаларға сапалы білім беру;

- ЕБҚ немесе мүгедектігі бар балалардың отбасыларына қолдау көрсету.

ЕБҚ бар адамдарды оқытуды ұйымдастыруда жаңа ақпараттық технологияларды қолдану полисенсорлық тәсіл қағидатын ескере отырып, қабылдаудың қауіпсіз түрлері негізінде білім алушылардың компенсаторлық механизмдерін белсендіруге мүмкіндік беретін компьютерлік оқыту құралдарының мультимедиялық мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге негізделген (жаңа объектімен немесе құбылыспен танысу және даму шектеулерін жеңу кезінде анализаторлардың максималды мүмкін санына сүйену) [29].

Елде қабылданған карантиндік шаралар жағдайында қашықтан оқыту режимінде ЕБҚ бар білім алушылармен жұмыс істеу бойынша егжей-тегжейлі ұсынымдарды Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА әзірлеген әдістемелік ұсынымдардан, сайттағы «Қашықтан оқыту» айдарынан табуға болады.

Осылайша, заманауи ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін іске асыру оқу іс-әрекетінің түрлерін кеңейтеді, оқытудың, соның ішінде ЕБҚ бар балаларды оқытуға көмектесетін қолданыстағы жаңа ұйымдастырушылық формалар мен әдістерді жетілдіруге мүмкіндік береді.

ЕБҚ бар балаларға білім беруде компьютерлік оқыту құралдарын қолданудың басты артықшылықтарының бірі – олардың ұсынылған оқу материалын визуализациялаудағы үлкен мүмкіндіктері. Мультимедиялық технологиялар «ерекше» балалардың оқу процесін байытады, оқытуды тиімдірек етуге мүмкіндік береді, сондай-ақ білім алушылардың шығармашылық дамуына ықпал етеді. Қашықтан оқыту технологияларын оқу процесіне енгізу білім алушылардың проблемалық-ізвестіру және жобалық қызметін іске асыру үшін жаңа мүмкіндіктердің пайда болуына әкеледі [30].

Сонымен қатар балаларды қашықтан оқытуды жүзеге асыру барысында белгілі бір қиындықтар оқытудың техникалық негізіне жоғары материалдық шығындармен; педагогтердің педагогикалық және әдістемелік дайындығымен; білім беру процесіне қатысушылардың технологиялық дайындығымен; білім беру процесіне қатысушылардың желідегі коммуникацияға дайындығымен байланысты.

Техникалық мүмкіндіктерге сәйкес түрлі электрондық білім беру ресурстарын пайдалана отырып және қашықтан оқытудың әртүрлі нысандарында (чат-сабақ, веб-сабақ, телеконференция), сондай-ақ ақпаратты берудің әртүрлі тәсілдері (электрондық пошта, сайт, электрондық ресурс) арқылы оқу сабақтарын, консультацияларды, вебинарларды мектеп порталында немесе өзге де платформада өткізу көзделуге тиіс [31].

Ата-аналардың көмегімен қашықтан білім беруді қолдауды қалай ұйымдастыруға болады.

Қашықтан оқыту аясында ата-аналармен жұмыс істеу өте маңызды. Күндізгі формадан айырмашылығы, мұғалім баланы тікелей ынталандыра алмайды, оны сабақ аясында ұстай алмайды, баланың сабаққа қатысуын және мұғалімнің тапсырмаларын орындауын қамтамасыз ете алмайды. Қашықтан оқытудағы бұл рөл ата-аналарға беріледі. Ата-аналармен жұмыс істеудің негізгі бағыттарының бірі – бүкіл отбасының сабаққа деген ынтасын арттыру. Алғашқы сабақтарда жоспарланған мақсаттар мен оларға қол жеткізудің болжамды мерзімдерін түсіндіру қажет. Қашықтан оқыту сабақтары кезінде баланың дербестігін педагог пен ата-аналар бірлесіп, баланың педагог тапсырмаларын орындауға дайындығына және сабақ барысында оқу уәждемесін сақтауға, сабақ өткізу кезінде баланың жанында ата-аналардың болуына, сабақта ата-ананың қатысуымен ата-ана мен педагогтің қажеттіліктеріне қарай айқындайды. Ата-аналар мен педагогтің сабақтан тыс өзара іс-қимылын ұйымдастыру қажет болған жағдайда педагог жеке қашықтықтан консультациялар өткізеді, жазбаша

ұсынымдар беріледі. Ата-аналарға баланы қашықтан оқыту кезінде, әсіресе оның бастапқы кезеңдерінде бақылау қажеттілігін айту қажет [30].

Қашықтан оқытудың маңызды ерекшелігі – тиімді оқыту үшін қажетті көмекші дидактикалық материалдардың үлкен көлемі, сонымен қатар оларды қашықтықтан оқыту жүйелеріне сауатты орналастыру.

Оқытушы мен білім алушының отбасы мүшелерінің күш-жігерін біріктіру олардың бір-бірінің позициялық теңдігін өзара және тең құрметпен тануымен ғана мүмкін болады. Бұл бағыттағы алғашқы қадамды мұғалім жасауы керек, өйткені бұл оның құзыреті шегінде, оның кәсібилігін көрсетеді.

Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің барлық қатысушыларының (логопед-мұғалім, педагог-психолог, әлеуметтік педагог, мұғалімдер мен ата-аналар) бірлескен жұмысының арқасында балаларға қиындықтарды жеңуге, бағдарламалық материалды игеруге, оқу іс-әрекетіне оң мотивация қалыптастыруға, әлеуметтік өзара іс-қимылдың негізгі тәсілдерін игеруге уақытылы және сапалы көмектесуге болады. Оқу процесіне қатысушылар мен ата-аналар арасындағы серіктестік жағдайында ЕБҚ бар әр бала үшін дұрыс білім беру бағытын анықтауға болады.

3 ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРІЛУІНЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАНЫҢ ОТБАСЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

Мектептің ЕБҚ бар баланы тәрбиелеп отырған отбасымен жұмысының негізгі бағыттарын жоспарлау кезінде ата-аналардың реакцияларына және белгілі бір кезеңде оларға кеңес беру мүмкіндігіне ерекше назар аудару керек. Бұл тәсіл аясында ЕБҚ бар баланы тәрбиелейтін отбасылардың ерекшеліктерін білу, ата-аналардың қандай сезімдерді сезінетінін түсіну қажет.

ЕБҚ бар баласы бар отбасын психологиялық-педагогикалық қолдау – оның жұмыс істеу тиімділігін қамтамасыз ететін отбасы ресурстарын жаңартуға бағытталған іс-шаралар, ол ЕБҚ бар баланы тәрбиелеу мен дамытуға байланысты қиын кездерде, баланың жасына сәйкес келетін, ата-ананың сындарлы көзқарастары мен оған қатысты ұстанымдарға негізделген даму кеңістігін құруға, баланың қажеттіліктеріне сәйкес келетін тәрбие стратегияларын қалыптастыруға және жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Осы проблема бойынша қолда бар психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау ЕБҚ бар баланы тәрбиелеп отырған отбасылар көп жағдайда баланың даму ерекшеліктері призмасы арқылы қарастырылатындығын көрсетті. Мұндай отбасыларды жан-жақты психологиялық-педагогикалық қолдау – жалпы білім беретін мектептердің салыстырмалы түрде жаңа саласы. Осыған байланысты ЕБҚ бар баланың отбасының өмірлік циклдерінің заңдылықтарына сондай-ақ мұндай отбасылардың әлеуметтік бейімделу проблемаларына қатысты мәселелерге толығырақ тоқталған жөн.

Мектеп пен отбасының өзара әрекеті төрт бағытта ұйымдастырылуы мүмкін [26]:

1) *ата-аналардың белсенді педагогикалық ұстанымын қалыптастыру.* Мектеп мұғалімдері ЕБҚ бар балаларды отбасылық тәрбиелеудің оң тәжірибесіне сүйенеді, оны оң және теріс тенденцияларды жақсарту үшін білім беру процестерінде қолданады. Позитивті бағытталған өзара әрекеттесудің бірінші және шешуші шарты мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы сенімді серіктестік болып табылады. Байланыс ата-аналардың жетістікке жету қажеттілігі, өз қабілеттеріне деген сенімі болатындай етіп жасалады.

2) *отбасын педагогикалық білімдермен және дағдылармен қаруландыру,* теориялық білімді меңгеру және инклюзивтік оқытудың практикалық дағдыларын меңгеру. Сабақтарды ұйымдастыру формалары әртүрлі: дәрістер, әңгімелер, ата-аналарға арналған конференциялар, педагогикалық пікірталастар, дөңгелек үстелдер, педагогикалық практикумдар. Жұмысқа тек мектеп педагогтері ғана емес, әлеуметтік қызмет қызметкерлері, дәрігерлер де тартылады.

3) *әлеуметтік қызметтің отбасылармен өзара іс-әрекеті.* Оқу процесін сәтті ұйымдастыру үшін отбасындағы жағдай туралы білім, ата-аналарға кәсіби көмек және ЕБҚ бар баланы тәрбиелеудегі олармен ынтымақтастық қажет. Мектептің педагогикалық ұжымының отбасымен әлеуметтік өзара іс-қимылын ұйымдастыру бірқатар аспектілерді қамтиды:

- ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеу және оқыту бойынша оның мүмкіндіктерін анықтау мақсатында отбасын зерделеу;

- осындай білім алушылардың тұрмыстық жағдайымен танысу;

- бірлескен іс-әрекет бағдарламаларын әзірлеу;

- бірлескен тәрбие жұмысының нәтижелерін талдау;

- «ерекше» отбасындағы әлеуметтік жағдайды бақылау.

Жұмыстың тиімді түрлері ретінде сонымен қатар жеке тақырыптық кеңес беруді, отбасы үйіне баруды, ата-аналар жиналыстарын өткізуді атап өтуге болады.

4) ЕБҚ бар балалары бар ата-аналарды мектептің өзін-өзі басқару органдарына тарту. Білім алушылардың ата-аналары мектеп ұжымына заңды түрде кірмейді, бірақ олар мектептің табысты жұмысына мұғалімдер мен балалардан кем емес қызығушылық танытады.

Тек бір-бірін толықтыратын және қолдайтын бірлескен күш-жігермен ғана отбасы мен мектеп қажетті нәтижелерге қол жеткізе алады. Ата-аналар да, мұғалімдер де бір мақсатқа ие – ЕБҚ бар балалардың игілігі, олардың толық және үйлесімді дамуы.

Мұғалім жоғары психологиялық мәдениетке ие болуы керек: қарым-қатынас жасай білу, әңгімелесу, әңгімелесушіні тыңдау және түсіну, өзара әрекеттесу және әсер ету. Бұл жағдайда әңгімелесуші ретінде кім әрекет ететіні маңызды емес – оқушы – ЕБҚ бар бала немесе оның ата-анасы. Барлық осы жағдайларда ол психологиялық сауатты әрекет етуі керек.

Теориялық ережелер негізінде келесі диагностикалық құралдар отбасындағы қатынастарды зерттеуге бағытталған болады:

1. Балалардың жеке денсаулық карталарын зерттеу.

2. Мектеп мамандарымен әңгімелесу.

3. Ойын әрекеті процесінде мінез-құлық реакцияларының ерекшеліктерін анықтау үшін ЕБҚ бар балаларды бақылау.

4. Ата-аналарға арналған сауалнама

5. Отбасы туралы жүйе ретіндегі түсінік.

Мектеп мамандарымен әңгімелесу барысында зерттелетін балалар контингентінің отбасыларының әлеуметтік мәртебесі анықталады. Жақсы отбасыларға ата-аналардың жоғары білім деңгейі, отбасындағы қолайлы әлеуметтік-психологиялық микроклимат, баласын барабар қабылдау тән. Дисфункционалды отбасылар қиын өмірлік жағдайға, алкогольизмге немесе басқа себептерге, сондай-ақ төмен әлеуметтік-мәдени мәртебеге негізделген әлеуметтік мінез-құлықпен сипатталады. Мұндай отбасыларда ата-аналардың білім деңгейінің төмендігі, бірыңғай білім беру жүйесінің болмауы, жанжал жағдайларының басым болуы, отбасының басқа мүшелеріне қатысты ауызша агрессия тіркеледі.

ЕБҚ бар баласы бар отбасы өмір бойы субъективті және объективті себептерге байланысты бірқатар қиын жағдайларды бастан кешіреді. Бұл – шарықтаулар және құлдыраулардың кезектесуі. Жақсы психологиялық және әлеуметтік қолдауы бар отбасылар бұл жағдайларды оңай еңсере алады. Өкінішке орай, мамандар мен тәрбиешілер диагноз қоюға және баланың оқуға

өте шектеулі мүмкіндігі туралы айтуға байланысты баланың дамуының әртүрлі жас кезеңдеріндегі отбасылық дағдарыстардың ауырлығын жиі бағаламайды.

ЕБҚ бар баланы тәрбиелеу отбасының жұмыс істеуін қиындатады және отбасы мүшелерінің қолайсыз өзгерістерге қарсы тұруы қажет болады. Мұндай баланың ата-аналары отбасының барлық санаттарына тән қиындықтарды бастан кешірумен қатар, белгілі бір кезеңдерде отбасылық өмірдің барлық негізгі салаларына әсер ететін отбасындағы әртүрлі өзгерістердің тізбекті реакциясын тудыратын өзіндік проблемаларымен сипатталады.

Осы кезеңдердің әрқайсысында ЕБҚ бар баланың өзінің және онымен тікелей байланысты ата-аналардың проблемаларын ажыратып көрсетуге болады. Бала мен ата-ана қарым-қатынасының ерекшеліктері баланы әлеуметтендірудің барлық кезеңдеріне әсер етеді, бұл отбасына көмек көрсету жолдарын анықтауда ескерілуі керек.

Әлеуметтену проблемасын зерттеу шеңберінде жүргізілген ғылыми зерттеулер ЕБҚ бар баланы тәрбиелеп отырған отбасылардың әлеуметтік бейімделуінің мынадай негізгі проблемаларын бөліп көрсетуге мүмкіндік берді:

- қоғамда азамат ретінде ЕБҚ немесе мүгедектігі бар балаға деген көзқарас жеткіліксіз қалыптасқан, көбінесе ол «медициналық» субъект ретінде қарастырылады. Басқаша айтқанда, әлеуметтік модельге қарағанда медициналық ойлау моделі әлі де басым;

- ата-аналарға ерте профилактикалық және ақпараттық көмек көрсету жүйесі жоқ. Ата-аналар бұл жаңалықты мүмкіндігінше ертерек қабылдауға, қажетті ақпаратты білуге, ұқсас проблемаларға тап болған отбасылармен танысуға мүмкіндік алса, уақытында пайдасы болады. Көптеген елдерде мұндай тәжірибе бар. Бұл жағдайда дәрігерлер – мамандардың ұзақ тізбегіндегі алғашқылардың рөлін атқарады;

- ата-аналарды туылған баланың дамуында ерекшеліктері немесе мүгедектігі бар екендігі туралы ақпараттандыру жүйесі олардың психологиялық жағдайына айтарлықтай әсер етеді. Әдетте, дәрігерлер мұндай баланың «пайдасыздығы» туралы аз және біржақты ақпарат береді және үйде тәрбиелеу бұл балада қандай жетістіктерге алып келуі мүмкін екенін айтпайды;

- ЕБҚ бар бала тәрбиелеп отырған отбасылар арасында ең көп пайызды анасынан құралған толық емес отбасылар құрайды. Отбасылардың көп бөлігі ЕБҚ немесе мүгедектігі бар баланың дүниеге келуіне байланысты ажырасып кеткен және аналары қайта тұрмыс құруды ойламайды. Сол себепті мұндай отбасы проблемаларына толық емес отбасы проблемасы қосылады;

- стресстік жағдай және ерте кезеңдерде қолдау жүйесінің болмауы ата-аналардың психикасына қатты деформациялық әсер етеді және отбасында қалыптасқан өмірлік стереотиптердің күрт травматикалық өзгеруінің бастапқы шарты болып табылады. Ата-аналар қауымдастықтары, үкіметтік емес ұйымдар бұл проблемаға белгілі бір уақыттан кейін, отбасында психологиялық тұрақтылық бұзылған кезде ғана қосыла бастайды.

Тәжірибе көрсеткендей, жалпы нәтижеге бағытталған мамандар тобы отбасымен жұмыс істеген кезде психологиялық-педагогикалық көмек нәтижелі болады. Бұл жағдайда әрбір нақты отбасы үшін психологиялық түзету,

педагогикалық әсер ету, дефектология және әлеуметтік жұмыс элементтерін біріктіретін жеке кешенді оңалту бағдарламасы жасалады. Топтық жұмыс отбасылық жүйемен жұмыс ерекшеліктеріне байланысты бірқатар проблемаларды болдырмайды, мысалы, отбасы мүшелерінің бірімен коалиция құру тенденциясы. Отбасындағы психологиялық ахуал тұлғааралық қатынастарға, ата-аналар мен туыстардың моральдық-психологиялық ресурстарына, сондай-ақ тәрбие, оқыту және медициналық-әлеуметтік оңалту жағдайларды айқындайтын отбасының материалдық және тұрғын үй жағдайларына байланысты болады.

Ата-аналармен жұмыс баланың дамуы мен оқуы туралы кеңес берумен шектелмейді, сонымен қатар ата-аналардың эмоционалды жағдайы сияқты аспектіні ескеру қажет. ЕБҚ бар балалардың ата-аналарының көбіне ерекше осалдық және қоғамдағы өзін-өзі оқшау сезіну тән. Өкінішке орай, басқалар тек ЕБҚ бар балаларға ғана емес, сонымен бірге олардың туыстарына да әрдайым толерантты бола бермейді. Сондықтан олар үшін өз проблемаларын түсінетін, айыптамайтын және қолдайтын, оларға нигилизмсіз қарайтын адамдарды табу өте маңызды. Мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің өкілдерімен әңгімелесу проблемаларды шешуге, жағымсыздықты жеңуге, жүйке жүйесін тұрақтандыруға, күрделі сұрақтарға жауап алуға мүмкіндік береді.

Мұндай отбасылармен жұмыс істеу кезінде келесі міндеттер шешіледі:

- ата-аналардың оң өзін-өзі бағалауы, алаңдаушылықты жою;
- өзін-өзі талдау және психологиялық кедергілерді жеңу дағдыларын дамыту;
- балалар мен ата-аналар қарым-қатынасын дамыту;
- мінез-құлықтың коммуникативті формаларын жетілдіру;
- сыртқы әлеммен барабар қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру.

Жеке консультациялар кезінде ата-аналарға психологиялық жеңілдету мүмкіндіктері және баланың ата-анасының ролін орындауға байланысты эмоционалды тәжірибе деңгейін төмендету туралы ақпарат беріледі.

Жиі айтылған проблемалардың негізі ішкі қорқыныш, белгісіздік болып табылады, сондықтан жұмыс өте деликатты түрде жүргізіледі. ЕБҚ бар баланы тәрбиелеп отырған отбасыларда жанжалдар туындайды, ерлі-зайыптылар, туыстар арасындағы қарым-қатынас қиындайды, бұл балаға әсер етеді. Сондықтан мұндай ата-аналармен жұмыс жасағанда, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты үйлестіре отырып, мәселені бейтараптандыруға тырысу керек.

Ата-аналар өз проблемаларымен жалғыз қалмауы керек, сондықтан олар тек отбасының жеке ісіне айналмауы керек. Отбасының тұйықталмауы, баласының ұялмауы маңызды. ЕБҚ бар баланы тәрбиелеу ата-аналардан үлкен физикалық және рухани күштерді талап етеді, сондықтан ересектер үшін физикалық денсаулық пен жан тыныштығын, оптимизмді сақтау өте маңызды. Баланың және отбасының тағдыры көбінесе ата-аналардың одан әрі қалай әрекет ететініне байланысты болады.

Ата-аналармен тиімді жұмыс жасау үшін келесі формалар мен әдістер ұсынылады:

Бала, отбасы туралы ақпарат алу мақсатында ата-аналарға **сауалнама жүргізу**.

Кеңес беру – ЕБҚ бар баласы бар әр отбасына сараланған тәсіл. Ең бастысы, ата-аналар балаларына сенеді.

Ашық есік күндері – ата-аналар баламен бірге мектепке барады, мұғалімдер мен мамандардың жұмысын бақылайды.

Семинар-практикумдар – ол жерлерде ата-аналар әдебиеттермен, жұмыс әдістері мен тәсілдерімен танысады, үйренген білімдерін іс жүзінде қолдануға үйренеді.

Іскерлік ойындар.

Дөнгелек үстелдер, ол жерде ата-аналар ЕБҚ бар баланы тәрбиелеу және оқыту тәжірибесімен бөліседі.

Ерекше баламен жұмыс істеу әдістері мен тәсілдерін үйрету мақсатында мамандармен жеке сабақтарда **ата-аналардың болуы**.

Ата-ана баласының жетістіктерін көре алатын, баламен бірге қатыса алатын **бірлескен мерекелер өткізу**.

Ата-аналар үшін балалар мен ата-аналар қарым-қатынасын оңтайландыру бойынша **бірлескен тренингтер**. (Н. Грегоридің «Байланыстырушы жіп», «Балаңызды түсінуді үйрену» – гиперактивті бала және т. б.)

Ата-аналарға арналған ақпараттық стендтерді пайдалану: стендтер, папкалар, тақырыптық көрмелер (әдебиеттер, фотосуреттер, балалар жұмыстары), хабарландыру тақтасы.

Ата-аналарға кері байланысты ұйымдастыру: «пошта жәшігі», ол жерде ата-аналар өз пікірлерін, ұсыныстарын орналастырады, ата-аналар жиналыстары мен семинарларының тақырыптарын ұсынады.

Баланың даму динамикасын анықтау үшін ата-аналар мен мұғалімдер өз бақылауларын тіркейтін мектеп жағдайында және үй жағдайында баланы **бақылау күнделігін бірлесіп толтыру**.

Ата-аналармен қарым-қатынас жасау үшін **заманауи құрылғыларды пайдалану:**

- Интернет арқылы ата-аналармен виртуалды байланыс, ұялы байланысты пайдалану.

- мектеп сайтында ақпаратты орналастыру;

- стендтерде кеңестер мен ұсыныстар;

- ұсынымдар бар жадынамаларды әзірлеу;

Ата-аналармен жұмыс кезінде ата-аналарды белсендірудің келесі әдістерін қолдану ұсынылады.

«**Миға шабуыл**». Жалпы проблема бүкіл топ үшін жеке болған кезде бір-бірін түсінуге мүмкіндік беретін ұжымдық ойлау әдісі.

«**Мидың кері шабуылы**». Бұл әдіс «ми шабуылынан» ерекшеленеді, өйткені бағалау әрекеттерін кейінге қалдырудың орнына процестің, жүйенің, идеяның барлық кемшіліктері мен әлсіз жақтарын көрсете отырып, барынша

сыни болу ұсынылады. Бұл кемшіліктерді жеңуге бағытталған шешімді дайындауды қамтамасыз етеді.

«Сын есімдер мен анықтамалардың тізімі». Сын есімдердің бұл тізімі жақсарту қажет объектінің, іс-әрекеттің немесе тұлғаның әртүрлі қасиеттерін, сипаттамаларын анықтайды. Алдымен сапалар немесе сипаттамалар (сын есімдер) ұсынылады, содан кейін олар әрқайсысы жеке қарастырылады және тиісті сипаттаманы қандай жолмен жақсартуға немесе күшейтуге болатындығы шешіледі. Мысалы, «балаңыздың мектеп табалдырығында қалай сөйлегенін көргіңіз келеді?». Ата-аналар қасиеттерді, яғни сын есімдерді тізеді, содан кейін мақсатқа жету жолдарын бірге тұжырымдайды.

«Ұжымдық жазба». Қатысушылардың әрқайсысы ноутбук немесе қағаз парағын алады, онда мәселе тұжырымдалады және оны шешу үшін қажетті ақпарат немесе ұсыныстар беріледі. Ата-аналар бір-бірінен тәуелсіз, олар үшін ең маңызды ұсыныстарды анықтайды, ноутбукке енгізеді. Содан кейін жазбалар мұғалімге жіберіледі, мұғалім оларды жинақтайды және топ талқылау жүргізеді. Осы техникадан кейін Сіз «ми шабуылын» қолдана аласыз.

«Парақтарға жазу». Мәселені талқылау кезінде ата-аналардың әрқайсысы парақтарды алады. Мұғалім мәселені тұжырымдайды және барлығынан мүмкін шешімдерді ұсынуды сұрайды. Әр сөйлем жеке параққа жазылады. Мәселені нақты тұжырымдау керек. Мысалы, «баланы үй тапсырмасын орындауға қалай тартуға болады», әр ата-ана өз нұсқасын жазады, содан кейін барлық пікірлер талқыланады. Сынға тыйым салынады.

«Эвристикалық сұрақтар». Оларға 7 негізгі сұрақ кіреді: Кім? Не? Қайда? Қалай? Немен? Қашан? Неліктен? Егер Сіз осы сұрақтарды бір-бірімен араластырсаңыз, Сізде 21 нұсқа пайда болады. Осындай аралас сұрақтарды дәйекті түрде шығарып, оларға жауап бере отырып, ата-аналар мәселеге жаңа, қызықты көзқарас қалыптастырады. Мысалы, 1 және 5 бірге – кім немен? Осындай аралас және стандартты емес сұрақтарды дәйекті түрде шығарып, оларға жауап бере отырып, ата-аналар оларды шешудің стандартты емес жолдарын көреді.

Отбасылық тәрбиенің проблемалық мәселелерін шешу ата-аналарды мінез-құлықтың ең қолайлы түрін іздеуге итермелейді, логикалық және дәлелді жаттығулар жасайды, педагогикалық әдептілік сезімін дамытады. Талқылау үшін осындай проблемалық жағдайлар ұсынылады. Сіз баланы жазаладыңыз, бірақ кейінірек оның кінәлі емес екені белгілі болды. Сіз қалай әрекет етесіз және неге дәл солай?». Немесе: «Сіздің үш жасар қызыңыз Сіз аз уақытқа барған кафеде тентек болады, күледі, үстелдердің арасында жүгіреді, қолдарын андамында сермейді. Сіз қалған адамдар туралы ойлап, оны тоқтатып, орындыққа отырғыздыңыз және қатты айғайладыңыз. Басқа адамдардың қажеттіліктерін әлі түсіне алмайтын баладан ата-аналардың әрекеттеріне қандай реакция күтуге болады? Бұл жағдайда бала қандай тәжірибе ала алады?».

Отбасылық жағдайларды рөлге бөліп ойнау ата-ана мінез-құлқы мен баламен қарым-қатынас тәсілдерінің арсеналын байытады. Мысалы, мұндай тапсырма беріледі: ұтылыңыз, жылап жатқан баламен қалай байланыс орнатасыз және т.б.

Тренингтік ойын жаттығулары мен тапсырмалары. Ата-аналар балаға әсер етудің әртүрлі тәсілдерін және оған жүгінудің нысандарын бағалайды, табысты таңдайды, қажетсіз конструктивті ауыстырады («Неге ойыншықтарыңды тағы жинамадың?») деудің орнына «Мен бұл ойыншықтардың қожайынын тыңдайтынына күмәнім жоқ» деу). Немесе ата-аналар балаға қатысты келесі сөздердің не себепті конструктивті емес екенін анықтауы керек: «Бұл ұят!», «Маған сенің «ананы қалаймын», «мынаны қалаймын» секілді әңгімелерің керек емес!», «Менсіз қалай өмір сүресің?», «Маған олай жасауға қалай дәтің барады?» және т.б. Тапсырмалар келесі нысанда орындалуы мүмкін: тәрбиеші сөзін: «Мектепте жақсы оқу дегеніміз...», немесе «Мен үшін баламен диалогқа түсу» секілді формалармен бастайды. Анасы немесе әкесі сөйлемді аяқтаулары қажет.

Ата-аналардың баланың мінез-құлқын талдауы олардың әрекеттерінің себептерін, психикалық және жас ерекшеліктерін түсінуге көмектеседі.

Ата-аналардың тәжірибесіне жүгіну. Мұғалім: «ұлымен немесе қызымен қарым-қатынас орнатуға басқаларға қарағанда көбірек көмектесетін әсер ету әдісін атаңыз?» Немесе: «сіздің тәжірибенізде осындай жағдай болды ма? Ол туралы айтып беріңізші», немесе: «балаңызды мадақтау немесе оған жаза қолдану қандай реакция тудыратынын еске түсіріңіз» және т.б. Ата-аналарды тәжірибе алмасуға шақыру олардың өз сәттіліктері мен қателіктерін талдауға, оларды басқа ата-аналардың ұқсас жағдайларда қолданатын тәрбие әдістерімен және тәсілдерімен байланыстыруға деген қажеттілігін арттырады.

Ата-аналар мен балалардың ойын түріндегі іс-әрекеті (сурет салу, спорттық ойындар, театрлық іс-шаралар және т.б.) серіктестік тәжірибесін иеленуіне ықпал етеді.

ЕБҚ бар балаларға көмек олардың отбасыларын әлеуметтік-педагогикалық қолдауды қажет етеді. Баланың дамуы көбінесе отбасының әл-ауқатына, ата-ананың оның физикалық және рухани қалыптасуына қатысуына, тәрбиелік ықпалдың дұрыстығына байланысты.

Отбасымен жан-жақты, жүйелі жұмыстың түпкі мақсаты – отбасында және баланың жақын ортасында оның жеке басының толық дамуын қамтамасыз ететін жағымды құндылық-семантикалық көзқарастарды құру.

ЕБҚ бар баланың отбасын кешенді қолдау көптеген маңызды міндеттерді шешеді:

- отбасымен серіктестік қарым-қатынас орнату, ортақ мүдделер атмосферасын құру, эмоционалды өзара қолдау және бір-біріне практикалық өзара көмек;

- ата-аналардың арнайы педагогика саласындағы құзыреттілігін арттыру, өз баласымен айналысуға деген қызығушылығы мен тілегін ояту;

- баланы бақылау дағдысын және қорытынды жасай білу, өз баласының проблемалары мен кішкентай «жеңістерін» көре білу;

- баланың жайлылық сезімін қамтамасыз ету, үйде қолдау көрсету мақсатында ата-аналардың сенімді, мейірімді қарым-қатынас стилін меңгеруіне көмектесу;

- ата-аналардың білім беру және тәрбиелеу, әлеуметтік қорғау, ЕБҚ бар баланың отбасын медициналық және құқықтық қолдау мәселелері бойынша білікті мамандарға жүгіну қажеттілігін тәрбиелеу [32].

Инклюзивті оқыту жұмысының тиімді әдістері ретінде:

- *Сендіру әдісі* – ата-аналарды олардың жағымсыз мінез-құлқының салдарына сендіруге көмектеседі. Осы әдістің көмегімен ата-аналар әртүрлі күрделі жағдайларды шешу жолдарын өздері іздестіре бастауына қол жеткізуге болады.

- *Бақылау әдісі* – отбасында тәрбие жұмысын ұйымдастыру үшін көп материал жинауға көмектеседі. Әлеуметтік педагог баланың қарым-қатынасын, оның отбасындағы, мектептегі, сабақта, құрдастарымен қарым-қатынасын, оның бос уақыт қызметін бақылайды.

- *Әңгімелесу әдісі* – сенімді жағдайда отбасындағы проблемалардың себептерін анықтауға және оларды шешу жолдарын белгілеуге мүмкіндік беретін ата-аналармен жұмыс істеу кезіндегі ең кең таралған әдістердің бірі.

Сонымен қатар педагогтердің мақсаты тек жеке отбасылармен нәтижелі ынтымақтастық қана емес, сонымен қатар барлық отбасылардың өзара әрекеттестігінің жаңашыл тәсілдерін табу болып табылады. Инклюзивті мектептерде мұғалімдер отбасы мен мектепті байланыстыратын және ақырында барлық балаларға оқуға және табысқа жетуге көмектесетін мектеп пен отбасының тиімді әріптестігінің тетіктерін әзірлейді. Орта және жоғары жеткілікті отбасылардың қажеттіліктеріне бағытталған көптеген ынтымақтастық бағдарламаларына қарағанда, инклюзивті мектептердің қызметкерлері барлық отбасыларды назарға алады және мектеп өміріне кез келген табысы бар отбасыларына қатысуға мүмкіндік беретін жұмыс әдістерін пайдаланады.

Мұндай әдістердің арасында атап өтуге болады:

- мектеп жүйесінде отбасын қолдау;
- отбасы мен түрлі әлеуметтік құрылымдар арасындағы делдалдық;
- саналы таңдау мүмкіндігі үшін отбасыларға ақпарат беру;
- кәсіби жаргон мен ата-аналарға түсінікті лексиканы қолдану;
- отбасы мүшелерінің мектеп іс-шараларын өткізу орнына жол жүруіне көмек көрсету;

- мектеп пен отбасының тұратын жеріне жақын жерде іс-шаралар мен жиналыстар өткізу;

- баламен жұмыстың баламалы нұсқалары;
- балалар ата-аналардың жанында болатындай іс-шараларды ұйымдастыру;
- ата-аналардың мүдделері мен қажеттіліктеріне бағытталған іс-шараларды өткізу;

- ата-аналармен оларға қолайлы уақытта кездесу, мысалы, кешке, демалыс немесе таңертең;

- егер отбасыға қажет болса, аудармашыны ұсыну.

Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланы тәрбиелейтін отбасымен өзара іс-қимыл түрлері:

1. *Нақты отбасымен тікелей жұмыс:*

- педагог үйге келген жағдайда үйдің, кіреберістің, пәтердің сыртқы келбеті мен айналасына назар аударады;

- отбасымен кездескен кезде анасымен ғана емес, әкесімен, басқа балалармен және отбасының ересек мүшелерімен де көруге тырысады;

- ата-аналардан проблемалар мен ресурстардың қажеттіліктері туралы біледі;

- баланың мектептен тыс сабақтары туралы сұрайды (егер ол мектеп жасына жетсе);

- ата-аналардың сұрақтарына жауап береді;

- баламен отбасының қалай араласатынына, оқытатынына және дамытатынына назар аударады;

- мінез-құлық, оқыту, мәселелерін шешу стратегиясын ұсынады;

- осы тактика шеңберінде ата-аналар педагогке (немесе педагогтерге) барады;

- ата-аналар маманның баламен қалай қарым-қатынас жасауын қадағалайды (мысалы, сыныпта немесе қабылдау кезінде, тестілеу кезінде қатысады);

- педагог ата-аналардың сұрақтарына жауап береді;

- педагог ата-аналар баламен қалай қарым-қатынас жасайтынын қадағалайды;

- педагог, егер ол мәселені жақсы түсіну және шешу үшін қажет болса немесе ол тікелей отбасына көмек көрсете алатын болса, басқа қызметтер өкілдерімен кеңес ұйымдастырады;

- ата-аналарға баланың дамуы бойынша карталарды, сызбаларды, сауалнамаларды толтыруды ұсынады, содан кейін олардың нәтижелерін өз жауаптарымен салыстырады;

- ата-аналар мектеп консилиумдары мен комиссияларына қатысады;

- ата-аналарға тестілеу немесе бағалау нәтижелерінің жазбаша есебі беріледі.

2. Нақты отбасымен жанама жұмыс:

- ақпарат пен пікір алмасу арнайы ұйымдастырылған күнделік арқылы жүзеге асырылады;

- үй күнделігі кездесу кезінде талданады;

- жүргізілген оңалту жұмысының нәтижелері есептерде ұсынылады (жарты жылда бір рет);

- педагог басқа мамандарды тарта отырып, жазбаша хабарлама, ата-аналар үшін ақпарат ұйымдастырады;

- телефон арқылы байланыс;

- ата-аналар кітапханадан кітап, оқу құралдарын үйге алады;

- ата-аналар баланың қабілеттерін дамыту картасын, сауалнамаларын, сызбаларын толтырады;

- демалыс күндері сабақтар ұсынылады, демалыс мүмкіндіктері туралы ақпарат беріледі;

- ата-аналарға балаға арналған материалдар папкасының мазмұнымен танысуға мүмкіндік беріледі.

3. Ата-аналар тобымен тікелей жұмыс:

- ата-аналармен кездесу, ақпарат алмасу, атқарылған жұмыс барысы және баланың жетістіктері туралы есеп беру, болашаққа арналған жоспарларды талқылау;

- ата-аналар кездесуінде сөз сөйлеу және олардың сұрақтарына жауап беру;

- ата-аналар үшін семинарлар, сөз сөйлеу, әңгіме, рөлдік ойындар ұйымдастыру;

- қандай да бір тақырып бойынша ата-аналарға арналған арнайы курсты ұйымдастыру;

- мәдени-көпшілік іс-шараларды дайындау мен өткізуге ата-аналарды тарту;

- ата-аналарға олардың қарым-қатынасы, көрсетілетін көмекті одан әрі күтуі туралы сұхбат беру.

4. Ата-аналар тобымен жанама жұмыс:

- ата-аналарға нақты мамандарға (психолог, педагог, директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, директор) қалай, қандай жағдайларда жүгіну туралы ақпарат беру);

- ата-аналарға арналған кабинетте немесе «бұрыштағы» кітаптар, әдістемелік әдебиеттер көрмесін ұйымдастыру;

- тестілеу процедурасын түсіндіретін буклет дайындау, нәтижелер қалай түсіндірілетіндігін бағалау;

- ата-аналарға үйге кітап беру;

- үй сабақтары немесе дайындалатын іс-шаралар, демалу мүмкіндіктері бойынша жазбаша ұсыныстар дайындау;

- ата-аналардың қажеттіліктері мен пікірлерін анықтау үшін сұрақ беру;

- ата-аналар балаларды күтетін жерде стенд немесе хабарландыру тақтасын ұйымдастыру.

5. Отбасы арасындағы байланыстарды дамыту:

- педагог ата-аналар тобы арасында «Бала күтуші» желісін дамытуға ықпал ете алады;

- көмекті қажет ететін бала пайда болған отбасының тәжірибелі атааналарына баруды ұйымдастыру;

- ата-аналарға қауымдастықты немесе өзін-өзі көмек тобын ұйымдастыруға көмектесу;

- әкелерді жөндеу жұмыстарына көмектесу үшін шақыру;

- ата-аналар мектеп комиссияларында немесе кеңестерінде ұсынылуына қол жеткізу;

- ата-аналарға қызығушылықтары бойынша клубтарды ұйымдастыруға және балаларға арналған іс-шараларды ұйымдастыруға көмектесу;

- ата-аналардың өз құқықтарын қорғауға, заңнама мен тәртіптің дамуына, қызмет көрсетуге ықпал ететін қоғамдық ұйымдардың жұмысына тартылуына қол жеткізу [33].

Дэвид Митчелл (Кэнтербери университетінің педагогика кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Кристчерч, Жаңа Зеландия) «Арнайы және инклюзивті білім берудің тиімді педагогикалық технологиялары (инклюзивті білім беру кеңістігінде оқытудың ғылыми негізделген стратегияларын қолдану)» кітабында мектептегі ата-аналармен жұмысты егжей-тегжейлі сипаттады.

Ата-аналармен өзара әрекеттесуді ұйымдастыру стратегиясын сипаттай отырып, автор «ерекше» баланы білім беру процесіне қосу процесінде осындай өзара әрекеттесудің қажеттілігін негіздейді, ЕБҚ бар баланың ата-аналарына қолдау көрсетудің негізгі бағыттарын, мектеп пен отбасы арасындағы серіктестікті дамыту шарттарын, осы жұмысты ұйымдастыратын эскорт қызметінің қатысушылары кездестіруі мүмкін негізгі қауіптерді сипаттайды. Оның кітабынан қысқаша үзінді ұсынамыз:

«...Ата-аналар ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар білім алушыларға білім беруде және оларды қолдауда маңызды рөл атқарады. Біріншіден, олар барлық құқықтары мен міндеттері бар ата-аналар, бірақ олар сонымен бірге ақпарат көздері, балаларының қатысуымен бағдарламаларды жасау және жүзеге асырудағы серіктестер, сонымен қатар сіз берген білім берудің «тұтынушылары»... ата-аналардың қатысуының бес деңгейін атап өтуге болады:

1-деңгей. Ақпараттануы. Бұл негізгі деңгейде мектеп ата-аналарға қолданыстағы бағдарламалар туралы хабарлайды, ал ата-аналар өз кезегінде ақпарат сұрайды.

2-деңгей. Қызметке қатысу. Бұл деңгейде ата-аналар мектептің қызметіне шектеулі түрде қатысады. Мысалы, оларды оқу және оқудан тыс процестің белгілі бір сәттеріне қатысуға шақыруға болады.

3-деңгей. Диалог және пікір алмасу. Мұнда ата-аналарды мектеп пен сыныптың мақсаттары мен қажеттіліктерін зерттеуге шақырады.

4-деңгей. Шешім қабылдауға қатысу. Мұнда ата-аналардан баласына әсер ететін шешім қабылдау қажет болған кезде олардың пікірлері туралы сұралады. Бұл қатысу деңгейінің жақсы мысалы – жеке оқу жоспарын жасау үшін кездесу.

5-деңгей. Әрекет ету үшін жеткілікті жауапкершілік. Бұл – ата-аналар мектеппен бірге шешім қабылдайтын, мектеп бағдарламасын жоспарлауға да, бағалауға да қатысатын ең жоғары деңгей. Мұндай жауапкершіліктің жақсы мысалы – ЕБҚ бар баланың ата-анасын бірге мектеп ережелерін қалыптастыруға және бағалауға тарту. Мұндай жауапкершіліктің тағы бір мысалы – ата-аналардың өз балаларына тәрбиеші ретінде ойнай алатын рөлі.

Білім беру процесін ұйымдастыру және өткізу бойынша шешім қабылдауға ата-аналарды тарту қолдау мен басшылықты талап етеді. Білім алушыларға, ата-аналар да осындай әрекеттер пайдалы жөнінде даусыз деректер бар [34].

ЕБҚ бар балалары бар ата-аналардың проблемалары күрделі және жүйелі, олардың көріністері өте алуан түрлі:

- баланың дамуындағы шектеулерге өмірлік трагедия ретінде қарау;
- баланың жетістіктері мен өзекті жағдайға қатысты ата-аналардың арман-тілектерінің қайшы келуі;
- эмоционалды сипаттағы қиындықтар кешенінде экзистенциалды: босаңсылық, кінә мен алаңдаушылық, жалпы көңіл күйдің және өмірдің үмітсіздігінің депрессиялық фоны, өлімнен қорқу;
- өзі үшін өмір сүруден бас тарту;
- кемшілік кешендерін өзектендіру;
- жалпы отбасылық шиеленісті дамыту;

- ата-аналардың ерекше қорғаныс және компенсаторлық мінез-құлқы болуы;

- өзін және жұбайын / зайыбын төмен бағалау және т. б.

ЕБҚ бар балалардың ата-аналарын психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру үшін келесі шарттарды сақтау қажет:

- мектептің психологиялық-педагогикалық қолдау қызметіне қатысушылардың ата-анамен кездесулері көп мәртелік болуы тиіс. Ұзақ уақыт бойы жинақталған мәселелерді бір кездесуде шешу мүмкін емес. Ата-аналар мамандармен және педагогтермен бірнеше рет кездесуге дайын болуы керек;

- баланы оқыту барысында ата-ананың белсенділігі маңызды. Ол пассивті бақылаушы ретінде әрекет етпеуі керек. Нәтижелілік ата-аналардың жоғары уәжі, олардың жетістікке бағытталуы және өздерінің көзқарастарын, сенімдерін, болжамдары мен стереотиптерін қайта қарастыруға бағытталған терең ішкі жұмысы болған жағдайда ғана болады. Ата-аналарды белсенді, тиімді позицияға ынталандыру психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады;

- баланың дамуына отбасының барлық мүшелерінің және мүмкіндігінше жақын ортаның қатысуы. Мұндай отбасылардағы проблема – ата-аналардың бірінің жеке мәселесі емес, жалпы отбасылық мәселе, сондықтан оны бүкіл отбасы шешуі керек. Әйтпесе, қайтымды процесс мүмкін және жұмыс тиімділігі өте төмен болады.

Ата-аналармен өзара әрекеттесу педагогикалық және психологиялық бағытта жүзеге асырылады. Психологиялық бағыт ата-аналардың, ең алдымен ананың өмірлік құндылықтарының иерархиясын қайта құрылымдауды мақсат етеді. Ол өзін-өзі тануды оңтайландыруға бағытталған және оның баламен өзара әрекеттесуінің тиісті тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл процесс баланың ата-анасы орналасқан эмоционалды стресстің бұзылу әсерін бейтараптандыру немесе азайту жағдайында мүмкін болады. Алайда жеке және тұлғааралық салаларды психологиялық түзету ЕБҚ бар балалардың аналарымен жиі жүргізілетінін мойындау керек, өйткені әкелер жұмыста, ал аналар баламен уақытты көбірек өткізеді.

Қайта бағдарлау процесі кезең-кезеңмен жүзеге асырылуы керек, мәжбүрленбеуі керек.

Ананы баласымен бірге оқу процесіне қосу оған өзінің болашағын қалыптастыруға жеке қатысуға және оның ішкі әлеуетін көрсетуге мүмкіндік береді, өзін-өзі бағалауды түзетуге, өзін-өзі бағалауды арттыруға қызмет етеді және сонымен бірге отбасындағы эмоционалды теңгерімсіздікті азайтуға көмектеседі. Сонымен қатар балаға білім беру ретінде жүзеге асырылатын педагогикалық процесс анасына қатысты психокоррекциялық болып өзгереді.

Ата-аналардың балалармен барабар қарым-қатынасын қалыпқа келтіру үшін педагог-психолог қызметіне келесілер кіреді:

- мінез-құлықтың тиімсіз түрлерін түзету: агрессия, адамның да, баланың да мінез-құлқын бағалаудағы жағымсыздық, қабылдамау және т.б.;

- микросоциуммен өзара әрекеттесудің ең өнімді түрлерін оқыту: баламен, жақын ортамен, туыстарымен, сондай-ақ ұйымның мұғалімдерімен және мамандарымен, басқа адамдармен;

- баланы сүю және құрметтеу дағдыларын жетілдіру;

- эмоцияларды басқару дағдыларын дамыту: баланың жеткіліксіз білігіне жауап ретінде туындайтын ашу-ызаны, тітіркенуді тежеу;

- ата-аналарды баласының проблемаларына түсінуге үйрету, «мен өзімді қорғаймын және қарсы тұрамын» позициясынан «өзара әрекеттесу» позициясына ауысу («Мен болмасам, оған кім үйретеді?»);

- ЕБҚ бар баланың проблемаларын гиперболизациялауды, оның дамуына қызығушылық танытпауды төмендету («одан ешқашан ештеңе шықпайды»);

- баламен қарым-қатынасты түзету: гипер- немесе гипопекадан оңтайлы өзара әрекеттесуге, оның жеке басын құрметтеуге және оған жеткілікті автономия беруге көшу;

- баламен креативті ынтымақтастық аясын кеңейту.

ЕБҚ бар баланың ата-анасының өмірлік құндылықтарын саралауды жетілдіру мақсатында психологиялық-педагогикалық қолдау қызметіне қатысушылар:

- олардың эндогендік психологиялық жағдайын түзетеді: баланың дамуындағы шектеулерге байланысты сәтсіздік жағдайы оның мүмкіндіктерін түсінуге, мүмкін болатын жетістіктерін жүзеге асыру мүмкіндігіне аударылуы керек;

- көзқарасты баланың психикалық және физикалық ерекшеліктеріне қарамастан, оның құндылығына және онымен қарым-қатынас құндылығына бағыттайды («ол сізді жақсы көреді және сіз оны жақсы көресіз»);

- оқыту мен тәрбиелеудегі баламен өзара әрекеттесу процесінде ата-аналардың жеке өсуіне ықпал етеді;

- ата-аналардың көзқарасын баланың дамуындағы шектеулер туралы алаңдаушылық тұрғысынан баланың әлеуетін іске асыру жолдарын шығармашылық іздеу позициясына ауыстыруға көмектеседі;

- ата-аналардың өзін-өзі бағалауын арттыруға ықпал ететін, өзінің орасан еңбегі мен баланың табыстарына негізделген іс-шаралар өткізіледі;

- отбасы мүшелері бала бағытында жүзеге асыратын тәрбие мен білім беру процестерін өзіне қатысты психокоррекция процесіне айналдырады.

Ата-аналармен жұмыс жасау кезінде қойылған мақсаттарға жету үшін мұғалімдер мен психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандары бірқатар іс-шаралар ұйымдастырады, атап айтқанда:

- ата-аналарға баланы дамытуға, тиісті мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға, ЕБҚ бар баланың жеке басын үйлестіруге бағытталған әдістемелік әдістерді көрсету;

- ата-аналардың баласымен қолдау қызметі өткізетін сабақтардың негізгі сәттерін белгілеу;

- ата-аналардың мамандардың басшылығымен сабақтар немесе олардың бір бөлігін өткізу;

- баламен үй тапсырмасын орындау;

- баланың ерекшеліктерін ескеретін, сыныпта және үй тапсырмаларын орындау кезінде қолданылатын көрнекі дидактикалық құралдарды дайындау;
- ата-аналар үшін қолжетімді деңгейде ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеу әдісімен танысуға мүмкіндік беретін әдеби дереккөздерді ұсыну.

Қолдау қызметі отбасы мүшелерінде жетістік сезімін, сондай-ақ психологиялық-педагогикалық саладағы құзыреттілікті дамытады, жеке өзін-өзі тану әлеуетін ашады, баланы оқытудың шығармашылық тәсілдерін іздеуді және оның мүмкіндіктерін зерттеуге қатысуға, онымен жұмыс жасауда шығармашылық идеяларды жүзеге асыруға ынталандырады.

Баламен жұмыс істеуге отбасы мүшелерін тарта отырып, оларға қуанышты сезінуге, жағымды эмоционалды реакцияларды нығайтуға мүмкіндік беріледі. Мұғалім мен маманның басты міндеті – ата-аналарға өз іс-әрекеттерін жүзеге асыру арқылы туындаған жағдайдан шығу мүмкіндігін көрсету. ЕБҚ бар бала ата-аналардан үнемі эмоционалды-позитивті қарым-қатынасқа қажеттілікті сезінеді. Қарым-қатынас процесінде пайда болатын эмоциялар оның психикалық денсаулығына әсер етеді, оның әлемге деген көзқарасын анықтайды.

Осылайша, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі, ата-аналармен өзара әрекеттесу, дидактикалық білімнің белгілі бір минимумын жеткізіп қана қоймайды, сонымен қатар оларды қолдау процесінің қатысушылары ретінде олардың мүмкіндіктеріне сенімділік береді. Балаға шығармашылық және эмоционалды көзқарасқа негізделген бірлескен даму қызметі олардың өмірлік ресурстарын жаңартуға мүмкіндік береді [35].

Қолдау функциясын қамтамасыз ете отырып, мұғалімдер ересектер мен балалардың сындарлы өзара әрекеттесу жолдарын көрсету арқылы отбасылық қатынастардың әл-ауқатына бағытталған психологиялық қолдау көрсетеді (Жасөспіріммен қалай сөйлесуге болады? Балаңызбен жанжалсыз қалай сөйлесуге болады? Демалыс күндерін бүкіл отбасымен қалай өткізуге болады?)

Медиация функциясын жүзеге асыру кезінде отбасын қажетті ұйымдарға және кәсіби қолдау мен көмек көрсете алатын мамандарға бағыттау үшін ата-аналардың өзекті мәселелері туралы ақпаратқа ие болу маңызды. Сонымен қатар маман делдал рөлін атқарады, отбасының сыртқы әлеммен және оның мүшелерінің арасындағы бұзылған байланыстарын қалпына келтіруге көмектеседі.

Даму функциясы басқалармен сындарлы қарым-қатынасты қалыптастыру, өзін-өзі реттеу дағдыларын, эмпатияны және негізгі әлеуметтік дағдыларды көрсету арқылы жүзеге асырылады. Маман отбасының ресурстарын табуға көмектеседі, бұл оның әрбір мүшесіне өзін-өзі дамыту мүмкіндіктерін түсінуге және пайдалануға мүмкіндік береді. Оқыту функциясын жүзеге асыру кезінде мұғалімдер ата-аналарға баланы психологиялық-педагогикалық қолдау процесінің мазмұнын ұсынады, оқытудың әдістерін көрсетеді, әлеуметтену дағдыларын дамытады, баланың жетістіктері мен оның жетістіктеріне назар аударады.

Ата-аналармен жүзеге асырылатын іс-шаралардың бағыты мыналарды қамтамасыз етуі керек:

- ішкі ресурстарды жұмылдыру және отбасының көмек алу қажеттілігі;

- отбасы жағдайының үмітсіздігі туралы түсініктерді өзгерту;
- қорғаныс тетіктерін қалпына келтіру және ересектер мен балалардың ресурстарын нығайту;

- алаңдаушылық, қорқыныш немесе кінәсін, психологиялық кешендерді, өз қабілеттеріндегі белгісіздікті жеңуге бағытталған сенімділікті, мотивацияны қалыптастыру;

- ата-аналардың белсенді, жеке позициясын нығайту.

Ата-аналармен жұмыста интерактивті әдістерді қолдану пайдалы: ата-аналарды сарапшылар, сыныптан тыс жұмыстарға қазылар алқасы ретінде тарту, ата-аналардың тәжірибесі мен кәсіби мүмкіндіктерін ескере отырып, білім беру және мәдени іс-шаралар құру. Жалпымектептік, тақырыптық көрмелердің маңызы ерекше.

Мектеп неғұрлым ашық болса, балалар мен ата-аналардың саны неғұрлым көп болса, осы жұмыстан оң жауап болады.

Ата-аналардың белсенді ұстанымы ЕБҚ бар баланың білім беру траекториясын анықтайды. Ата-аналармен жұмыс істеудің басты қағидасы – баланың мүддесі үшін мектеп пен отбасы ресурстарын біріктіру. Ата-аналармен нәтижелі диалогті ұйымдастыра білу, оларды ынтымақтастыққа, баланың білім беру шарттарын бірлесіп талқылауға тарту – мектеп қоғамдастығының маңызды міндеті [36].

ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға тиімді көмек көрсету күрделі процесс болып табылады, өйткені мұндай отбасыларға психологиялық көмектің мазмұнын, тетіктерін, нысандары мен әдістерін анықтауға тұтас әдіснамалық тәсіл қажет. Сондықтан оларды қолдау үшін жұмыстың белгілі бір ұйымдастырушылық формаларын құру қажет.

Бірінші кезең – диагностикалық. Диагностикаға не назар аударылатыны туралы нақты түсінік қажет (нені зерттеу керек, қалай зерттеу керек және не үшін). Осы мақсатта отбасын диагностикалық және аналитикалық кезеңде зерттеу мазмұнын жасау қажет, атап айтқанда:

- ата-аналардың балаларға деген қарым-қатынасының эмоционалды, танымдық және мінез-құлық компоненттері;

- ата-аналар мен балалар арасындағы тұлғааралық қарым-қатынас стильдері;

- жалпы білім беретін мектепте жүзеге асырылатын ЕБҚ бар балалары бар отбасыларға педагогикалық қолдаудың мазмұны мен әдістері (бағдарламалар мен педагогикалық технологиялар, мұғалімдердің ата-аналармен және балалармен өзара әрекеттесу сипаты).

Отбасылардағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың қалыптасу жағдайының объективті көрінісі келесі зерттеу әдістеріне қол жеткізуге көмектеседі: сауалнама; жеке әңгімелер; бақылау; құжаттаманы талдау; ата-аналардың эссе жазуы. Ата-аналарда келесі қасиеттер анықталады: ата-ананың ЕБҚ бар балаға деген сезімдері және олардың ата-аналық ұстанымын бағалауды көрсететін эмоциялар; ата-ананың өз баласы туралы және өзі туралы ата-ананың әлеуметтік рөлінің тасымалдаушысы ретіндегі білімі, идеялары; өзінің атиптік емес баласына белгілі бір қатынасты жүзеге асыру жолдары. Сонымен қатар ЕБҚ

бар балаларда келесі қасиеттер зерттеледі: баланың отбасындағы эмоционалды әл-ауқаты, баланың ата-аналық махаббатқа деген сенімділігі/сенімсіздігі; балаларды ата-аналармен сәйкестендіру; баланың ата-аналарға қатысты мінез-құлқы.

Екінші кезең – ақпараттық. Білім беру процесінің барлық қатысушыларын қолдаудың жалпы контекстінде ата-аналарға ақпараттық қолдау көрсетіледі. Негізгі мақсатты аудитория – ЕБҚ бар балалардың да, құрдастарының да қалыпты дамып келе жатқан ата-аналары. Бұл кезеңнің міндеттері – ата-аналарды, оның ішінде қалыпты балалардың ата-аналарын инклюзивті білім беру, оның құндылық бағдарлары мен мәні туралы ақпараттық қолдау. Бұл кезеңде әкімшіліктің, оқытушылар құрамының және психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының көзқарастарымен бөлісуге дайын ата-аналардан тұратын ата-аналық активті қалыптастыруға болады.

Үшінші кезең – ағартушылық. Бұл кезеңде ата-аналар алдын ала жоспарланған іс-шараларда (ата-аналар жиналысы кезінде психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының тақырыптық қойылымдары; ата-аналарға арналған тренингтер; жеке және топтық кеңес беру және басқа да іс-шаралар), сондай-ақ безендірілген стендтерде, ақпараттық парақтарда, жалпы білім беретін мектеп сайтында жүзеге асырылуы мүмкін ЕБҚ бар балаларды дамыту мәселелері бойынша білім алады.

Бұл кезеңдегі әкімшілік пен мұғалімдердің міндеттері:

- «қарапайым» және «ерекше» балалардың ата-аналары арасындағы диалогты ұйымдастыру, оларды бұрын талқыланбаған инклюзивті білім беру мәселелері жөнінде хабардар ету;

- ЕБҚ бар балалардың белгілі бір ерекшеліктері туралы «мифтерді жою», мүгедек адамдарға қатысты стереотиптерді жеңу;

- жеткіліксіз хабардарлықтан туындаған эмоционалды кернеу мен қарсылықты жою.

Төртінші кезең – ата-аналарды қатысуға тарту кезеңі. Бұл кезеңде ЕБҚ бар балалардың ата-аналарын мектеп өміріне қатысуға, өзін, таланттары мен дағдыларын көрсетуге, сынып пен мектептің әртүрлі іс-шараларына қатысуға және бірлесіп қатысуға белсенді тарту бар.

Бесінші кезең – практикалық. Бұл кезеңде ЕБҚ бар балалар да, олардың ата-аналары да белсенді болады. Кезеңнің басты міндеті – барлық балалардың қатысуымен балалар іс-шараларын өткізу, ЕБҚ бар баланы мектептің мүмкін болатын іс-шараларына белсенді тарту. Кез-келген концертте немесе спектакльде, байқауда ЕБҚ бар бала оның қадір-қасиетін баса көрсететін арнайы дайындалған және құрастырылған рөлге ие болуы керек. Бұл кезеңде алдыңғы кезеңдерде қалыптасқан балалар мен ата-аналар қоғамдастығы, сондай-ақ ата-аналардың өз баласының жетістіктеріне, барлық балалардың бір-бірімен өзара әрекеттесуіне, қалыптасқан балалар ұжымына деген көзқарасы ерекше құнды.

Алтыншы кезең – аналитикалық. Бұл кезеңде нәтижелерді қорытындылау және талдау жүргізіледі. Мектеп әкімшілігі, сынып жетекшісі, педагогтер,

психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары бірлескен қызметтің нәтижелерін талдайды және Мектептегі инклюзивті тәжірибені дамытуға бағытталған жұмысты одан әрі жоспарлайды. Осыған байланысты ата-аналардың жеке басының бұзылуының алдын-алу және түзетудің тиімді шараларын әзірлеу үшін, сондай-ақ осындай отбасылармен жұмыс істеудің негізгі бағыттары мен формаларын сипаттау үшін ЕБҚ бар бала тәрбиелеп отырған отбасылар туралы барлық ақпаратты жалпылау және жүйелеу қажет.

Ата-аналарды жан-жақты психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасылармен жоғары сапалы мазмұнды жұмыс деңгейін қамтамасыз етуге, сондай-ақ балаларды тәрбиелеу мен дамыту мәселелерінде белсенді ата-ана ұстанымын дамытуға ықпал етеді [37].

Осылайша, ЕБҚ бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға мақсатты кәсіби көмек қажет. Инклюзивті білім беру жағдайында баланың дамуындағы және онымен қарым-қатынастағы қиындықтарды жеңуде ата-аналармен белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізу; ата-аналардың құқықтық, педагогикалық құзыреттілігін арттыру; мектеп пен ата-аналардың балалардың денсаулығын нығайту жөніндегі бірлескен қызметін ұйымдастыру; баланы тәрбиелейтін отбасы мен қоғам арасындағы қатынастарды оңтайландыруға ықпал ету қажет. Мектеп пен отбасының өнімді өзара іс-әрекеті ғана баланың психофизикалық және әлеуметтік мәртебесін қалпына келтіруге, материалдық тәуелсіздікке қол жеткізуге және әлеуметтік бейімделуге ықпал етеді.

Қорытынды

Дамып келе жатқан инклюзивті білім беру практикасы барлық білім алушылардың білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін икемді бейімделетін білім беру ортасын құруға бағытталған. Сонымен қатар ЕБҚ бар балаларды жалпы білім беру процесіне қосудың көптеген мәселелері мектептегі жұмысты қайта жоспарлаумен байланысты.

Инклюзивті білім берудің мәні балалардың әртүрлі қажеттіліктерін: тілдік, әлеуметтік, медициналық, саяси және уақытша өмірлік қиындықтарды қамту болып табылады. Алайда қазіргі уақытта жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдері үшін білім беру процесін ЕБҚ бар бала оқитын сыныпта ұйымдастыру әлі де қиынға соғуда. Инклюзивті ортада жұмыс жасауда мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігінің жетіспеушілігі, психологиялық кедергілер мен кәсіби стереотиптердің болуы байқалады.

Инклюзия – жалпы білім беретін мектепте ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланың жай сабаққа қатысуы ғана емес екенін түсіну керек. Бұл мектептің өзін, мектеп мәдениетін және білім беру процесіне қатысушылардың қарым-қатынас жүйесін өзгерту, мұғалімдер мен мамандардың тығыз ынтымақтастығы, ата-аналарды баламен жұмыс істеуге тарту.

ЕБҚ бар балаларды оқыту процесінде мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынас ерекше рөл атқарады. Ата-аналар өз балаларын жақсы біледі, сондықтан бірқатар мәселелерді шешуде мұғалім олардан құнды кеңестер ала алады. Мұғалімдер мен ата-аналардың ынтымақтастығы жағдайды әртүрлі жағынан қарауға көмектеседі, демек, ересектерге баланың жеке ерекшеліктерін түсінуге, оның қабілеттерін анықтауға және дұрыс өмірлік нұсқауларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

ЕБҚ бар балалар өздерінің ерекше қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескеретін жағдайларда, тұрғылықты жерінде, құрдастарымен қатар оқу құқығын жүзеге асыра алатындай мектепті дамыту жолдарын іздеу керек.

Осы аспектіде әзірленген әдістемелік ұсынымдар білім беру жүйесін және әлеуметтік процестерді, соның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар баласы бар отбасын психологиялық-педагогикалық қолдауды жаңғырту жолында алға жылжыту үшін қажет.

Әдістемелік ұсынымдар педагогке оқыту процесін инклюзивті ортаға бейімдеуге, білім алушылардың біліктері мен дағдыларын дамытуға, жалпы білім беру процесінің өнімділігі мен тиімділігін арттыруға көмек көрсетуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы. URL: https://www.akorda.kz/kz/special/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek
2. Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>
3. Инклюзивное образование: работа с родителями по-новому. Инклюзивное образование: теория, практика, опыт. Материалы международной научно-практической конференции. Национальная академия образования им. И. Алтынсарина. – Астана: НАО им. И. Алтынсарина, 2018. – 562 с.
4. Галкина Е.В. Работа с семьей ребенка с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ) / Е. В. Галкина // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы II междунар. науч. конф. - Уфа: 2012.
5. Пугачев А.С. Инклюзивное образование / А.С. Пугачев // Молодой ученый. - 2012. №10. - С. 374-377.
6. Грачев Л.К. Программа социальной работы с семьями, имеющими детей-инвалидов / Л.К. Грачев. – М.: «Центр общественных ценностей», 1998. – 138 с.
7. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» / сост. Н. Д. Соколова, Л. В. Калининкова. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
8. Каткова Л.П. Организация деятельности социального работника в семьях, имеющих детей-инвалидов // Медицинская помощь. -1994.-№ 2.-С. 6-10.
9. Микляева Н.В., Микляева Ю.В. Работа педагога-психолога в ДОУ: Методическое пособие. - М.: Айрис-пресс, 2005.
10. Барсукова О.В. Организация взаимодействия специалистов с семьей ребенка с особыми образовательными потребностями / О. В. Барсукова. Текст: непосредственный // Вопросы дошкольной педагогики. - 2019. - № 2 (19). - С. 36-37. URL: <https://moluch.ru/th/1/archive/115/3862/> (дата обращения: 04.11.2020).
11. URL: <http://rio.unicef-gis.org/>
12. URL: <http://ctb.ku.edu/en/toolkits>
13. Веракса Н.Е., Комарова Т.С., Васильева М.А. От рождения до школы. Основная образовательная программа дошкольного образования. - М.: Мозаика-Синтез, 2015.
14. Лезина Ю. Ю. Программа комплексных коррекционно-развивающих занятий для развития коммуникативных навыков, произвольности психической деятельности для младших подростков с ЗПР» [Электронный ресурс] // Издательский дом «Первое сентября». URL: <http://festival.1september.ru> (дата обращения 11.07.2016).

15. Мектеп әкімшілігіне арналған инклюзивті ортада білім беру процесін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. - Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020. – 145 б.
16. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/aqmola-edu?lang=ru>
17. URL: <http://oumk.aqmoedu.kz/>
18. Сборник материалов занятий с родителями детей с особыми образовательными потребностями / Под общ. ред. Ибраева М.У.: авторы Дмитриева-Лепешева О.Г., Жанғали І.Ә., Искендинова А.А., Федотова В.Ф. – Кокшетау, 2020.-120 с.
19. ©Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) 2016 г. «Участие родителей, семьи и сообщества в инклюзивном образовании»
20. URL: <http://www.sightsavers.org/stories/arifs-story/>
21. URL: <http://escolaalexandredegusmao.blogspot.com/>
22. URL: <http://www.unicef.org/cfs/>
23. Екжанова Е.А. От интеграции к инклюзии / Е.А. Екжанова; беседовала О. Решетникова // Школьный психолог. 2010. № 16. 16–31 августа. С. 34–37.
24. Коджаспирова Г.М. Педагогика. –// М.: ВЛАДОС, 2014
25. Анастаси А. Дифференциальная психология: Индивидуальные и групповые различия в поведении [Текст] / А. Анастаси; пер. с англ. Д. Гурьева [и др.]. - М.: Эксмо-Пресс, 2011.
26. Алехина С.В. Принципы инклюзии в контексте изменений образовательной практики // Психологическая наука и образование. 2014. № 1. С. 5–14.
27. Инклюзивное образование: ключевые понятия / сост. Н.В. Борисова, С.А. Прушинский. М. – Владимир: Транзит – ИКС, 2009. - 48 с.
28. Банч Г. Включающее образование: как добиться успеха? Основные стратегические подходы к работе в интегрированном классе [Текст] / Г. Банч; пер. с англ. Н. Грозной, М. Шихиревой. — М.: Прометей, 2005.
29. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение: Учебно-методическое пособие. – М.: ВУ, 2009.
30. Быков Д.А. Дети с ограниченными возможностями и общество // Дополнительное образование. - 2016. - №1. Андреев А.А. К вопросу об определении понятия «Дистанционное обучение».
31. Ишемгулова, И.Г. Дистанционные формы обучения: проблемы, перспективы. [Электронный документ] / И.Г.Ишемгулова - (<http://biro.ufanet.ru/files/dok/IchemgulovaIG.doc>)
32. Профилактика жестокого обращения в семьях, воспитывающих детей с ограниченными возможностями здоровья: Психолого-педагогическое сопровождение семьи детей с ограниченными возможностями здоровья / Составитель: А. В. Зайцева. – Ставрополь, ООО ИД ТЭСЭРА, 2016. – 120 с.
33. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың оқыту үдерісіне тиімді әдістер мен технологияларды енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу. Әдістемелік ұсынымдар – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2019. – 216 б.

34. Маркевич И.Д. Комплексное психолого-медико-педагогическое сопровождение участников образовательных отношений в условиях введения и реализации ФГОС НОО обучающихся с ОВЗ. – Мурманск: ГАУДПО МО «ИРО», 2015.

35. Лещенко С.Г., Хаидов С.К. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=26833>

36. Психолого-педагогическое сопровождение школьников с особыми образовательными потребностями в условиях реализации ФГОС НОО обучающихся с ОВЗ МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ для педагогических и руководящих работников. URL: http://slavg-obr.ucoz.net/FGOS/metod.rekomendacii_psikhologo-pedagogicheskoe_sopr.pdf

37. «Взаимодействие семьи и школы в контексте инклюзивного образования. Методические рекомендации» – Алматы, 2019 - 48 стр. URL: <http://ripkso.kz/wpcontent/uploads/sbornik/%D0%92%D0%97%D0%90%D0%98%D0%9C%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%99%D0%.pdf>

38. Лецких Л.А. Инклюзивное образование детей-инвалидов с тяжелыми физическими нарушениями как фактор их социальной интеграции. URL: [Диссертация на тему «Инклюзивное образование детей-инвалидов с тяжелыми физическими нарушениями как фактор их социальной интеграции», скачать бесплатно автореферат по специальности ВАК РФ 22.00.04 - Социальная структура, социальные институты и процессы \(dissercat.com\)](#)

*Жанғали І.Ә., мұғалім дефектолог,
Сурдопедагог, № 19 ОМ, Көкшетау қ.*

Балаларды әңгімелесуге үйрету

Баланың толыққанды дамуы мен одан әрі мектепте табысты оқудың негізгі шарттарының бірі – мектепке дейінгі балалық шақта коммуникативтік сөйлеу дағдыларын уақытында қалыптастыру.

Іс-тәжірибеде көрсетілгендей, мектепке дейінгі балалардың толыққанды сөйлеуін дамыту үшін отбасының тығыз өзара әрекеттесуі қажет, себебі ата-аналар жақсы нәтижелерге қол жеткізеді. Оған педагогтердің мақсатқа бағытталған жұмысы себеп болады, осының үрдісінде ата-аналар топтың өміріне белсене қатыса отырады, өз балаларының мәселелеріне араласады. Ата-аналар олардың сөйлеу мәнеріне үйренеді және оның кемшіліктерін байқамайды, демек, баланың дұрыс сөйлеп меңгеруіне көмектеспейді.

Ата-аналардың балаларымен бірге бірлескен қызметке қамту мониторингісінің нәтижелері бойынша мектепке дейінгі балалардың коммуникативтік-тілдік дағдыларын дамыту мәселелеріне олардың жеткіліксіз белсенділігін белгілеу мүмкін.

Бірегей мақсатқа қол жеткізу үшін өзара әрекеттестік үрдістің қатысушылары арасындағы міндеттерді бөлу ғана емес, сонымен қатар кері байланысты да талап етеді. Осы кезеңде біз ата-аналарға баланың тілдік дамуындағы олардың рөлі маңызды екендігіне, біздің күшіміз олардың көмегіңіз жеткілікті болмайтындығына көз жеткіземіз.

Осының бәрі отбасымен жұмыс істеу мәні мен нысандарын басқаша ойлау мен өзгертуді талап етеді.

Мектепке дейінгі балалардың сөздік дамуы мәселелері бойынша педагогтар мен ата-аналардың өзара әрекеттестігінің негізгі мақсаттары – бұл әр баланың жетістікпен коммуникативтік-тілдік дамуын қамтамасыз ету үшін ересектердің күшін біріктіру, осы дамытудың басымдық жолдарын бөлу, тілдік тәрбие жұмыстарының айрықша тиімді әдістері мен амалдарын көрсету, отбасылық тәрбие беру шартымен алған педагогикалық білімді ауыстыру мүмкіндігін ашу, ата-аналардың балалармен қарым-қатынас жасау ықыласын және ептілігін қалыптастыру, балалардың іс-әрекетін басқару.

Интеллектуалдық ойындар. Бұл ойын түрлері танымдық әрекеттерін белсендіреді, міндеттерді шешудің проблемалық сипатына тән.

Дидактикалық ойындар. Бұл ойындар оқу міндеттерін шешу үшін арналған дайын ережелермен әзірленген ойын түрі. Бұл топқа лингвистикалық ойындар кіреді.

Лингвистикалық ойын кезінде ойынға қатысушылардың санына қарай жеке, жұптық және топтық болып бөлінеді. Жеке ойын түріне- кроссвордтар, анаграммалар, ал жұптық және топтық ойындарға бинго тәрізді сұрақтардың көмегімен белгісіз сұрақтардың орнын табу, «суретті» диктант жазу ойындары

жатады. Ойындық ситуацияларды жасау үшін, суреттер ситуациялық жағдайды бейнелеу, нұсқаулар, мәтіндер кеңінен қолданылады. Көптеген авторлар сабақтың қорытынды бөлігінде ойын элементтерін қолдануды дұрыс деп есептейді, себебі ойын оқушылардың алған білімдерін қарым-қатынас ситуацияларында қолдануға мүмкіндік береді. Ойын түрлерін ағылшын сабағының кез-келген кезеңінде қолдануға болады.

Мінез-құлық компоненті қарым-қатынас дағдыларын, жағдайды жауап жолмен, ынтымақтастық және болашақта коммуникативтік құзыреттілігін дамыту оның әсер бірінші тәжірибесі, өздеріне басқалардың жері қабілетін, өз шешімдерін қабылдауға арқылы анықталады, мақсатқа жетуге ұмтылады, мінез-құлық жалпы қабылданған нормаларын ұстануға, өз мойындайды және басқару мінез-құлық.

Танымдық компонент – бұл өзара процесс ретінде қарым-қатынас туралы білім жүйесі: байланыс мақсаттары мен құндылықтары туралы білім байланысқа әсер етеді мінез-құлық сипаттамасы, жеке қасиеттері, сезім мен эмоция туралы ақпарат, қарым-қатынас шарлау білу, құрдастарының көмек, сын жауап, тыңдауға олардың ой-пікірлеріне, өздерін білдіруге қабілеті.

Жоғарыда аталған барлық компоненттер мен аталмыш дағдылар жеке тұлғаның толыққанды дамуының негізі және коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді. Шындығында олар мектепке дейінгі жастағы балаға коммуникацияны болжауға, әңгімелесушіге бағыттауға, коммуникативтік жағдайға үйренуге және басқаруға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, коммуникативтік құзыреттілік құрылымы үш қосымша компонентке ие: коммуникациялық білімдер, дағдылар мен қабілеттер.

Байланыс білімі – адамдар арасындағы өзара әрекеттесудің құралдары мен түрлері туралы алынған ақпарат.

Коммуникация дағдылары айналадағы адамдарды түсіну, ересектермен айқын тілде сөйлесу, жағдайға лайықты түрде сезім мен эмоцияларды білдіріп, сұрақтар қоюға, ауызша және ауызша емес қарым-қатынас жолдарын пайдалануға мүмкіндік береді.

Бала олардың коммуникативтік дағдыларын көрсету үшін және оның табысқа жету үшін оны мадақтауға, байланыс кедергілерді жоюға мүмкіндік беретін жағдайларды құру, проблема міндеттері мен жағдайларды пайдалану және қалыптастыру арқылы, байланыс қызметін көтермелеу: тиімді болу үшін мектепке дейінгі жастағы баланың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға белгілі бір шарттарды, орындалуы тиіс. Коммуникативтік дағдыларын жақсарту үшін түзету жұмысына айналысуға, байланыс табысқа деңгейін арттыру, назарға дара сипаттамаларын және әрбір жеке баланың даму деңгейін ескере отырып, ол психолог көмек тартуға қажет, бірақ сөйлеу дамуындағы қиындықтар бар болса әлі логопед байланысты болды. Ол сезім, ой, эмоцияны білдіруге баланы үйрету қажет, ауызша емес тілді, бір мезгілде білім беру орындалуын және өзін-өзі жұмыспен қамту, қарым-қатынас баланы ынталандыру ойын жағдайларды құру және жобалау дамыту, сөйлеу және ым қажет. баланың жеке тұлғасын дамыту және оның қарым-қатынас қалыптастыру ең ықпалды болып факторы ретінде, педагог және бала өзара іс-қимыл кезінде қажетті қолдау мен көмек көрсетуге,

сондай-ақ балалар бір-біріне, әлеуметтік жағдайды түсіну мен бала өмір сүріп жатқан жағдайлар, оның отбасына тану үшін байланыс қызметі сауаттылық.

Баланың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту үшін әдетте өтті, ол оқытушылар өздері, бірінші кезекте, сондай-ақ дамыған жеке байланыс сауаттылығын бар екенін. қажет Оқу үдерісінде балалармен қарым-қатынас жасағанда, мұғалімдер белгілі бір ережелерді сақтауы керек.

Біріншіден, әрбір баламен жеке байланыс орнатылуы тиіс, сіз баланың көз деңгейінде болады деп сөйлесу барысында аты бойынша оған сілтеме жасау міндетті. Балалар уақытты аз уақытқа дейін тыңдау керек, сөйлеуін тоқтатпаңыз. Сіз олардың мінез-құлқын талдау қажет әрбір өзара іс-қимыл, бұл ішкі дебат осы кедергі баланың сөйлеу әлдеқайда маңызды идеясы қол жетімді ма, оны жыртып ниеті бар болса, сіз әрқашан бір нәрсе нәресте айтуға ниет бар, егер ұстануға қажет, аяғына дейін баланы тыңдай ма, туралы ойлануға .

Кеңістік пен уақыт түсініктерін қалыптастыру

Мектепке дейінгі балаларда кеңістіктік-уақыт түсініктерін қалыптастыру «Қарапайым математикалық түсініктер» бөліміне жатады.

Бала мектепке:

- қоршаған кеңістікте және жазықтықта бағдарлануды;
- уақытша қарым – қатынасты анықтауды (күн-апта-ай) меңгеруі тиіс.

Балада кеңістіктік түсініктердің қалыптаспауы: математиканы оқытуда сандарды қате жазуда, көп мағыналы сандарды жазуда разрядтық бірліктерді ауыстыруда, сандық қатарды меңгеру қиындығы мен қатардағы сандардың өзара қарым - қатынасын, өлшеу кезіндегі көзөлшерлік қателіктерді, жазуға үйретуде-әріптердің айналы жазуында, оқуды оқыту кезінде, сызықтың әртүрлі кеңістігінің көлемін тарылтуда, бұл жүгіртуге баяу көшу себептерінің бірі болып табылады, әріптердің пішіні бойынша ұқсас айырмашылықтарды ажырату кезіндегі қателіктерде; суретті, жұмыс парақтың кеңістігінде орналаса алмауда, суретте пропорцияларды меңгеру қиындықтарында; қозғалыс жаттығуларын орындау кезінде-командаға тұрғызу кезінде қозғалыс бағытын таңдау қиындықтарында (оң-сол бағдар, жоғарғы жағы, алға-артқа). Бейнелер жинақтың соңында (Қосымша 2 сурет 1- 9) көрсетілген.

1 кезең. *Өзі туралы және өзіңнің дене бөлімдері түсініктерді қалыптастыру.*

Бала дененің бөліктерімен айнаға қарап танысады және дененің алдыңғы бөлігін сезінеді, бала оларды - мұрын, кеуде, іш және т. б. деп атайды. Сол сияқты артқы жағында-желке, арқа, өкше және т.б. «Алдыңғы», «артқы» деген сылтауларды белсенді сөйлеуге енгізу мақсатында ересек балаға сұрақ қояды: - мандай, кеуде, іш және т.б. қайда? - желке, арқа және т.б. қайда? Алдымен балаға көрсету, содан кейін атау ұсынылады.

2 кезең. *Қоршаған кеңістікте бағдарлауды қалыптастыру.*

Балаларда кеңістікте өзіне қатысты бағдарлау дағдысын қалыптастырғаннан кейін басқа объектілердің бір-біріне және басқа объектілерге қатысты өзіне қатысты бағдарлануына көшу керек. Балада қарама-қарсы тұрған

адамда керісінше: оң-сол жақ, ал сол жақ-оң жақ деген ұғымды бекіту қажет. Нәтижесінде балалардың ойында өзін басқа адамның орнына қоюға, заттарды көздерімен көруге, ең бастысы оларды дұрыс атауға үйрету керек.

Кеңістік бағыттарында бағдарлау деңгейін анықтауға арналған тапсырмалар

«Кім қайда тұр?»

Балалар сапқа тізеледі. Сапта (алда немесе артында) тұрған адамның орны белгіленеді. Мысалы: "алда кім тұр? Кімнің артында тұр?". Содан кейін балалар орын ауыстырады, ойын жалғасуда.

Балалар сапқа тізеледі. Тұрған баланың сол жағында және оң жағында тұрған баланың орны белгіленеді.

Балалар өз сезімдері мен қозғалыс бағыттарын үнемі айтып отыруы маңызды.

3 кезең. *Екі өлшемді кеңістікте бағдарды дамыту.*

Екі өлшемді кеңістікте бағдарлау қағаздың таза парағымен танысудан және оның жақтары мен бұрыштарын игеруден басталады. Содан кейін бала төменгі сол жақ, жоғарғы оң жақ бұрыштарында әр түрлі заттарға барады, қандай бұрыштардың толтырылмағанын анықтайды. Парақтағы жазықтық заттардың, әріптер мен сандардың орналасуын түсіну және вербалдандыру қалыптасадықағаздар бір-біріне қатысты.

Кеңістіктік қатынастарды танудан берілген фигураларды үлгі бойынша, алдымен сурет салу (сурет салу) әдісінің көмегімен, ал кейінірек берілген фигураларды осы элементтерден (таяқшалар, текшелер) белсенді құрастыру әдісімен қайта жаңғырту талап етілетін тапсырмаларға ауысады.

4 кезең. *Кеңістіктік қатынастарды білдіретін логикалық-грамматикалық құрылымдарды түсіну мен қолдануды дамыту.*

Түзету жұмысы нақтылаудан және бірінші түсінуді бекітуден, содан кейін балалардың түрлі ұсыныс-септеу құрылымдарын қолданудан басталады. Ең алдымен, бала ересектердің нұсқауы бойынша барлық қимылдарды және заттармен манипуляцияларды орындайды. Содан кейін ол барлық өз әрекеттерін түсіндіруді үйренеді.

5 кезең. *Негізгі уақыт бірліктері мен ұғымдары туралы түсініктерді дамыту және оларды вербалдандыру (сөз сөйлеу).*

Уақыт мектепке дейінгі балалар үшін ерекше күрделі білім нысаны болып табылады. Уақытты танудағы қиындықтар бірінші кезекте оның ерекше ерекшеліктерімен – ағымдылығымен, қайтымсыз болуымен, көрнекі формалардың болмауымен, уақытты ауызша белгілеулердің қатыстылығымен байланысты.

Тәуліктің бөліктері туралы түсініктерін дамыту үшін Балаларға күн, кеш, түн және таң - бұл бір тәуліктің бөлігі екенін ұғынуға көмектесу қажет. Алдымен тәуліктің уақытын балалар өз қызметі мен ересектердің іс-әрекетінің өзгеруі бойынша ажыратады.Тәуліктің қарама-қарсы бөліктерінен бастау керек: күн-түн, таңертең-кеш, содан кейін баланы тәуліктің екі бөлігінің ауысуымен таныстыру: таңертең-күн, кеш-түн.

Баланың назарын күннің қалпын өзгертуге, күннің әр түрлі уақытында аспанның әр түрлі түсіне аудару және оған осы пейзажды өз бетімен салуды ұсыну маңызды.

Тапсырмаларды жыл мезгілдерін зерттеуге шартты түрде үш топқа бөлуге болады: тірі табиғаттағы маусымдық өзгерістер туралы, өлі табиғаттағы маусымдық өзгерістер туралы, әртүрлі маусымдағы адамдардың өмірі мен еңбектеріндегі өзгерістер туралы білім алуға бағытталған тапсырмалар.

Жылдың ағымдағы уақыты туралы білімді балалардың өмірлік тәжірибесіне сүйене отырып, өткен маусыммен салыстырғанда берген дұрыс.

Жыл мезгілімен танысқан кезде балаларды ай атауларымен, олардың жүйелілігімен таныстыру және он екі ай жылды құрайтыны туралы түсінік беру қажет.

Әр маусым үш айдан тұрады деген түсінік беру.

Мектепке дейінгі балаларды уақытты сағат бойынша анықтай білуге, тәулік, сағат, минут және секунд ұғымдарына бағдарлай білуге дайындау қажет, олар мектеп жасында сағат бойынша нақты уақытты анықтай білу үшін.

Балалардың кеңістіктік және уақыт түсініктерін қалыптастыруға бағытталған түзету жұмысы ойында және заттар мен құбылыстарды белсенді бақылау үдерісінде жақсы жүзеге асырылады.

КЕҢІСТІК ПЕН УАҚЫТ ТҮСІНІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

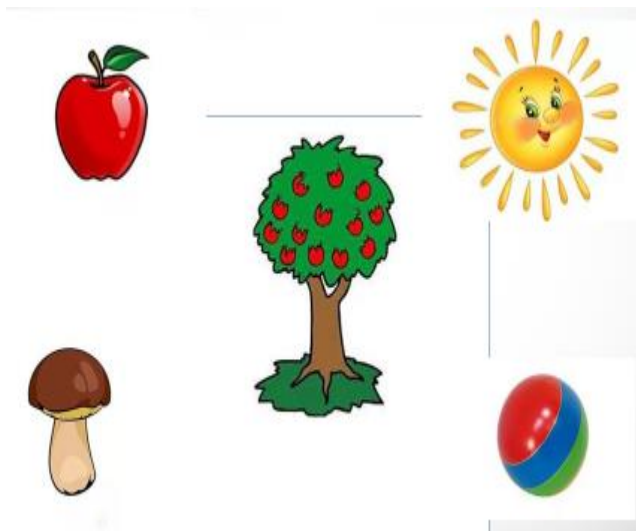
Сурет 1.
Дене бөліктерін қарап атау

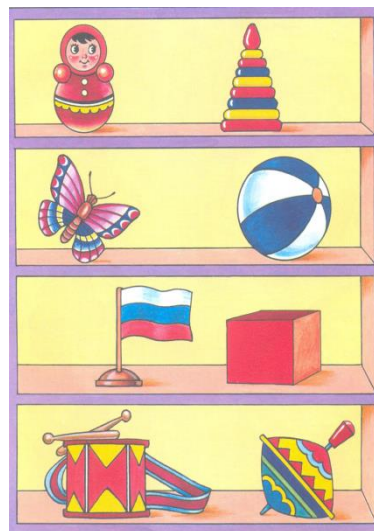
Сурет 2.
Бейнедегі орналасуын анықтау

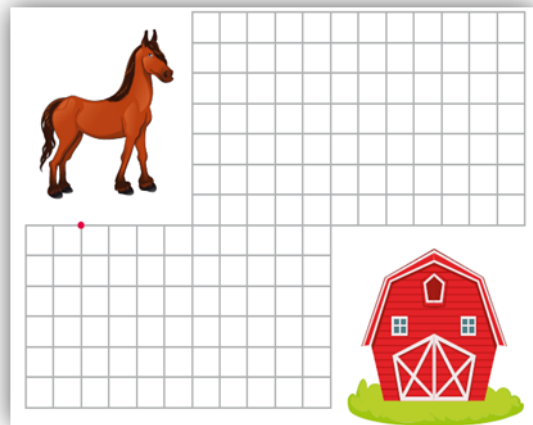
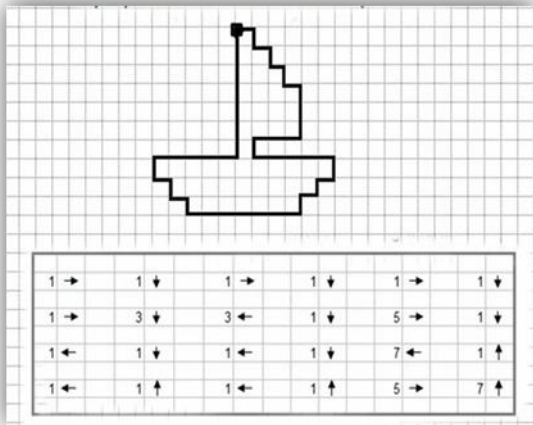
Сурет 3. Бейнедегі оң және сол жақ бөлігін анықтау

Сурет 4. «Қайда орналасып тұр?»

Сурет 5. Оң жағында, сол жағында, ортасында орналасуын ұғымдарды бекіту

Сурет 6. Графикалық диктанттар

Сурет 7. Кеңістіктік терминдерді түсіну

Сурет 8. Тәулік бөліктері

Сурет 9. Апта күндері

Дыбыстарды дұрыс айтуға арналған ойындар

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дамуының бұзылуы, баланың кейінгі өміріне үлкен әсер етеді. Сөйлеу тілінің кемшілігі есте сақтау, ойлау, қиял сияқты психикалық үдерістердің дамуында ауытқушылық тудыруы мүмкін, сонымен қатар қарым-қатынастың қиындауында көрінетін өзін өзі кем санау кешендерін құрылады. Ойын әдістерін қолдану сабақты қызықты,эмоционалды реңті, дамытатын және танымдық жағынан көмектеседі, сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші іс-әрекетін ескеруге мүмкіндік береді.

Дыбыстарды дұрыс айту, сөздік қоры өз жасының талапына сай, байланыс сөйлеуі жақсы дамыған баланың мектепке дайындығының негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Баланың дыбыс бұзылыстары мектептегі үлгерімнің нашар болуына әсер етуі мүмкін, сондықтан түзету жұмысын кішкентай жасынан бастап жүргізу керек. Сөйлеу кемістігінің түріне байланысты тапсырмалар, кезеңдер мен жұмыс әдістері өзіндік ерекшеліктерге ие.

Бала неліктен нашар сөйлейді?

- 1.Тек ересектердің ғана емес, балалардың да дұрыс сөйлемеуіне еліктеу
- 2.Тілдің, еріннің бұлшықеттерінің әлсіздігі (бала тілмен және ерінімен дәл бағытталған қимыл жасай алмайды)
3. Фонематикалық есту қабілеті нашар дамыған (бала өзінің қате айтып жатқанын естімейді, ол дұрыс сөйлеп тұрмын деп ойлайды) .
4. Артикуляциялық аппараттарының құрымдылық ерекшеліктер (тіласты жүгінің қысқа болуы, т.б.). Ата-аналар әдетте дыбыстардың қашан пайда болатының білулері керек. Дыбысталуы бұзылған балаға қалай көмектесуге болады?

Дыбыстардың бұрмалануы балаға балабақшада көп қиындық туғызады, ал мектепте бұл қиындықтар арта түседі. Мұндай жағдайларда арнайы логопедтік жұмыс қажет, ал басқаларында логопедпен кеңескеннен кейін, бала тәрбиеші, мұғалім немесе ата-аналармен жұмыс жасағаны жеткілікті.

Сөйлеудің кемшіліктерін жою уақыты бірқатар факторларға байланысты:

- Күрделілік дәрежесіне
- Баланың жеке және жас ерекшеліктеріне
- Сабақтардың жүйелілігіне
- Ата-аналардың бұл жұмысқа қатысуы мен қызығушылығына байланысты.

Дыбысталуды түзету кезеңдермен орындалады:

I кезең – дайындық (жаттығу – ерін, тіл, тыныс алу, т.б.жаттығулар жасау арқылы машықтану);

II кезең – дыбысты қою (арнайы дыбыстық еліктеу немесе арнайы тәсілдер арқылы дыбысты орнықтыру);

III кезең – машықтандырылған дыбыс (дыбысты буындарға, сөздерде, сөйлемдерге, байланысқан сөздерде бекіту);

IV кезең – дыбыстардың дифференциациясы (бір дыбысты басқа дыбыспен алмастырып айту).

«Дыбысты машықтандыру» дегеніміз не? қойылған дыбысты ауызекі сөйлегенде дұрыс айту болып саналады. Қойылған дыбысты бекіту, немесе дұрыс айтуға машықтандыру жұмысы керекті жүйелікпен және кезектілікпен жүргізуді талап етеді. Қойылған дыбысты алдымен буында (ашық, тұйық, бітеу), сосын сөздің басында, ортасында, аяғында, сөз тіркестерінде, сөйлемде, байланыстырып сөйлеуде дұрыс айтуға машықтандыру.

Жеке дыбысты бекіту кезеңі «Лабиринт» жаттығуы– әртүрлі жолдармен лабиринттерді қолдану мүмкін. Оларды ғаламтордан, балаларға арналған кітаптардан немесе өздеріңіз суретін салып беруге болады. Балаға дыбысты берілген жолмен өткенше дейін айтуға ұсынылады. Жеке дыбысты машықтандыру кезеңде құм немесе ұнтақ қолдануға болады (Қосымша 3 сурет 1).

«Зырылдауық» ойыншығы айналғанша дейін дыбысты айту. Бұл жаттығуда баланың қосымша ұсақ моторикасы дамуда. (Қосымша 5 сурет 2).

«Массаж доптары» – дыбысты айтқан кезде массаж добын қолдану. (Жаңғақ, бүршік, дөңгелек тарақтар, суджок доптары) – допты сипау, сырғанату, қысу (Қосымша 5 сурет 3).

«Қоршаулар» Бала тік таяқшалардың суретін салып дыбысты машықтандырады, немесе санамақ таяқшаларын және қарындаштардан қоршаулар жасайды (Қосымша 5 сурет 4).

Дыбысты машықтандыру кезеңнің мақсаты – еркін сөйлеу кезінде дыбыстың дұрыс айтылуына қол жеткізу, яғни, қойылған дыбысты біртіндеп, дәйекті түрде еңгізіңіз: буынға, сөзге, сөйлемге, еркін сөйлеуге. Мысалы, *Маржанды тіземіз*». Маржанды тізу кезінде буындарды машықтандырып айту. СА-СО-СУ-СЫ. «Пирамиданы құру» (АШ-УШ-ОШ-ЫШ, ШО-ШУ-ША-ШЭ) буындарды айту.

Дыбысты сөздерде немесе сөйлемде машықтандыру кезеңі келесі ойындар мен жаттығуларды қолдануға болады. Мысалы, «Мұнараны салайық», «Сөз – қадам», «10-ға дейін сана», секіргішпен ойындарын өткізу және серуенде бақылау кезінде кезекті дыбысты анықтап айту.

Соңғы кезеңнің мақсаты – еркін сөйлеу кезінде дыбысты акустика жағынан ұқсас дыбыстарын ажырату, яғни дыбыстардың дифференциациясы. Мысалы, Р-Л дыбыстарын ажырату сөздің ішінен (Қосымша 5 суреттер 5,6).

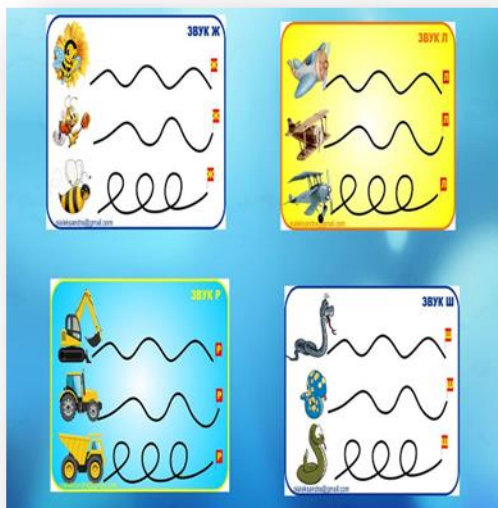
Балалардың дыбыстарды дұрыс айту дағдыларын қалыптастыру шарты:

1. Жағымды сөйлеу ортасы;
2. Сөйлеу тынысының дұрыс қойылуы;
3. Артикуляциялық аппаратың дамуы;
4. Ұсақ моториканың дамуы.

Бұл маңызды! Теледидар, ғаламтор, видео-бейнетарап ақпарат.

Ойын әрекеті алынған ақпаратты қолдану және дербес дағдыларды дамыту.

ДЫБЫСТАРДЫ ДҰРЫС АЙТУҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАР

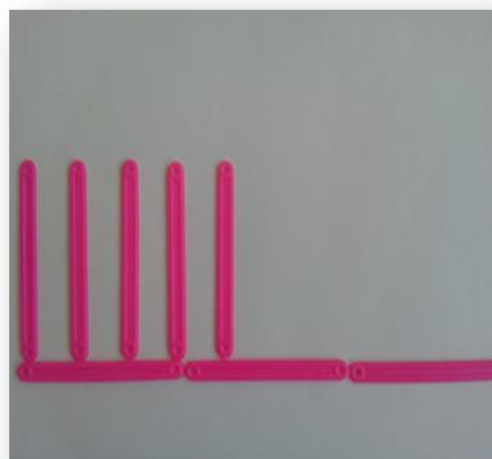
Сурет 1. Лабиринт

Сурет 2. Зырылдауық

Сурет 3. Массаж доптары

Сурет 4. Қоршаулар

Сурет 5. Л дыбысы бар сөздерді тап

Сурет 6. Р дыбысы бар сөздерді тап

**Қарағанды қаласы «№ 27 жалпы білім беретін орта мектебі»
КММ**

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ АТА-
АНАЛАРЫНА АРНАЙЫ ПЕДАГОГТЫҢ ҰСЫНЫСТАРЫ**

**ТАҚЫРЫБЫ: «Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен
жұмыс істеу барысында қолданылатын іс-тәжірибемен бөлісу»**

Арнайы педагог Сариева А.А.

Қарағанды 2020

Ұсыныстарының мақсаты: Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеу барысында қолданылатын іс-тәжірибемен бөлісу

Міндеттері:

- Ата-аналардың шығармашылығының өсуіне, өзін-өзі дамытуына, олардың кәсіби шығармашылығын арттыру;
- Өзара тәжірибе алмасу;
- Түзету, оқыту мен тәрбиелеуде жаңа әдістерді енгізу.

Ортақ жүргізілген іс-шаралар мен ата-аналарға арналған ұсыныстар жүйесінде ЕББҚ бар балалармен түзете-дамыту сабақтарында пайданылатын әдіс-тәсілдер және жұмыс жасауда әртүрлі үлгілерді қолдану тәжірибелері көрсетілген.

Инклюзивті білім беру жағдайында оқитын балалардың білім деңгейін және практикалық қызметке дайындығын қамтамасыз ететін шеберлігі мен дағдыларын қалыптастыру, сондай-ақ әлеуметке бейімдеу біздің міндетіміз болып табылады.

Арнайы педагог ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен ғана жұмыс істеп қоймайды. Осындай қиын жағдайларда өздерін түрліше ұстайтын ата-аналар да кіреді. Ата-аналардың бір тобы балаларының болашағы үшін күресуге іштей дайын емес, өзін күресуге дәрменсіз, шарасыз сезінеді, күресудің пайдасы да жоқ деп есептейді. Енді бірі белсене кірісіп, білместіктен баласына пайдадан гөрі зиянын тигізеді. Кейбір ата-аналар баласын тәрбиелеуге құлшына кірісіп, нәтиже тез байқала қоймаған соң әрекетсіздікке көшеді. Баласының кемтарлығына ұялып, оны оқшау ұстайтын ата-аналар да кездеседі. Ондайлар маманның көмегіне үлкен күшпен келеді. Ақылға келіп, баласына көмек көрсететін ата-аналар да бар. Олар арнайы педагогтан ақыл-кеңес алып, болашаққа сенім артады. Арнайы педагог барлық ата-анаға көмектесуге тиіс. Біріне жүйелі, дұрыс жүргізілген жұмыс міндетті түрде табыс әкеледі, сөйтіп бала болашақта үлкен жетістікке жетеді деп сенім ұялатса, екіншісіне дұрыс бағыт ұстамайтынын, балаға деген қарым-қатынасын түбірінен өзгерту керек екенін түсіндіреді, үшіншісіне ерекше білім беру қажеттілігі бар баламен жұмыс мықты шыдамдылық пен еңбек қажет ететінін, сәтсіздікке ұшыраған кезде күдер үзудің пайдасы жоқ екенін сендіреді.

Балаңыз қандай болса, сол күйінде қабылдаңыз. Табиғат баланы кірпияз, әрі күрделі етіп, баланың тұқым қуалаушы гендік жиынтығында оның тікелей ата-аналары емес, ондаған, жүздеген ата-бабаларының сапалары мен қасиеттерін аралас пайдаланады.

Ата-анамен жұмыс, оларға кеңес беру, қиын кезде оларды қолдау, «ерекше баланың» болашағын ата-ананың алдына жайып салу арнайы педагогтың қызметіндегі әрі күрделі, әрі маңызды көрінісі екенін естен шығармауымыз керек. Сонымен бірге кейде ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың ата-анасының да мүмкіндігі шектеулі болуы мүмкін. Бұл жағдай арнайы педагогтың жұмысын ауырлатады, дегенімен мәнін түсірмейді. Арнайы педагогтың қызмет өрісіне ЕББҚ бар баланың айналасындағыларға дефектологиялық білімдерді насихаттау да кіреді. Мұндай жұмыс өте қажет, өйткені ЕББҚ бар баланың әлеуметтік бейімделуі оның психикалық ерекшелігіне, жеке бас өзгешелігіне ғана тәуелді емес, адамдардың онымен қарым-қатынас жасауға дайын еместігіне, оның қажеттіліктеріне түсінбеуі де тәуелді. Көпшілігі ынтаның болуы арқылы көмектесер еді, бірақ қалай істеу керек екенін білмейді. Арнайы педагогтың қызметі барлық балаларға, соның ішінде ЕББҚ бар адамгершілікпен қарым-қатынас жасауға көмектесуі мүмкін. Арнайы педагог өзінің алдында тұрған күрделі міндетті үнемі шешіп отыруы тиіс, өйткені ол ЕББҚ бар балалармен, оның ата-анасымен жұмыс істейді. Бұл үшін ол білімді, көп оқыған болуы керек. Бұл әсіресе оның жалпы және арнайы педагогика саласындағы біліміне қатысты. Ол жаңа әдебиеттермен таныс болып, оқыту мен тәрбиенің түрлі әдіс, тәсілдерін, жекелей жұмыс жүргізу түрлерін еркін меңгеріп, арнайы техникалық құралдарды пайдалана білуі тиіс.

Баланы үйрету оңай емес. Әсіресе, егер оқушының педагогикалық тәжірибесі мен дағдылары болмаса. Қиын, алайда бәрі де мүмкін! Олай болса, ата-аналарға 10 өте қарапайым (әрі пайдалы!) кеңестерді ұсынамыз.

№ 1 кеңес.

Ешқашан баланы басқаларға ұқсамағаны үшін аяушылықпен қарамаңыз.

№ 2 кеңес.

Баламен жиі сөйлесіңіз. Есіңізде болсын, ұялы телефон да, теледидар да, радио да сіздің орныңызды баса алмайды.

№ 3 кеңес.

Педагогтар мен психологтардың кеңесіне жиі жүгініңіз.

№ 4 кеңес.

Мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасылармен араласыңыз. Өз тәжірибеңізді оларға беріңіз және басқалардан алыңыз.

№ 5 кеңес.

Баланы оның міндеттері және проблемалардан қорғамаңыз. Онымен барлық жұмыстарды бірге шешіңіз.

№ 6 кеңес.

Өз-өзіңізді жазғырмаңыз. Сізде мүмкіндігі шектеулі бала бар болғанына сіз кінәлі емессіз!

№ 7 кеңес.

Балаңызға сүйіспеншілік қарап, көңіл бөліңіз, бірақ ол баладан да басқа отбасы мүшелері бар екендігін ұмытпаңыз.

№ 8 кеңес.

Отбасыңыздағы ешкім жеке өмірінен бас тартып, өзін «құрбан» ретінде сезінбеуі үшін өміріңізді дұрыс ұйымдастырыңыз.

№ 9 кеңес.

Үйде жылы және сыйлы жағдай қалыптастырып, балаға деген сүйіспеншілік пен құрметті көрсете білу керек.

№ 10 кеңес.

Есіңізде болсын, бір күні бала өсіп, өз бетінше өмір сүруге мәжбүр болады. Оны болашақ өмірге дайындаңыз, баламен ол туралы көп сөйлесіңіз.

Сонымен қатар, арнайы педагогтың түзете-дамыту сабақтарында қолданылатын әлеуметтік-коммуникативті, танымдық, физикалық, сөйлеу тілі, шығармашылық-эстетикалық, психикалық функцияларын дамытуға арналған жаттығу, тапсырма, ойын түрлері беріліп қана қоймай, балалармен үй жағдайында түзету жұмыстарын жүргізуге болатындығын көрсетеміз.

«Тактильды лото» ойыны

Ойын барысы: ата-аналарға 9 түрлі шар беріледі. Ол шариктердің ішінде әртүрлі заттар (күріш, мақта, түймелер, моншақтар, ұнтақ жарма, қыстырғыш, помпон, асқабақтың дәнегі, қарақұмық) салынған. Қатысушылар тактильді сипап сезу арқылы шариктің ішінде қандай зат бар екендігін табулары керек.

Тактильді лото - бұл ұсақ моториканы, логикалық ойлауды, сипап сезуді дамытатын, көру және тактильді бейнелерді салыстыру дағдыларын үйрететін ойын түрі. Осының арқасында бала топтасуды үйренеді, ойын барысында және заттарды қолмен ұстағаннан ләззат алады.

«Сандарды тану» ойыны

Ойын барысы: қатысушылар арасынан екі ата-ана шығады. Екі ата-ана екі үстелде жазылған көп сандардың ішінен тек қана 1 санын өшірулері керек. Қайсы ата-ана ертерек бітірсе, сол ата-ана жеңіске жетеді.

Бұл ойын балалардың назар аударуын, ойлау қабілетін және шапшандығын арттыруға септігін тигізеді.

«Дидактикалық тасбақа»

«Дидактикалық тасбақа» балабақша немесе арнайы мектептер үшін жасалған, тіпті үйде де қолдануға болады. Балалардың тұрмыстық дағдыларын дамытуға арналған тамаша тренажер (құрылғы)! Тасбақаның сауыты түрлі дидактикалық элементтер - баулар, жабыстырғыш, түймелер, сыдырма ілгек, моншақтар, түймеліктер, жіптерден тұрады.

Осы тасбақаның көмегімен біз баланың ұсақ қол моторикасын және бала түймелерді ағытып және тағып, бауларды байлап, сыдырма ілгекпен жабу арқылы қарапайым тұрмыстық істерге және өзі-өзіне қызмет көрсету дағдыларына үйретеміз, сондай-ақ мидың оң және сол жақ жарты шарының жасушаларын белсендіреді екенбіз.

«Күн» сенсорлық панелімен жұмыс

Ойын барысы: Қатысушыларды «Күн» атты сенсорлық панельмен таныстыру. Сенсорлық панельде әлеуметтік-коммуникативті, танымдық, физикалық, сөйлеу тілі, шығармашылық-эстетикалық, психикалық функцияларын дамытуға арналған жаттығу, тапсырма, ойын түрлері бар.

Ол балалардың фонематикалық есту, дыбысты-әріптік талдау, сөздердің грамматикалық құрылысы, дыбыс айтылуы, логика және назар аударуын, сондай-ақ қоршаған орта, оқу, математикалық дағдылар, қол моторикасы, әлеуметтік-тұлғалығын дамытады.

**«Нұр-Сұлтан қаласы әкімдігінің №2 мамандырылған мектебі» КММ
жұмыс тәжірибесі**

Закирова Ш.К.

Жобалау қызметі арқылы қашықтықтан оқыту кезеңінде үйден оқитын балалардың ата-аналарымен ынтымақтастық орнатудың рөлі туралы

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды қашықтықтан білім беру технологияларын пайдалана отырып үйде оқытудың басты міндеті олардың мүмкіндіктері мен мүдделерін ескере отырып, сонымен бірге іске асырылатын бағдарламалардың оңтайлы деңгейін, оларды игеру қарқыны мен мерзімдерін таңдай отырып, балалар мен олардың ата-аналарының қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады.

Педагог ата-аналарға қашықтықтан оқуға ауысу кезінде және одан кейінгі уақытта да қолдау көрсетуге міндетті: сенімді қарым-қатынас құру қажет, психологиялық-әдістемелік көмек көрсетуі тиіс, олардың қажеттіліктерін ескеруі керек, байланыс арналарын, сабақ кестесін келісуі қажет, жұмыс орнын, күн тәртібін ұйымдастыру бойынша кеңестер беруі тиіс.

Үйден оқитын оқушылар төрт қабырғаға қамалғандықтан, көбінесе тұйықталып қалады, құрдастарымен және ересектермен сирек байланысады, табиғатпен қарым-қатынастары да шектеледі, сонымен бірге басқа балалармен қарым-қатынастан қорқатындығын да ескерген жөн.

Үйден оқитын бірнеше оқушыны біріктіре отырып белсенді әрекетке қосуды айқындайтын дұрыс ұйымдастырылған жобалау қызметі білім алушылардың одан әрі әлеуметтенуіне септігін тигізеді. Төменде қашықтықтан оқытуды ескере отырып, бөлек отбасыларда тәрбиеленіп жатқан екі оқушыға арналып жасақталған «Менің отбасым» жобасы берілген.

«Менің отбасым» жобасының паспорты

Жоба түрі:	Орта мерзімді, ішінара ізденіс, зерттеу элементтері бар шығармашылық
Қатысушылары:	Фидан К. және Жасмин Ш. есімді 7 сынып оқушылары, олардың ата-аналары, отбасы мүшелері, №81 мектептің 9 сынып оқушысы Нурай К.
Жоба жетекшісі	Закирова Ш.К. – үйден оқытатын дефектолог-мұғалім
Іске асыру мерзімі:	Бір ай
Мақсаты:	Ақпараттық-коммуникативті технологияларды пайдалана отырып, виртуалды әлемде қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беру, диалог құруға үйрету, достар шеңберін кеңейту
Міндеттері:	Білім тұрғысында: Отбасылармен танысу, әңгіме тыңдау және фотосуреттер көру арқылы отбасы және отбасылық демалыс жөнінде білімді кеңейту; зерттеліп отырған тақырыптар аясында кеңінен білу, ақпараттық-техникалық технологиялар жайында білім толықтыру

	<p>Дамыту тұрғысында: білім алушылардың белсенді және енжар сөздік қорын кеңейту, фотосуреттерді көру арқылы зейінді, жадты, үйлесімді сөйлеуді дамыту; оқыту процесі кезінде гаджеттерді пайдалануды үйрену, қоршаған әлемді тірі сезіну қабілетін қалыптастыруға ықпал ету;</p> <p>Тәрбие тұрғысында: виртуалды қарым-қатынасқа қызығушылық тудыру, жұп болып жұмыс істеу қабілетін қалыптастыру, денсаулығын нығайту</p>
1 кезең	<p>Даярлау</p> <p>1. Тақырыпты анықтап, жұмысты жоспарлаймыз</p> <p>2. Фотосуреттерді жинақтаймыз</p>
2 кезең	Негізгі (кестені көріңіз)
3 кезең	Қорытынды: жинақталған материалды бір жүйеге келтіріп, ортақ презентация әзірлейміз

№	Іс-шара	Іске асырылу орны	Жұмыс түрі	Іске асырылу уақыты	Күтілетін нәтиже
1	Мақсат қою, жоба жұмысына дайындалу. Жобалардың орындалу ережелерімен танысу.	Сабақ барысында және сабақтан тыс уақыт кезінде	Жеке	Бірінші сабақ күні	Жобаны іске асыруға қатысты уәждеменің қалыптасуы
	ҚО бойынша ақпаратты зеттеу; ҚО бойынша ақпараттық-техникалық және ұйымдастырушылық-әдістемелік сүйемелдеуді таңдау	Сабақтан тыс уақыт кезінде	Жеке	Бірінші сабақ күні	Zoom қосымшасы, WhatsApp мессенджері, пайдаланылатын АКТ (смартфон, компьютер)
	Қашықтықтан оқыту технологияларын пайдаланатын отырып, жобаны іске асыру кезінде ата-аналардың, оқушылардың, педагогтардың қызметін үйлестіру	Сабақ барысында және сабақтан тыс уақыт кезінде	Топтық	Екінші сабақ күні	Виртуалды танысу және қарым-қатынас орнату Оқыту кезінде АКТ пайдалану

2	Ата-аналармен саябаққа саяхат жасау	Саябақта	Топтық	Жобаның бірінші онкүндігі	Табиғатқа саяхатты ұйымдастыру, табиғатты бақылау арқылы ата-аналарды оқу-тәрбие процесіне тарту
3	Фотосурет жинақтау, презентация әзірлеу	Сабақтан тыс уақыт кезінде	Жеке	Жобаның екінші онкүндігі	Отбасылық альбомның презентациясы
4	Бағдарламаға сәйкес «Менің отбасым. Отбасылық демалыс» тақырыбы бойынша сабақтар өткізу	Сабақ барысында	Жеке	Жобаның екінші онкүндігі	Білім алушыларды «Отбасы» тақырыбы бойынша білім алу процесіне белсенді тарту, хабарлама тақтасына сурет салу
5	Бағдарламаға сәйкес «Менің отбасым. Отбасылық демалыс» тақырыбы бойынша сабақтар өткізу	Сабақ барысында	Бірлескен (оқушылар, ата-аналар, отбасы мүшелері)	Жобаның үшінші онкүндігі	Оқушылардың «отбасы» тақырыбы бойынша алған білімдерін қолдануы; оқушылардың өзара қарым-қатынасы, жұппен жұмыс істеу қабілеті, диалог жүргізе білуі
6	Бағдарлама тақырыптары бойынша сабақ жүргізу	Сабақ барысында	Бірлескен	Барлық кезең барысында (аптасына 1 рет)	Білім алушылардың әлеуметтік құзіреттілігінің өсімі

Аталмыш жобаның өзектілігі қашықтықтан оқыту барысында үйден білім алатын, ЕББ-ны қажет ететін балаларды әлеуметтендірудің келесідегідей мәселелерге кезігетінімен байланысты: әлеммен толыққанды байланыс орнатудың күрделілігі, шектелген мобильділік, құрдастармен және ересектермен байланыстың аздығы, табиғат аясына сирек шығу және т.б. Осының бәрін, ата-аналардың сұранысын және балалардың бір класс деңгейінде білім алатындығын ескере отырып, қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалана отырып бірлескен оқытуды мақсат еткен аталмыш жоба балаларға виртуалды болса да, қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді, достар шеңберін кеңейтіп, диалог құруды үйретеді.

Үйден оқыту кезінде оқу процесінің қатысушылары мұғалім мен оқушы, сондай-ақ ата-ана болып табылады. Ата-аналармен сенімді қарым-қатынас құру, өзара сыйластық, олардың оқу процесіне жанашырлығы, мұғалім қашықта болғанда, баласына көмек беруі сабақты тиісті деңгейде өткізуге септігін тигізеді.

**«Баланы байқатпай тәрбиелеу керек»
арнайы мектеп психологының ата-аналарға арналған кеңесі**

Ұсынылған кеңес топ аясында жүзеге асырылады. Ата-аналарға алдын-ала дайындалудың қажеті жоқ. Кеңестің мақсаты – ата-аналарға мінез-құлықтарын талдай білуде қол ұшын беру. Дәл осы мақсатта кеңес барысында негізгі екі тапсырма іске асырылады: ата-аналық махаббатты білдіру қажеттілігін ата-аналарға түсіндіру, ата-ана мен балалардың қарым-қатынасында эмоционалдық құрамдас бөліктің маңыздылығы жөнінде ата-ана түсінігін кеңейту.

Кеңес жоспары

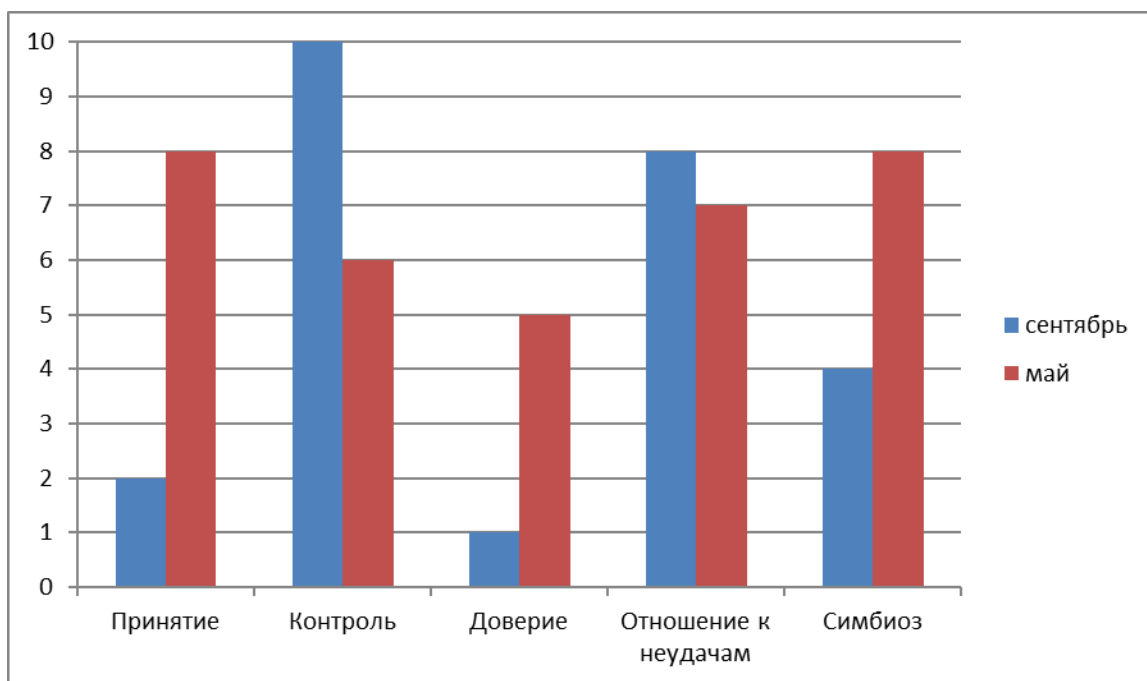
№	Кезең	Қызметі
Ұйымдастырушылық бөлім		
1.	Психолог маманның кіріспе сөзі	<p>Құрметті ата-аналар! Сіздерді бүгін осы жерде көргеніме қуаныштымын. Сіздерге күлкі сыйлағым келіп отыр. Енді сіздер де бір-білеріңізге жымып, жақсы көңіл-күй сыйлайсыздар.</p> <p>Бүгін біз отбасы мен ата-ана махаббатының бала тәрбиелеудегі рөлін айқындап көреміз. Толыққанды адам, мәдени, әлеуметтік тұлғаны тәрбиелеу үшін көбінесе ата-ана өзі үлгі болуы керек.</p> <p>Балалар үшін сіздердің өз тәжірибелеріңізбен, білімдеріңізбен, ең бастысы – өз мейіріміңізбен, көңіліңізбен, махаббатыңызбен бөліскеніңіз маңызды. Әрқайсымыз өз балаларымызды шынайы жақсы көретінімізге, оларды дұрыс тәрбиелеп жатқанымызға сенімдіміз. Материалдық құндылықтар басым болған бүгінгі күні ата-аналық қызмет жайында сирек ойланатымыз рас. Дәл осы тақырып балаларымыз үшін ерекше маңызды болып табылатын ата-ана махаббатын білдірудің әдістерін сіздермен талқылау үшін таңдалды.</p>
Негізгі бөлім «Практикум»		
2.	<p>«Біз сенімен теңбіз» жаттығуы</p> <p>Цель: ересек адам баламен тең позицияда сөйлесу керектігін түсіндіру</p>	<p>Енді Мен сізге ересектер мен балалар арасындағы қарым-қатынастың жиі кездесетін моделін суреттеуді ұсынамын. Екі ата-ана ата-ана мен баланы бейнелейді. Біріншісі өзінің жақсы көретін және баласына түсіністікпен қарайтын ата-ана екенін көрсету үшін орындыққа тұрып, балаға қолын созуы керек. Төменде тұрған екіншісі осы қимылға жауап беруі тиіс. «Бала» кідіріп, басын көтеріп, қолын жоғары жаққа көтереді.</p> <p>- Сізге ыңғайлы ма? Балаға ыңғайлы ма?</p> <p>- Ата-анаға да, «балаға» да бірдей ыңғайлы болатындай жағдайды түзетіңіз.</p> <p>Түйін: балалармен арадағы қарым-қатынаста бізге бөгет болатын бірінші мәселе – әртүрлі позиция. Көз көрмейтін, сөз естілмейтін, жылу сезілмейтін позициялар.</p>

3.	<p>«Мүсін бала» жаттығуы. Мақсаты: баланың құқығын түсініп, қабылдау; бала үшін шешім қабылдауға болмайды</p>	<p>Бұл жаттығуды орындау үшін баланың рөлін сомдайтын «ерікті» керек. Дәл қазір біз баламен қалайша сөйлесу керектігін еске түсіреміз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бала қырсығып бастаса, біз оған: «Жылама, доғар!» дейміз. Яғни, біз оның өз сезімдерін еркін білдіруіне мүмкіндік бермейміз (еріктінің жүрек тұсы байланады) - Егер бала оған рұқсат етілмеген заттарды рұқсатсыз ұстап көрсе: «Тиіспе!» дейміз (еріктінің қолы байланады) - Бала асыр салып жүгіріп, бізге кедергі келтірсе: «Жүгірме!» дейміз (еріктінің аяғы байланады) - Бала ересек адамдардың әңгімесін тыңдап отырса: «Тыңдама!» дейміз (еріктінің құлағы байланады) - Баланың дауысы біздің дауысты басып тастаса: «Айқайлама!» дейміз (еріктінің ауызы байланады) <p>Енді баладан сұрап көрейікші, ол өзін қалай сезінеді екен? Қалай ойлайсыз? Бала осындай жағдайда дами ала ма? Біз сонда да балаларға ақыл айтып тәрбиелеуді тоқтатпаймыз. Бала болса, мұндай жағдайда ештеңе қабылдай алмайды. Оның қалауы тек бір нәрсе – босау ғана.</p> <p>Ойланып көріңізші, біз осы әрекетімізбен баланың жанына жара салмаймыз ба?</p> <p>Қалайша татуласпақ керек? (баланы кеудеге қысу керек, оған жылы сөздер айтып, сипау керек).</p> <p>Біз отбасылық тәрбиелеудегі кемшіліктерді талдадық, енді тәрбиелеудегі жағымды тұстарға келейік. Оның көп екеніне күмәнім жоқ.</p>
4	<p>«Күнім» жаттығуы Мақсаты: балаға қатысты қарым-қатынасты талдау</p>	<p>Үстел үстінде жатқан күн бейнеленген парақтарды алыңыз.</p> <p>Шеңбердің ортасына өз есіміңізді жазыңыз. Әрбір күн сәулесіне мына сұраққа жауап жазыңыз: «Мен өз балама қалайша жылу сыйлаймын? Өз махаббатымды қалай білдіремін?» (Мәселен, күлемін, мейірімділік танытамын, жиі құшақтаймын, ол үшін оның маңызды екенін білемін).</p>
Қорытынды бөлім		
	<p>Рефлексия</p>	<p>Құрметті ата-аналар, тәрбиелеуге қатысты дайын әдістердің жоқ екенін, кеңестер мен ұсыныстардың ғана бар екендігін білулеріңіз керек. Дұрыс шешімді жүрекпен ғана табуға болады.</p> <p>Бүгін кешке баламен тыныш қана сөйлесіп, оны еркелетуге, құшақтауға уақыт табыңыз. Таңертең жылы сөйлеп, күліп оятыңыз, жаңа күнді жақсы көңіл-күйде бастаңыз. Сіздерге бар жақсылықты тілеймін! Балаларды жақсы адам етіп тәрбиеліңіздер. Сіздерге әрдайым хабарласқысы келетін, ата-анасының үйін сағынып, асығып тұратын жақсы азаматтар болып өссін.</p>

Бұл кеңес ең алдымен ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты дұрыс құруға негізделген психолог маманның оқушының әр отбасында жағымды климатты қалыптастыру және нығайту бойынша жүйелі және жоспарлы жұмысының кезеңдерінің бірі болып табылады. Ерекше баланың ата-анасы

диагнозды бірден қабылдай алмауы мүмкін және осыған байланысты оған қажетті қолдауды уақытында жүзеге асыру керек. Қойылған мақсатты іске асыру үшін арнайы мектептің психологиялық қызметінің жылдық жоспарында мынадай жұмыс түрлері көрсетілген: диагностика, жеке және топтық кеңестер, мұғалімнің немесе ата-ананың өтініші бойынша кеңестер, студенттермен және ата-аналармен бірлескен тренингтер, ата-аналарға арналған дәрістер және тағы басқалар.

Бір жылдағы жұмыс нәтижесі диаграммада көрсетілуі мүмкін. Ол параллель сыныптар бөлінісінде оқу жылының басына және соңына кіріс және қорытынды диагностика негізінде жинақталады. Төменде ұсынылған диаграммада (1-сурет) 2019-2020 оқу жылындағы 1 сыныптардағы «Отбасындағы баланың жағдайы» тақырыбындағы зерттеу бойынша салыстырмалы талдау көрсетілген.

1-сурет

«Отбасындағы баланың жағдайы» тақырыбындағы зерттеу бойынша салыстырмалы талдау

Ақмола облысының тәжірибесі

*Дмитриева-Лепешева О.Г.,
Ақмола облысында
инклюзивті білім беруді дамыту бойынша
ресурстық орталықтың үйлестірушісі,
дефектолог-мұғалім, сарапшы-мұғалім
№ 19 ОМ, Көкшетау қ*

Балаларда зейін қасиеттерін дамыту

Мұғалімнің мектепте және балабақшада кезігетін ең бірінші қиындықтарының бірі - оқушылардың зейінін басқару қажеттілігі. Мектеп жасына дейінгі баланың назары еріксіздікпен сипатталады, бала болса, сыртқы тартымды заттар мен оқиғаларға қызығушылық танытады.

Баланың зейінінің жұмыс істеуі баланың іс-әрекетін дұрыс ұйымдастырумен қамтамасыз етіледі, бұл балалардың мүдделерін, тілектерін, олардың жеке және жас ерекшеліктерін ескерумен айқындалады. Балаларды алдымен мұқият болуға үйрету керек, олардан бір нәрсеге зейін аударуды талап етпеу керек.

Зейіннің басты қасиеттері – шоғырлану, тұрақтылық, ауысу және тарату.

Зейінді шоғырландыру: зейіннің бұл қасиеті адамның бір немесе бірнеше объектілерге шоғырлану қабілетімен сипатталады.

Зейіннің тұрақтылығы, оның көрсеткіші – нысанға шоғырлану уақыты және одан алшақтау саны.

Зейіннің ауысуы бұл адамның зейінін бір объектіден екіншісіне саналы түрде ауыстыру, жағдайды тез шарлау және бір қызмет түрінен екіншісіне ауысу қабілетімен байланысты. Зейіннің ауысуын дамыту баланың мектеп өміріне бейімделуіне көмектеседі.

Зейінді тарату. Бала бір емес, екі немесе одан да көп түрлі нысандарға зейін аудару білуі керек. Бұл бір уақытта әртүрлі әрекеттерді орындауға және кез-келген көріністі жоғалтпай бірнеше тәуелсіз процестерді бақылауға мүмкіндік береді.

Зейін есту және көрнекі болып екіге бөлінеді.

Көрнекі зейінді дамытуға арналған ойындар:

1. Түзету үлгілері.

Белгілі бір уақыт аралығында көрсетілген элементтерді бөліп алу (сызып тастау, бояу арқылы) қажет. Бұл сандар, әріптер, геометриялық фигуралар, әртүрлі заттар болуы мүмкін. Бұл жаттығу балаларда зейіннің шоғырлануын, таралуын, тұрақтылығын өте жақсы дамытады (1-қосымша 1-сурет)

2. Үлгі бойынша, жад бойынша, өз қалауы бойынша санау таяқшаларын салу зейіннің де, есте сақтау қабілетінің де қасиеттерін, ұсақ моториканы, қиялды дамытады және сөйлеудің дамуына ықпал етеді (1-қосымша 2-сурет).

3. 2 бірдей суретті салыстыру және айырмашылықтарды табу (1-қосымша 3-сурет).

4. 2-8 бөліктен тұратын бүкіл суретті бүктеніз. Бұл жаттығу зейін, көрнекі қабылдау, ойлау қасиеттерін дамытады (1-қосымша 4-сурет).

5. Графикалық диктант. Бала сөйлеу нұсқауларына сәйкес ұяшықтарда сурет салады. Көру және есту қабілеттерін, ұсақ моториканы дамытады, жұмыста фокусты, кеңістіктік бағдарлауды қалыптастырады. Бұл жаттығудың жеңілдетілген нұсқасы-бала үлгі бойынша ұяшықтарға сурет салады (1-қосымша 5-сурет).

Есту қабілетін дамытуға арналған ойындар:

- «Ұшады, ұшпайды»;

- «Жеуге болатын, болмайтын»;

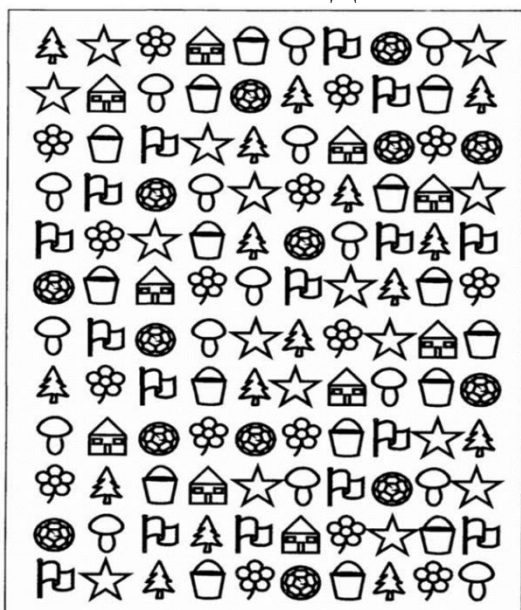
- «Иә – жоқ»;

- «Ненің дыбысы екенін тап» (1-қосымша 6-сурет).

Балалар мұндай ойындарды ойнағанды ұнатады. Бұл назар аударудан бөлек, сөздік қорын кеңейтеді.

Музыкалық аспаптарда, тіпті қарапайым ойыншық құбырларында, ысқырықтарда, барабандарда ойнау есту қабілетін дамытады.

БАЛАЛАРДА ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Й Л О В Н Т А Р О П Л О У Ж Ю Б Ч Т Р Х Э Ж Д Ф А
 Ч Я У Й С У И К Н Т П О Д Б О Д Щ Г З Ж Э О А Л У
 М О Т А Р Н В П М Е Я А С Ы В К Ц У У А М С И Р П
 Я Ч Ф В Ы Ц С Й А М Л Б Ю Д Ж З Э И Ж З Э А О В Ы
 Р И А Н М И П Г Т Е О Л В А О Р П Ы Е А В М П Я А
 В Ф У Й Ы Ц В А С Ч З Ч Ю Ы О А Р Г П Т Р А Л В Ж
 Д В Х Ы Э Ы О В О А Т И И М Р Н Ы П В И А А Р Б О
 Щ О Д Л А П О Г А Ы О Е П И Т О С Р Г В Д П Щ Д Ю
 О Ж З Х Э Е Б А Т Р И П М А С В Ч Ы У Ф В К Ц А У
 П К Н Р П О Г Н О Т А Р Л Ш О Ы А В К Е Й К Ц А В
 С П С Т О С Р Н Ы А Ы Д У З А Б И Л Ш Н П Т Ц Щ Й
 Е К Ц У Г Е Ш Н З Г Х Л Ю Б Ж Б Э Ж И Л М Р С П Ч
 М А В Я С Ф А Ы К Ц Е Г К Т Е И И Л Р А Г О А Г М
 Н Р А Г О Р В Г Н У Р Л В Ж В З Л А Р Р Н В П А А
 Р А Н О Ы Ж Ц Л О Т Р П М А В К Ы Ц Й Д Щ Л О П М
 И Р П В З Б Ж Х Э О Г Р А В У Ы Ц Й Ф А Л П С П А
 И Е Н М П Р М Л О П О Ш В Д Л П Ш Р О Р Ы Ц Ц Ю Ж

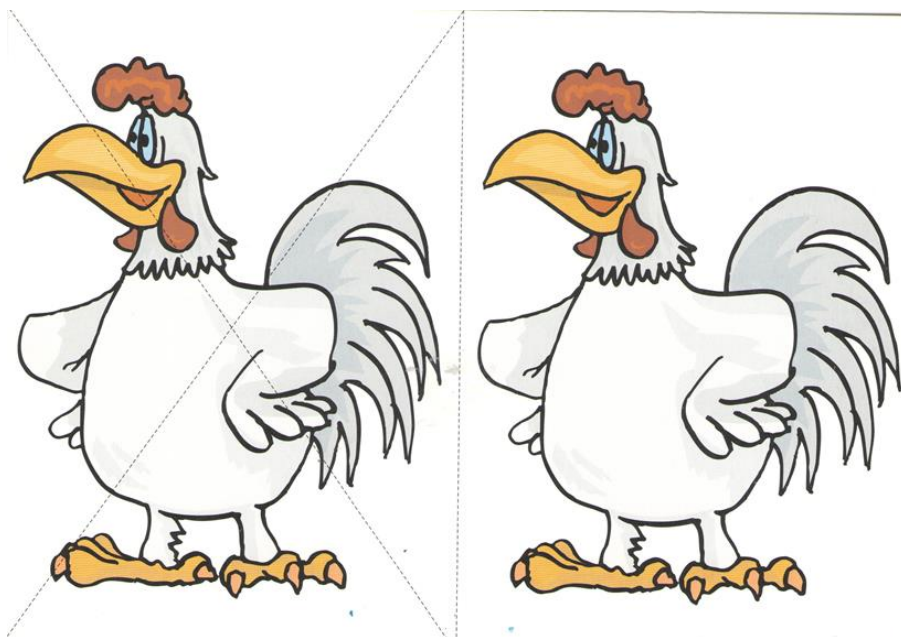
1-сурет. «Түзету үлгілері»

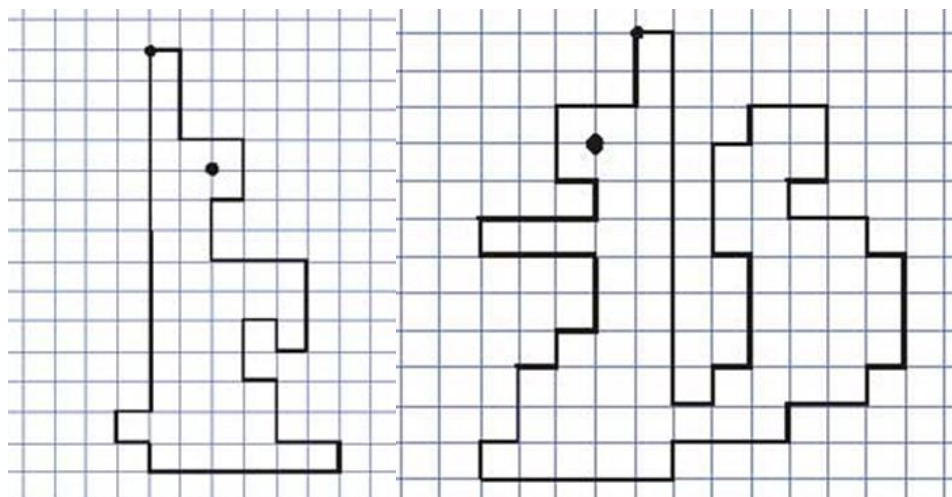
2-сурет. «Санау таяқшаларын салу»

3-сурет. «Айырмашылықтарды тап»

4-сурет. «Бүтін бөліктерді бүктеңіз»

5-сурет. «Графикалық диктант»

6-сурет. «Ненің дыбысы екенін тап»

СӨЙЛЕУ ТЫНЫСЫН ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАР

1-сурет. «Әуе футболы»

2-сурет. «Жел»

3-сурет. «Майшамды өшірейік»

4-сурет. «Қар»

5-сурет. «Қар»

6-сурет. «Қар»

Қарағанды қаласының «№27 ЖББМ» КММ жұмыс тәжірибесі

Даупбаева К.Т
Инклюзивті білім беру бойынша
директор орынбасары

Инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істей отырып, сонымен бірге ЕББ қажет ететін балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсете отырып, біз осы санаттағы балаларға инклюзивті білім беру баланың отбасымен белсенді қарым-қатынасынсыз мүмкін емес деген қорытындыға келдік. Уақытылы психологиялық-педагогикалық көмек көрсету нәтижесінде ЖББ қажет ететін балалар мен олардың отбасыларының қоғамдық өмірге сәтті бейімделуі және отбасыдағы моральдық-психологиялық климатты нығайту мүмкіндігі артады. Мұндай балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналар үшін мұғаліммен ынтымақтастық өз құзыреттілігі жайында түсінікті кеңейтеді, өз қабілеттеріне сенімділік ұялатады, өз мүмкіндіктерін де, баланың компенсаторлық мүмкіндіктерін де түсінуге, оқыту мен тәрбиелеу процесіне белсенді қатысуға ықпал етеді, ата-ана мен баланың бір-бірімен барабар қарым-қатынас жасауына септігін тигізеді.

Сол себепті ЖББ-ны қажет ететін балалар инклюзивті және арнайы білім алатын біздің мектепте біз психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының ата-аналармен ынтымақтастығын дамыту қажеттілігі туралы қорытындыға келдік, бұл ЖББ-ны қажет ететін баланы тәрбиелеу мен оқытудың кешенді тәсілін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Ата-аналармен осындай жұмыстың мақсаты:

- Өз балаларын тәрбиелеу және оқыту саласындағы ата-аналардың қажеттіліктерін анықтау;
- Ата-аналарды жас, арнайы педагогика және психология саласындағы әртүрлі сұрақтармен таныстыру;
- ЕБҚ бар балалардың ата-аналары мен Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мамандарының өзара белсенді әрекеттесуін жүзеге асыру.

№1 тапсырма

Ата-аналардың қатысуымен «Түсін мені» тренингі

Мақсаты – баланың ерекшеліктерін және оның өмір сүру жағдайларын ескерумен байланысты балаларды тәрбиелеу мәселелерін шешу, баланың «өзі болу» құқығын тану.

Міндеттері:

1. Мектеп жасына дейінгі баланың ішкі күйзелістері мен қажеттіліктерінің табиғатын түсінуде ата-ана құзыреттілігін арттыру.
2. Ата-аналардың бойында әлемге баланың көзімен қарау қабілетін қалыптастыру.
3. Ата-аналарға өздерінің тәрбиелік ұстанымдарын түсінуге көмектесу.

Тренинг барысы

1. Шеңбер бойынша танысу

Қатысушылар шеңберге тұрады, әрқайсысы кезекпен мимика, ым-ишарат арқылы тренингке қатысушылармен амандасады, басқалары бір-бірлеп қайталайды. Жаттығу барлық қатысушылар бір-бірімен амандасқан кезде аяқталады.

Талқылау:

- Өзіңіздің сәлемдесуіңізді ойлап табу және жеткізу оңай болды ма?
- Біреудің сәлемін қайта жасау қиын болды ма?
- Бір-біріңіздің сәлемдесулеріңізді жеткізгенде не сезіндіңіз?

2. «Балалық шақ естеліктері» психогимнастикалық жаттығуы

Релаксация музыкасы қосылып, келесі сөздер баяу айтылады: «Ыңғайлы отырыңыз: аяғыңыз тіректі сезінетіндей еденге қойыңыз, арқаңызбен орындықтың артына шалқайыңыз.

Көзіңізді жұмып, тынысыңызды тыңдаңыз - ол тегіс әрі тыныш. Қол мен аяқтағы ауырлықты сезініңіз. Ауа ағыны сізді балалық шаққа апарады. Өзіңізді бес, алты, жеті жаста елестетіп көріңіз. Өзіңіздің есіңізде жақсы сақталған жасты елестетіп көріңіз. Сіз өзіңіздің сүйікті ойыншығыңызбен ойнап отырсыз.

Енді осы бөлмеге қайта оралатын уақыт келді. Дайын болған кезде көзіңізді ашыңыз».

Талқылау:

Тренингке қатысушыларға өздерінің қандай сезімде болғаны туралы айту ұсынылады. Сұраққа бірінші болып психолог жауап береді: «мен кішкентай кезімде ...» әрі қарай шеңбер бойымен:

- «Балалық шақ» сөзімен ассоциацияны атаңыз
- Балалық шақтағы ең бақытты күніңізді еске түсіріңіз
- Ең қатты толқыған күніңізді еске түсіріңіз
- Неден ұялғаныңызды еске түсіріңіз
- Өзіңізді балалық шақтағы өзіңізбен салыстыра аласыз ба?
- Осындай жағдайларда сезінетін эмоциялар өзгерді ме?
- Жағдайларға қатысты іс-әрекетіңіз өзгерді ме?

Ата-ана мен бала - әртүрлі адамдар, жас санаттары да әртүрлі, бірақ сіз өзара түсіністікке ұмтылуыңыз керек. Психолог өзін және баласын түсінудің маңыздылығы туралы айтады.

3. «Заттаңбалар» жаттығуы

Ата-аналар жұптасады, онда біреуі баланың, ал екіншісі ересек адамның рөлін атқарады. Әр «баланың» басына психолог келесі сөздер жазылған «тәждерді» кигізеді: «маған күліңіз», «қатал болыңыз», «мені мазақ етіңіз», «мені қабылдаңыз», «мен ештеңе білмеймін деп айтыңыз», «мені ая». Бұл жазуларда ата-аналар не жазылғанын көрмеуі тиіс. Осыдан кейін әр топқа

кесілген бөліктердің бүкіл суретін салу міндеті қойылады, бірақ жұмыс кезінде жұптың қатысушыларына оның басындағы «тәжде» жазылғандай жүгіну керек.

5-7 минуттан кейін барлығы «тәжді» шешпей тұрып, келесі сұраққа жауап береді:

- Осындай деңгейде сөйлескен сізге ұнады ма?

Барлығы ойларын білдіріп болғаннан соң, психолог «тәждерді» шешуді ұсынады.

Талқылау:

- Шынайы өмірде «тәждер» қандай болуы мүмкін?
- Мұндай заттаңбалардың болуы қарым-қатынасқа қалай әсер етеді?
- Біз заттаңбаларды іліп қою жағдайларымен қаншалықты жиі кезігеміз?
- Бала заттаңбаны қалай қабылдайды?
- Адамның сіз туралы ойын қалайша өзгертуге болады?
- Заттаңбадан арылу оңай ма? Оны қалай жасауға болады?

4. «Менің түсінігімдегі бала және ақиқат» жаттығуы

Ата-аналарға «ата-ананың жауабы» бағанын толтыруды, ал үйде балаға бірдей сұрақтар қойып, «баланың жауабы» бағанын толтыруды сұрайтын кестелер беріледі. Содан кейін салыстыру қажет етіледі (1-қосымша).

Талқылау:

- Сұрақтарға жауап беру қиындық туғызды ма?
- Сіздің жауаптарыңыз балаларыңыздың жауабымен сәйкес келеді деп ойлайсыз ба?
- Қай сұрақ сіз үшін жеңіл болды, ал қайсысы қиындық туғызды?

5. «Мінсіз емес» әңгімесі

Бір су тасушының екі үлкен саз құмырасы болды. Олардың бірі жарық болды, сол себепті ішіндегі судың жартысы бұлақтан ауылға барар жолда ағып кететін, ал екіншісі мінсіз болатын. Екі жыл бойы су тасушы ауылдастарына тек бір жарым құмыра су жеткізіп жүрді. Әлбетте мінсіз құмыра өзін мақтан тұтатын. Жарық құмыра болса өзінің кемшіліктерінен ұялып, өзін бақытсыз санайтын. Себебі өзінің жасай алатын дүниесінің тек жартысын ғана орындайтын. Бір күні ол су тасушыға былай дейді:

– Мен сенің алдында ұяттымын. Және сенен кешірім сұрағым келеді.

– Не үшін? Неден ұяласың?

– Мендегі жарықтан судың көп бөлігі далаға ағып кетеді. Сен өз жұмысыңды жасайсың, алайда менің кемшін тұсым үшін тек жартылай нәтижеге қол жеткізесің.

Су тасушы оған не деп жауап берді?

– Жол бойындағы гүлдерді қарашы. Ол гүлдер тек сенің жолыңда өсетінін байқадың ба? Сенің кемшілігің маған аян.

Күн сайын сен бұлақтан ауылға жеткенше гүлдерді суаратынсың.

Екі жыл бойы мен сол гүлдерге қызығып қарап жүремін. Сен болмасаң, дәл осы әдемілік болмас еді!

Талқылау:

- Бұл әңгіменің астарында не жатыр?

Балалар да дәл осындай: әртүрлі, әрқайсының өзіндік жарықтары бар. Тек соны сезініп, түсіну керек.

6. Қорытынды

Ата-ананың еркі бойынша келесі ойлардың бірін аяқтау: «Бүгін менің түсінгенім», «Бүгін менің білгенім», «Мен үшін маңыздысы...»

Кейін ата-аналарға жаднамалар таратылады

№ р/с	Сұрақ мазмұны	Ата-ана жауабы	Баланың жауабы
1	Сүйікті жануары		
2	Сүйікті түсі		
3	Сүйікті ертегісі		
4	Сүйікті кейіпкері		
5	Сүйікті әні		
6	Достарының есімі		
7	Сыйлыққа не алғысы келеді		

Мазмұны

Кіріспе.....	3
1 Ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар бала отбасымен жұмысты ұйымдастырудың халықаралық тәжірибесі	5
2 ЕБҚ бар баланың дамуы үшін жағдай жасаудағы отбасы мен мектептің өзара іс-әрекетінің рөлі	29
3 Ерекше білім берілуіне қажеттіліктері бар баланың отбасына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша әдістемелік ұсынымдар	50
Қорытынды	67
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	68
Қосымша	71

Введение

Одним из приоритетных направлений образовательной политики Республики Казахстан на сегодняшний день является обеспечение условий для формирования в школах атмосферы, которая позволит создать и развивать в школе «включающую» образовательную среду для всех членов школьного сообщества.

В своем Послании Глава государства К. Токаев народу Казахстана от 1 сентября 2020 года подчеркнул: «Помимо решения насущных вопросов предстоит разработать и системные меры по обеспечению равенства возможностей для детей. Наши дети должны получать качественное образование вне зависимости от места проживания и языка обучения» [1]. Совершенствование качества образовательной среды выступает важнейшим направлением деятельности общеобразовательных школ. Новая школа – это школа для всех. В Государственной программе развития образования и науки на 2020-2025 годы вопросам инклюзивного образования также уделено большое внимание, где одной из важнейших задач на ближайшие пять лет определено «Обеспечение безопасной и комфортной среды обучения» [2].

В любой школе должна быть обеспечена успешная социализация всех детей, в том числе детей с особыми образовательными потребностями. Традиционная система образования, не справляясь с подобной задачей, нуждается в значительном преобразовании, отвечающем новым цивилизационным вызовам.

Инклюзивное образование должно стать культурным образцом, отражающим устойчивую конфигурацию связей его субъектов, обусловленных инклюзивной образовательной ситуацией, моделями поведения в ней каждого субъекта, критериями и показателями его оценки. Ценности, идеи, принципы инклюзивного образования на уровне обыденной практики должны стать стереотипной схемой поведения, взаимодействия. Одним из механизмов создания, возвращения культурных образцов поведения и взаимодействия в инклюзивном образовательном пространстве является взаимодействие педагога с родителями, развитие у них позиции вовлечения и соучастия, способной влиять на образовательную ситуацию.

Таким образом, инклюзивное образование, решая в приоритете задачу социализации и социальной интеграции всех обучающихся и, как следствие, сплочение сообщества, предполагает объединение и взаимодействие родителей разных категорий обучающихся на основе уважительного отношения друг к другу, понимания и принятия различий, их готовность к совместному обучению детей. Поэтому в инклюзивном образовании важная роль принадлежит родителям, чья позиция, отношения, готовность к новой образовательной ситуации являются едва ли не определяющими условиями психологического благополучия каждого ребенка, комфорта всех участников инклюзивного образовательного пространства. При этом следует помнить, что категория родителей гетерогенна и не всегда гармонична по отношениям и связям, складывающимся внутри самой родительской общности класса. Гетерогенность родительского сообщества в инклюзивном образовании свидетельствует, что в

поле готовности родителей к обучению ребёнка в условиях инклюзивного образования можно выделить как общие проблемы, так и частные, характеризующие отдельные категории родительской сообщества [3].

Так, к общим проблемам можно отнести: низкий уровень осведомленности всех родителей об условиях образовательной инклюзии, особенностях организации образовательного процесса, социальных и личностных преимуществах совместного обучения всех детей; боязнь условий инклюзивного образования как условий неопределенности, опасение снижения качества образования; недоверие профессиональной компетентности педагога, способного эффективно работать в условиях инклюзивного образования с учетом образовательных потребностей всех детей; слабость социальных побудителей, заставляющих следовать нормам гражданского общества и принятие сегментации общества как социальной нормы; несформированность потребности согласованного решения задач обучения ребёнка и компетенций работы в команде. [3].

Обзор исследований и существующей практики показывает, что в психолого-педагогическом и социальном сопровождении нуждается не только ребенок с особыми образовательными потребностями, но и вся семья в целом как главная опора в жизни ребенка, имеющая реальные представления о его потребностях и индивидуальных возможностях.

В этом аспекте разработанные методические рекомендации являются востребованными и необходимыми для продвижения по пути модернизации образовательной системы и социальных процессов по отношению к обучающимся с особыми образовательными потребностями.

В методических рекомендациях раскрывается роль взаимодействия семьи и школы в создании условий для развития ребенка с особыми образовательными потребностями, в том числе при обучении в дистанционном режиме. На основе мирового опыта представлены примеры успешной практики организации работы с семьей обучающихся с особыми образовательными потребностями, предложены рекомендации по психолого-педагогической поддержке семьи с ребенком с особыми образовательными потребностями.

1 МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ С СЕМЬЕЙ РЕБЕНКА С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

В современном казахстанском образовании все большее внимание уделяется вопросам обучения детей с особыми образовательными потребностями (далее – ООП). В последние десятилетия стало кардинально меняться отношение общества к человеку с особыми образовательными потребностями, признавая его равноправным и достойным членом общества, но имеющего еще свои дополнительные потребности.

Рождение ребенка с особыми потребностями делает семью «особой». Семья ребенка с трудностями развития имеет много своих особенностей, так как ее жизненная ситуация совершенно иная, она находится в ином положении в обществе, чем обычная семья. Это, в свою очередь, накладывает отпечаток на типы семейного воспитания и на психологические проблемы родителей и членов семей.

С появлением в семье ребенка с ООП, как правило, увеличиваются материально-бытовые, финансовые, жилищные проблемы. Психологический климат в семье зависит от межличностных отношений, морально-психологических ресурсов родителей и родственников, а также от материальных и жилищных условий семьи, что вкуче определяет условия воспитания, обучения и медико-социальную реабилитацию.

Исследователи выделяют 3 типа семей по реакции родителей на появление ребенка с инвалидностью:

1. с пассивной реакцией, связанной с недопониманием существующей проблемы;
2. с гиперактивной реакцией, когда родители усиленно лечат, находят «докторов-светил», дорогостоящие лекарства, ведущие клиники и т.д.;
3. со средней рациональной позицией: последовательное выполнение всех инструкций, советов врачей, психологов [4].

Появление в семье ребенка с ООП всегда тяжелый психологический стресс для всех членов семьи. Часто семейные отношения ослабевают, постоянная тревога за больного ребенка, чувство растерянности, подавленности являются причиной распада семьи, и лишь в небольшом количестве случаев семья сплочивается.

Наличие ребенка с ООП или инвалидностью может порой отрицательно влиять на других детей в семье, поскольку им меньше уделяется внимания, уменьшаются возможности для культурного досуга, они хуже учатся, чаще болеют из-за недосмотра родителей.

Нередко такая семья испытывает негативное отношение со стороны окружающих, особенно соседей, которых раздражают некомфортные условия существования рядом в виде нарушения спокойствия, тишины, особенностей поведения и других ситуаций. Окружающие могут зачастую уклоняться от общения, поэтому дети с ООП практически не имеют возможности полноценных социальных контактов, достаточного круга общения, особенно со здоровыми

сверстниками. Общество не всегда правильно понимает проблемы таких семей, и лишь некоторая часть из них ощущает поддержку окружающих. В связи с этим родители не берут детей с ООП в театр, кино, и другие зрелищные мероприятия, обрекая этим их с рождения на полную изоляцию от общества. В последние годы родители детей с ООП проявляют гражданскую активность, создают неправительственные организации и другие общественные объединения, публично выступают на различных площадках с обсуждением насущных проблем.

Родители стараются воспитывать своего ребенка, избегая его невротизации, эгоцентризма, социального и психического инфантилизма, давая ему соответствующее обучение, профориентацию на последующую трудовую деятельность. Однако результаты зависят от уровня педагогических, психологических, медицинских знаний родителей, поскольку для социальной адаптации и максимальной самореализации ребенка нужны специальные знания.

Развитие ребенка с ООП в огромной степени зависит от семейного благополучия, участия родителей в его физическом и духовном становлении, разнообразии воспитательных воздействий. В благоприятных условиях ребенок является источником большого числа стимулов, благодаря своей подвижности, забавности и т. п. Ребенок с ООП – тоже неиссякаемый источник стимулов для своего воспитателя, только качество их совершенно иное, чем в первом случае. Ребенок с ООП или инвалидностью требует больше механической работы, монотонного ухода и присмотра, а отклика со стороны ребенка, радостной удовлетворенности бывает гораздо меньше, что приводит к одностороннему утомлению, даже изнурению. Поэтому необходимо стараться разделить обязанности в семье, и общество со своей стороны также должно внести свой вклад в развитие ребенка [4].

Традиционно работа с родителями ограничивается консультациями по поводу развития и обучения ребенка, но при этом упускается из виду такой серьезный аспект как эмоциональное состояние самих родителей. Для многих родителей детей с ООП характерна особая ранимость и ощущение себя изгоями в обществе. Окружающие, к сожалению, не всегда толерантно относятся не только к самим детям с особыми образовательными потребностями, но и к их родственникам. Поэтому для них так важно найти людей, которые понимают их проблемы, не осуждают, а поддерживают, относятся к ним с заботой и вниманием.

Безусловно, вопросы обучения и воспитания детей входят в число приоритетных проблем таких родителей.

В последнее время все больше предлагается инновационных подходов к обучению и воспитанию детей с особыми образовательными потребностями. Независимо от социального положения, расовой или религиозной принадлежности, физических и умственных способностей инклюзивное образование предоставляет каждому ребенку удовлетворить свою потребность в развитии и равные права в получении адекватного уровню его развития образования.

Принцип инклюзивного образования заключается в следующем: администрация и педагоги обычных школ принимают детей с особыми образовательными потребностями независимо от их социального положения, физического, эмоционального и интеллектуального развития и создают им условия на основе психолого-педагогических приемов, ориентированных на потребности этих детей [4].

На сегодняшний день проблема развития инклюзивного образования в Казахстане находится под пристальным вниманием не только родителей и педагогических сообществ, но и всей общественности.

В налаженной системе специального образования с хорошо отработанной десятилетиями методикой обучения детей с трудностями в развитии слабо развита социальная адаптация ребенка с ООП в реальном мире – он находится в изоляции от социума. Разумеется, дети с особыми потребностями адаптируются к жизни в общеобразовательных школах лучше, чем в специальных организациях. Особенно заметна разница в приобретении социального опыта. У нормотипичных же детей улучшаются учебные возможности, развивается толерантность, активность и самостоятельность.

При этом открытым остается вопрос организации службы психолого-педагогического сопровождения в массовой школе. Это связано со слабой позицией администрации школ, неподготовленностью кадров, нехваткой специалистов и другими объективными и субъективными причинами.

Предлагаем рассмотреть примеры положительного зарубежного и отечественного опыта работы с семьей ребенка с ООП.

Швеция. Швеция – страна, подписавшая Саламанкскую декларацию о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями и ратифицировавшая Конвенцию о правах инвалидов.

Добровольная программа «Контактная модель работы с семьей» начала действовать в Швеции с 1982 г. Суть ее состоит в том, что местные комитеты социального обеспечения подбирают семьи или отдельных лиц для оказания поддержки другим семьям, воспитывающим ребенка с ООП [5].

Подбираемые лица – это обычные люди без профессионального опыта, но умеющие контактировать, поддерживать, помочь другим.

Кроме основной цели – оказание поддержки, контактная модель работы с семьей позволяет:

- расширить сеть обслуживания клиента;
- предотвратить отчуждение родителей и детей с ООП;
- дать таким детям возможность устанавливать отношения с другими взрослыми и иметь в качестве образца человека мужского или женского пола;
- дать родителям возможность провести выходные по собственному усмотрению;
- поддерживать родителей в их родительской роли. Контактная модель используется в работе с разными типами семей: имеющими детей с инвалидностью, неполными, находящимися в разводе, употребляющими алкоголь и наркотики, молодыми семьями.

Для работы с семьей по контактной модели готовятся так называемые секретари по контактам, которые являются социальными работниками и выполняют только эту функцию. Шведские специалисты отмечают, что социальные работники, специализирующиеся на этой работе, обычно очень заинтересованы в ней, долгое время остаются на этой работе, поскольку она позволяет увидеть положительную обратную связь со стороны семей с ребенком с ООП [5].

Секретари контактного обслуживания проходят специальную подготовку. Она включает в себя индивидуальное консультирование, а также групповую работу в форме тренинга. Это позволяет социальным работникам глубже понять роли членов семьи, вовлеченных в контакт с ребенком с ООП. Проводятся также курсы, на которых секретари разных районов встречаются, обмениваются взглядами, опытом. Например, секретари контактной службы из шести агентств Стокгольма встречаются один раз в месяц, чтобы обсудить различные вопросы, связанные с работой с такой семьей.

Подбор для семей с ребенком с ООП лиц для контакта осуществляется разными способами.

Подбор, ориентированный на клиента. В этом случае осуществляется поиск лица для контакта с определенной семьей, воспитывающей ребенка с ООП. Иногда такая семья сама предлагает человека, которому она доверяет.

Индивидуально-ориентированный подбор. Он заключается в попытках убедить определенных лиц, подходящих для контакта, взять на себя ответственность и поработать с такой семьей.

Общий подбор. Он заключается в использовании средств массовой информации для привлечения широкого круга людей, из числа которых могут быть подобраны лица для контакта [5].

Начальный этап работы с семьей или лицами для контакта обычно связан с обсуждением многочисленных вопросов, которые возникают у лиц, желающих оказать помощь семье. Как правило, эти вопросы связаны с мерой активности контактной семьи. Должны ли они сами звонить клиенту или ждать, пока тот сам позвонит? Каким должен быть контакт? Обсуждая эти вопросы, секретарь контактной службы обязательно проясняет и то, что можно ожидать от клиента.

В дальнейшей работе с семьями или лицами для контакта используются групповые методы. Организуются встречи семей или лиц для контакта для совместного обсуждения возникающих проблем. Обычно такие встречи проходят раз в месяц и на них обсуждаются темы общего характера. Отдельные случаи обсуждаются в условиях строгой профессиональной тайны.

Кроме этой формы работы с семьями, имеющими ребенка с ООП, лицами для контакта используется обучение в форме вечерних семинаров по определенной теме или в форме кружков. Кружки обычно состоят из группы людей и подготовленного лидера, которые встречаются один раз в неделю и обсуждают интересующие темы на основе заранее составленного плана. Обсуждаться могут, например, такие темы: 1) риск для детей с ООП; 2) помощь родителям; 3) семейные отношения; 4) работа в качестве лиц для контакта. Опыт

шведских специалистов показывает, что очень важно привлекать людей к планированию образовательных программ для детей с ООП [5].

Когда принято решение представить, например, одинокой матери, воспитывающей ребенка с ООП такую же семью для контакта, устраивается встреча этой матери с секретарем службы. Это необходимо для осуществления лучшего выбора. Как говорят шведские специалисты, профиль клиента должен быть как можно более ясным и четким. Обычно первая встреча с такой семьей, которую секретари называют «печем пироги», посвящена повседневным делам. Родителю/родителям необходимо дать возможность разговаривать о своей «особом» ребенке, атмосфере в семье. При этом очень важно, чтобы клиент почувствовал заинтересованность специалиста в семейных делах и благополучном разрешении связанных с этим проблемных ситуаций.

Секретарь контактной службы знакомит клиента с тем, как выбирается «макетная» семья и что будет представлять собой контракт о контактных отношениях, когда обе стороны примут решение. Важно отметить, что выбор «макетной» семьи для контакта производит секретарь службы. Стороны не выбирают друг друга. Если контактные отношения не действуют, следовательно, секретарь сделал неправильный выбор. Именно поэтому необходимо обсуждение многих вопросов на первой встрече. Это делает процесс контакта семей менее драматичным. На ранней стадии дети с ООП в контакт не вовлекаются. Необходимо, чтобы прошло какое-то время для установления прочных отношений.

Для того чтобы найти «правильную» контактную семью для клиента, требуется немало интуиции и импровизации. Понимание потребностей клиента и нахождение нужных людей, отвечающих этим потребностям, – две стороны трудной задачи. Здесь необходимо обдумать все, даже самые, казалось бы, незначительные факторы.

Закон о социальном обеспечении семей, имеющих ребенка с ООП, предусматривает, что муниципалитет должен обеспечить своих жителей помощью в вопросах воспитания такого ребенка и семейных консультаций. Руководство по воспитанию детей с ООП и семейные консультации означают наличие экспертной помощи в воспитании «особых» детей и вопросах семьи, а также социальное, психологическое и медицинское обследование и уход, наиболее благоприятно способствующие развитию ребенка. Целью является создание предпосылок для условий безопасного развития детей с ООП, а также повышение функциональной способности и психологического климата семей [5].

Похожая работа с семьей, имеющей ребенка с ООП, ведется и в *Финляндии*. В 1997 г. в Финляндии насчитывалось 127 центров, осуществлявших семейное консультирование и руководство по воспитанию детей с ООП в 222 пунктах обслуживания. Около 31 000 семей воспользовались указанными выше услугами, посетив центры и их пункты обслуживания почти полмиллиона раз [6].

Наиболее частой причиной посещения центров являются проблемы социальной адаптации детей с ООП.

Так, в области ухода за «особым» ребенком в Финляндии создана целая система услуг по уходу за детьми. Семьям с такими детьми предоставлен выбор той услуги по уходу за ребенком, которая больше всего подходит семье в соответствии с ее потребностями. После окончания родительского отпуска семья имеет выбор из трех вариантов заботы и ухода за ребенком с ООП, пока ребенок не пойдет в школу (до семи лет): муниципальный детский сад с инклюзивной политикой; частный уход за ребенком с выплатой пособия; уход за ребенком дома, при этом один из родителей находится в отпуске по уходу за ребенком с выплатой пособия по уходу за ребенком с ООП на дому [6].

В *Европе* семейная политика взаимодействия с семьей, имеющей ребенка с ООП, сочетает в себе занятость родителей и семейные обязанности таким образом, что достигается урегулирование такой семьи и работы, хотя в этом отношении в каждой стране своя специфика, а на достижение положительного результата потрачено не одно десятилетие [7]. С тех пор как во всех западных странах система по уходу за ребенком с ООП стала в основном нормой, главным аспектом семейной политики стал вопрос об уровне освобождения женщин от обязанностей по уходу и воспитанию «особого» ребенка. Таким образом, появляется еще один компонент – рынок услуг по уходу, а сама функция ухода и воспитания таких детей распределяется между государством, рынком, мужчинами и женщинами. В европейских странах существует несколько возможностей ухода за детьми с ООП дошкольного/школьного возраста.

Нидерланды считаются одной из самых благополучных стран Западной Европы. И все же, несмотря на то, что уровень жизни в этой стране очень высок, здесь существуют проблемы социализации детей с ООП.

Социальная работа с такими детьми и подростками осуществляется по нескольким программам (проектам) [8].

Проект Thislozen Team (ТТ) – работа с семьей, где имеются проблемы в воспитании детей с ООП, трудными детьми с ООП.

Этот проект был внедрен в 1992 г. В различных городах Нидерландов созданы специальные бюро, занимающиеся этой деятельностью. Бюро в Роттердаме имеет в штате четырех социальных работников, которые ведут работу одновременно с 28 подростками с ООП. При этом они привлекают к своей работе других специалистов, например, психологов.

Основной контингент проекта – подростки в возрасте до 18 лет, не имеющие связи со школой. В бюро приходят только те подростки с ООП, которые на самом деле хотят изменить свою жизнь, кто готов принять помощь и одновременно взять на себя ответственность за реализацию своих жизненных планов. В настоящее время существует запись таких подростков на включение в систему работы бюро [5].

Этот проект работает по трем направлениям:

- 1) помощь подросткам с ООП, обучающимся в обычной школе, но потерявшим с ней всякие связи;
- 2) помощь подросткам с ООП, не потерявшим связи со школой, но имеющим признаки дезадаптации (отставание в учебе, высокий уровень конфликтности);

3) обучение в специальной школе для подростков с ООП, которые вследствие разных причин не могут вернуться к регулярным занятиям в обычной школе.

Например, в комплексе РРІ в северном районе Амстердама постоянно работают, исключая администрацию и технический персонал, социальный работник, два психолога, четыре ортопеда, деятельность которых сродни деятельности нашего освобожденного классного руководителя, учителя-предметники, мастера производственного обучения. Всего в бюро работает 22 сотрудника.

Проект – работа по предотвращению побегов из специализированных интернатов, а также конфликтных ситуаций, возникающих между сотрудниками интерната и его воспитанниками [8].

В Голландии существуют разные виды специализированных интернатов. Они созданы органами образования или социальной защиты населения, в них постоянно проживают 100, 200 и более воспитанников с ООП. Дети, проживающие в них, посещают обычную городскую школу. Есть интернаты, созданные по инициативе негосударственных благотворительных организаций или отдельных лиц и при поддержке государственных и местных органов власти. В таких, как правило, проживает от 8 до 12 воспитанников.

Проект Family First (FF) – работа с неблагополучными семьями, имеющими ребенка с ООП, относительно которых органами власти решается вопрос о лишении родительских прав [8].

Как правило, это неполная семья, в которой мать (обычно не голландского происхождения) ведет асоциальный образ жизни. Представители власти, курирующие эту семью, принимают решение о лишении матери родительских прав и подготавливают документы. Но прежде чем дать делу ход, предлагают матери сотрудничество с социальным работником, работающим по проекту FF. Исключение составляют критические случаи, угрожающие жизни детей с ООП. Решение работать по проекту принимается матерью добровольно. Когда местные власти, контролирующие результат (но не процесс), убеждаются, что мать способна заниматься воспитанием таких детей, они ликвидируют ранее подготовленные документы о лишении родительских прав. По данным статистики 11% таких семей возвращаются в начальную асоциальную ситуацию (исходное кризисное состояние).

Проект Home Video Training (HVT) – работа по улучшению взаимоотношений между ее членами, помощь в решении проблем, связанных с воспитанием детей с особыми образовательными потребностями.

Рекомендации обратиться к специалистам HVT родители могут получить от администрации школы или непосредственно от педагога. Родители могут и сами обратиться в бюро по своей инициативе. Но в любом случае работа ведется по добровольному согласию всех взрослых членов семьи. Согласно взаимной договоренности в семью приходит социальный работник с видеокамерой. Взрослые и дети заранее подготовлены к тому, что он не намерен нарушать их обычный порядок жизни. Съемка ведется небольшими фрагментами. После съемки устраивается общий просмотр и обсуждается поведение членов семьи.

При этом социальный работник концентрирует внимание членов семьи на положительных моментах общения. Работа завершается, когда члены семьи и объективные данные говорят о существенном улучшении ситуации.

Работа по проектам FF и НУТ осуществляется в Амстердаме социальным педагогическим центром совместно с представителями органов социальной защиты и здравоохранения [8].

В 1970-е гг. в США были произведены реформы в области социальной работы с семьей, имеющей ребенка с ООП. Этот факт послужил стимулом к развитию специальных служб для работы с такими детьми и созданию различных программ для работы с ними.

В последние годы во многих округах власти нанимают социальных работников, являющихся специалистами по работе с несовершеннолетними детьми с ООП [8]. Их функции несколько шире, чем просто медицинская помощь. Они ставят перед собой цель помочь детям с ООП и их семьям, поэтому сфера деятельности включает в себя, кроме простого медицинского обслуживания, широкий комплекс мероприятий, осуществляемых совместно с другими организациями. Эти мероприятия предусматривают организацию различных клубов для таких подростков, программ по борьбе с дезадаптацией, обучения технике личной безопасности в местных школах. Например, в США распространены специальные атлетические клубы, которые привлекают несовершеннолетних с ООП к полезным делам и тем самым способствуют укреплению отношений в семье [8].

Школьные программы работы с семьей подразделяются на две группы: программы для обычных школ и программы для специальных школ, рассчитанных на трудных детей с ООП. И те, и другие школы берут на себя ответственность за оказание помощи тем подросткам, которых семья или социальные службы направляют в эти школы либо обращаются с просьбой обратить на них особое внимание. Таким образом, эти программы помогают избежать изоляции какой-либо группы подростков с ООП, позволяя им в то же время посещать в школе занятия, направленные на профилактику асоциального поведения и рассчитанные при этом на всех школьников.

Для данной работы с семьями, воспитывающими детей с ООП, в США созданы *бюро социальных услуг семьям, имеющим ребенка с ООП*. Эти учреждения являются координационными центрами, создаваемыми общинами с целью оказания помощи семьям с ребенком с ООП, социальной службой или школой. Наличие бюро социальных услуг гарантирует, что подростки с ООП смогут изначально избежать оказания некомпетентной помощи общиной [8].

По организационной структуре эти бюро различны, многие из них не предлагают собственных услуг. Они выступают в роли посредника и контролируют деятельность сервисных организаций с тем, чтобы она соответствовала потребностям ребенка с ООП. Есть и такие, которые предлагают услуги, например, консультационную помощь, медицинскую помощь, обеспечение занятости и др.

В США модели междисциплинарной организации медико-социального обслуживания семей, имеющих ребенка с ООП, были впервые описаны в

справочной литературе по социальной медицине еще несколько десятилетий назад. Однако на практике междисциплинарный подход в отличие от мультидисциплинарного не получил большого распространения [8].

В определениях междисциплинарной системы организации услуг таким семьям, сформулированных рядом экспертов, можно выделить следующие общие признаки:

- сотрудничество, коллективная работа команды специалистов различных областей;

- взаимодействие, коммуникация;

- коллегиальная выработка общих подходов, равноправный учет мнений всех специалистов и родителей «особых» детей;

- интерактивный процесс, подразумевающий участие семьи, строгая ориентация на индивидуальные потребности такой семьи.

Коллегиальный подход к оценке качества услуг особенно хорошо зарекомендовал себя в практике обслуживания семей детей с ООП.

Специалисты, входящие в состав междисциплинарной команды, должны обладать навыками выявления первоочередных задач, сбора и обмена информацией, выработки и оценки решений, выработки единых позиций, реализации решений и оценки результатов.

Не менее важны для успешной работы команды следующие личные и профессиональные качества: умение слушать и устанавливать контакт, открытость, искренность, откровенность, умение четко и доходчиво излагать свои мысли, готовность осуществлять обратную связь по результатам своей деятельности, стрессоустойчивость, способность идти на личный и профессиональный риск, готовность делиться опытом и знаниями.

В отличие от США в *Германии* есть общенациональный Закон о помощи семьям, имеющим ребенка с ООП, который вышел в 1991 г., сменив закон 1962 г. [8]. В соответствии с этим законом помощь семье должна носить превентивный характер. Новый закон отменил оказание помощи таким семьям, носящей принудительный характер. Ведомствам предписывалось создавать соответствующие и в достаточном количестве службы помощи семьям, детям и подросткам с ООП, которые должны быть дифференцированными и расположенными в месте проживания детей. В законе также отмечалось, что все виды помощи должны осуществляться только на добровольной основе и при участии «особых» детей в поиске подходящего для него предложения, например, места проживания.

Вот некоторые виды помощи семьям с «особыми» детьми по Закону:

- внешкольное обучение детей с ООП;

- возможное (диагноз) привлечение в спортивные организации;

- стимуляция развития в дневное время;

- педагогическая защита;

- педагогическая консультация, социальная работа с группами;

- службы социально-педагогической помощи семье;

- воспитание в интернатах в дополнение к семейному воспитанию или заменяющее его;

- интенсивная социально-педагогическая помощь подростку с ООП и др [8].

Необходимо заметить, что в Германии очень сильны традиции социальной педагогики. Термины «социальный работник» и «социальный педагог» там употребляются как тождественные. Социально-педагогический и коррекционные подходы предполагают, прежде всего, устранение факторов и условий, препятствующих социализации детей и подростков с ООП в ближайшем социуме, семье.

Рассмотрим некоторые из перечисленных видов помощи.

Педагогическая защита направлена на уменьшение, снижение и устранение причин, ведущих к отклоняющемуся поведению таких детей. Она должна препятствовать социальной изоляции, недостаточной уверенности в себе, дефициту образования и отставанию в развитии. Педагогическая превентивная защита включает в себя также создание для детей и подростков с ООП условий отдыха, безопасности движения, охрану окружающей среды.

Деятельность коррекционных служб, педагогических консультаций, служб социально-педагогической помощи направлена на достижение основной цели: помочь семье, имеющей ребенка с ООП в кризисной ситуации. Но указанные службы имеют некоторые различия.

Название «педагогическая консультация» говорит само за себя. Консультационные службы оказывают поддержку и содействие детям с ООП и их родителям в выяснении и урегулировании индивидуальных и семейных проблем. Консультирование родителей и подростков осуществляется многопрофильной бригадой специалистов. Немецкие специалисты считают, что в этой работе важен открытый подход к подросткам с ООП (без формальностей), доверие, сохранение анонимности.

Кроме индивидуальной консультационной помощи в процессе воспитания оказывается и *социальная групповая помощь* в детских учреждениях. Она нацелена на социальное обучение в группе. Воспитатель, рекомендуемый специалистами государственных и общественных учреждений, должен пытаться вместе с «особым» подростком решить проблемы воспитания в условиях привычной для подростка среды. Эта работа оправдала себя в последние годы в практике служб по оказанию помощи подросткам с ООП.

Служба *социально-педагогической помощи семье* оказывает интенсивную помощь при разрешении проблем как детям с ООП, так и их родителям. Это продолжительный вид помощи, и он требует активного участия всей семьи (семейная терапия). Работа проводится обычно в кругу семьи, и консультант должен хорошо знать все ее заботы. Очевидно, что такая деятельность требует от специалиста высокой квалификации и большого напряжения. Социальный работник может давать советы, рекомендации по общению, обучать родителей приемам проведения занятий с «особыми» детьми, давать инструкции по ведению хозяйства, оказывать поддержку в обеспечении материальными средствами, привлекать специалистов других служб для оказания помощи.

По мнению немецких специалистов, деятельность службы оказания помощи семьям с детьми с ООП должна быть направлена на:

- подготовку подростков к проживанию в семье;

- формирование индивидуальных планов (программ) реабилитации на основе социальной концепции инвалидности;
- разработка индивидуальных планов и программ реабилитации при активном участии самих потребителей услуг и их семей;
- систематический контроль за выполнением плана реабилитации и его своевременный пересмотр;
- последовательное применение мультидисциплинарного подхода в реабилитационных мероприятиях;
- стимулирование развития навыков социализации и общения у лиц с ограниченными возможностями путем консультаций, информационно-просветительской работы, психотерапевтических средств;
- практические мероприятия по расширению социальной инклюзии путем содействия включению инвалидов в группы взаимопомощи, объединения, сообщества по интересам;
- поощрение участия общественных объединений и организаций частного сектора в реабилитационной деятельности с помощью механизмов социального порядка и социального партнерства;
- наращивание социального капитала (признание ценности вклада инвалидов в деятельность общества) [8].

В *Испании* более 80% услуг, которые получают семьи с детьми с ООП напрямую (в дневных центрах, социально-реабилитационных центрах и в форме сопровождения), предоставляются напрямую самими общественными организациями в виде *формулы контракта* – программы, в которой местная администрация является финансистом; она также сохраняет за собой функции общего планирования и проверки работы обществ, а также функции их оперативного руководства [9].

Семьям с детьми с серьезными моторными ограничениями и ограничениями персональной автономии предоставляются специальные транспортные услуги. Речь идет о так называемой услуге «От двери к двери», в которой сам пользователь определяет место и направление передвижения, а также согласует его время. Заказ осуществляется предварительно, за сутки до его исполнения.

Ассоциация семей с детьми с ООП располагает тремя реабилитационными центрами в трех городах. Целью их деятельности является минимизация потерь персональной автономии «особых» детей. Основными услугами, предоставляемыми реабилитационными центрами являются: физиотерапия, гидротерапия и трудотерапия.

В день туда обращаются 60 семей, это составляет 7500 услуг в год [9].

Ассоциация семей с детьми с ООП располагает первым в стране Басков центром адаптивной телематики. Детей с тяжелой инвалидностью ориентируют в технических средствах, позволяющих получить доступ в Интернет и к информационным технологиям. После выбора продукта, наиболее адекватно отвечающего потребностям такого ребенка, проводится его обучение пользованию этим средством в течение такого времени, сколько это требуется ребенку.

Это основной инструмент, обеспечивающий развитие личности ребенка с ООП, а в некоторых случаях и средство физико-психологической реабилитации детей. Ассоциация семей с детьми с ООП инвалидов располагает спортивными школами разного профиля.

Программа предоставляет этим семьям следующие виды услуг: транспортные, надомные, сопровождение (персональный помощник).

Участники программы располагают, кроме специальной карты для общественного *транспорта*, позволяющей пользоваться им по сниженной стоимости (все метро и 80% городских и междугородных автобусов), еще и возможность пользоваться услугой «От двери к двери» неограниченно.

Помощь персонального помощника предоставляется 24 ч в сутки и все семь дней недели. Она заключается в основном в помощи детям с ООП при передвижениях, в их личной гигиене и питании. Заказ услуг осуществляется по мобильному телефону, интерфону или мессенджеру [9].

Обычная помощь семье с «особым» ребенком на дому (в отличие от помощи, которая предоставляется в рамках данного проекта) осуществляется социальными работниками, основными функциями которых является уборка помещения, стирка и, иногда, готовка пищи. Эта помощь предоставляется муниципальными социальными службами и составляет около 14 ч еженедельно.

В условиях нахождения ребенка-инвалида вне родительской семьи помощь предоставляется персональным помощником.

Персональный помощник – новое явление в Испании, в других странах Европы такая услуга существует уже, как минимум, 20 лет. Можно сказать, что персональный помощник – это человек, помогающий жить, т.е. выполнять ежедневные дела ребенку с ООП, которому его физическое ограничение или какие-либо иные причины не позволяют выполнять эти дела самому [9].

Персональный помощник, выполняя все поручения, которые ему дает родитель в любое время, превращается в руки, глаза, уши своего подопечного.

Помощник и ребенок, которому он помогает, связаны между собой трудовым контрактом, независимо от их личных отношений. В этих трудовых отношениях принятие решений осуществляет родитель, ребенку которого предоставляется данная помощь.

Права персонального помощника устанавливаются и оговариваются заранее, с целью предотвращения недоразумений, и таким образом, помощник понимает, что он работает на своего «начальника» или «начальницу» и находится в его или ее распоряжении все свое рабочее время. В течение этого времени решения принимаются родителями ребенка с ООП, а помощник содействует в необходимой мере в их осуществлении.

Персональный помощник может обслуживать несколько семей одновременно, также, как и один ребенок с ООП может иметь несколько помощников, в зависимости от характера задач, которые они выполняют.

Профиль работы персонального помощника определяется теми заданиями, которые он должен будет выполнять. Таким образом, не существует единого профиля, хотя задания, которые должен выполнять персональный помощник, должны быть разнообразными. И хотя иногда их трудно обозначить, в то же

самое время они легки для понимания и исполнения, так как это те задания, которые семья ребенка с ООП просит выполнить помощника.

Это может быть помощь в передвижении, специфика которой зависит от нарушения зрения у ребенка. Для детей с умственными нарушениями помощь может заключаться на уровне принятия решений, а также в организации их ежедневной жизни. Также они могут служить опорой для детей с умственными нарушениями, выполняя при этом инструкции, предварительно разработанные семьей. Они могут выполнять и такие задачи, как переверачивать страницы, делать покупки, водить машину, делать записи, набирать номер телефона, класть вещи, убирать помещение, помогать при осуществлении личной гигиены, сопровождать на учебе и во множестве других случаев, которые невозможно перечислить и в которых нуждаются такие дети.

Персональный помощник может выполнять любые задания, в зависимости от состояния, в котором находится семья с ребенком с ООП, которой он предоставляет свою услугу. Они определяются, исходя из индивидуальных физических особенностей ребенка, и всегда должны быть оговорены предварительно.

Можно разделить задания на следующие группы:

- *персональные задания* – все те задания, которые непосредственно связаны с ребенком, например, купание, одевание, поднятие с постели, помощь при отправлении физиологических функций, помощь в принятии пищи, питье, укладывание в постель, раздевание, подготовка и принятие лекарств, ответы на телефонные звонки, ведение записей, переверачивание страниц и т.д.;

- *задания по сопровождению* – сопровождение ребенка с ООП (независимо от его возраста) дома, доставка по месту учебы, в поездках и во время отдыха;

- *помощь при передвижениях* – как горизонтальных, так и вертикальных, в любом пространстве и на любые расстояния;

- *вождение автомобиля* – когда кроме сопровождения помощник сам должен вести машину для того, чтобы отвезти (привезти) как ребенка с ООП, так и третьих лиц;

- *задания коммуникации* – имеется в виду сурдоперевод для детей с нарушением слуха, а также помощь в интерпретации различных альтернативных систем коммуникации, которыми иногда пользуются дети с ООП, например, дети с ДЦП (детский церебральный паралич);

- *задания координации* – планирование дня, помощь в принятии решений;

- *исключительные задания* – задания, которые могут быть вызваны личным кризисом ребенка (физической или психической природы). Помощник должен всегда действовать в соответствии с инструкцией, разработанной для таких случаев семьей;

- *поддержка* во время обучающих и физических занятий и занятий спортом.

Персональные помощники выбираются семьями-участниками программы среди имеющихся у ассоциации кандидатов на должность.

Обучение помощников осуществляется в самой ассоциации, в рамках программы «Обучение – работа», осуществляемой службой занятости (400 ч теории и 1200 ч практики) [9].

Все персональные помощники обучаются на основе философии независимой жизни, в связи с чем имеют понимание того, каким образом должно быть обеспечено равновесие в отношениях семьи с «особым» ребенком, и того, что их задачей является не принятие на себя исполнения его воли, а сотрудничество в ее осуществлении.

Отношения между семьей ребенка с ООП и помощником – это отношения «начальства» с подчиненным. Несмотря на это и в связи с интенсивностью взаимного присутствия и интимностью, к которой ведет такой тип отношений, должно превалировать взаимное уважение, сопровождаемое четкостью осознания иерархии отношений в течение рабочего времени.

В связи с характером работы, осуществляемой персональным помощником, в которой эмоциональный фактор играет решающую роль, необходимо различать задания, которые являются строго рабочими, и те, которые выходят за их рамки.

Рабочие задания определяются семьей заранее и, по возможности, в письменном виде. Во время их выполнения отношения должны быть нормальными, как и любые другие трудовые отношения.

Как говорит само слово, помощь является персональной, т.е. она приспособлена к потребностям семьи, имеющей ребенка с ООП, таким образом, характер отношений между такой семьей и персональным помощником является ключом к качественному предоставлению помощи.

Персональный помощник должен иметь следующие качества:

- быть чутким к социальным реалиям;
- учитывать указания и пожелания семьи ребенка с ООП;
- понимать ответственность, которая сопутствует его профессии, не забывая при этом о пунктуальности и точности в выполнении заданий;
- сохранять равновесие и спокойствие в конфликтных ситуациях;
- обеспечивать независимость ребенка с ООП и способствовать расширению его автономии.

Кроме того, персональный помощник должен:

1. Уметь вести диалог.
2. Уметь выражать собственные позитивные мысли, а также, в разумной и оправданной форме, негативные.
3. Выполнять просьбы, касающиеся любого предмета, включая те, которые касаются изменений поведения, относящиеся к выполняемой работе, и уметь отвергать неадекватные претензии.
4. Уметь защищать свои собственные права, уметь обосновывать и выражать свое мнение.
5. Извиняться и признавать свои собственные ошибки.
6. Спокойно относиться к незнанию в случае, если неизвестен предмет обсуждения или какой-либо ответ.
7. Принимать заслуженную критику и уметь опровергать незаслуженную.
8. Уважать право выбора пользователя услуг.
9. Уважать физическую и эмоциональную интимность семьи, например: не обсуждать с другими людьми частную информацию, даже если это члены семьи.

Для обеспечения надлежащей автономии семья ребенка с особыми образовательными потребностями, сами дети должны: уметь просить помощь (выражать в четкой и конкретной форме помощь, в которой ребенок нуждается); уважать личность и достоинство персонального помощника и других пользователей услуг персональных помощников [9].

В *Великобритании* в систему сопровождения семьи с ребенком с инвалидностью входят следующие службы:

- Департамент социальной службы и образовательные службы при местных органах власти;

- Национальная служба здравоохранения (НСЗ);
- Добровольческие организации и группы поддержки;
- Департамент работы и пенсий.

Основными принципами системы сопровождения семьи с ребенком с ООП являются:

- Партнерство/междисциплинарный подход – совместное планирование и совместное обеспечение обслуживания;

- У каждого ребенка есть индивидуальный план попечения;
- Обслуживание носит скоординированный, а не фрагментарный характер;
- Фокус работы – на нужды ребенка/семьи [10].

Организация партнерства в Великобритании опирается на детские службы/Директораты, которые объединяют все детские службы в одном районе, куда входят службы совместного планирования, интегрированные службы в здравоохранении, объединенные ресурсы, многопрофильные бригады и управления партнерствами, ведущий специалист и дети с ООП и их семьи.

Активными участниками данной системы являются:

- Семья;
- Врач (педиатр, семейный врач и др.);
- Команда детских участковых сестер;
- Учитель;
- Социальный работник;
- Физиотерапевт;
- Логопед;
- Педагог-психолог;
- Клинический психолог;
- НКО и группы родительской поддержки.

Все эти службы в разное время проводят оценку и идентификацию ребенка с особыми образовательными потребностями, в которую входят: диагностическая оценка, регулярная медицинская оценка, образовательная оценка, оценка финансового положения семьи, оценка состояния ребенка и взаимоотношений в семье социальными службами, оценка родителя или человека, предоставляющего уход ребенку с ООП [10].

Департаменты социальной службы обязаны провести оценку нужд ребенка с ООП с целью организации помощи и поддержки ребенку и его семье. Местные органы власти по закону обязаны предоставлять определенные услуги семьям,

имеющим детей с инвалидностью. Виды предоставляемых услуг могут включать:

- Практическая помощь на дому/Питание;
- Проезд/Транспорт и другая помощь;
- Адаптация домов;
- Организация отпуска семьи;
- Предоставление или помощь в приобретении коммуникационных средств, организация доступа к библиотеке и подобным культурным заведениям.

Финансовая помощь семьям с ребенком с ООП состоит из пособия, предоставления бесплатных услуг, прямых выплат. Семейный врач и специалист в больнице могут не только оказывать лечение, но и предоставлять необходимую информацию, совет, поддержку. Они также могут направлять ребенка в разные специализированные учреждения и службы.

В Великобритании законодательно закреплена Программа Ранней Поддержки, которая является государственной инициативой с целью улучшения качества услуг детям-инвалидам до пяти лет и их семьям. Это многопрофильная руководящая группа и комитет с новыми методами работы между разными ведомствами: образование, здравоохранение, социальные службы. Работа группы направлена на семьи с «особыми» детьми от рождения до пяти лет, проводится координация оценивания, само оценивание состояния семьи, существующих проблем [10].

Британский «Закон об образовании» гласит, что у ребенка есть особые потребности в образовании если «...он испытывает трудности в обучении, что требует особых обеспечительных мер в отношении его образования». Такие меры требуются если ребенок:

- имеет *значительно большие трудности* в обучении, чем большинство детей его/ее возраста;
- или имеет инвалидность, которая не дает или мешает ему использовать учебное оборудование, которое обычно предоставляют школы на территории местной власти для детей аналогичного возраста;
- или младше пяти лет и, вероятнее всего, в дальнейшем попадет в вышеперечисленные категории, если не предпринять особые обеспечительные меры в отношении его образования.

В «Законе об образовании» акцент сделан на образование для детей с особыми потребностями по возможности на равных с другими детьми в школах основного потока при условии, что родители хотят этого и интересы других детей могут оставаться защищенными [10]. Для детей, нуждающихся в специальной помощи, не оказываемой в школах основного потока, может быть предоставлена возможность обучаться в специализированных школах.

Общественные организации и группы поддержки в Англии могут помочь семьям с ребенком с ООП:

- связаться с другими родителями в похожей ситуации;
- предоставить информацию и совет по заболеванию ребенка;
- дать практический совет, например, о пособиях, специальном оборудовании, информации по получению образования;

- предоставить психологическую поддержку, посещение на дому или помощь в присмотре за ребенком с ООП;
- дополнительные услуги, например, транспорт, специальные медицинские приспособления, оборудование;
- онлайн-консультация, центры поддержки, финансовая помощь и многое другое [10].

Замечательным примером взаимодействия на местном уровне, развивающегося с течением времени в целях получения общиной определенных полномочий, и ярко выраженной индивидуальностью, является сообщество лиц с нарушениями слуха в *Уругвае*. Оно создавалось и развивалось в течение долгого времени различными лицами и организациями, работающими вместе над преодолением барьеров, которые мешают уругвайцам со сложностями слуха получить доступ к таким услугам, как образование, которые предоставляются остальной части общества [11].

Движение укоренилось с созданием Ассоциации уругвайцев со сложностями слуха (ASUR) в 1920-е годы, чтобы начать борьбу за образование и занятость. Несколько лет спустя, после того как движение набрало обороты и получило гласность, ему удалось открыть местный институт уругвайского языка жестов (LSU). Институт поддерживает курсы языка жестов, преподаваемые людьми с нарушениями слуха, создавая дополнительные возможности трудоустройства для сообщества лиц с нарушениями слуха.

Еще одним важным шагом в успешной эволюции уругвайского сообщества лиц с нарушениями слуха было признание того, отсутствовали какие-либо услуги и поддержка, необходимые для этих граждан, чтобы стать полностью независимыми и полностью интегрированными в общество. Для того чтобы изменилась ситуация, нужны были коллективные усилия с инициативами не только от уругвайцев с нарушениями слуха, но и их педагогов, родителей, членов их семей и друзей. Эти коллективные усилия должны были основываться на общем видении эффективного взаимодействия общества в мероприятиях и программах для дальнейшего признания общественностью существования граждан с нарушениями слуха в Уругвае.

С этой целью была создана Ассоциация родителей и лиц с нарушениями слуха, чтобы объединить в местной школе родителей детей с этими нарушениями, которые выразили озабоченность по поводу способности школ для детей с нарушениями слуха подготовить детей к самостоятельному участию в жизни общества [11].

В *Южной Африке* родители, связанные с организацией Inclusion International, были официально представлены на национальных форумах по вопросам политики, касающейся социально изолированных учащихся. Такие организации, как Ассоциация родителей детей с особыми образовательными потребностями (PACSEN), Инициативная группа детей с ограниченными возможностями (DICAG) и Ассоциация людей с синдромом Дауна, энергично проводили кампанию от имени учащихся с ограниченными возможностями. Работая с организациями инвалидов, они проводили публичные встречи и семинары по инклюзивному образованию. Мобилизуя поддержку со стороны

ЮНЕСКО и других организаций-доноров, они привели в страну международных консультантов и широко использовали их в области педагогического образования и кампаний по информированию общественности, что оказало положительное влияние на разработку политики [12].

В *Российской Федерации* данное направление профессиональной деятельности педагога-психолога, учителя-логопеда и учителя-дефектолога является одним из приоритетных. Работа с родителями (законными представителями) детей, находящихся на сопровождении психолого-педагогической службы, имеет свою динамику и осуществляется поэтапно. На всем протяжении сопровождения необходимо проведение психолого-педагогического консультирования семьи ребенка с ограниченными возможностями здоровья [13].

На подготовительном этапе работы происходит подготовка материально-технических, научно-методических, социально-психологических и прочих условий, необходимые для организации процесса сопровождения. Специалисты разрабатывают пакет индивидуальной документации на каждого ребенка, подбирают необходимый диагностический инструментарий, составляют комплексы коррекционно-развивающих мероприятий. Проводят беседы и консультации для родителей, на которых знакомят родителей с целями, задачами и содержанием психолого-педагогического сопровождения. Координатор психолого-педагогического сопровождения проводит консультирование с педагогами и специалистами [13].

На начальном этапе работы с родителями проводится первичное консультирование, которое позволяет педагогу-психологу собрать необходимую информацию о семье и ребенке, его индивидуальных и психофизических особенностях, а также важные анамнестические данные. По результатам консультирования разрабатывается оптимальный режим посещения ребенком образовательного учреждения, выстраивается прогноз протекания адаптационного периода, разрабатывается или корректируется индивидуально-ориентированная программа работы специалистов с ребенком. Первичный индивидуальный игровой сеанс – очень важный этап в работе учителя-дефектолога, поскольку именно он позволяет установить с ребенком доброжелательные отношения, выявить основную направленность последующей работы с семьей, а также определить темп и содержание коррекционно-развивающих занятий.

Параллельно проводится комплексный психолого-педагогический мониторинг уровня развития детей. Цель мониторинга – определение уровня актуального развития ребенка, выявление нарушений в развитии и отслеживание процесса адаптации детей. Работа осуществляется в режиме индивидуальных диагностических приемов и сеансов следящей диагностики. В конце года проводится повторное исследование степени адаптации, а также общее психолого-педагогическое обследование. При необходимости и по запросу родителей специалисты проводят более углубленное диагностическое обследование. При этом весь учебный год поддерживается взаимодействие с родителями в виде психологических консультаций, бесед, открытых

мероприятий, информирования, а при необходимости и работы специалистов с парой «ребенок – родитель».

Таким образом, активная работа с родителями в российских школах ведется в течение всего учебного года и выстраивается по следующему алгоритму:

- первичная консультация семьи ребенка с ограниченными возможностями здоровья (далее – ОВЗ);

- прогноз степени адаптации ребенка к дошкольной группе;

- первичный индивидуальный игровой сеанс;

- первичная психолого-педагогическая диагностика;

- комплекс коррекционно-развивающих занятий;

- итоговая психолого-педагогическая диагностика ребенка;

- разработка рекомендаций для семьи, совместное проектирование траектории дальнейшей образовательной деятельности [13].

Психолого-педагогическое сопровождение составляет важную часть организации и содержания психолого-педагогической работы с ребенком с отклонениями в развитии. В частности, позволяя выявить индивидуальные психологические и физиологические особенности ребенка, ориентируясь на которые специалист совместно с родителями сможет проектировать траекторию образовательной деятельности [14].

Аналитический этап работы включает в себя обработку и анализ полученной информации. Задачей аналитического этапа является интерпретация полученных данных и заполнение индивидуальной карты развития ребенка. Данный этап работы включает и такой важный этап, как прогностический.

Прогностический этап – очень важное звено в системе психолого-педагогического сопровождения семьи, поскольку на основании имеющихся фактов и их осмысления специалистами определяется прогноз протекания адаптационного периода, траектория дальнейшего развития ребенка, выясняются основные направления коррекционной работы с ним, решается вопрос об индивидуальном образовательном маршруте.

На основе обобщения результатов и систематизации полученной информации вносятся необходимые корректировки в прогноз адаптации, данные заносятся в индивидуальные карты развития. Проводятся консультации родителей детей. При необходимости составляются индивидуально ориентировочные планы для закрепления достигнутых результатов в домашних условиях.

Все этапы условны, а их количество может меняться в зависимости от характера протекания адаптации, уровня развития детей и поступающих запросов от родителей детей [14]. Переход к каждому последующему этапу, являющемуся продолжением предыдущего, не имеет четкого временного характера и возможен при условии достижения ребенком промежуточных результатов, без которых цель психолого-педагогической помощи достигнута быть не может.

Изучая специфику семьи, беседуя с родителем (с каждым в отдельности), наблюдая за общением родителей с детьми, намечаются конкретные пути совместного воздействия на ребенка.

Классные руководители анализируют семейную микросреду ребенка с инвалидностью. Для этого проводится диагностико-аналитическая работа со взрослыми. Наиболее распространенный метод диагностики – анкетирование, который позволяет выявить общий план семьи, возраст родителей, образовательный уровень, характер взаимоотношений ребенка с родителями, уровень воспитательного потенциала родителей, сведения о ребенке, характер заболевания.

Одной из форм индивидуальной работы с семьями, имеющими детей с ограниченными возможностями, являются консультации [14]. Они помогают ближе узнать жизнь семьи и оказать помощь там, где она больше всего нужна. И также побуждают родителей серьезно присматриваться к своим детям, выявлять черты их характера, задумываться над тем, какими путями их лучше воспитывать. Педагог консультирует, отвечает на вопросы родителей, стремится дать им квалифицированный совет.

При работе с такими семьями решаются следующие задачи:

- формирование позитивной самооценки родителей, снятие тревожности;
- развитие умений самоанализа и преодоления психологических барьеров;
- развитие детско-родительских отношений;
- совершенствование коммуникативных форм поведения;
- формирование навыков адекватного общения с окружающим миром.

Часто родители категорично отрицают диагноз, завышают требования к ребенку, в итоге результат не соответствует ожиданиям родителей, возникают конфликты. При работе с такими родителями необходимо нейтрализовать проблему, гармонизируя детско-родительские отношения.

Как показывает российский опыт, всем семьям, имеющим ребенка с ОВЗ, требуется социально-психологическая поддержка. Необходимо, чтобы родители не оставались один на один со своей проблемой так, чтобы эта проблема становилась только личным делом семьи. Важно, чтобы семья не замыкалась, не стеснялась своего ребенка. При адекватно построенной семейной атмосфере, отношении к своему ребенку функционирование семьи сохраняется [14].

Работа с родителями и детьми с ООП – одно из важных и актуальных направлений деятельности всей системы образования. Это помогает решать цели и задачи социализации и адаптации детей в обществе.

Взаимодействуя с педагогами, психологом, родители пополняют свои психолого-педагогические знания, меняют свои взгляды на воспитание детей.

Образование и воспитание ребенка с нарушениями в развитии требует от родителей больших физических и духовных сил, поэтому так важно взрослым сохранить физическое здоровье и душевное равновесие, оптимизм. От того, как дальше поведут себя родители, во многом будет зависеть судьба ребенка и самой семьи.

Опыт школ **Казахстана** по организации работы с семьей ребенка с ООП показывает, что инклюзия становится массовой практикой, а это значит, что любая школа в соответствии с нормами законодательства обязана принимать и создавать условия для детей с ООП. Перед администрацией и педагогами стоит задача развития школ в соответствии с принципами инклюзивности.

Рассмотрим несколько примеров из инклюзивной практики школ страны. Педагогический коллектив ОСШ №27 г. Караганды одним из первых в Республике поддержал ценности инклюзивного образования, начал поиск наиболее эффективных моделей включения детей с ООП в пространство общеобразовательной школы.

Для стратегического планирования развития инклюзии в школе, координации работы педагогического коллектива в данном направлении коллективом школы были реализованы две стратегии развития школы: «Адаптивная школа – школа для всех» и «От адаптивной школы – к школе успеха».

Целью стратегии являлось создание, разработка и реализация *модели адаптивной школы*, обеспечивающей доступ к качественному образованию учащимся с особыми образовательными потребностями, создание условий для их успешной социализации путем обеспечения специальной психологической, социальной, коррекционно-педагогической поддержки.

На аналитическом этапе разработки стратегии был проведен проблемно-ориентированный анализ деятельности школы, изучен контингент учащихся, проведена работа по выявлению детей с особыми образовательными потребностями, исследован уровень толерантности у субъектов образовательного процесса, разработано нормативное и методическое обеспечение создаваемой структуры адаптивной школы.

Немаловажное значение на аналитическом этапе реализации стратегии развития школы сыграло исследование уровня толерантности и готовности к участию в инклюзивной практике. Для исследования уровня толерантности у субъектов образовательного процесса специалистами Службы психолого-педагогического сопровождения были разработаны анкеты для учащихся разных возрастных групп, педагогов и родителей.

В 2016-2019 гг. в школе была реализована вторая стратегия развития школы «От адаптивной школы – к школе успеха», одним из приоритетных направлений которой стало совершенствование системы инклюзивной практики. В формате стратегии разработаны и реализованы три значимых социально-педагогических проекта, которые были направлены на повышение качества образования в условиях инклюзии, аккумуляцию научно-методических ресурсов, удовлетворение образовательных потребностей детей вне зависимости от их стартовых возможностей.

Проект «Школа надомного обучения» направлен на предоставление возможности получения качественного и доступного образования детям, которые временно или постоянно не могут посещать школу по состоянию здоровья в условиях, максимально адаптированных к их психофизическим особенностям.

Проект «Школа тьюторства» реализуется с целью создания условий для успешного включения учащихся с ООП в школьную жизнь при поддержке и сопровождении их образовательного маршрута тьюторской деятельностью. В рамках реализации данного проекта организовано тьюторское сопровождение детей с ООП волонтерами из числа студентов высших учебных заведений,

специалистов службы психолого-педагогического сопровождения, родителей, учащихся школы.

Проект «Школа для родителей» нацелен на оказание психологической и коррекционной помощи семьям детей для успешного освоения ими образовательных программ и их успешной социализации, создание условий для актуализации коррекционных ресурсов семьи, эффективности ее функционирования, формирования и реализации адекватной особенностям ребенка стратегии воспитания, конструктивных родительских установок и позиций [15].

Одной из целей реализации инклюзивного образования в Школе-гимназии №83 г. Нур-Султан является создание модели инклюзивного образования учащихся с ООП. В складывающейся модели инклюзивного образования в школе можно выделить такие компоненты, как:

- создание нормативно-правовой базы школы для реализации инклюзивного образования;

- создание условий для обучения школьников с ООП (безбарьерная среда, Кабинет поддержки инклюзии (далее - КПИ), специалисты);

- подготовка детского коллектива, их родителей и педагогов к принятию детей с ООП;

- деятельность специалистов КПИ;

- деятельность Комиссии благополучия ребёнка (далее – КБР);

- профессиональная подготовка педагогического коллектива;

- развитие социального партнерства (музейная педагогика совместно с Национальным музеем РК, инклюзивный театр совместно с Naileybury Astana School и БФ «ДАРА», 1-й фестиваль адаптивных видов спорта с Национальным паралимпийским комитетом РК и т.д.);

- внедрение дополнительного образования для детей с ООП (хор, шумовой оркестр, эрготерапия, адаптивные виды спорта, и т.д.)

Большое место в деятельности школы занимает просветительская работа в вопросах инклюзивного образования. В начале 2016 года проведено первое общешкольное собрание с родителями с целью ознакомления их с понятием «инклюзивное образование» и приоритетными направлениями в развитии школы. В дальнейшем для родителей учащихся проводятся консультации специалистов КПИ, организуются тренинги, осуществляется поддержка и сопровождение при реализации инклюзивного обучения детей с ООП.

В школе с 2017 года функционирует комиссия благополучия ребенка (КБР) – постоянно действующий, объединенный общими целями, скоординированный коллектив специалистов, реализующий психолого-педагогическое сопровождение ребенка с ООП в соответствии с образовательной программой, а также осуществляющий сопровождение всех субъектов инклюзивной образовательной среды. КБР имеет Положение, алгоритм действий и перечень документации [15].

В Акмолинской области с 2014 года при Управлении образования действует Координационный совет по развитию инклюзивного образования (КСИО), созданный как коллегиально-совещательный орган. Целью Совета является

упорядочение и координирование действий всех структур, вовлеченных в процесс создания условий для инклюзивного образования. Основной задачей КСИО определено объединение усилий всех структур, задействованных или заинтересованных во внедрении инклюзивного образования, разработка рекомендаций и предложений для государственных органов управления образованием, организаций образования по улучшению состояния и развитию инклюзивного образования.

С целью учебно-методического сопровождения образовательного процесса организаций образования Акмолинской области под руководством и при содействии КСИО были разработаны и изданы ряд пособий для преподавателей, учителей и обучающихся по вопросам инклюзивного образования [16].

В период введения карантинных мер в стране члены КСИО обратили внимание на то, что в этой ситуации вне фокуса остались дети, которые посещают занятия по реабилитации и развитию в кабинетах психолого-педагогической коррекции (КППК). Особенность занятий в КППК состоит в том, что, в отличие от обучающихся в вузах, колледжах и школах, дети, посещающие КППК, занимаются каждый по индивидуальной программе развития, составленной с учетом вида и степени заболевания, то есть занятия проводятся в индивидуальном порядке с непосредственным контактом ребенка и педагога. Проблема заключается в том, что, с учетом необходимости соблюдения мер по недопущению распространения пандемии коронавируса, осуществлять и проводить занятия в обычной форме не представляется возможным. Таким образом, дети, которым рекомендованы занятия в КППК, не смогут их посещать в течение всего периода действия ограничительных противопандемических мер, что приведет к остановке, и более того, к регрессу в развитии этих детей.

Для успешного решения изложенной проблемы члены КСИО предложили в качестве эффективного решения обучение родителей детей с ООП методикам и приемам работы по реабилитации и развитию когнитивных, физических и социальных умений и навыков детей с ООП. Данное обучение можно осуществлять в форме вебинаров с использованием одной из образовательных онлайн платформ.

Группой специалистов образования Акмолинской области, состоящей из методистов и специальных педагогов (дефектологов, логопедов, психологов) разработана серия занятий по обучению родителей детей с ООП методикам и приемам работы по реабилитации и развитию детей. Занятия запланировано проводить адресно, с учетом проблем здоровья конкретных детей и соблюдением необходимой степени конфиденциальности, предполагаемая наполняемость группы до 25 человек. Группы для занятий формируются с учетом согласия родителей и на бесплатной для них основе.

Проведение занятий планируется тандемом взаимно дополняющих друг друга преподавателей дважды в неделю с перерывами между занятиями в 2-3 дня для лучшего усвоения и закрепления полученных знаний. В ходе занятий или после их завершения возможно проведение консультаций для родителей в форме ответов на интересующие их вопросы как в общегрупповом, так и в

индивидуальном формате. При проведении занятий по необходимости должно использоваться соответствующее оборудование и пособия.

Данный проект был реализован в Акмолинской области в период с апреля по ноябрь 2020 года. Занятия проводили четыре специалиста (два логопеда и два дефектолога) областного Ресурсного центра по развитию инклюзивного образования – средней школы №19 г. Кокшетау. В обучении приняли участие более 120 слушателей – родителей в составе 4-х групп. Цикл занятий состоял из 8-ми вебинаров для каждой группы, при этом тренеры работали в парах логопед-дефектолог на казахском и русском языках. По мнению слушателей по итогам занятий они получили необходимые знания по организации самостоятельных занятий с детьми. Таким образом, проект показал свою эффективность в сложившихся условиях, однако необходимым условием успешности его реализации является устойчивая интернет- связь [17].

С учетом достижения в целом заявленных целей и задач проекта запланировано его продолжение в январе-мае 2021 года для родителей детей с ООП, получивших рекомендации для занятий в КППК за сентябрь – декабрь 2020 г.

Данную форму обучения можно будет использовать и в последующем, как дополнение к основным формам занятий, после того как будут отменены противопандемические мероприятия. В Приложении к данному пособию даны примеры занятий для родителей, прошедших апробацию в данном проекте [18].

В Казахстане существуют много неправительственных общественных организаций, которые на практике занимаются проблемой внедрения инклюзивного образования в школы. Такими организациями проводятся тренинги по пониманию особых потребностей для учеников школ, их родителей, учителей, а также для родителей детей с ООП. Таким образом, общественные организации повышают информированность общества о детях с ООП, раскрывают (а для кого-то – открывают) тему инклюзивного образования и делятся успешными практиками его функционирования.

Обзор литературы, посвященной инклюзивному образованию, показывает, что данная практика, воспринимаемая иногда довольно критически, в развитых странах зарекомендовала себя как успешная, доверенная, реализующая права людей и выгодная для всех участников образовательного процесса.

Одним из таких проектов в Казахстане является Общественный фонд «Центр социальных инклюзивных программ» в г. Алматы, официально зарегистрированный в 2018 году, но с 2016 года существовавший как объединение родителей, специалистов, различных организаций. К 2020 году в Центре количество участников проекта около сотни детей, 30% из которых имеют особые образовательные потребности.

Миссией данного проекта является:

- 1) Создание и реализация модели гибридной инклюзивной школы как проектной площадки, в которой благодаря индивидуальной траектории развития могут быть учтены особенности каждого ученика, социальные условия; использование offline/online позволит включать учеников в процесс вне зависимости от ситуации – из дома или в школе/центре дополнительного

образования. Используется технология PBL именно для включения детей с ООП в проектную работу с целью формирования у всех участников процесса понимания, что у каждого человека вне зависимости от наличия или отсутствия особенностей есть своя социальная роль;

2) Повышение уровня эмпатии у нормотипичных (обычных) детей путем организации проектной работы по методу PBL в инклюзивных группах, распространить эту модель на другие школы Казахстана;

3) Снижение последствия инвалидизации и повысить возможность максимальной социализации детей с ООП после окончания школы;

4) Расширение возможностей выпускников школы с ООП для трудоустройства и самостоятельного зарабатывания, получения профессии, включения в другие социальные процессы, снижая их потребность в финансовой помощи;

5) Повышение индикатора Казахстана в рейтинге стран по уровню безопасности в школах.

В Центре социальных и инклюзивных программ широко используются такие формы работы как парная работа, командная работа и работа с родителями.

Среди основных видов работы в Центре уделяется важное внимание Семейным программам «Как помочь родителю стать помощником своему ребенку».

Несмотря на короткий период в работе Центра имеются определенные результаты:

1) У детей с ментальными особенностями (ЗПР) наблюдается стойкая положительная динамика в освоении математики (пространственное мышление), химии (абстрактное мышление, логика), повышается уровень стрессоустойчивости, повышается успеваемость;

2) Значительно повысился уровень социальной адаптивности и включенности в коммуникативные процессы учащихся с ментальными особенностями, что увеличивает их шансы на социализацию в будущем после окончания школы;

3) Низко мотивированные дети, пережившие стресс (после детского дома) начинают проявлять интерес, растет мотивация, возникает стремление профессиональной ориентации;

4) У детей с РАС повысилась способность контактировать, включаться в образовательный и игровой процесс, снизился уровень тревожности.

2 РОЛЬ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЕМЬИ И ШКОЛЫ В СОЗДАНИИ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕБЕНКА С ООП

Инклюзивное образование является приоритетным направлением государственной образовательной политики страны на сегодняшний день. Важнейшей задачей инклюзивного образования обозначено не только максимальное развитие личности каждого воспитанника, но и формирование ее готовности к дальнейшему развитию. В связи с этим основными функциями инклюзии является социальная адаптация, коррекция и реабилитация ребенка, а также вовлечение семьи в образовательное пространство школы.

Результаты исследований, а также практика жизни показывает, что ребенок с ООП будет лучше учиться и чувствовать себя более комфортно, если родители и педагоги станут союзниками. Совместная деятельность родителей и педагогов, т.е. совместное сопровождение образовательного процесса позволит лучше узнать ребенка, увидеть его в разных ситуациях и, таким образом, разобраться в понимании индивидуальных особенностей, формировании жизненных ценностных ориентиров. При этом родители рассматривают необходимость образования в школе не столько для получения знаний детьми, сколько для социализации в обществе и детском коллективе.

Безусловно, взаимодействие родителей и сообщества не является новой концепцией. Взаимодействие семей, общественных организаций, детей с ООП, организаций инвалидов и неправительственных организаций, занимающихся вопросами прав детей в целом или прав детей с ООП, в частности, можно рассматривать в качестве инструментов, которые могут принести пользу для целей в области развития, равенства, справедливости и осуществления прав всех детей посредством инклюзивного образования [19].

Существует много примеров программ, таких как инициатива ЮНИСЕФ «Школы, дружественные к ребенку», которые на протяжении многих лет были и до сих пор остаются эффективными платформами для взаимодействия родителей и общества [19]. Такая практика, которая уже узаконена во многих регионах и странах, может содействовать развитию новых инициатив в области инклюзивного образования. Существуют также примеры взаимодействия семей и общества в рамках инициатив, которые ЮНИСЕФ и другие организации проводят на протяжении многих лет в области охраны здоровья матери и ребенка, защиты детей и развития детей младшего возраста. Все эти программы могут служить основой для укрепления отношений между детьми с ООП и их школами, семьями и обществом для создания условий, которые готовы принять разнообразие и стимулировать развитие и социальную интеграцию всех детей.

Для создания культуры сотрудничества в программах международных организаций предлагаются следующие ключевые моменты:

- Участие семьи имеет важное значение на протяжении всего жизненного цикла детей с особыми образовательными потребностями, особенно в первые годы.

- Взаимодействие родителей и общества является важным принципом качества инклюзивного образования, как в классе, так и за пределами класса.

- Положительная связь между родителями и школами влияет на жизненные позиции детей и достижения в области образования.

- Семьи и организации гражданского общества также могут играть важную роль в процессе продвижения правовой и политической основы для инклюзивного образования.

- Это полезно не только для детей с особыми образовательными потребностями: есть преимущества также для родителей, одноклассников, педагогов и школ [19].

Данные принципы очень актуальны в случае инклюзивного образования, которое гораздо шире, чем формальное образование, и не должно ограничиваться пределами четырех стен классной комнаты.

В настоящее время для многих школ создание климата и поддержание культуры сотрудничества является проблемой. Однако именно это приносит большие дивиденды с течением времени.

Взаимодействие с семьей, имеющей ребенка с ООП, сотрудничество родителей полезно не только для детей, существует также возможная выгода для всех сторон, например:

- родители улучшают взаимодействие со своими детьми, становятся более отзывчивыми и чувствительными к их потребностям и более уверенными в своих родительских навыках;

- педагоги получают более глубокое понимание культуры и разнообразия семей, чувствуют себя более комфортно на работе и поднимают свой моральный дух;

- школы путем привлечения родителей и сообщества, как правило, упрочивают свою репутацию.

Первым шагом для взаимодействия, сотрудничества семей со школами является содействие социальной и образовательной атмосфере, где родители и партнеры чувствуют себя желанными, уважаемыми, доверенными, услышанными и нужными.

Для понимания различных уровней взаимодействия, сотрудничества и партнерства авторы международных программ называют в качестве ключевых моментов следующие выводы:

- Для того, чтобы действительно учитывать текущие потребности и возможности, отношения между семьями, школами и обществом следует рассматривать взаимодействие как коллективный многоцентровый опыт.

- Экспертные учреждения и организации инвалидов поощряют конкретные действия для привлечения семей и содействия сотрудничеству общества, государства в целях инклюзивного образования.

- Обеспечение поддержки, регулярное обучение родителей и создание дружественной институциональной среды значатся среди наиболее частых рекомендаций по привлечению родителей и общества.

Уровни участия семьи в образовании детей могут меняться в соответствии с возможностями участия, которые им предоставляет система образования.

В случае детей с особыми образовательными потребностями готовность семьи участвовать во взаимодействии может зависеть от видов ограничений

функций организма, а также социально-экономического статуса семьи и характера взаимоотношений между родителями и ребенком (или опекуном и ребенком).

Обеспечение поддержки и регулярное обучение родителей, облегчение регулярного доступа к информации и консультациям, а также создание дружественной институциональной среды значатся среди наиболее частых рекомендаций по реализации эффективной политики по привлечению родителей и общества в инклюзивное образование.

Для оценки различных типов и степеней взаимодействия между школами, семьями и общинами используется ряд шкал. Полезно провести сравнение между различными типами и целями. Несмотря на то, что отклонения в подходах, динамике и последующей эффективности, и устойчивости были изучены многочисленными исследователями, ценность понимания таких различий носит не только академический характер.

Наоборот, это позволяет систематизировать и анализировать различные способы или уровни участия, что полезно для понимания динамики среди участников и содействует значимому и устойчивому опыту сотрудничества, который ценится всеми.

Одна из наиболее популярных шкал (рис. 2) была разработана с идеей поощрения изучения того, почему и как люди взаимодействуют [19].

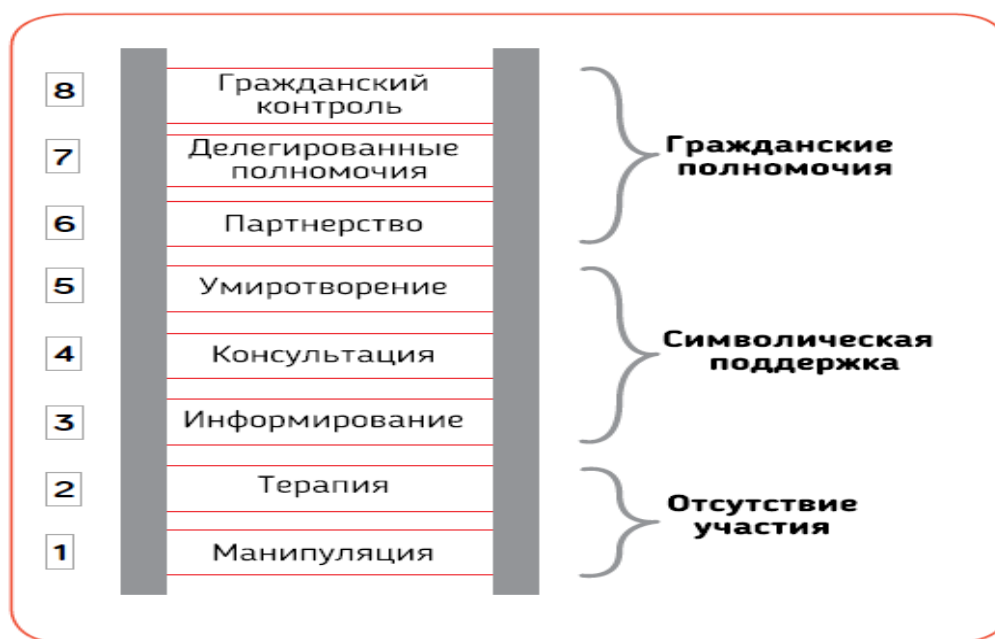

Рисунок 2. Пример шкалы, которая используется для различения форм взаимодействия

Лестница помогает различать формы взаимодействия, которые обусловлены идеей расширения возможностей людей, а также другие методы и формы взаимодействия, которые остаются на символическом уровне либо имеют непосредственное манипулятивное действие.

В своем известном Открытом досье по инклюзивному образованию ЮНЕСКО [20] представляет подробный перечень возможных вариантов «привлечения родителей», направленных на то, чтобы испытать взаимозависимые отношения:

Семьи в качестве активистов: часто семьи, особенно те, которые входят в сети или ассоциации, играют ведущую роль в приближении системы образования к более инклюзивным подходам и инклюзивной политике. Некоторые из действий, в которых родительские группы могут оказывать влияние, определяют школы, готовые двигаться вперед, устанавливают связи и партнерские отношения с органами образования в поддержку инклюзивного образования, организуют проведение семинаров и мастер-классов для введения нового мышления и новой практики, а также оказывают поддержку в повышении квалификации учителя.

Семьи в качестве соучастников в процессе инклюзивного образования: в рамках этого варианта роль родителей подчеркивается в поддержке включения в семье и обучения и развития детей у себя дома. Основная цель заключается в том, что семьи и общественные организации должны укрепить опыт инклюзивного обучения.

Школы, семьи и общественные организации в качестве партнеров: существует много возможностей для взаимодействия и сотрудничества – от обмена информацией – до поддержки членами семьи обучения на дому.

Поддержка семьями других семей: это особенно рекомендуется в случае родителей детей с особыми образовательными потребностями, которые живут в условиях трудной жизненной ситуации, изолированно от общества, или имеют разное происхождение в культурном или лингвистическом отношении. В этом случае поддержка родителей детей с особыми образовательными потребностями, которые находятся в лучшем социальном или образовательном положении, может быть чрезвычайно ценной.

Участие семьи в управлении школами: включает участие семей в процессе принятия решений, а также в поддержке аспектов повседневного управления деятельностью организации образования.

Последние исследования показывают, что расширение прав и полномочий семей и предоставление им возможности участвовать в принятии решений является эффективным вкладом в процесс изменений в контексте образования [21]. Вместо предложения конкретных задач, или определения ролей для родителей, идея привлечения заключается в активном участии родителей в рамках процесса повышения качества образования для всех.

Взаимодействие должно быть как конструктивным, так и эффективным, что более вероятно, когда все стороны чувствуют себя комфортно в этом процессе, различные роли согласованы и понятны, и информация регулярно предоставляется открытым и демократическим способом.

Нужно иметь в виду также необходимость обеспечения всем участникам возможности прояснить свои ожидания, понять сложность процесса (достижения, а также разочарования и недостатки) и обсудить, как улучшить качество процесса взаимодействия.

Авторы международных программ с целью определения активов для включения родителей предлагают следующие ключевые моменты:

- При разработке мероприятий по взаимодействию с семьей, имеющей ребенка с особыми образовательными потребностями, необходимо начать с понимания и принятия того, что есть у общества, - это активы, позволяющие удовлетворить потребности общества.

- Такие понятия, как социальный капитал и общественные активы, появились из литературы о взаимодействии между отдельными лицами и группами. Они предполагают, что социальный капитал имеет ценность и часто является формирующим принципом эффективных изменений социального прогресса, способствует равенству и справедливости и содействует благоприятному развитию отдельных лиц, семей и общества [21].

- Организации инвалидов, организации родителей, группы взаимопомощи, программы реабилитации на уровне различных общественных организаций и движение за независимую жизнедеятельность имеют много ресурсов, необходимых для осуществления инклюзивных стратегий.

Социальный капитал существует как на индивидуальном, так и на общественном уровнях таким же образом, как и другие формы «капитала» (например, экономический, политический или культурный), которые доступны для нескольких слоев общества. Несмотря на множество определений, существует консенсус, что социальный капитал – это совокупность отношений и социальных связей с организациями и частными лицами, которые могут расширить выбор индивидуальных и коллективных возможностей, увеличить возможности и привести к улучшению качества жизни. По своей сути, он включает в себя набор отношений и социальных структур, основанных на доверии и нормах взаимности, которые, в свою очередь, регулируются ценностями и/или правовыми нормами [20].

Для людей с особыми образовательными потребностями сотрудничество и взаимодействие уже давно являются стратегией выживания, а иногда и преодоления социальной изоляции.

Несомненно, именно родители знают больше всего о своем ребенке. Родители понимают историю своего ребенка в школе, его стиль обучения и индивидуальность. Инклюзивные школы указывают на родителей в качестве партнеров в процессе обучения. Иногда это партнерство принимает форму консультаций от родителей в качестве волонтеров добровольцев, чтобы облегчить включение ребенка с ООП в обучение или воспользоваться возможной поддержкой в дополнительной учебной деятельности в домашних условиях.

Взаимное сотрудничество является, бесспорно, одним из самых ценных социальных активов нашего общества. Традиции взаимодействия, взаимной поддержки и положительного опыта семей и организаций являются невероятным активом, который можно использовать в качестве поддержки инклюзивного образования, если они правильно определены и эффективно подключены. Некоторые примеры общих коллективных активов, существующих среди людей с особыми образовательными потребностями, включают в себя:

- **семейные организации**, которые часто консультируют семьи, используя опыт других семей, особенно в связи с воспитанием ребенка с особыми образовательными потребностями, предупреждением возможных осложнений, которые в дальнейшем могут быть основной причиной нарушений функций социализации, и минимизацией возможных ограничений;

- **частные школы** и другие специализированные учебные заведения, которые привлекают семьи для обеспечения дневного ухода и образования детей с особыми образовательными потребностями, которые часто создаются потому, что общеобразовательные школы отказались включить этих детей в образовательный процесс;

- **организации технического и профессионального образования и мастерские**, которые обеспечивают безопасные благоприятные условия для молодых людей с особыми образовательными потребностями для развития и совершенствования их навыков и получения дохода благодаря своему ремеслу в дополнение к своим пенсиям по «инвалидности»;

- **группы взаимопомощи и поддержки**, которые все чаще используются для оказания консультативной помощи и поддержки со стороны сверстников по различным вопросам;

- **центры независимой жизни**, которыми, как правило, управляют люди с ограниченными возможностями (например, ОО «Казахское общество слепых»). Они часто предоставляют консультации тем, кто недавно приобрел нарушения, а также могут предоставлять возможности молодым людям с особыми образовательными потребностями развивать и совершенствовать свои навыки и получать доход за счет своей продукции. Они могут также оказывать помощь лицам с особыми образовательными потребностями в организации поддержки по видам нарушений, в том числе наем личных помощников.

В качестве ключевых моментов при организации сотрудничества и взаимодействия с родителями выделяют следующие важные выводы:

- Взаимодействие школа-семья является гораздо более эффективным, когда:

а) активная политика предоставляется в качестве руководства для привлечения семей,

б) когда как педагоги, так и семьи понимают и уважают роль друг друга.

- Политика, направленная на создание структур и содействие привлечению родителей и участие общества, все чаще присутствует в инклюзивном образовании.

- Принципы взаимодействия и сотрудничества включают содействие совместной деятельности и принятие демократических решений, упреждающих процедуры коммуникаций, разрешению конфликтов, коллективному обучению и совместному владению достижениями [20].

Конвенция по правам инвалидов содержит политику и нормативную правовую базу, которая подчеркивает важность привлечения семей к поддержке инклюзивного процесса как в школах, так и общинах. Именно в статье 4 (3) подчеркивается необходимость «консультаций и активного привлечения людей с ограниченными возможностями, в том числе детей, через представляющие их организации» [22]. Это положение четко распространяется на образование.

Конвенция ООН о правах инвалидов признает роль семьи в обеспечении права людей с ограниченными возможностями, подчеркивая, «что семья является естественной и основной ячейкой общества и имеет право на защиту со стороны общества и государства и, что люди с ограниченными возможностями и члены их семей должны получать необходимую защиту и помощь, позволяющие семьям вносить вклад в дело полного и равного пользования правами людей с ограниченными возможностями» [22].

Наличие политики, структур и конкретных возможностей принимать участие родителей и общества в обучении и воспитании ребенка с ООП также играет важную роль. Иногда эти элементы уже существуют, и можно ожидать, что культура взаимодействия развивалась в течение многих лет и что и педагогические кадры, и семьи привыкли к совместной работе и чувствуют себя комфортно в своих различных ролях. Тем не менее, иногда это не так, и культуру взаимодействия, сотрудничества необходимо развивать вместе с политикой и действенными инструментами для обеспечения эффективного участия всех заинтересованных сторон.

Некоторые типичные примеры барьеров для сотрудничества включают следующие утверждения:

- Инклюзивная политика существует, но на самом деле она не соблюдается.
- Люди говорят, что сотрудничество – это хорошо, но они не полностью готовы к его применению на практике.
- Политика существует, но ресурсы для поддержки ее реализации недоступны.
- Педагоги чувствуют нежелание вовлекать родителей в принятие решений по вопросам образования.
- Родителей приглашают прийти в школу, только когда возникают проблемы, связанные с их ребенком. В результате, приглашение посетить школьное собрание имеет негативный оттенок и рождает у родителей нежелание приходить.

Еще одна важная составляющая, которую нужно иметь в виду, заключается в том, что в то время как родители детей с ООП могут находиться (и во многих случаях находятся) в авангарде борьбы за включение своих детей, некоторые из них сами также имеют негативное отношение к людям с ограниченными физическими возможностями, или испытывают противоречивые чувства и отношение к своим детям с особыми образовательными потребностями. Взгляды семей на инклюзивное образование могут быть смешанными, особенно, когда обычные школы не способны пока предоставить качественное инклюзивное обучение, и семьи рассматривают сегрегированную среду в качестве предпочтительной альтернативы [22].

Проблема инклюзивного образования детей с ООП – это неумение некоторых родителей помочь своему ребенку обучаться в школе. Соответственно, при организации работы учителя с семьей необходимо вовлекать родителей в образовательный процесс в качестве активных участников через их обучение приемам взаимодействия с детьми, организации совместной деятельности. Эффективность психолого-педагогического сопровождения

прежде всего зависит от своевременной, систематической помощи и единого подхода работников школы и родителей.

Правильное взаимодействие семьи и школы в этом случае решает следующие задачи:

- вовлечение родителей в образовательный процесс в качестве активных его участников, посредством их обучения приемам взаимодействия с детьми, организации совместной практической деятельности;

- содействие изменению родительской позиции и вооружение родителей позитивными способами коммуникации;

- содействие в формировании у родителей воспитательной компетентности через расширение круга их педагогических и дефектологических знаний и представлений;

- создание условий для объединения родителей в сообщество, которое будет способствовать расширению социального пространства семей.

В современной школе традиционно используются следующие формы взаимодействия с родителями:

- встречи, знакомства с родителями;

- анкетирование;

- индивидуальные и групповые консультации;

- информационные стенды;

- консультации логопеда и психолога для родителей;

- родительские собрания;

- психолого-педагогические консилиумы;

- совместные праздники детей и родителей, направленные на формирование толерантного отношения к «особым» детям: классные часы, беседы;

- «гостевые посещения», когда родители посещают уроки и на короткое время становятся непосредственными участниками той или иной деятельности во время урока – либо как ученик, либо как специалист, который чему-то учил ребят. Такой прием помогает родителям и детям с ООП понять, как можно сотрудничать «на равных», а также поднимает авторитет родителей в отношениях с детьми.

Данные формы педагогического сопровождения родителей позволяют давать необходимые знания и практическую помощь семьям, имеющим детей с ООП, что дает положительные результаты в работе, создает атмосферу доверия, поддержки и взаимопонимания между детьми, родителями и педагогами [23].

Взаимодействие школы и семьи как фактор успешной адаптации ребенка к школьному обучению

Какие бы задачи общество ни ставило перед школой, без помощи и поддержки родителей, их глубокой личной заинтересованности в социализации и обучении «особого» ребенка, наличия у них педагогических и психологических знаний процесс воспитания и обучения не даст нужного результата.

Задача учителя – делиться с родителями, накопленным за годы инклюзивной работы опытом воспитания и обучения таких детей, так как по роду своей деятельности он читает больше специальной литературы, нежели

родители, да и круг его общения с особыми детьми гораздо шире и многообразнее.

Первоочередная задача педагогов – поиск путей привлечения родителей к школьной жизни их детей, формирование интереса к ней, что в конечном счете меняет отношение родителей к школе. Вовлеченность в воспитательный процесс способствует пониманию того, что воспитание детей – это своеобразное искусство, которое требует терпения, а также желания его познать. Общие дела и интересы сплачивают детей и родителей, помогают найти язык общения, положительно воздействуют на формирование личности «особого» ребенка. Задача педагога, классного руководителя – стать помощником и хорошим советчиком для родителей, создать в коллективе детей и родителей атмосферу добра, взаимопонимания и доверия, помочь родителям приобрести опыт в воспитании ребенка с ООП [24].

Только вместе с родителями можно результативно решать такие проблемы, как выбор образовательной программы, образовательной траектории ребенка с ООП, мотивация учения и выявление причин отставания, предупреждение асоциального поведения учеников, формирование у них ценностного отношения к здоровью.

К сожалению, не все родители открыты для такого разговора и сотрудничества. Причин этому немало:

- пассивность родителей, нежелание что-либо менять и меняться самим;
- следование сложившимся стереотипам и моделям, привнесенным из социума;
- непонимание целей совместной деятельности со школой и своей роли в ней;
- ошибки педагогов, приводящие к внутренней враждебности и агрессивности родителей [25].

Общие основы взаимодействия семьи и школы.

В сегодняшних реалиях, когда дети вынуждены заниматься дистанционно, семья для ребенка является одновременно и средой обитания, и воспитательной средой. Родители оказывают решающее влияние на формирование личности ребенка, мира его мыслей, чувств, стремлений, на воспитание его собственного «Я».

Социальное, семейное и школьное воспитание осуществляется в неразрывном единстве. Пристальное внимание к вопросу взаимодействия семьи и школы объясняется определяющей ролью семьи в процессе воспитания, обусловленной глубоким влиянием на весь комплекс физической и духовной жизни растущего в ней «особого» ребенка.

Главная задача педагога – убедить родителей в необходимости совместной работы семьи и школы. Совместная, скоординированная и хорошо продуманная работа родителей, педагога и учащихся уже в течение учебного года может дать положительные результаты по улучшению психологического климата в семье, по формированию личности ребенка с ООП.

Сотрудничество семьи и школы. Семья вместе со школой создает тот важнейший комплекс факторов и условий воспитывающей среды, который определяет эффективность всего образовательного процесса.

Если школа сделает родителей своими союзниками, то она станет сильнее во всех отношениях. Взаимодействие с родителями должно носить характер встречного движения, совпадающего как по своей направленности и целевым установкам, так и по формам и методам реализации.

Основной целью организации такого взаимодействия является вовлечение семьи, имеющей ребенка с ООП, в единое образовательно-воспитательное пространство, ведущим субъектом которого должны стать родители.

Для достижения названных целей предусматривается решение следующих задач:

- обеспечение охраны прав детей в процессе их жизнедеятельности;
- формирование системы социально-педагогических и психолого-педагогических услуг, направленных на повышение уровня и качества семейного воспитания, повышение культуры семейных взаимоотношений;
- предупреждение асоциального поведения;
- координация деятельности структур и ведомств в интересах семьи и детей с ООП.

Этого можно достичь при условии создания открытых систем, способных обеспечить содействие семье других социальных институтов, государственных, медицинских и других общественных организаций, оказать всестороннюю помощь в решении ее насущных проблем, организации психолого-педагогической поддержки такой семье.

Эффективность взаимодействия определяется взаимными установками семьи и организации образования. Наиболее успешно они складываются, если обе стороны осознают необходимость целенаправленного воздействия на ребенка и доверяют друг другу.

Основа взаимодействия «семья – школа» определяется следующими направлениями [26]:

- повышение педагогического уровня знаний родителей в период всего обучения детей с ООП в школе;
- консультирование родителей по актуальным вопросам психологами школы, согласование воспитательных коррекционно-педагогических действий педагогов и родителей;
- организация социально-педагогической помощи семье, совместная выработка наиболее адекватных направлений совершенствования воспитания и обучения ребенка с ООП.

Реальное взаимодействие предполагает, что школа и семья – равноправные субъекты социального формирования «особого» ребенка. При уменьшении значимости одного из них неизбежно возрастает роль другого и равноправие сторон нарушается. Естественно, и школа, и семья стремятся к достижению полноценного взаимодействия. Но нередки еще случаи проявления со стороны педагогов бестактности, нетерпимости, доминирования непонимания в общении с детьми и их родителями. В свою очередь, многие родители не совсем четко

осознают гражданскую и личную ответственность за развитие, воспитание и обучение своих «особых» детей.

Организация сотрудничества родителей и школы в деле воспитания такого ребенка на основе единой педагогической позиции происходит через:

- включение родителей в совместную со школой воспитывающую деятельность с детьми;
- правовое просвещение родителей;
- оказание помощи родителям в психолого-коррекционной работе;
- совместная со школой организация социальной защиты детей;
- организация здорового образа жизни ребенка в семье и школе.

Педагогические основы взаимодействия школы и семьи.

Взаимодействие школы и семьи с «особым» ребенком обусловлено следующими обстоятельствами:

- единым объектом (субъектом) воспитания и обучения;
- общими целями и задачами воспитания и обучения «особых» детей;
- возможностью всестороннего изучения ребенка с ООП и координации влияний на его развитие;
- необходимостью согласованности действий педагогов и родителей;
- возможностью объединения усилий школы, социальной службы, медиков и семьи в решении проблем ребенка;
- взаимного обогащения семей, классного и школьного коллективов, каждого участника взаимодействия.

Основой взаимодействия школы и «особой» семьи является общая цель: обеспечить формирование сотруднических отношений между всеми участниками педагогического процесса, создающими благоприятные условия для социального становления, воспитания и обучения ребенка с особыми образовательными потребностями.

Сотрудничество педагогов и семьи направлено на решение следующих общих задач:

- социализация ребенка с ООП;
- обеспечение качественного образования;
- развитие профессиональных интересов и подготовка «особых» детей к выбору дальнейшей образовательной траектории, профессии;
- формирование культуры поведения ребенка с ООП.

Для достижения указанной цели и общих задач воспитания необходимо решить комплекс частных педагогических задач.

В работе с родителями:

- формирование у родителей правильных представлений о своей роли в воспитании ребенка, о необходимости участия в учебно-воспитательном процессе школы и класса;
- формирование субъектной позиции родителей в работе школы и класса, при проведении различных форм работы с семьей и детьми;
- формирование психолого-педагогической культуры родителей; развитие отношений уважения и доверия между родителями и детьми.

В работе с педагогами:

- формирование понимания значимости сотрудничества с «особой» семьей, роли педагогов в формировании гуманных взаимоуважительных отношений между родителями и ребенком с ООП;

- формирование у педагогов умения решать проблемы «особого» ребенка на основе совместного заинтересованного диалога с родителями;

- освоение педагогами способов изучения семьи, диалоговых и сотруднических форм взаимодействия с родителями, форм организации совместной деятельности родителей и детей с ООП.

Развитие взаимодействия школы и семьи зависит также от решения ряда организационно-управленческих задач:

- проведение всех воспитательных мероприятий в школе и классе с участием родителей;

- обеспечение системы психолого-медико-педагогического просвещения родителей;

- организация методической работы с педагогами по проблеме взаимодействия с семьей;

- разработка и обеспечение системы стимулирования взаимодействия участников воспитательного процесса.

Главной идеей развития взаимодействия является признание и обеспечение субъектной позиции всех участников педагогического процесса.

Реализация этой идеи означает, что каждому родителю, педагогу, ребенку предоставлены право и возможность удовлетворять, реализовывать свои интересы, высказывать мнение, проявлять активность. Субъектная позиция родителей и детей в образовательном процессе является результатом и условием развития взаимодействия педагогов и семьи. Следующей идеей развития взаимодействия педагогов и семьи, воспитывающей ребенка с ООП, является организация совместного творчества учителей, обучающихся с ООП и их родителей, что предполагает:

- формирование положительной установки у взаимодействующих сторон на совместную работу;

- осуществление совместного целеполагания, планирования, организации и подведения итогов деятельности;

- определение творческих задач и совместный поиск путей их решения;

- использование методики организации коллективной творческой деятельности.

Названные идеи предусматривают реализацию следующих принципов [27]:

Принцип гуманистической ориентации во взаимодействии с «особой» семьей, который предполагает:

- выявление и учет интересов, потребностей участников взаимодействия при организации совместной деятельности и общения;

- опору на положительные стороны ребенка с ООП и его родителей;

- раскрытие индивидуальности каждого такого ребенка, предоставление возможности проявить свою индивидуальность и достичь успеха и одобрения окружающих в совместной деятельности;

- доверие к ребенку и родителям;

- принятие родителей как своих союзников, единомышленников в воспитании и обучении «особого» ребенка;
- подход с оптимистической гипотезой к семье, родителям, ребенку, к решению возникающих проблем;
- принятие, учет проблем семьи, толерантность, уважительное отношение к каждому участнику взаимодействия, его мнению;
- восприятие, оценку поступков ребенка с ООП;
- обеспечение единства педагогических влияний на ребенка, влияний детского коллектива, педагогов и родителей;
- заинтересованное отношение к судьбе ребенка с ООП, проблемам семьи, защите интересов такого ребенка и семьи, помощь в решении проблем;
- содействие формированию гуманных, доброжелательных, уважительных отношений между родителями и ребенком;
- заботу о здоровье ребенка, о здоровом образе жизни семьи;
- создание ситуаций взаимного внимания, заботы о семье, детях, родителях.

Принцип интеграции и дифференциации целей, задач и действий участников педагогического процесса, направленных на воспитание и развитие «особых» детей, требует:

- обеспечения взаимной информированности педагогов и родителей об особенностях ребенка, его достижениях и трудностях, выявления общих проблем для решения;
- определения, с одной стороны, общих задач воспитания детей, которые объединят усилия педагогов и родителей; а с другой стороны – конкретизации задач для каждой из взаимодействующих сторон;
- с одной стороны, объединения усилий в достижении общих целей, в решении главных проблем ребенка, а с другой – распределения ролей, функций, ответственности, обязанностей между педагогами, родителями, ребенка с особыми образовательными потребностями;
- совместного принятия решений, согласованности действий при выполнении решений, затрагивающих интересы взаимодействующих сторон; а с другой – соблюдения обязательств, договоренностей, соглашений каждым участником педагогического процесса;
- согласованности требований к «особому» ребенку школы и семьи; проведения воспитательной, медико-коррекционной работы с привлечением родителей;
- ориентации не только на образовательную работу с учащимися с ООП, но и на воспитательную работу, на взаимодействие в семье, развитие отношений между родителями и «особыми» детьми;
- согласованности педагогических действий классных руководителей, учителей, психологов, социальных педагогов, администрации в работе с семьей.

Принцип управления взаимодействием школы и семьи означает:

- изучение состояния, отслеживание результатов взаимодействия педагогов и «особой» семьи на уровне школы и в классных коллективах;
- выявление трудностей, проблем взаимодействия педагогов и семьи, отбор педагогических средств его регулирования;

- организацию изучения и обобщения передового опыта инклюзивной работы, взаимодействия педагогов и семьи;
- пропаганду лучших достижений инклюзивного взаимодействия педагогов и семьи, родителей и детей с ООП;
- подготовку педагогов, ребенка с ООП и родителей к совместной деятельности;
- создание благоприятной атмосферы, обстановки для установления контактов при организации совместной деятельности;
- оказание методической, социальной, медико-коррекционной помощи педагогам и родителям в организации взаимодействия на всех уровнях – в классе и школе; между педагогами и родителями, родителями и детьми с ООП;
- стимулирование взаимодействия школы и «особой» семьи.

Авторы статьи «О новых подходах к работе с семьей, имеющей ребенка-инвалида» предлагают следующие подходы к работе с семьей ребенка с ООП [38].

Таблица 2. Взаимодействие с семьей, имеющей ребенка с ООП или инвалидностью

Положительный ряд	Отрицательный ряд	Решение
<i>Благоприятные условия</i>		
1.Позволяют эффективно взаимодействовать с семьей. 2.Удовлетворенность родителей работой школы. 3.Позволяют самоутвердиться семье. 4.Создают психологический комфорт.	Отсутствие опыта в разработке программы взаимодействия с семьей, имеющей ребенка с ООП или инвалидностью.	1.Получение информации из Интернета. 2.Знакомство с опытом работы с семьей, имеющей ребенка с ООП или инвалидностью, у других учителей. 3.Самообразование.
<i>Индивидуальный подход</i>		

Таблица 2 – продолжение

Сотрудничество		
<p>1. Своевременный выход на проблемы в обучении и воспитании ребенка. 2. Успешное решение семейных проблем. 3. Положительное влияние на развитие ребенка. 4. Готовность к совместной работе. 5. Повышение педагогической культуры родителей. 6. Повышение потенциала взаимодовверительных и равноответственных отношений.</p>	<p>Отсутствие взаимопонимания между педагогом и семьей.</p>	<p>1. Получение совета у психолога. 2. Анализ сложившейся ситуации. 3. Обращение к социальному педагогу. 4. Получение совета от коллег.</p>
Доброжелательный стиль общения		
<p>1. Устанавливается контакт с семьей. 2. Отсутствуют конфликты. 3. Повышает мотивацию к общению.</p>	<p>Непредсказуемость в отношениях</p>	<p>1. Анализ возникшей ситуации. 2. Рекомендации специалистов. 3. Советы коллег.</p>
Системность		
<p>1. Позволяет последовательно решать задачи. 2. Отсутствует выпадение звеньев из программы взаимодействия с семьей. 3. Своевременно проводятся мероприятия каждого этапа программы взаимодействия с семьей, имеющей ребенка с ООП или инвалидностью.</p>	<p>Не знаешь, что может помешать в работе с семьей.</p>	<p>1. Анализ ситуации. 2. Своевременное решение проблемы. 3. Обращение за советом к специалистам.</p>
Соблюдение интересов семьи		
<p>1. Взаимопонимание со стороны педагога и семьи. 2. Бесконфликтно решаются все проблемы семьи. 3. Изменяется отношение родителей к получению новых знаний.</p>	<p>Непонимание родителями существующей проблемы семьи (гиперактивная реакция; усиленно лечат).</p>	<p>1. Советы специалистов. 2. Последовательное выполнение рекомендаций. 3. Психологическая поддержка.</p>
Психолого-педагогическое обследование		
<p>1. Своевременное осуществление контроля над ситуацией. 2. Определяются перспективные методы решения проблем. 3. Растет заинтересованность родителей в участии образовательно-воспитательных мероприятиях школы.</p>	<p>Уклонение родителей от обследования (боязнь изменения жизнедеятельности семьи).</p>	<p>1. Индивидуальная беседа. 2. Знакомство с программой сопровождения семьи. 3. Рекомендации психолога. 4. Опора на имеющийся опыт.</p>

Таблица 2 – продолжение

Современные формы взаимодействия с семьей		
1. Раскрывается творческий потенциал семьи. 2. Появляется возможность у семьи оценить достижения их ребенка с ООП или инвалидностью. 3. Помогают родителям уйти от конфликтных ситуаций. 4. Помогают устанавливать партнерские отношения.	Не все методы, технологии работы с семьей подходят для семей, имеющих детей с ООП или инвалидностью.	1. Проведение коррекции методов работы с семьей. 2. Опора на имеющийся опыт.
Коррекционная работа		
1. Помогает устранить у родителей страх за будущее ребенка. 2. Создает комфортную психологическую ситуацию. 3. Повышается родительская компетентность. 4. Помогает семье найти эффективный способ взаимодействия с ребенком с ООП или инвалидностью и педагогом.	Требуется время.	1. Проявлять терпение. 2. Строго следовать разработанной программе. 3. Ответственное отношение к выполнению каждого запланированного этапа работы с семьей.
Познавательная-развивающая деятельность		
1. Создание ситуации успеха в развитии ребенка с ООП или инвалидностью и самих родителей. 2. Раскрывается творческий потенциал участников образовательного процесса. 3. Повышается познавательный уровень родителей. 4. Расширяется поле позитивного общения в семье.	Невключенность родителей в данную деятельность.	1. Проведение ознакомительной беседы с родителями. 2. Просмотр презентаций, видео.
Психологическая комфортность		
1. Устанавливается дружеское единение в системе «родитель-ребенок с ООП или инвалидностью», «учитель-ребенок с ООП или инвалидностью». 2. Все участники образовательного процесса чувствуют себя спокойно, комфортно.	Личностный фактор.	1. Получение рекомендаций у психолога. 2. Советы коллег, работающих с семьями, имеющими детей с ООП или инвалидностью.
Повышение степени участия родителей в образовательном процессе		
1. Высокая степень удовлетворенности родителей от общения с участниками ОП. 2. Проявление различных родительских форм активности. 3. Получение позитивного опыта.	Нежелание участвовать	1. Помощь социального педагога и психолога в мобилизации имеющихся внутренних и внешних ресурсов у членов семьи. 2. Знакомство семьи с положительным опытом.
Повышение педагогической культуры		

1.Получение новых знаний о воспитании и образовании детей с ООП или инвалидностью на дому. 2.Изменение отношения родителей к процессу образования.	Отсутствие мотивации к повышению образования.	1.Обеспечение необходимой литературой. 2.Снабжение новой информацией. 3.Встреча с интересными людьми.
<i>Повышение степени удовлетворенности всех участников ОП</i>		
1.Создание ситуации успеха. 2.Внедрение в практику работы с семьей эффективных методов взаимодействия.	Не всегда можно добиться позитивного результата.	1.Своевременно проводить коррекционную работу. 2.Не ставить чрезмерно завышенных целей, чтобы добиться положительных результатов.
<i>Опыт работы с семьей, имеющей детей с ООП или инвалидностью.</i>		
1.Получение новых теоретических знаний. 2.Апробация эффективных приемов и методов сотрудничества с семьей. 3.Определение новых форм взаимодействия с семьей. 4.Установление партнерских отношений. 5.Формирование адекватной социальной самооценки семьи. 6.Реализация стратегической программы взаимодействия с семьей, имеющей ребенка с ООП или инвалидностью. 7. Правильно выстраивается стратегия взаимодействия педагога с семьей, имеющей ребенка с ООП или инвалидностью.	Не всегда позитивный опыт работы с одной семьей приносит такие же результаты с другой семьей.	1.Критически подходить к используемым методам (в соответствии с особенностями семьи). 2. Своевременная коррекция проблем. 3.Фиксация результатов на каждом этапе работы. 4.Проведение рефлексии. 5.Проведение отбора новых приемов и методов взаимодействия с семьей и их апробация. 6.Обобщение опыта.
<i>Помощь извне</i>		
1.Получение представления о решении семейных проблем. 2.Создание комфортной ситуации. 3.Установление доверительных отношений между педагогом и семьей.	Использование неэффективных методов взаимодействия.	1.Анализ результатов взаимодействия с семьей. 2. Своевременная коррекция. 3.Обращение к другим источникам информации. 4. Обращение к имеющемуся опыту.
<i>Рекомендательный характер оказания помощи</i>		
1.Обеспечивает соблюдение прав родителей. 2.Создают ситуацию успеха во взаимоотношениях.	Неблагоприятный психологический климат в семье.	1.Получение рекомендаций психолога. 2.Проведение тематической беседы «О влиянии микроклимата в семье не только на здоровье ребенка, но и на учебу». 3.Рекомендации коллег. 4.Посещение лекций. 5.Самообразование.
<i>Непрерывность</i>		
1.Своевременное решение проблем семьи.	Игнорирование помощи родителями.	1.Проведение разъяснительной беседы. 2.Анализ возникшей ситуации.

Разработанная система взаимодействия организации образования с семьей, имеющей ребенка с ООП, обладает, по мнению авторов, рядом сильных сторон:

- во-первых, данная система позволяет последовательно решать образовательно-воспитательные задачи;
- во-вторых, повышает педагогическую культуру родителей;
- в-третьих, помогает выявить особенности семьи, разработать коррекционно-развивающую программу в целях оказания помощи данной семье;
- в-четвертых, своевременно выходить на проблемы в обучении и воспитании ребенка с ООП;
- в-пятых, успешно решать семейные проблемы;
- в-шестых, налаживается контакт между педагогом и семьей;
- в-седьмых, определяются перспективные методы, формы и технологии решения семейных проблем; активизируется деятельность родителей, занимающихся воспитанием ребенка с ООП.

Наряду с сильными сторонами данной системы отметим ограничения, которые являются серьезными препятствиями для успешной ее реализации. В частности, к таким ограничениям можно отнести:

- Отсутствие опыта в разработке стратегической программы взаимодействия с семьей, имеющей ребенка с ООП.
- Незнание особенностей семьи, воспитывающей ребенка с ООП.
- Неблагоприятный психологический климат в семье.
- Отсутствие взаимопонимания между учителем и родителями.
- Определение неэффективных методов, технологий и форм взаимодействия с семьей.
- Непредсказуемость в отношениях с семьей.
- Не всегда можно достигнуть высокого результата в работе с семьей.
- Непонимание родителями существующей проблемы семьи (гиперактивная реакция).
- Не все методы работы с родителями подходят для семей, имеющих детей с ООП.
- На проведение коррекционной работы требуется много времени.
- Невключенность родителей в познавательно-развивающую деятельность [38].

Взаимодействие организации образования с семьей, имеющей ребенка с ООП при дистанционном обучении.

В настоящее время создание равных условий для получения качественного образования независимо от места жительства, состояния здоровья и условий жизни школьников является перспективным направлением развития системы образования. Ключевую роль в создании таких условий играет развитие дистанционного образования, основанного на использовании современных информационных и коммуникационных технологий, предполагающего обучение на расстоянии и позволяющего успешно осуществлять многоплановые образовательные задачи [28].

Положительной стороной для детей с особыми образовательными потребностями является отсутствие необходимости ежедневно посещать школу, так как учащиеся могут учиться, не выходя из дома по индивидуальному расписанию и в удобном для себя темпе.

Большую часть учебного материала обучающийся может изучать самостоятельно. Это улучшает запоминание и понимание пройденных тем. Кроме того, использование в процессе обучения новейших технологий делает его интереснее и живее. Для того чтобы приступить к обучению, необходимо иметь компьютер с доступом в Интернет. Занимаясь с помощью компьютера, ребенок не ощущает себя неполноценным, ограниченным пространственными и временными рамками, у него появляется связь буквально со всем миром.

Таким образом, для детей с ООП дистанционное образование – это современная возможность реализовать себя, возможность быть успешным в жизни наравне с другими сверстниками.

Внедрение дистанционного обучения как инновационной технологии выявило ряд преимуществ:

- доступ детей с ООП к образовательным и иным информационным ресурсам;
- социализация и интеграция детей с ООП в общество, широкий охват аудитории обучающихся;
- учет индивидуальных особенностей детей;
- интерактивность обучения;
- пространственная и временная безграничность обучения; постоянное технологическое совершенствование;
- качественное образование детей с ООП;
- поддержка семьям детей с ООП или инвалидностью.

Использование новых информационных технологий в организации обучения лиц с ООП основано на возможности обеспечения мультимедийности компьютерных средств обучения, позволяющих активизировать компенсаторные механизмы обучающихся на основе сохранных видов восприятия с учетом принципа полисенсорного подхода (опора на максимально возможное количество анализаторов при ознакомлении с новым объектом или явлением и преодолению ограничений в развитии) [29].

Более подробные рекомендации по работе с обучающимися с ООП в дистанционном режиме в условиях принятых карантинных мер в стране можно найти в методических рекомендациях, разработанных НАО им. И.Алтынсарина, на сайте Академии в рубрике «Дистанционное обучение».

Таким образом, можно сделать вывод о том, что реализация возможностей современных информационных технологий расширяет спектр видов учебной деятельности, позволяет совершенствовать существующие и создавать новые организационные формы и методы обучения, в том числе детей с ООП.

Одним из главных преимуществ использования компьютерных средств обучения в образовании детей с ООП является их большие возможности в визуализации предоставляемого учебного материала. Мультимедийные технологии обогащают процесс обучения «особых» детей, позволяют сделать

обучение более эффективным, а также способствуют творческому развитию учащихся. Введение технологий дистанционного обучения в учебный процесс приводит к появлению новых возможностей для реализации проблемно-поисковой и проектной деятельности учащихся [30].

Между тем, определенные трудности в ходе реализации дистанционного обучения детей связаны с высокими материальными затратами на техническую основу обучения; педагогической и методической готовностью педагогов; технологической готовностью участников образовательного процесса; готовностью участников образовательного процесса к коммуникации в сети.

В соответствии с техническими возможностями должно быть предусмотрено проведение учебных занятий, консультаций, вебинаров на школьном портале или иной платформе с использованием различных электронных образовательных ресурсов и в различных формах дистанционного обучения (чат-занятие, веб-занятие, телеконференция), а также с помощью разнообразных способов передачи информации (электронная почта, сайт, электронный ресурс) [31].

Главным принципом дистанционного образования является нацеленность на самостоятельную работу обучающегося с учебным материалом. С этой целью для обучающихся с особыми образовательными потребностями должна быть предусмотрена последовательность в формировании данного навыка. При этом важная роль в этом возлагается на родителей. С этой целью должен быть определен алгоритм взаимодействия с родителями и конкретные их функциональные задачи. Важно предложить родителям виды заданий, предусматривающие различную степень их участия и контроля выполнения заданий [31].

Как организовать поддержку дистанционного образования с помощью родителей.

Работа с родителями в рамках дистанционного обучения очень важна. В отличие от очной формы, педагог не может непосредственно мотивировать ребенка, удерживать его в рамках занятия, обеспечить присутствие ребенка на занятии и выполнение им заданий педагога. Эта роль в дистанционном обучении отводится родителям. Одним из основных направлений работы с родителями является повышение мотивации к занятиям всей семьи. Необходимо на самых первых занятиях разъяснить планируемые цели и приблизительные сроки их достижения. Самостоятельность ребенка во время дистанционных занятий определяется педагогом и родителями совместно, исходя из готовности ребенка к выполнению заданий педагога и сохранению учебной мотивации на протяжении занятия, присутствия родителей рядом с ребенком во время проведения занятия, потребности родителя и педагога в присутствии родителя на занятии. При необходимости организации взаимодействия родителей и педагога вне занятия педагогом проводятся индивидуальные дистанционные консультации, даются письменные рекомендации. Необходимо донести до родителей необходимость контроля ребенка в ходе дистанционного обучения, особенно на начальных его этапах [30].

Важной спецификой дистанционной формы обучения является большой объем вспомогательных дидактических материалов, необходимый для эффективного обучения, а также грамотное их размещение в системах дистанционного обучения.

Объединить усилия педагога и членов семьи школьника с ООП можно только при взаимном и равно уважительном признании ими позиционного равенства друг друга. Первый шаг в этом направлении должен сделать учитель, поскольку это находится в рамках его компетенции, показывает его профессионализм.

Благодаря совместной работе всех участников службы психолого-педагогического сопровождения (учителя-логопеда, педагога-психолога, социального педагога, учителей и родителей) возможно своевременно и качественно помочь детям преодолеть трудности, овладеть программным материалом, сформировать положительную мотивацию к учебной деятельности, освоить основные способы социального взаимодействия. Именно в условиях партнерских отношений между участниками образовательного процесса и родителями можно определить правильный образовательный маршрут для каждого ребенка с ООП.

3 МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКЕ СЕМЬИ С РЕБЕНКОМ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

При планировании основных направлений работы школы с семьей, воспитывающей ребенка с ООП, важно особое внимание уделять реакциям родителей и возможности оказывать им консультативную помощь на том или ином этапе. В контексте этого подхода необходимо знать особенности семей, воспитывающих ребенка с ООП, понимать, какие чувства испытывают родители.

Психолого-педагогическое сопровождение семьи, имеющей ребенка с ООП – это деятельность, направленная на актуализацию ресурсов семьи, обеспечивающих эффективность ее функционирования, особенно в периоды кризисов, связанных с воспитанием и развитием ребенка с ООП, что позволяет создавать соответствующее возрасту ребенка развивающее пространство, формировать и реализовывать адекватные потребностям ребенка стратегии воспитания, базирующиеся на конструктивных родительских установках и позициях по отношению к нему.

Анализ имеющейся психолого-педагогической литературы по проблеме показал, что семьи, воспитывающие ребенка с ООП, рассматриваются в большинстве случаев через призму особенностей развития самого ребенка. Комплексное психолого-педагогическое сопровождение таких семей – относительно новая сфера деятельности общеобразовательных школ. В этой связи представляется целесообразным подробнее остановиться на вопросах, касающихся закономерностей жизненных циклов семьи ребенка с ООП, а также проблем социальной адаптации таких семей.

Взаимодействие школы и семьи может быть организовано по четырем направлениям [26]:

1) *Формирование активной педагогической позиции родителей.* Педагоги школы опираются на положительный опыт семейного воспитания детей с ООП, используя его в воспитательном и образовательных процессах для усиления положительных и нивелирования отрицательных тенденций. Первым и решающим условием положительно направленного взаимодействия являются доверительные партнерские взаимоотношения между учителями и родителями. Контакт строится таким образом, чтобы у родителей возникала потребность добиться успеха, уверенность в своих силах.

2) *Вооружение семьи педагогическими знаниями и умениями,* усвоение теоретических знаний и приобретение практических навыков инклюзивного обучения. Формы организации занятий разнообразны: лекции, беседы, конференции для родителей, педагогические дискуссии, круглые столы, педагогические практикумы. В работу вовлекаются не только педагоги школы, но и работники социальных служб, медики.

3) *Взаимодействие социальной службы с семьями.* Для успешной организации образовательного процесса необходимы знания о ситуации в семье, профессиональная помощь родителям и сотрудничество с ними в воспитании

ребенка с ООП. Организация социального взаимодействия педагогического коллектива школы с семьей предполагает ряд аспектов:

- изучение семьи с целью выяснения ее возможностей по воспитанию и обучению детей с ООП;
- знакомство с бытовыми условиями таких учащихся;
- составление программ совместных действий;
- анализ результатов совместной воспитательной деятельности;
- мониторинг социальной ситуации в «особой» семье.

Эффективными формами работы также являются индивидуальные тематические консультации, посещение семьи на дому, проведение родительских собраний.

4) Вовлечение родителей с детьми с ООП в органы школьного самоуправления. Родители учащихся юридически не входят в школьный коллектив, но они не меньше педагогов и своих детей заинтересованы в успешной работе школы.

И только совместными усилиями, дополняя и поддерживая друг друга, семья и школа могут достигнуть желаемых результатов. И у родителей, и у педагогов цель одна – благо детей с ООП, их полноценное и гармоничное развитие.

Учитель должен иметь высокую психологическую культуру: уметь общаться, вести беседу, слушать и понимать собеседника, взаимодействовать и воздействовать. И в данном случае неважно, кто именно выступает в качестве собеседника – школьник – ребенок с ООП или его родители. Во всех этих ситуациях ему надо вести себя психологически грамотно.

На основе теоретических положений, целенаправленным будет для изучения отношений в семье следующий диагностический инструментарий:

1. Изучение личных карт здоровья детей.
2. Беседы со специалистами школы.
3. Наблюдение за детьми с ООП с целью выявления особенностей поведенческих реакций в процессе игровой деятельности.
4. Опросник для родителей
5. Представление о семье как системе.

В процессе беседы со специалистами школы определяется социальный статус семей изучаемого контингента детей. Для благополучных семей характерен высокий образовательный уровень родителей, благоприятный социально-психологический микроклимат в семье, адекватное восприятие своего ребенка. Неблагополучные семьи характеризуются асоциальным поведением на почве трудной жизненной ситуации, алкоголизма или других причин, а также низкий социокультурный статус. В таких семьях регистрируется низкий образовательный уровень родителей, отсутствие единой воспитательной системы, преобладание конфликтных ситуаций, вербальной агрессии по отношению к другим членам семьи.

Семья, имеющая ребенка с ООП, на протяжении всей жизни переживает серию критических состояний, обусловленных субъективными и объективными причинами. Это чередование взлетов и еще более глубоких падений. Семьи с

лучшей психологической и социальной поддержкой легче преодолевают эти состояния. К сожалению, специалисты и педагоги часто недооценивают тяжесть семейных кризисов на разных возрастных этапах развития ребенка по сравнению с более ранними, связанными с установлением диагноза и констатацией крайне ограниченной возможности ребенка к обучению.

Воспитание ребенка с ООП затрудняет функционирование семьи и ставит ее членов перед необходимостью противостоять неблагоприятным изменениям. Помимо того, что родители такого ребенка испытывают трудности, характерные для всех категорий семей, им также свойственны свои специфические проблемы, которые вызывают цепную реакцию различных изменений в семье в определенные периоды, затрагивающих все основные сферы семейной жизни.

В каждом из этих периодов можно выделить проблемы самого ребенка с ООП и проблемы родителей, связанные непосредственно с ним. Особенности детско-родительских отношений сказываются на всех этапах социализации ребенка, что должно учитываться при определении путей помощи семье.

Научные исследования, проведенные в рамках изучения проблемы социализации, позволили выделить следующие основные проблемы социальной адаптации семей, воспитывающих ребенка с ООП:

- в обществе недостаточно сформировано отношение к ребенку с ООП или инвалидностью как к гражданину, в большей степени о нем говорится как о «медицинском» субъекте. Иными словами, все еще преобладает медицинская модель мышления, в отличие от социальной модели;

- отсутствует система ранней профилактической и информационной помощи родителям. Родители выигрывают во времени, если будут иметь возможность как можно раньше принять это известие, узнать необходимую информацию, познакомиться с семьями, столкнувшимися со сходными проблемами. Во многих странах существует именно такая практика. Особую роль в данном случае играют врачи – первые в длинной цепочке специалистов;

- имеющаяся система информирования родителей о том, что родившийся ребенок имеет особенности в развитии или инвалидность, в значительной степени влияет на их психологическое состояние. Как правило, врачи предоставляют скудную и предвзятую информацию о «бесперспективности» такого ребенка и не сообщают, какие достижения может иметь этот ребенок при заботливом воспитании дома;

- среди семей, воспитывающих ребенка с ООП, самый большой процент составляют неполные материнские семьи. Большой процент родителей развелись по причине рождения ребенка с ООП или инвалидностью, мать не имеет перспективы вторичного замужества. Поэтому к проблемам данной категории семей прибавляются проблемы неполной семьи;

- стрессовая ситуация и отсутствие системы поддержки на ранних этапах оказывают сильное деформирующее воздействие на психику родителей и являются исходным условием для резкого травмирующего изменения сформировавшихся в семье жизненных стереотипов. Родительские ассоциации, неправительственные организации начинают подключаться к этой проблеме

лишь по прошествии определенного времени, когда в семье уже нарушена психологическая стабильность.

Практика показывает, что психолого-педагогическая помощь оказывается более продуктивной, когда с семьей работает команда специалистов, нацеленных на общий результат. В этом случае для каждой конкретной семьи разрабатывается своя индивидуальная комплексная программа реабилитации, в которой объединены элементы психологической коррекции, педагогического воздействия, дефектологии, социальной работы. Работа в команде позволяет избежать ряда проблем, связанных со спецификой работы с семейной системой, например, тенденции присоединиться и образовать коалицию с одним из членов семьи. Психологический климат в семье зависит от межличностных отношений, морально-психологических ресурсов родителей и родственников, а также от материальных и жилищных условий семьи, что определяет условия воспитания, обучения и медико-социальную реабилитацию.

Работа с родителями не ограничивается консультациями по поводу развития и обучения ребенка, необходимо учитывать и такой аспект как эмоциональное состояние самих родителей. Для многих родителей детей с ООП характерна особая ранимость и ощущение себя изгоями в обществе. Окружающие, к сожалению, не всегда толерантно относятся не только к самим детям с ООП, но и их родственникам. Поэтому для них так важно найти людей, которые понимают их проблемы, не осуждают и поддерживают, относятся к ним без нигилизма. Беседы с представителями службы психолого-педагогического сопровождения школы это одна из возможностей решить проблемы, преодолеть негатив, стабилизировать нервную систему, получить ответы на сложные вопросы.

При работе с такими семьями решаются следующие задачи:

- формирование позитивной самооценки родителей, снятие тревожности;
- развитие умений самоанализа и преодоления психологических барьеров;
- развитие детско-родительских отношений;
- совершенствование коммуникативных форм поведения;
- формирование навыков адекватного общения с окружающим миром.

Во время индивидуальных консультаций родителям предоставляется информация о возможностях психологической разгрузки и снижении уровня эмоциональных переживаний, связанных с выполнением роли родителя ребенка с ООП.

Часто оказывается, что в основе заявляемых проблем лежит внутренний страх, неуверенность, поэтому работа проводится очень деликатно. В семьях, воспитывающих ребенка с ООП, возникают конфликты, осложняются отношения между супругами, родственниками, что сказывается на ребенке. Поэтому при работе с такими родителями нужно стараться нейтрализовать проблему, гармонизируя детско-родительские отношения.

Необходимо, чтобы родители не оставались один на один со своими проблемами, чтобы они не становилась только личным делом семьи. Важно, чтобы семья не замыкалась, не стеснялась своего ребенка. Воспитание ребенка с ООП требует от родителей больших физических и духовных сил, поэтому так

важно взрослым сохранить физическое здоровье и душевное равновесие, оптимизм. От того, как дальше поведут себя родители, во многом будет зависеть судьба ребенка и самой семьи.

Для построения эффективной работы с родителями рекомендуются следующие формы и методы:

Анкетирование родителей с целью получения информации о ребенке, семье.

Консультирование – дифференцированный подход к каждой семье, имеющей ребенка с ООП. Главное, чтобы родители верили в своих.

Дни открытых дверей – родители посещают школу вместе с ребенком, наблюдают за работой педагогов и специалистов.

Семинары-практикумы – где родители знакомятся с литературой, методами и приемами работы, учатся применять полученные знания на практике.

Деловые игры.

Круглые столы, где родители делятся собственным опытом воспитания и обучения ребенка с ООП.

Присутствие родителей на индивидуальных занятиях со специалистами, с целью обучения их приемам и способам работы с особым ребенком.

Проведение совместных праздников, где родитель может видеть достижения своего ребенка, участвовать совместно с ребенком.

Совместные тренинги для родителей по оптимизации детско-родительских отношений. («Связующая нить» Н.Григори, «Учимся понимать своего ребенка» – гиперактивный ребенок и др.)

Использование информационных стендов для родителей: стенды, папки-передвижки, тематические выставки (литературы, фото, детских работ), доска объявлений.

Организация обратной связи для родителей: «почтовый ящик» куда родители помещают свои отзывы, предложения, предлагают темы родительских собраний, семинаров.

Совместное заполнение дневника наблюдений за ребенком в условиях школы и в домашней обстановке, где родители и педагоги фиксируют свои наблюдения, с целью выявления динамики развития ребенка.

Использование современных устройств для общения с родителями:

- виртуальное общение с родителями через Интернет, использование сотовой связи;

- размещение информации на сайте школы;

- консультации и рекомендации на стендах;

- разработка памяток с рекомендациями;

При работе с родителями рекомендуется использовать следующие методы активизации родителей.

«Мозговой штурм». Метод коллективной мыслительной деятельности, позволяющий достичь понимания друг друга, когда общая проблема является личной для целой группы.

«Реверсионная мозговая атака, или Разнос». Этот метод отличается от «мозгового штурма» тем, что вместо отсрочки оценочных действий предлагается

проявить максимальную критичность, указывая на все недочеты и слабые места процесса, системы, идеи. Этим обеспечивается подготовка решения, направленного на преодоление недостатков.

«Список прилагательных и определений». Такой список прилагательных определяет различные качества, свойства и характеристики объекта, деятельности или личности, которые необходимо улучшить. Сначала предлагаются качества или характеристики (прилагательные), затем они рассматриваются каждое в отдельности и решается, каким путем можно улучшить или усилить соответствующую характеристику. Например, «Какой бы вы хотели видеть речь вашего ребенка на пороге школы?». Родители перечисляют качества, т.е. прилагательные, а затем совместно формулируются пути достижения цели.

«Коллективная запись». Каждый из участников получает записную книжку или лист бумаги, где сформулирована проблема и даются информация или рекомендации, необходимые для ее решения. Родители независимо друг от друга, определяют наиболее важные для них рекомендации, заносят в записную книжку. Затем записи передаются педагогу, он суммирует их, и группа проводит обсуждение. После этого приема можно использовать «мозговой штурм».

«Запись на листах». При обсуждении проблемы каждый из родителей получает листы бумаги для заметок. Педагог формулирует проблему и просит всех предлагать возможные решения. Каждое предложение записывается на отдельном листе. Проблему нужно формулировать четко. Например, «Как привлечь ребенка к выполнению домашнего задания», каждый родитель пишет свой вариант, затем все мнения обсуждаются. Вводится запрет на критику.

«Эвристические вопросы». К ним относятся 7 ключевых вопросов: Кто?, Что?, Где?, Как?, Чем?, Когда? Почему?. Если перемешать эти вопросы между собой, получится 21 вариант. Последовательно вытягивая такие смешанные вопросы и отвечая на них, родители могут получить новый, интересный взгляд на проблему. Например, 1 и 5 в сочетании кто чем? Последовательно вытягивая такие смешанные и нестандартные вопросы и отвечая на них, родители видят и нестандартные пути их решения.

Решение проблемных задач семейного воспитания побуждает родителей к поиску наиболее подходящей формы поведения, упражняет в логичности и доказательности рассуждений, развивает чувство педагогического такта. Для обсуждения предлагаются подобные проблемные ситуации. «Вы наказали ребенка, но позже выяснилось, что он не виноват. Как вы поступите и почему именно так?» Или: «ваша трехлетняя дочь шалит в кафе, куда вы ненадолго зашли, – смеется, бегают между столами, размахивает руками. Вы, думая об остальных присутствующих, остановили ее, усадили за стол и сурово отчитали. Какую реакцию на действия родителей можно ожидать от ребенка, который не умеет пока понимать потребности других людей? Какой опыт может получить ребенок в данной ситуации?»

Ролевое проигрывание семейных ситуаций обогащает арсенал способов родительского поведения и взаимодействия с ребенком. Дается, например, такое

задание: проиграйте, пожалуйста, как вы будете устанавливать контакт с плачущим ребенком, и др.

Тренинговые игровые упражнения и задания. Родители дают оценку разным способам воздействия на ребенка и формам обращения к нему, выбирают более удачные, заменяют нежелательные конструктивными (вместо «Почему ты опять не убрал свои игрушки?» – «Я не сомневаюсь, что эти игрушки слушаются своего хозяина»). Или родители должны определить, почему неконструктивны такие слова, обращенные к ребенку: «Стыдно!», «Меня не устраивают твои «хочу», мало ли, что ты хочешь!», «Что бы ты без меня делал(а)?», «Как ты можешь поступать так со мной!» и др. Задания могут выполняться в такой форме: воспитатель начинает фразу: «Хорошо учиться в школе – это значит...» или «Для меня диалог с ребенком – это...» Мать или отец должны закончить предложение.

Анализ родителями поведения ребенка помогает им понять мотивы его поступков, психические и возрастные потребности.

Обращение к опыту родителей. Педагог предлагает: «Назовите метод воздействия, который более других помогает вам в налаживании отношений с сыном или дочерью?» Или: «Был ли подобный случай в вашей практике? Расскажите о нем, пожалуйста», или: «Вспомните, какую реакцию вызывает у вашего ребенка применение поощрений и наказаний» и т.п. Побуждение родителей к обмену опытом активизирует их потребность анализировать собственные удаchi и просчеты, соотносить их с приемами и способами воспитания, применяемыми в аналогичных ситуациях другими родителями.

Игровое взаимодействие родителей и детей в различных формах деятельности (рисование, спортивные игры, театрализованная деятельность и др.) способствует приобретению опыта партнерских отношений.

Помощь детям с ООП требует социально-педагогической поддержки их семей. Развитие ребенка в огромной степени зависит от семейного благополучия, участия родителей в его физическом и духовном становлении, правильности воспитательных воздействий.

Конечной целью комплексной, системной работы с семьей считается создание позитивных ценностно – смысловых установок в семье и ближайшем окружении ребёнка, которые обеспечат полноценное развитие его личности.

Комплексное сопровождение семьи ребёнка с ООП решает множество важных задач:

- установление партнёрских отношений с семьёй, создание атмосферы общности интересов, эмоциональной взаимоподдержки и практической взаимопомощи друг другу;

- повышение компетентности родителей в области специальной педагогики, пробуждение интереса и желания заниматься со своим ребёнком;

- формирование навыка наблюдения за ребёнком и умения делать выводы, видеть проблемы и маленькие «победы» своего ребенка;

- помощь в усвоении родителями уверенного, доброжелательного, спокойного стиля общения с целью обеспечения ребёнку чувства комфортности, поддержки в домашних условиях;

- воспитание потребности у родителей обращаться за квалифицированной помощью к специалистам в вопросах обучения и воспитания, социальной защиты, медицинской и юридической поддержки семьи ребёнка с ООП [32].

В качестве эффективных методов работы с родителями в инклюзивном обучении можно назвать:

Метод убеждения – помогает убедить родителей в последствиях их нежелательного поведения. С помощью данного метода можно добиться, чтобы родители сами начали искать пути решения различных сложных ситуаций.

Метод наблюдения – помогает собрать больше материала для организации воспитательной работы в семье. Социальный педагог наблюдает за общением ребенка, его поведением в семье, в школе, на уроке, со сверстниками, его досуговой деятельностью.

Метод бесед – один из самых распространенных методов при работе с родителями, позволяющий в доверительной обстановке выяснить причины проблем в семье и наметить пути их решения.

Кроме того, цель педагогов заключается в том, чтобы не только продуктивно сотрудничать с отдельными семьями, но находить новаторские способы взаимодействия всех семей. В инклюзивных школах учителя разрабатывают механизмы эффективного партнерства школы и семьи, которые связывают семьи и школу и, в конечном счете, помогают всем детям учиться и добиваться успеха. В отличие от многих программ сотрудничества, которые ориентированы на нужды семей со средним и высоким достатком, работники инклюзивных школ принимают во внимание все семьи и используют методы работы, позволяющие семьям с любым доходом участвовать в жизни школы.

Среди таких методов можно отметить:

- поддержку семьи в школьной системе;
- посредничество между семьями и различными социальными структурами;
- предоставление семьям информации для возможности осознанного выбора;
- использование лексики, свободной от профессионального жаргона и понятной родителям;
- помощь с проездом членов семьи к месту проведения школьных мероприятий;
- проведение мероприятий и собраний недалеко от школы и места проживания семей;
- альтернативные варианты работы с ребенком;
- организацию мероприятий, при которой дети не отделены от родителей во время их проведения;
- проведение мероприятий, ориентированных на интересы и нужды родителей;
- встреча с родителями в удобное для них время, например, вечером, на выходных или утром;
- предоставление переводчика, если семье это необходимо.

Формы взаимодействия с семьей, воспитывающей ребенка с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования:

1. Непосредственная работа с конкретной семьей:

- педагог обращает внимание на внешний вид и окружение дома, подъезда, квартиры в случае визита домой;
- встречаясь с семьей, старается увидеться не только с матерью, но и с отцом, другими детьми и взрослыми членами семьи;
- узнает от родителей о потребностях, проблемах и ресурсах;
- спрашивает о внешкольных занятиях ребенка (если тот достиг школьного возраста);
- отвечает на вопросы родителей;
- наблюдает за тем, как в семье обращаются с ребенком, обучают и развивают его;
- демонстрирует стратегию поведения, обучения, решения проблем.

В рамках этой же тактики родители наносят визит педагогу (или педагогам) и в ходе его:

- родители наблюдают, как специалист обращается с ребенком (например, присутствуют в классе или на приеме, во время тестирования);
- педагог отвечает на вопросы родителей, объясняет;
- педагог наблюдает, как родители обращаются с ребенком;
- педагог организует консультацию с представителями других служб, если это необходимо ему для лучшего понимания и решения проблем или если это непосредственно может помочь семье;
- предлагает родителям заполнить карты, схемы, вопросники по развитию ребенка, затем сравнивает их результаты со своими ответами;
- родители посещают школьные консилиумы и комиссии;
- родителям представляется письменный отчет результатов тестирования или оценивания.

2. Опосредованная работа с конкретной семьей:

- информация и обмен комментариями осуществляются через специально организованный дневник, куда родители и социальный педагог вносят записи, например, каждую неделю или две;
- домашний дневник наблюдений анализируется при встрече;
- результаты проведенной реабилитационной работы представляются в отчетах, (раз в полгода);
- педагог, привлекая других специалистов организует письменные извещения, информацию для родителей;
- контакты по телефону;
- родители берут в библиотеке книги, учебные пособия на дом по рекомендации педагога;
- родители заполняют карты, вопросники, схемы развития способностей ребенка;
- рекомендуются занятия на выходные дни, предоставляется информация о возможностях отдыха;
- родителям предоставляется возможность знакомиться с содержанием папки материалов по их ребенку.

3. Непосредственная работа с группой родителей:

- встречи с родителями, обмен информацией, отчет о ходе проделанной работы и успехах ребенка, обсуждение планов на будущее;
- выступления на встрече родителей и ответы на их вопросы;
- организация семинаров для родителей, выступлений, бесед, ролевых игр;
- организация специального курса для родителей по той или иной тематике;
- привлечение родителей к подготовке и проведению культурно-массовых мероприятий;
- интервьюирование родителей об их отношении, дальнейших ожиданиях оказываемой помощи.

4. Опосредованная работа с группой родителей:

- предоставление родителям информации о том, как, на каких условиях и в каких случаях обратиться к конкретным специалистам (психолог, педагог, заместитель директора по воспитательной работе, директор);
- организация выставки книг, методической литературы в кабинете или «уголке» для родителей;
- подготовка буклета, объясняющего процедуру тестирования, оценивания того, как интерпретируются результаты;
- выдача родителям книг на дом;
- подготовка письменных предложений по домашним занятиям или готовящимся мероприятиям, возможностям отдыха;
- передача вопросников для выяснения потребностей и мнения родителей;
- организация стенда или доски объявлений там, где родители ожидают детей.

5. Развитие контактов между семьями:

- педагог может способствовать развитию сети «нянь» среди группы родителей;
- организовать посещение опытными родителями семей, где появился ребенок, нуждающийся в помощи;
- помочь в организации ассоциации или группы самопомощи родителям;
- приглашать отцов для помощи в работе по починке или наладке чего-либо;
- добиваться того, чтобы родители были представлены в комиссиях или советах школы;
- помогать родителям в организации клубов по интересам и мероприятий для детей;
- добиваться того, чтобы родители защищали свои права, вовлекались в работу общественных организаций, оказывающих влияние на развитие законодательства и порядка, предоставления услуг [33].

Дэвид Митчелл (ассоциированный профессор кафедры педагогики Университета Кэнтербери, Крайстчерч, Новая Зеландия) подробно описал работу с родителями в школе в книге «Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования (Использование научно-обоснованных стратегий обучения в инклюзивном образовательном пространстве)». Описывая стратегию организации взаимодействия с родителями, автор обосновывает необходимость такого взаимодействия в процессе включению «особого» ребенка в образовательный процесс, описывает

основные направления помощи поддержки родителям ребенка с ООП, условия развития партнерских отношений между школой и семьей, основные риски, с которыми могут столкнуться участники службы сопровождения, организующие эту работу. Предлагаем краткий отрывок из его книги:

«...Родители играют важную, если не ключевую, роль в образовании и поддержке учеников с особыми образовательными потребностями. Во-первых, прежде всего, они – родители, со всеми правами и обязанностями, но они также и источники информации, партнеры при разработке и осуществлении программ с участием их детей, а также «потребители» предоставляемого вами образования... Можно выделить пять уровней вовлеченности родителей.

Уровень 1. Информированность. На этом основном уровне школа информирует родителей о существующих программах, а родители, в свою очередь, запрашивают информацию.

Уровень 2. Участие в деятельности. На этом уровне родители в ограниченной степени вовлечены в деятельность школы. Например, они могут быть приглашены, чтобы присутствовать в определенные моменты учебного и внеучебного процесса.

Уровень 3. Диалог и обмен мнениями. Здесь родителей приглашают, чтобы они могли исследовать цели и потребности школы и класса.

Уровень 4. Участие в принятии решений. Здесь родителей спрашивают об их мнении, когда необходимо принять решение, которое повлияет на их ребенка. Хороший пример такого уровня вовлеченности – встреча для разработки индивидуального учебного плана.

Уровень 5. Достаточная ответственность для действий. Это самый высокий уровень, при котором родители принимают решения совместно со школой, вовлечены как в планирование, так и в оценку школьной программы. Хороший пример такой вовлеченности привлечение родителей ребенка с ООП к формулированию и оценке школьных правил и регламента. Другой пример такого вовлечения – роль, которую родители могут играть в качестве репетиторов для собственных детей.

Вовлечение родителей в принятие решений по организации и проведению образовательного процесса требует поддержки и руководства. Существуют неоспоримые данные, что от такого вовлечения выигрывают и учащиеся, и родители [34].

Проблемы родителей, имеющих детей с ООП, носят комплексный и системный характер, и их проявления очень многообразны:

- в отношении к ограничениям в развитии ребенка как к жизненной трагедии;
- в конфликтном несоответствии ожиданий родителей по отношению к достижениям ребенка и актуальной ситуации;
- в комплексе сложностей эмоционального характера, состоящего из экзистенциальных: пустота, вина и тревога, угнетенного фона общего настроения и жизненной бесперспективности, сопутствующий страх смерти;
- в отказе от проживания собственной судьбы;
- в актуализации комплексов неполноценности;

- в развитии общей семейной напряженности;
- в специфическом защитном и компенсаторном поведении родителей;
- в заниженной оценке себя и супруга / супруги и др.

Для организации психолого-педагогического сопровождения родителей детей с ООП необходимо соблюдение следующих условий:

- встречи участников службы психолого-педагогического сопровождения школы с родителем должны быть многократны. Накопленные в течение длительного времени проблемы невозможно решить за одну встречу. Родителям надо быть готовым к многократным встречам со специалистами и педагогами;

- в процессе обучения ребенка важна активность родителя. Он не должен выступать в роли пассивного наблюдателя. Результативность будет только при условии высокой мотивации родителей, ориентации их на успех и глубинной внутренней работе, направленной на переосмысление собственных взглядов, убеждений, предположений и стереотипов. Мотивация родителей на активную действенную позицию выступает как одна из важных задач службы психолого-педагогического сопровождения;

- участие в развитии ребенка всех членов семьи, а по возможности и ближайшего окружения. Проблема в таких семьях – это не личная проблема одного из родителей, а проблема общесемейная, и решать ее необходимо всей семьей. В противном случае, возможен обратимый процесс, и эффективность работы будет очень низка.

Взаимодействие с родителями осуществляется в педагогическом и психологическом направлении. Психологическое направление ставит своей целью переструктурирование иерархии жизненных ценностей родителей, в первую очередь матери. Оно направлено на оптимизацию самосознания и позволяет сформировать адекватные способы ее взаимодействия с ребенком. Этот процесс становится возможным в случае нейтрализации или снижения степени выраженности фрустрирующего воздействия эмоционального стресса, в котором находятся родители ребенка. Однако следует признать, что психологическая коррекция личностной и межличностной сфер чаще проводится с матерями детей с ООП, в силу того, что отцы заняты на работе, а матери больше времени заняты с ребенком.

Процесс переориентации должен осуществляться поэтапно, не форсировано.

Включение матери в процесс обучения со своим ребенком дает ей возможность персонального участия в формировании его будущего и возможность проявления своего внутреннего потенциала, служит корректировке ее самооценки, повышению самоуважения и одновременно способствует снижению эмоционального дисбаланса в семье. Одновременно педагогический процесс, реализуемый по отношению к ребенку как образовательный, в отношении его матери трансформируется в психокоррекционный.

Для нормализации адекватного взаимодействия родителей с детьми педагог-психолог включает в свою деятельность:

- коррекцию неэффективных форм поведения: агрессии, предвзятости в оценке поведения как своего, так и ребенка, отстраненности, неприятия и др.;

- обучение наиболее продуктивным формам взаимодействия с микросоциумом: с ребенком, близким окружением, родственниками, а также с педагогами и специалистами организации, другими лицами;
- совершенствование умений любить и уважать ребенка;
- развитие навыков управления эмоциями: сдерживание гнева, раздражения, возникающие в ответ на недостаточную умелость ребенка;
- обучение родителей проникновению в проблемы своего ребенка, переход из позиций «защищаюсь и противостою» в позицию «взаимодействую» («А кто его научит, если не я?»);
- снижение гиперболизации проблем ребенка с ООП, незаинтересованности в его развитии («Из него никогда ничего не получится»);
- коррекцию взаимоотношений с ребенком: переход из гипер- или гипоопеки, к оптимальному взаимодействию, уважению его личности и предоставлению ему достаточной автономности;
- расширение сферы креативного сотрудничества с ребенком.

В целях совершенствования ранжирования жизненных ценностей родителей ребенка с ООП участники службы психолого-педагогического сопровождения:

- проводят коррекцию их эндогенного психологического состояния: состояние неуспеха, обусловленное ограничениями в развитии ребенка, должно быть переведено в осознание его возможностей, в возможность радоваться его посильным успехам;
- переориентируют установку на ценность бытия ребенка, независимо от его психических и физических особенностей, и ценность общения с ним («Ценно то, что он любит Вас, а Вы любите его»);
- способствуют личностному росту родителей в процессе взаимодействия с ребенком в обучении и воспитании;
- содействуют переводу установки родителей из позиции переживания по поводу ограничений в развитии ребенка в позицию креативного поиска путей реализации имеющихся у ребенка потенциалов;
- проводят мероприятия, способствующие повышению самооценки родителей, основанной на результатах своего колоссального труда и успехах ребенка;
- преобразуют процессы воспитания и образования, реализуемые членами семьи в направлении ребенка, в процесс психокоррекции по отношению к себе.

Для достижения поставленных целей при работе с родителями педагоги и специалисты службы психолого-педагогического сопровождения организуют ряд мероприятий, который, в частности, включает:

- показ родителям методических приемов воздействия, направленных на развитие ребенка, формирование навыков целесообразного поведения, гармонизацию личности ребенка с ООП;
- фиксирование родителями основных моментов занятий, проводимых службой сопровождения с их ребенком;
- проведение родителями занятий или их части под руководством специалистов;

- поручение выполнения домашних заданий со своим ребенком;
- подготовка наглядных дидактических пособий, используемых на занятиях и при выполнении домашних заданий, которые учитывают особенности ребёнка;
- рекомендация литературных источников, позволяющих ознакомиться с методикой работы с детьми, имеющими ООП, на доступном для родителей уровне.

Служба сопровождения развивает у членов семьи чувство успешности, а также компетентность в психолого-педагогической сфере, раскрывает потенциал личностной самоактуализации, стимулирует поиск творческих подходов к обучению ребенка и желание участвовать в изучении его возможностей, реализации творческих замыслов в работе с ним.

Привлекая членов семьи к работе с ребенком, им дается возможность испытать радость успеха, закрепить положительные эмоциональные реакции. Главная задача педагога и специалиста – продемонстрировать родителям возможность поиска и обретения выхода из создавшейся ситуации путем реализации их собственной деятельности. Ребенок с ООП испытывает постоянную потребность в эмоционально-положительном общении с родителями. Возникающие в процессе общения эмоции оказывают влияние на его психическое здоровье, определяя его отношение к окружающему миру.

Таким образом, служба психолого-педагогического сопровождения, взаимодействуя с родителями, не только передает определенный минимум дидактических знаний, но и вселяет в них уверенность в своих возможностях как участников процесса сопровождения. Совместная развивающая деятельность, основанная на творческом и эмоциональном отношении к ребенку, позволяет актуализировать их жизненные ресурсы [35]

Обеспечивая поддерживающую функцию, педагоги оказывают психологическую поддержку, направленную на благополучие семейных отношений через демонстрацию способов конструктивного взросло-детского взаимодействия (Как разговаривать с подростком? Как бесконфликтно общаться со своим ребенком? Как проводить выходные всей семьей?)

При реализации посреднической функции важно владеть информацией по актуальным вопросам родителей, чтобы адресно направлять семью в нужные организации и к тем специалистам, которые могут оказать профессиональную поддержку и помощь. Специалист при этом выступает в роли посредника, содействует восстановлению нарушенных связей семьи с окружающим миром и ее членов между собой

Развивающая функция реализуется через формирование конструктивных отношений с окружающими, проявление навыков саморегуляции, эмпатии, основных социальных умений. Специалист оказывает помощь в поиске ресурсов семьи, позволяющих каждому из ее членов осознать и использовать возможности для саморазвития. При реализации обучающей функции педагоги представляют родителям содержание процесса психолого-педагогического сопровождения ребенка, демонстрируют методы и приемы обучения, развития навыков социализации, акцентируют внимание на достижениях ребенка и его успешности.

Направленность реализуемых с родителями мероприятий должна обеспечить:

- мобилизацию внутренних ресурсов и потребность семьи в получении помощи;
- изменение представлений о безысходности положения семьи;
- восстановление защитных механизмов и укрепление ресурсов взрослых и детей;
- формирование уверенности, мотивации, направленной на преодоление чувства тревоги, страха или вины, психологических комплексов, неуверенности в своих силах;
- укрепление активной, деятельной личностной позиции родителей.

В работе с родителями полезно использовать интерактивные методы: привлекать родителей в качестве экспертов, членов жюри во внеклассные мероприятия, конструировать образовательные и культурно-массовые мероприятия с учетом опыта и профессиональных возможностей родителей. Особое значение имеют общешкольные, тематические выставки детско-взрослых работ.

Чем более будет открыта школа, чем большее количество детей и родителей будет вовлечено в освещаемую деятельность, тем больший положительный отклик и удовлетворение могут быть получены от этой работы.

Активная позиция родителей определяет образовательную траекторию ребёнка с ООП. Главный принцип при работе с родителями – объединение ресурсов школы и семьи в интересах ребенка. Умение организовывать продуктивный диалог с родителями, привлекать их к участию и сотрудничеству, к совместному обсуждению условий образования ребёнка – важная задача школьного сообщества [36].

Оказание эффективной помощи семьям, воспитывающим детей с ООП, сложный процесс, поскольку необходим целостный методологический подход к определению содержания, механизмов, форм и методов психологической помощи таким семьям. Поэтому возникает необходимость создания определенных организационных форм работы по их сопровождению.

Первый этап – диагностический. Необходимо ясное представление о том, на что будет направлено внимание диагностики (что изучать, как изучать и для чего). С этой целью необходимо разработать содержание изучения семьи на диагностико-аналитическом этапе, а именно:

- эмоциональный, когнитивный и поведенческий компоненты отношения родителей к детям;
- стили межличностных взаимоотношений между родителями и детьми;
- содержание и методы педагогической поддержки семьям, имеющим детей с ООП, реализуемых в общеобразовательной школе (программы и педагогические технологии, характер взаимодействия педагогов с родителями и детьми).

Объективную картину состояния формирования родительско-детских взаимоотношений в семьях помогают получить следующие методы исследования: анкетирование; индивидуальные беседы; наблюдение; анализ

документации; написание родителями эссе. У родителей выявляются: чувства, которые родитель испытывает по отношению к ребенку с ООП и эмоции, отражающие оценку ими своей родительской позиции; знания, представления родителя о своем ребенке и о себе, как о носителе социальной роли родителя; способы реализации определенного отношения к своему нетипичному ребенку. Одновременно у детей с ООП изучается: эмоциональное самочувствие ребенка в семье, присутствие уверенности/неуверенности ребенка в родительской любви; идентификация детей с родителями; поведение ребенка по отношению к родителям.

Второй этап – информационный. Осуществляется информационная поддержка родителей в общем контексте сопровождения всех участников образовательного процесса. Основной целевой аудиторией являются родители, как детей с ООП, так и нормативно развивающихся сверстников. Задачи данного этапа – информационная поддержка родителей, в том числе, родителей нормотипичных детей об инклюзивном образовании, его ценностных ориентирах и смыслах. На этом этапе возможно формирование родительского актива, состоящего из тех родителей, которые готовы разделять взгляды администрации, педагогического коллектива и специалистов психолого-педагогического сопровождения.

Третий этап – просветительский. На данном этапе происходит просвещение родителей по вопросам развития детей с ООП, которое может осуществляться как на заранее спланированных мероприятиях (тематические выступления специалистов психолого-педагогического сопровождения во время родительских собраний; тренинги для родителей; индивидуальное и групповое консультирование и другие мероприятия), так и на оформленных стендах, информационных листках, сайте общеобразовательной школы.

Задачами администрации и педагогов на этом этапе являются:

- организация диалога между родителями «обычных» и «необычных» детей, просвещение их в вопросах инклюзивного образования, которые ранее не обсуждались, не были им известны;
- «развеивание мифов» о тех или иных особенностях детей с ООП, преодоление стереотипов в отношении людей с инвалидностью;
- снятие эмоционального напряжения и сопротивления, вызванного недостаточной информированностью.

Четвертый этап – этап привлечения родителей к участию. На данном этапе происходит активное привлечение родителей детей с ООП к участию в жизни школы, к проявлению себя, своих талантов и умений, к включению и совместному участию различного рода мероприятиях класса и школы в целом.

Пятый этап – практический. На данном этапе происходит активизация как детей с ООП, так и их родителей. Главной задачей этапа становится проведение детских мероприятий с участием всех детей, с активным вовлечением ребенка с ООП в посильные ему мероприятия школы. В любом концерте ли, спектакле ли, конкурсе ли у ребенка с ООП должна быть специально подготовленная и составленная для него роль, которая бы подчеркивала его достоинства. На данном этапе особо ценным является уже сформированное на предыдущих

этапах детско-родительское сообщество класса, а также взгляд родителей на успехи своего ребенка, на взаимодействие всех детей друг с другом, на сформированный детский коллектив.

Шестой этап – аналитический. На данном этапе происходит подведение итогов и анализ достижений. Администрация школы, классный руководитель, педагоги, специалисты психолого-педагогического сопровождения анализируют результаты совместной деятельности и планируют дальнейшую работу, направленную на развитие инклюзивной практики в школе. В этой связи необходимо обобщить и систематизировать всю информацию о семьях, воспитывающих ребенка с ООП с целью разработки эффективных мер предупреждения и коррекции личностных нарушений родителей, а также с целью описания основных направлений и форм работы с такими семьями.

Организация комплексного психолого-педагогического сопровождения родителей призвана обеспечить высокий качественный уровень содержательной работы с семьями, воспитывающими детей с ООП, а также способствует развитию активной родительской позиции в вопросах воспитания и развития детей [37].

Таким образом, семьям, воспитывающим детей с ООП, требуется целенаправленная профессиональная помощь. В условиях инклюзивного образования необходимо вести работу по формированию у родителей активной жизненной позиции в преодолении сложностей развития ребенка и общения с ним; повышать правовую, педагогическую компетентность родителей; организовывать совместную деятельность школы и родителей по укреплению здоровья детей; способствовать оптимизации отношений между семьей, воспитывающей ребенка с ООП и социумом. Только продуктивное взаимодействие школы и семьи будет способствовать восстановлению психофизического и социального статуса ребенка с ООП, достижению им материальной независимости и социальной адаптации.

Заключение

Развивающаяся инклюзивная образовательная практика направлена на создание гибкой адаптивной образовательной среды, соответствующей образовательным потребностям всех обучающихся. При этом многие вопросы включения детей с ООП в общеобразовательный процесс, сопряжены с пересмотром всего планирования работы в школе.

Сутью инклюзивного образования является охват всех разнообразных потребностей детей: языковых, социальных, медицинских, политических и временных жизненных трудностей. Однако, в настоящее время реальность такова, что для педагогов общеобразовательных школ пока сложно организовывать образовательный процесс в классе, где обучается ребенок с ООП. Обнаруживается недостаток профессиональных компетенций педагогов в работе в инклюзивной среде, наличие психологических барьеров и профессиональных стереотипов.

Нужно понимать, что инклюзия – не только физическое нахождение ребенка с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе. Это изменение самой школы, школьной культуры и системы отношений участников образовательного процесса, тесное сотрудничество педагогов и специалистов, вовлечение родителей в работу с ребенком.

Особую роль в процессе обучения детей с ООП играют взаимоотношения между педагогами и родителями. Родители лучше знают своего ребенка, поэтому в решении ряда проблем педагог может получить от них ценный совет. Сотрудничество учителей и родителей поможет посмотреть на ситуацию с разных сторон, а, следовательно – позволит взрослым понять индивидуальные особенности ребенка, выявить его способности и сформировать правильные жизненные ориентиры.

Нужно работать над поиском путей развития школы таким образом, чтобы дети с ООП смогли реализовать свое право обучаться по месту жительства, наравне со своими сверстниками, в условиях, которые учитывают их особые потребности и индивидуальные возможности.

В этом аспекте разработанные методические рекомендации являются востребованными и необходимыми для продвижения по пути модернизации образовательной системы и социальных процессов, включая психолого-педагогическую поддержку семьи с ребенком с особыми образовательными потребностями.

Методические рекомендации должны оказать помощь педагогу в адаптации процесса обучения в инклюзивной среде, в развитии умений и навыков обучающимися, повышении в целом продуктивности и эффективности образовательного процесса.

Список использованной литературы

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 г. URL: https://www.akorda.kz/ru/special/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988 «Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы». URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>
3. Инклюзивное образование: работа с родителями по-новому. Инклюзивное образование: теория, практика, опыт. Материалы международной научно-практической конференции. Национальная академия образования им. И. Алтынсарина. – Астана: НАО им. И. Алтынсарина, 2018. – 562 с.
4. Галкина Е.В. Работа с семьей ребенка с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ) / Е.В. Галкина // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы II междунар. науч. конф. - Уфа: 2012.
5. Пугачев А.С. Инклюзивное образование / А. С. Пугачев // Молодой ученый. - 2012. - №10. - С. 374-377.
6. Грачев Л.К. Программа социальной работы с семьями, имеющими детей-инвалидов / Л.К. Грачев. – М.: «Центр общественных ценностей», 1998. – 138 с.
7. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» / сост. Н. Д. Соколова, Л. В. Калининкова. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
8. Каткова Л.П. Организация деятельности социального работника в семьях, имеющих детей-инвалидов // Медицинская помощь. – 1994. – № 2. – С. 6-10.
9. Микляева Н.В., Микляева Ю. В. Работа педагога-психолога в ДОУ: Методическое пособие. -М.: Айрис-пресс, 2005.
10. Барсукова, О. В. Организация взаимодействия специалистов с семьей ребенка с особыми образовательными потребностями / О. В. Барсукова. - Текст: непосредственный // Вопросы дошкольной педагогики. - 2019. - № 2 (19). - С. 36-37. - URL: <https://moluch.ru/th/1/archive/115/3862/> (дата обращения: 04.11.2020).
11. URL: <http://rio.unicef-gis.org/>
12. URL: <http://ctb.ku.edu/en/toolkits>
13. Веракса Н. Е., Комарова Т. С., Васильева М. А. От рождения до школы. Основная образовательная программа дошкольного образования. - М.: Мозаика-Синтез, 2015.
14. Лезина Ю.Ю. Программа комплексных коррекционно-развивающих занятий для развития коммуникативных навыков, произвольности психической деятельности для младших подростков с ЗПР» [Электронный ресурс] // Издательский дом «Первое сентября». URL: <http://festival.1september.ru> (дата обращения 11.07.2016).

15. Методические рекомендации для администрации школы по организации образовательного процесса в инклюзивной среде. Методические рекомендации – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2020. – 147 с.
16. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/aqmola-edu?lang=ru>
17. URL: <http://oumk.aqmoedu.kz/>
18. Сборник материалов занятий с родителями детей с особыми образовательными потребностями /Под общ. ред. Ибраева М.У.: авторы Дмитриева-Лепешева О.Г., Жанғали І.Ә., Искендиrowa А.А., Федотова В.Ф. – Кокшетау, 2020. – 120 с.
19. ©Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) 2016 г. «Участие родителей, семьи и сообщества в инклюзивном образовании»
20. URL: <http://www.sightsavers.org/stories/arifs-story/>
21. URL: <http://escolaalexandredegusmao.blogspot.com/>
22. URL: <http://www.unicef.org/cfs/>
23. Екжанова, Е.А. От интеграции к инклюзии / Е.А. Екжанова; беседовала О. Решетникова // Школьный психолог. 2010. № 16. 16–31 августа. С. 34–37.
24. Коджаспирова Г.М. Педагогика. - М.: ВЛАДОС, 2014
25. Анастаси А. Дифференциальная психология: Индивидуальные и групповые различия в поведении [Текст] / А. Анастаси; пер. с англ. Д. Гурьева [и др.]. - М.: Эксмо-Пресс, 2011.
26. Алехина С.В. Принципы инклюзии в контексте изменений образовательной практики // Психологическая наука и образование. 2014. № 1. С. 5-14.
27. Инклюзивное образование: ключевые понятия / сост. Н.В. Борисова, С. А. Прушинский. М. - Владимир: Транзит – ИКС, 2009. - 48 с.
28. Банч Г. Включающее образование: как добиться успеха? Основные стратегические подходы к работе в интегрированном классе [Текст] / Г. Банч; пер. с англ. Н. Грозной, М. Шихиревой. - М.: Прометей, 2005.
29. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение: Учебно-методическое пособие. – М.: ВУ, 2009.
30. Быков Д.А. Дети с ограниченными возможностями и общество // Дополнительное образование. - 2016. - №1. Андреев А.А. К вопросу об определении понятия «Дистанционное обучение».
31. Ишемгулова И.Г. Дистанционные формы обучения: проблемы, перспективы. [Электронный документ] / И.Г. Ишемгулова - (<http://biro.ufanet.ru/files/dok/IchemgulovaIG.doc>)
32. Профилактика жестокого обращения в семьях, воспитывающих детей с ограниченными возможностями здоровья: Психолого-педагогическое сопровождение семьи детей с ограниченными возможностями здоровья / Составитель: А.В. Зайцева. – Ставрополь, ООО ИД ТЭСЭРА, 2016. – 120 с.
33. Разработка методических рекомендаций по внедрению эффективных методик и технологий в процесс обучения детей с особыми образовательными потребностями. Методические рекомендации – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2019. – 216 с.

34. Маркевич И.Д. Комплексное психолого-медико-педагогическое сопровождение участников образовательных отношений в условиях введения и реализации ФГОС НОО обучающихся с ОВЗ. – Мурманск: ГАУДПО МО «ИРО», 2015.

35. Лещенко С.Г., Хаидов С.К. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=26833>

36. Психолого-педагогическое сопровождение школьников с особыми образовательными потребностями в условиях реализации ФГОС НОО обучающихся с ОВЗ. МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ для педагогических и руководящих работников. URL: http://slavg-obr.ucoz.net/FGOS/metod.rekomendacii_psikhologo-pedagogicheskoe_sopr.pdf

37. «Взаимодействие семьи и школы в контексте инклюзивного образования. Методические рекомендации» – Алматы, 2019 - 48 стр. URL: <http://ripkso.kz/wpcontent/uploads/sbornik/%D0%92%D0%97%D0%90%D0%98%D0%9C%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%99%D0%.pdf>

38. Лецких Л.А. Инклюзивное образование детей-инвалидов с тяжелыми физическими нарушениями как фактор их социальной интеграции. URL: [Диссертация на тему «Инклюзивное образование детей-инвалидов с тяжелыми физическими нарушениями как фактор их социальной интеграции», скачать бесплатно автореферат по специальности ВАК РФ 22.00.04 - Социальная структура, социальные институты и процессы \(dissercat.com\)](#)

Опыт Акмолинской области

*Дмитриева-Лепешева О.Г., координатор
ресурсного центра по развитию инклюзивного образования
в Акмолинской области, учитель-дефектолог,
педагог-эксперт СШ № 19 г. Кокшетау*

Развитие свойств внимания у детей

Одна из первоначальных трудностей в работе, с которой встречается педагог в школе, в детском саду - необходимость управлять вниманием воспитанников. А внимание ребенка дошкольного возраста характеризуется произвольностью, малыша интересуют внешне привлекательные предметы и события.

Функционирование внимания ребёнка обеспечивается правильной организацией деятельности ребёнка, под которой понимается учет интересов, желания детей, их индивидуальные и возрастные особенности. Детей надо сначала учить быть внимательными, а не требовать от них сосредоточенности.

Основные свойства внимания – концентрация, устойчивость, переключение и распределение.

Концентрация внимания: это свойство внимания характеризуется способностью человека сосредоточиться на одном или нескольких объектах.

Устойчивость внимания, его показатель – время сосредоточения на объекте и количество отвлечений от него.

Переключение внимания связано со способностью человека осмысленно перемещать внимание с одного объекта на другой, быстро ориентироваться в ситуации и переходить от одного вида деятельности к другому. Развитие переключаемости внимания поможет ребёнку адаптироваться к школьной жизни.

Распределение внимания. Ребёнок должен уметь концентрироваться не на одном, а на двух или большем количестве различных объектов. Это даёт возможность одновременно совершать разные действия и следить за несколькими независимыми процессами, не теряя ни одного из поля зрения.

Внимание различают слуховое и зрительное.

Игры на развитие зрительного внимания:

1. *Коррекционные пробы.* Необходимо за определённый промежуток времени выделить указанные элементы (зачеркнуть, закрасить). Это могут быть цифры, буквы, геометрические фигуры, различные предметы. Это упражнение очень хорошо развивает у детей концентрацию, распределение, устойчивость внимания (Приложение 1 рисунок 1).

2. *Конструирование* счетными палочками по подражанию, по образцу, по памяти, по собственному усмотрению хорошо развивает как свойства внимания, так и свойства памяти, мелкую моторику, воображение, способствует речевому развитию (Приложение 1 рисунок 2).

3. Сравнение 2-х одинаковых картинок и нахождение отличий (Приложение 1 рисунок 3).

4. Сложить целую картинку из 2-8 частей. Это упражнение развивает свойства внимания, зрительное восприятие, мышление (Приложение 1 рисунок 4).

5. Графический диктант. Ребенок по речевой инструкции выполняет рисунок по клеточкам. Развивает как зрительное, так и слуховое внимание, мелкую моторику, формирует целенаправленность в работе, пространственное ориентирование. Упрощенный вариант этого упражнения - ребенок по образцу срисовывает рисунок по клеточкам (Приложение 1 рисунок 5).

Игры на развитие слухового внимания:

- «Летает, не летает»;

- «Съедобное – не съедобное»;

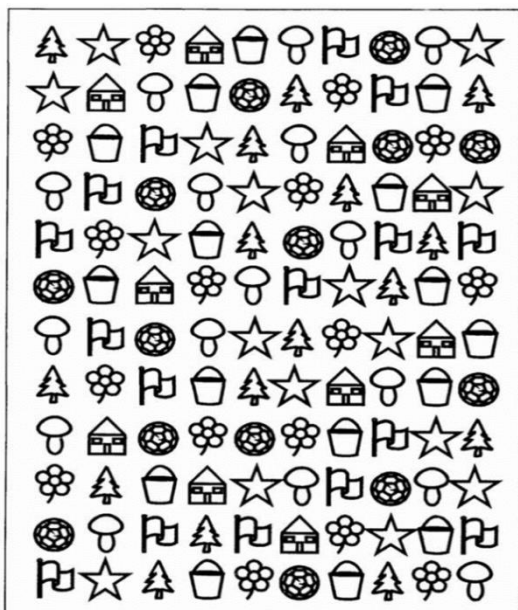
- «Да-нет»;

- «Угадай, что звучит» (Приложение 1 рисунок 6).

Дети очень любят играть в такие игры. И это хорошо кроме внимания расширяет словарный запас.

Игра на музыкальных инструментах, даже на простых игрушечных дудочках, свистульках, барабанах и погремушки развивает слуховое внимание.

РАЗВИТИЕ СВОЙСТВ ВНИМАНИЯ У ДЕТЕЙ

ЙЛОВНТАРОПЛОУЖЮБЧТРХЭЖДФА
 ЧЯУЙСУИКНТПОДБОДЩГЗЖЭОАЛУ
 МОТАРНВПМЕЯАСЫВКЦУУАМСИРП
 ЯЧФВЫЦСЙАМЛБЮДЖЗЭИЖЗЭАОВЫ
 РИАНМИПГТЕОЛВАОРПЫЕАВМПЯА
 ВФУЙЫЦВАСЧЗЧЮЫОАРГПТРАЛВЖ
 ДВХЫЭЫОВОАТИИМРНЫПВИААРБО
 ЩОДЛАПОГАЫОЕПИТОСРГВДПЩДЮ
 ОЖЗХЭЕБАТРИПМАСВЧУФВКЦАУ
 ПКНРПОГНОТАРЛШОЫАВКЕЙКЦАВ
 СПСТОСРНЫАЫДУЗАБИЛШНПТЦЩЙ
 ЕКЦУГЕШНЗГХЛЮБЖБЭЖИЛМРСПЧ
 МАВЯСФАЫКЦЕГКТЕИИЛРАГОАГМ
 НРАГОРВГНУРЛВЖВЗЛАРРНВПАА
 РАНОЫЖЩЛОТРПМАВКЫЦЙДЩЛОПМ
 ИРПВЗБЖХЭОГРАВУЫЦЙФАЛПСПА
 ИЕНМПРМЛОПОШВДЛПШРОРЫЩЦЮЖ

Рисунок 1. «Коррективные пробы»

Рисунок 2. «Конструирование счётными палочками»

Рисунок 3. «Найди отличия»

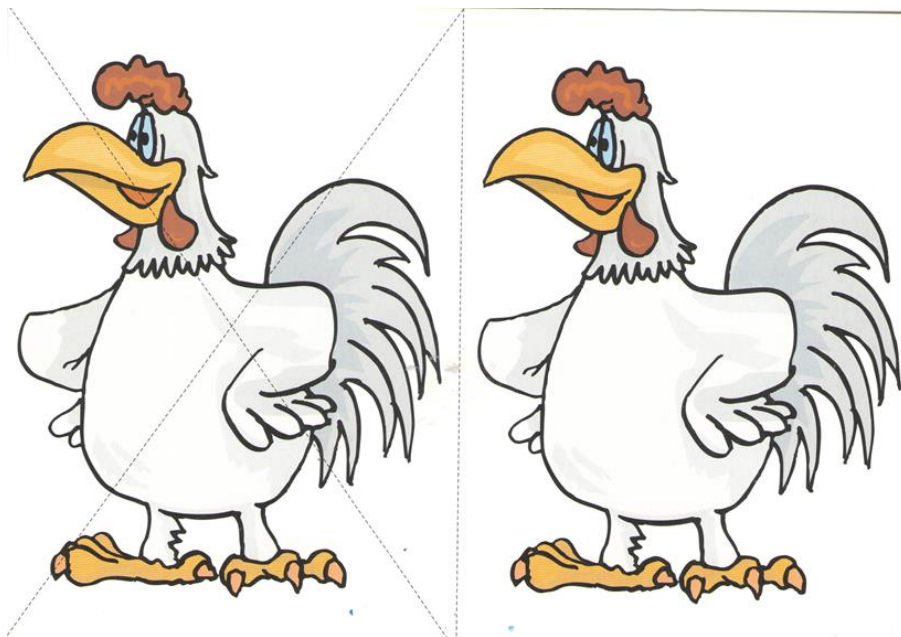

Рисунок 4. «Сложить целое из частей»

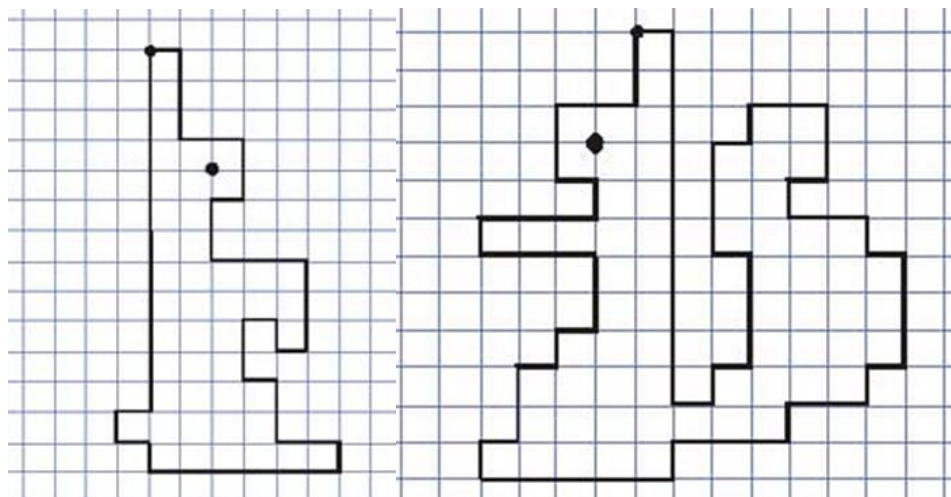

Рисунок 5. «Графический диктант»

Рисунок 6. «Угадай, что звучит»

Федотова В.Ф., учитель-логопед, педагог-эксперт

Игры для развития речевого дыхания

Для чего нужны игры на развитие речевого дыхания. И вообще, что за понятие такое «речевое дыхание»?

В таком сложном процессе, как развитие речи всё имеет значение, всё важно и нужно. Некоторые родители, пришедшие на консультацию к логопеду и услышав о том, что придётся тренировать правильное речевое дыхание, недоумевают: «Зачем нужно учиться правильно дышать? Я пришёл исправлять неправильное звукопроизношение у своего ребенка, а дышать и так умеет прекрасно». Так, то оно так, да только правильное физиологическое дыхание, еще не означает правильное речевое.

Речевое дыхание осуществляется произвольно, неречевое — автоматически. При речевом дыхании выдох в зависимости от содержания высказывания может быть то короче, то длиннее; вдох осуществляется одним импульсом, выдох — несколькими и постоянно меняется по своей силе. Речевое дыхание оказывает влияние на плавность звучания речи. При этом оно часто зависит не от количества воздуха, взятого в момент вдоха, а от умения рационально расходовать его в процессе говорения.

Физиологическое дыхание произвольно. Основная его функция — это обеспечение газообмена в организме человека. Вдох и выдох мы осуществляем при помощи носа, они короткие и равные по времени. Фаза физиологического дыхания — вдох-выдох-пауза.

Когда мы говорим, физиологического дыхания, с его коротким вдохом и выдохом, недостаточно.

При речевом дыхании выдох намного длиннее вдоха. Последовательность дыхания такова — короткий вдох — пауза — длинный звуковой выдох. В этом и состоит основное отличие речевого дыхания от физиологического.

Правильное речевое дыхание обеспечивает: нормальное звукопроизношение, поддержание громкости речи, сохранение плавности и интонационной выразительности, способствует профилактики заболеваний ЛОР-органов.

Приступая к развитию у ребенка речевого дыхания, необходимо прежде всего сформировать сильный плавный ротовой выдох. Но прежде чем выполнять упражнения и игры на развитие длительности и плавности выдоха, необходимо запомнить следующие правила:

- Вдох через нос, выдох осуществляется ртом;
- губы при выдохе немного открыты «трубочкой»
- выдох должен быть продолжительный и плавный;
- Не поднимать плечи!
- Не надувать щеки при выдохе!

А теперь перечень игр, которые помогут вашему малышу сформировать длительный, плавный выдох и в дальнейшем развить навык правильного речевого дыхания.

Во-первых, уважаемые родители, вам в помощь традиционные детские забавы, такие как дудки, свистки, вертушки, воздушные шарики, мыльные пузыри. Эти весёлые игры приносят пользу для развития малыша.

А следующие игры, вы можете организовать самостоятельно, изготовив нехитрые пособия (Приложение 4 рисунок 1-6)

«Воздушный Футбол».

Для игры нужно изготовить футбольное поле из картонной коробки, поставить ворота из маленьких коробочек, мяч- комочек ваты, ребенок при помощи коктейльной трубочки дует на «мяч», пытаясь забить его в ворота противника. Облегченный вариант игры – на столе, ворота из кубиков и ребенок просто дует на мяч, передвигая его к воротам. «Ветерок». Для этого прикрепите полоски цветной бумаги к деревянной палочке. Можно использовать тонкую папиросную бумагу, или елочное украшение «дождик». (Приложение 2 рисунок 2)

«Задуем свечку».

В горлышко пластиковой бутылки закрепить фитилек из тонкой бумаги, ребенок продолжительно дует на фитиль, чтобы он отклонялся. (Приложение 2 рисунок 3)

«Буря в стакане».

В стакан с водой опускается соломинка. Ребенок должен сделать глубокий вдох носом, вытянуть губы трубочкой и сильно подуть в соломинку, чтобы в стакане забурлила вода. При этом щеки не должны раздуваться, нельзя делать дополнительного вдоха.

«Кораблики».

Ребенок сидит около таза с водой, в котором плавают лодочки. Взрослый предлагает совершить путешествие в другой «город». Для этого ребенок должен плавно дуть на лодочку, стараясь пригнать ее к другой стороне таза.

«Снег».

В пластиковые контейнеры насыпать кусочки пенопласта, закрепить трубочку, ребенок дует в трубочку, кусочки пенопласта начинают кружиться. Можно разнообразить игру по временам года, наклеить на контейнеры, снеговика, осеннее дерево, тучку (Приложение 2 рисунок 4).

После того, как ребенок научился длительному плавному выдоху. Можно приступать к формированию озвученного выдоха.

Упражнения на развитие фонационного. В этом помогут следующие упражнения.

«Звуки вокруг нас».

Развиваем правильное речевое дыхание пропеванием на одном выдохе гласных звуков [а], [о], [у], [ы].

«Намотай клубочек».

Вращаем одна вокруг другой руки перед грудью и в это время длительно поем гласный звук – как будто наматывают на клубок длинную звуковую ниточку. Можно наматывать натуральную нитку.

Игра «Поезд».

Показывается предметная картинка, например, «Это яблоко» Ребенку предлагается дополнить фразу одним новым словом - Например, ребенок может сказать: «Это большое яблоко». «Это большое красное яблоко». Важно помнить, что перед началом фразы необходимо сделать вдох. Фразы из 3-4 слов произносятся на одном выдохе.

Игра «Произнеси чистоговорки».

Глубоко вдохнуть и на выдохе сказать: «На пригорке, возле елки, жили тридцать три Егорки».

Во время выполнения игр и упражнений, необходимо придерживаться следующих правил:

- не заниматься в пыльном, непроветренном помещении;
- температура воздуха должна быть на уровне 18-20 С;
- одежда не должна стеснять движений;
- не заниматься сразу после приема пищи;
- не заниматься с ребенком, если у него заболевание органов дыхания в острой стадии.

Предложенные игры будут вызывать интерес у ребёнка, помогут с пользой провести время. Игры и упражнения на развитие дыхания, очень важная составляющая речевого развития ребенка

ИГРЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОГО ДЫХАНИЯ

Рисунок 1. «Воздушный футбол»

Рисунок 2. «Ветерок»

Рисунок 3. «Задуем свечку»

Рисунок 4. «Снег»

Рисунок 5. «Снег»

Рисунок 6. «Снег»

Опыт работы КГУ «ОСШ №27 г.Караганды

Даупбаева К.Т
Заместитель директора по
инклюзивному образованию

Работая в системе инклюзивного образования и осуществляя психолого-педагогическую поддержку детей с ООП мы пришли к выводу, что инклюзивное образование данной категории детей невозможно без активного взаимодействия с семьей ребенка. При оказании своевременной психолого-педагогической помощи повышаются шансы успешной адаптации детей с ООП и их семей к общественной жизни и укрепления морального и психологического климата в семьях. Для родителей, воспитывающих таких детей, сотрудничество с педагогом расширяет представление о собственной компетентности, придает уверенность в своих силах, способствует пониманию, как своих возможностей, так и компенсаторных возможностей ребенка, активному участию в процессе обучения и воспитания, помогает родителю и ребенку адекватно взаимодействовать друг с другом.

Поэтому, в нашей школе, где дети с ООП получают как инклюзивное, так и специальное образование, мы пришли к выводу о необходимости развивать такое сотрудничество специалистов психолого-педагогического сопровождения с родителями, которое позволило бы осуществить комплексный подход к воспитанию и обучению ребенка с ООП.

Цель такой работы с родителями:

- Выявление потребностей родителей в области воспитания и обучения своих детей;
- Ознакомление родителей с разнообразными вопросами в области возрастной, специальной педагогики и психологии;
- Осуществление активного взаимодействия родителей детей с ООП со специалистами Службы психолого - педагогического сопровождения.

Занятие №1

Тренинг с родителями «Пойми меня»

Цель – решение вопросов воспитания детей, связанных с учётом особенностей ребёнка и условий его жизнедеятельности, признание права ребёнка «быть самим собой».

Задачи:

1. Повысить родительскую компетентность в понимании природы внутренних переживаний и потребностей ребёнка дошкольного возраста
2. Формировать у родителей умение смотреть на мир глазами ребёнка
3. Помочь родителям осознать собственную воспитательную позицию

Ход тренинга

1. Приветствие по кругу

Участники встают в круг, каждый поочередно с помощью мимики, жестов здоровается с участниками тренинга, все другие один за одним повторяют. Упражнение заканчивается, когда все участники поприветствуют друг друга.

Обсуждение:

- Легко ли было придумать и передать собственное приветствие?
- Тяжело ли было воссоздавать чужое приветствие?
- Что вы ощущали, когда передавали приветствия друг друга?

2. Психогимнастическое упражнение «Воспоминания детства»

Включается релаксационная музыка и медленно говорится: «Сядьте удобно: ноги поставьте на пол, так чтобы они хорошо чувствовали опору, спиной обопритесь на спинку стула. Закройте глаза, прислушайтесь к своему дыханию – оно ровное и спокойное. Почувствуйте тяжесть в руках и ногах. Поток воздуха уносит вас в детство, в то время, когда вы были маленькими. Представьте, что вам пять, шесть, семь лет. Представьте себя в том возрасте, в котором вы лучше себя помните. Вы играете со своей любимой игрушкой.

А сейчас пришло время вернуться обратно в эту комнату. Когда вы будете готовы, откройте глаза».

Обсуждение:

Предлагается рассказать участникам тренинга о том, что они ощущали. Первым на вопрос отвечает психолог: «Когда я была маленькая... Далее высказывания по кругу:

- Назовите ассоциации со словом «детство»
- Вспомните самый счастливый день из своего детства.
- Вспомните свой самый волнующий день.
- Вспомните, чего вам было стыдно.
- Можете ли сравнить себя в детстве и вашего ребёнка?
- Изменились ли чувства, переживаемые в этих ситуациях?
- Изменилось ли отношение к этим ситуациям?

Родитель и ребенок, это разные люди, возрастные категории, но нужно стремиться к взаимопониманию. Психолог говорит о важности понимания себя самого и своего ребенка.

3. Упражнение «Ярлыки»

Родители объединяются в пары, где один выполняет роль ребенка, а другой взрослого. Каждому «ребенку» психолог одевает на голову «корону» с надписями: «Улыбайся мне», «Будь пасмурным», «Корчи мне гримасы», «Одобряй меня», «Говори, что я ничего не умею», «Жалей меня», так, чтобы родители не видели, что на ней написано. После этого каждой группе дается задача составить целую картину из разрезанных кусочков, но обращаться во время работы к участникам своей пары нужно так, как написано на его «короне». Через 5-7 минут все, не снимая «короны», отвечают на вопрос:

- Понравилось ли вам, когда с вами общались таким образом?

После того, как все желающие высказались, психолог предлагает снять «короны».

Обсуждение:

- Чем в реальной жизни могут быть «короны»?
- Как влияет наличие подобных ярлыков на общение?
- Как часто мы встречаемся с ситуациями навешивания ярлыков?
- Как ребенок реагирует на ярлык?
- Как можно изменить представление человека о вас?
- Легко ли избавиться ярлыка? Как это сделать?

4. Упражнение «Ребенок моими глазами и реальность»

Родителям раздаются таблицы, в которых предлагается заполнить столбик «Ответ родителя», а дома задать те же вопросы ребенку и заполнить колонку «Ответ ребенка» а затем сравнить (Приложение 1).

Обсуждение:

- Сложно ли Вам было отвечать на вопросы?
- Как Вы думаете, совпадут ваши ответы с ответами детей?
- Какой вопрос для Вас был легче всего, а какой вызвал трудности?

5. Притча «Небезупречный»

У одного водоноса, было два больших глиняных горшка. Один из них был с трещиной, через которую половина воды вытекала по пути от источника к деревне, в то время как другой горшок был безупречен. Два года водонос доставлял лишь полтора горшка воды своим односельчанам. Конечно, безупречный горшок гордился своими достижениями. А треснувший горшок страшно стыдился своего несовершенства и был очень несчастен, поскольку мог сделать только половину того, для чего был предназначен. Однажды он заговорил с переносчиком воды:

- Я стыжусь за себя и хочу извиниться перед тобой.

- Почему? Чего ты стыдишься?

- Через эту трещину в моём боку просачивается вода. Ты делал свою работу, но из-за моего недостатка, получал только половину результата, - удрученно сказал горшок.

Что же ответил ему водонос?

- Посмотри на эти цветы на обочине. Ты заметил, что они растут только на твоей стороне дороги, а не на стороне другого горшка? Дело в том, что я всегда знал о твоём недостатке.

Каждый день, когда мы шли от источника, ты поливал цветы.

В течение двух лет я любовался ими. Без тебя, просто такого как ты есть, не было бы такой красоты!

Обсуждение:

-Какой смысл заложен в притче?

Так и дети: очень разные, индивидуальные, запоминающие и у каждого свои неповторимые «чёрточки». Нужно их только почувствовать и понять.

6. Заключение

На выбор родителей закончить фразу: «Сегодня я поняла», «Сегодня я узнала», «Для меня важно...»

После чего родителям раздаются памятки

№ п/п	Содержание вопроса	Ответ родителя	Ответ ребенка
1	Любимое животное		
2	Любимый цвет		
3	Любимая сказка		
4	Любимый персонаж		
5	Любимая песенка		
6	Как зовут друзей		
7	Что хочет в подарок		

ПАМЯТКА РОДИТЕЛЯМ ОТ РЕБЁНКА

Эта «Памятка» – не только своеобразный монолог ребёнка, отстаивающего свои права, но и открытое приглашение взрослых к диалогу и взаимопониманию.

Прислушаемся к советам своих детей!

*«Чем проповедь выслушивать, мне лучше бы взглянуть,
И лучше проводить меня, чем указать мне путь.
Глаза умнее слуха – поймут всё без труда.
Слова порой запутаны, пример же – никогда.
Тот лучший проповедник, кто веру в жизнь провёл.
Добро увидеть в действии – вот лучшая из школ.
И если все мне рассказать, я выучу урок.
Но мне ясней движенье рук, чем быстрых слов поток.
Должно быть, можно верить и умным словесам,
Но я уж лучше погляжу, что делаешь ты сам.
Вдруг я неправильно пойму прекрасный твой совет,
Зато пойму, как ты живешь: по правде или нет»*

Занятие 2

Тема: «Влияние семейных взаимоотношений на психологическое развитие детей»

Ход тренингового занятия

1 часть. Вступление.

Сегодня семинар наш называется: «Влияние семейных взаимоотношений на психологическое развитие ребёнка». Прежде чем вплотную начать его обсуждать, давайте познакомимся. (Все участники семинара сидят в полукруге).

1. Назовите своё имя и свою самую лучшую, на ваш взгляд, черту характера.

2. Блиц-опрос.

- Любимые места, где бываете всей семьёй.
- Хотели бы вы снова вернуться в своё детство?
- Представьте своего ребёнка через 30 лет (каким он будет, занятия, хобби).
- Мечтали вы стать взрослым когда были ребёнком?
- Расскажите о какой-нибудь своей мечте, которая сбылась.
- С кем из взрослых в семье ребёнок охотнее всего проводит свободное время, бывает более откровенен?
- Назовите 3 хороших качества вашего ребёнка.
- Расскажите о ярком воспоминании своего детства.

3. Теоретическая часть: «Как внутрисемейные отношения отражаются на эмоциональном состоянии детей».

Внутрисемейные отношения оказывают огромное влияние на эмоциональное состояние ребенка. Острый недостаток ласки в семье является причиной повышенной заболеваемости, агрессивности, тревожности, страхов, одиночества, жестокости, замкнутости, проституции у детей. У таких детей проявляется неуверенность, низкая самооценка и низкий уровень саморегуляции. Дефицит ласки вызывает серьезные психические срывы, ранняя проституция – это голод на прикосновения (тактильный голод), который в период полового созревания резко дает о себе знать (теперь ее гладят все)

Когда маленькому ребенку страшно или плохо он утыкается в подол матери или в ноги отца – а они поглаживают его, успокаивают. Нужно сделать не менее 40 поглаживающих движений в минуту, чтобы малыш быстро успокоился. Доказано, что после такого массажа, дети легче справляются с математическими задачами.

Даже, если родители завалят игрушками, проблема не решится, да и наблюдения показывают – недоласканные дети играть не умеют, у них нет опыта

проявления любви и заботы, они не умеют находить общий язык с другими детьми и со злости ломают игрушки, проявляют агрессию, дерутся. Это так называемый «синдром детдомовских детей». Они не умеют правильно обнять, избегают взрослых, не умеют выразить свои чувства, часто болеют.

Диагноз – «острый недостаток любви». Специалисты – сексологи и сексопатологи говорят: «Чтобы ребенок вырос здоровым и психически уравновешенным, нужно постоянно удовлетворять его потребности в нежных прикосновениях. Не менее 30 ласковых прикосновений в минуту. Прикосновений матери не заменит никто. Если у ребенка этого не было, для него возможны два пути:

- Он спрячется под личиной агрессивности.
- Будет всю жизнь стремиться компенсировать недостаток ласки. Такой человек почти обречен вечно скитаться «по рукам», он ненасытен, как Дон Жуан, и также несчастен.

Недоласканная девочка будет слушаться мать только в период полового созревания, потом будет безразличной как к ласковым прикосновениям, так и к выбору партнера.

Все маньяки через экспертизы, проведенные психотерапевтами, признались, что в детстве не были нужны своим матерям. (Н: у Молошенко – мать, когда он плакал до хрипоты, выходила из дома и демонстративно гуляла до тех пор, пока он не замолчал. Он никогда не играл со сверстниками, с 8 лет издевался над животными, а с 13 лет стал насиловать женщин.

Агрессивность отверженного – это единственный способ общения с миром и с самим собой. Он ничего не знает другого, он не мстит другим за свое несчастье, он социально опасный страдалец и это его способ выживания.

Нужно беречь ребенка от семейных разборок, неурядиц, чаще прислушиваться к нему, ставить себя на его место. Тогда у него повысится успеваемость, улучшится здоровье, психическая уравновешенность, он избавится от страхов, он будет сопереживать другим людям.

Упражнение: Нарисуй свой страх и победи его.

Предложить ребенку нарисовать свои страхи, поговорить с ним по поводу нарисованного, затем разорвать (разрезать) на мелкие кусочки и поджечь, пепел сразу выбросить. Повторить через неделю. Таким способом можно вытащить из-под сознания часть страхов, заложенных даже с эмбрионального состояния. Повторять до тех пор, пока предложение «нарисуй свой страх» не вызовет недоумение у ребенка.

С другой стороны, родители должны знать, что некоторые страхи, иногда полезны, они защищают от излишнего риска, уводят от опасностей, регулируют поведение. С некоторыми страхами ребенок может справиться сам.

Общение является одним из основных факторов формирования личности ребёнка. Доказано, что дети лишённые возможности общаться с родителями, характеризуются низким уровнем саморегуляции поведения, обладают повышенной чувствительностью к обращению к ним взрослого, испытывают трудности в общении со сверстниками.

Потребности каждого человека выражаются в «Я-мыслях» (я хочу есть, я люблю это делать...) Однако, мы не всегда решаемся высказать свои желания, опасаясь что нас могут счесть эгоистами, поэтому «Я-высказывание» в разговоре превращаются в «Ты – высказывание». Вместо того, что я чувствую, что со мной поступают несправедливо, мы говорим партнеру «Ты плохой», т.е. ответственность мы перекладываем на собеседника.

Неумение превратить «Я-высказывание» в «Ты – высказывание» часто является одной из причин создания барьеров в общении. Самое опасное состоит в том, что ответственность перекладывается на собеседника. Это вызывает неприятие им вашего утверждения. Давайте потренируемся.

4. Практическая часть: «Я-высказывание», «Ты-высказывание».

Например, при невыполнении некоторых домашних обязанностей распространённым является следующее «Это просто эгоизм с твоей стороны! Ты совсем перестал что-либо делать по дому!», для того чтобы получить «Я-высказывание», необходимо дать определение своего чувства и указать причину, что его вызвало. «Я последнее время не чувствую искренней заботы от тебя. С чем это связано? Может, ты обиделся, что я не отпустила тебя на дискотеку?»

Перевести «Ты-высказывания» в «Я-высказывание».

- «...почему всё должна делать я ...»
- «...ты выполнил свои домашние задания?»
- «...когда ты перестанешь поздно приходить домой?»
- «...Где ты был?»
- «...Тебе всё равно, что я думаю?»

Мы с вами решили сегодня несколько трудных вопросов, возникающих в процессе общения. Характер общения определяет здоровье человека, его привлекательность, красоту, успех в работе и личных отношениях с другими. Хочется эту часть закончить мнением героев повести Г. Михасенко «Милый Эп»

«Конечно откуда им знать, если я молчу, но родители должны чувствовать так, без слов.... Ясновидящими и волшебниками должны быть родители! Это почти фантастика, но что поделаешь если я этого хотел». Так будьте же пусть не волшебниками, но обязательно друзьями своих детей.

2 часть. Основная часть.

1. Практическая часть. «Самые лучшие в мире родители. Самые лучшие в мире дети».

Идеальные родители.	Идеальные дети.
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.

2. Родителям предлагается разделить лист бумаги на две колонны. В первой написать 10 качеств, которыми должны обладать идеальные родители, а в другой 10 качеств, кот. Должны быть наделены идеальные дети.

3. Затем отметить галочкой какими качествами обладаете вы, как родитель и рядом отметить какими качествами обладает ваш ребёнок. Каждая галочка это 1 балл. Подсчитываются отдельно колонки.

4. Вывод: Идеальных родителей и детей нет. У каждого родителя свой взгляд на идеальность. Все и всегда знающие родители «идеальные» ребёнку не нужны. Давайте же разберёмся какими же тогда должны быть родители, как очертить направления поисков в чём должны совершенствоваться родители, сформулировать основные правила.

5. Теоретическая часть.

Все родители не похожи друг на друга, как и дети. Невозможно расписать требование, которые подходили бы абсолютно всем. Отношения с ребёнком индивидуальны и неповторимы. Повышенная родительская уверенность, излишняя тревожность никак не содействуют успешному родительству. В родительском труде возможны ошибки, сомнения, временные неудачи, победы, которые сменяются поражениями.

Представим себе, что родители во всём совершенны, знают правильный ответ на любой вопрос. В этом случае вряд ли они смогут осуществить главную родительскую задачу - **воспитать потребность к самостоятельному поиску, к познанию нового.**

Можно очертить направленность поисков, чтобы совершенствоваться в родительской роли.

1. **Родители выполняют свои функции в семье.** Задача мамы – эмоциональная подпитка ребёнка, доверие, понимания, близости. Папа выполняет функцию контроля, создание системы оценок, осуществляет регуляцию поведения. (Какой я папа зависит от детства). Ребёнок лучше

развивается если у него положительный эмоциональный фон, отношения между родителями гармоничные.

2. Создание уверенности в том, что ребёнка любят. Многие считают, что нельзя показывать любовь к детям –приведут к избалованности, эгоизму, себялюбию. Категорически отвергнуть это утверждение. Все неблагоприятные личностные черты возникают при недостатке любви.

Внушить ребёнку, что его любят и о нём заботятся, не зависят:

- ни от времени, которое ему уделяют;
- ни от того ходит ли он в сад или воспитывается дома;
- ни связано с обеспечением материальных условий, с количеством вложенных затрат;
- многочисленными занятиями.

Важно создать глубокий психологический контакт с ребёнком.

3. Создать глубокий психологический контакт с ребёнком.

Основа – искренняя заинтересованность во всём, что происходит в жизни.

Диалог: Занять позицию не «над» ребёнком, а на «равных». Признание активной роли ребёнка. Равенство позиций, не значит что родитель должен опуститься на уровень ребёнка, им предстоит подняться до понимания «тонких истин детства».

Принятие: Формула: «Не люблю потому что ты хороший», а «люблю потому что ты есть, люблю такого какой ты есть». Любое высказывание: «вот бестолковый!» и т. д. наносит глубокий вред в отношении с ребёнком.

Независимость ребёнка: Связь между ребёнком и родителями самая сильная связь. Без неё не может быть родителя. Раннее прерывание, угроза для жизни. Вместе с тем связь ребёнка с родителями внутренне конфликтна. Дети взрослея отдаляются от родителей, а родители стараются их удержать.

Родительские установки и эмоциональное развитие детей

Все родители по-разному относятся к своим детям. Их отношение может быть: внимательным, боязливым, тщеславным, сердитым, раздраженным, приспособляющимся, общительным, сенсационным, уравновешенным, уклончивым, упорным, настойчивым, постоянным, уверенным, обнадеживающим. Поведение родителей никогда не обнаруживается в чистом виде, но дает бесчисленное множество сочетаний. Создавшаяся в семье система отношений к ребенку называется родительскими установками. Родительские установки очень важны в эмоциональном развитии детей.

Предлагаем упрощенный способ определения родительских установок и возможные последствия этих установок в эмоциональном развитии детей.

Типы установок	Словесная характеристика	Способ обращения с детьми	Последствия в развитии ребенка
Благосклонность, доброжелательность и любовь	«ребенок – центр всех моих интересов»	Ласковое обращение, непринужденная игра с ребенком	Чувство безопасности, нормальное развитие личности
Явное отчуждение	«ненавижу детей, не стану из-за них расстраиваться»	Отчуждение, избегание контактов, жесткие поступки	Агрессивность, замкнутость, замедленное эмоциональное развитие
Чрезмерная требовательность (максимализм)	«Не хочу иметь такого ребенка, можно было бы сменить лучшего»	Никогда не хвалят, отсутствует система поощрений, часто нарушают	Неуверенность в себе, страх
Чрезмерная опека	«делаю все для ребенка, всего себя посвящаю ему»	Горюпчивость, чрезмерное подстраивание под настроение ребенка, ограничение его самостоятельности	Замедленная социализация, неспособность проявлять самостоятельность, инфантильность.

3 часть. Заключение.

В заключении решим педагогическую задачу, используя ту информацию, которую вы сегодня получили:

Ситуация: Дочь пришла из школы и обращается к маме: «Мама, я хочу тебе рассказать что-то важное.

Мама: «Отстань, очень болит голова.»

– Как вы бы ответили на месте мамы, что сделали. (Родители приводят примеры).

А теперь закончи фразы:

- Теперь я знаю.....
- В вопросах общения с ребёнком я буду.....
- Мне больше всего запомнилось.....
- Я нашёл ответ на.....

Тест для родителей: «Я и мой ребёнок».

Я и мой ребенок
(Тест для родителей)

МОЖЕТЕ ЛИ ВЫ:

1. В любой момент оставить все свои дела и заняться ребенком ?
2. Посоветоваться с ребенком, невзирая на его возраст?
3. Признаться ребенку в ошибке, совершенной по отношению к нему?
4. Извиниться перед ребенком в случае своей неправоты?
5. Сохранить самообладание, даже если поступок ребенка вывел вас из себя.
6. Поставить себя на место ребенка.
7. Поверить хотя бы на минутку, что вы -добрая фея (прекрасный принц).
8. Рассказать ребенку поучительный случай из детства, представляющий вас в невыгодном свете.
9. Всегда воздерживаться от употребления слов и выражений, которые могут ранить ребенка.
10. Пообещать ребенку исполнить его желание за хорошее поведение.
11. Выделить ребенку один день, чтобы он мог делать что пожелает и вести себя как хочет.
12. Не прореагировать, если ваш ребенок ударил, грубо толкнул или просто незаслуженно обидел другого ребенка.
13. Устоять против детских слез и просьб, если вы уверены, что это только каприз.

Ключ к тесту

- Могу и всегда так поступаю- 3 балла
- Могу, но не всегда так поступаю- 2 балла
- Не могу- 1 балл

30-39 баллов – значит ребенок – самая большая ценность в вашей жизни. Вы стремитесь не только понять, но и узнать его, относитесь к нему с уважением, придерживаетесь прогрессивных принципов воспитания и постоянной линии поведения. Другими словами, вы действуете правильно и можете надеяться на хорошие результаты.

16-30 баллов- забота о ребенке для вас вопрос первостепенной важности. Вы обладаете способностями воспитания, но на практике, не всегда применяете их последовательно и целенаправленно. Порой вы чересчур строги, в других случаях- излишне мягки, кроме того, вы склонны к компромиссам, которые ослабляют воспитательный эффект. Вам следует серьезно задуматься над своим подходом к воспитанию ребенка.

До 16 баллов- у вас серьезные проблемы с воспитанием ребенка. Вам не достает либо знания, как сделать ребенка личностью, либо желания добиться этого, а возможно и того и другого. Советуем обратиться к помощи специалистов- педагогов и психологов, познакомиться с публикациями по вопросам семейного воспитания.

Занятие 3

Тема: «Роль ребенка с ООП в семье»

Цель: способствовать сплочению членов семьи.

Задачи:

- создание в группе доброжелательной, доверительной атмосферы в группе,
- вызвать интерес у детей и настроить их на работу в группе,
- предоставить участникам возможность лучше узнать друг друга,
- формирование умения слушать и давать обратную связь,
- способствовать безоценочному принятию родителями детей, детьми родителей
- эмоциональная разрядка (показать, как можно приемлемым, увлекательным способом сбрасывать накопившуюся агрессию),
- развитие коммуникативных навыков.
- способствовать формированию целостности семьи,
- актуализация жизненных ценностей семьи.

Ожидаемый результат:

- развитие рефлексивных особенностей,
- снятие напряжения,
- развитие эмпатии,
- выявление семейных ценностей,
- сплочение членов семьи.

Форма проведения: тренинг.

Необходимые материалы и оборудование: листы бумаги писчей 16 шт., скотч, листы бумаги на каждого участника, карандаши цветные и простые, ластики, фломастеры, краски, кисточки, вода, 2 газеты, ножницы, лист ватмана, журналы, клей, диск с музыкой, магнитола. фотоаппарат.

ХОД ЗАНЯТИЯ

1. Приветствие

Время 2 мин

Здравствуйтесь! Очень приятно Вас видеть здесь таких заботливых, таких внимательных и таких любящих!

2. Входная рефлексия:

Время: 5 мин.

Цель: выявление ожиданий участников. Корректировка запроса.

2. Знакомство с членами группы

Время: 3 мин.

Давайте сядем поудобнее, образуя кружочек, чтобы всех было видно. Прежде чем вместе начать наше занятие – познакомимся. И в этом нам поможет волшебный клубочек. Передавайте его друг другу, представьтесь и скажите какое-нибудь хорошее ваше качество характера начинающееся на первую букву вашего имени (Люба – любящая). Родители помогают детям – рассказывают причину выбора имени своему ребёнку).

3. Приветствие – разминка: «Здравствуй друг»

Время: 3 мин.

*Здравствуй друг, - здороваться за руку
как ты тут – трогаем плечо
где ты был - за ушко
я скучал - за грудь
ты пришел - руки в стороны
хорошо – обнялись.*

4. Принятие правил группы

Время: 5 мин.

Прежде чем мы перейдем к упражнению необходимо принять правила «Этот круг, в котором мы сидим, является пространством нашей группы. В этом пространстве нет ничего и никого кроме нас самих, кроме того, что мы принесли сюда в себе. Это и есть самое главное. Чтобы наше общение было эффективным, чтобы оно помогло каждому решить те задачи, которые он перед собой поставил, необходимо правила которые будут соблюдаться всеми:

- активность
- доброжелательность и уважение
- правило «СТОП»
- правило «Я- высказывания»
- правило на запрет давать оценку

Анализ упражнения:

- В какой степени предложенные правила ясны участникам?
- Какие из новых правил оказались полезными, а какие обременительными?
- Стоит ли принимать дополнительные правила или следует ограничиться традиционными?

5. Упражнение «Продолжить фразу...»

Время: 5 мин.

Участники по кругу продолжают фразу, заданную ведущим:

«Я не люблю когда...»

«Я люблю когда...»

«Мне радостно, когда...»

«Мне грустно, когда...»

«Я сержусь, когда...»

«Я горжусь собой, когда...»

«Я мечтаю о том, что ...». Каждый член группы рассказывает о том, какие мечты появляются у него чаще всего и с чем они связаны. Рассказ идет по кругу.

«Самые счастливые события в жизни» Участникам группы предлагается вспомнить самые счастливые события в жизни и перечислить их.

6. Упражнение «Идеальный родитель и идеальный ребенок»

Время: 15 мин:

Дети отдельно от родителей составляют список, который характеризует идеального родителя.

Родители, объединившись, составляют свой список характеристик идеального ребенка.

После этого списки зачитываются. Участникам предлагается обсудить являются ли они таковыми, что из списка им бы хотелось взять в первую очередь, чтобы приблизиться к образу «Идеального родителя, либо идеального ребенка».

На следующем этапе участников подводят к тому, что ИДЕАЛА в мире нет, и недостатки есть у всех, но от этого дети не перестают любить родителей, а родители детей. Упражнение заканчивается тем, что составленные списки разрываются, а пары (родитель – ребенок) обнимаются.

7. Игра «Снежки»

Время: 7 мин:

Две команды: родители и дети. Материалы: старые газеты или что-то подобное; клейкая лента, которой можно будет обозначить линию, разделяющую две команды.

Скотчем обозначаем линию, разделяющую две команды.

Возьмите каждый по большому листу газеты, как следует скомкайте его и сделайте из него хороший, достаточно плотный мячик. Теперь разделитесь, пожалуйста на две команды (команда – родители и команда – дет) и, и пусть каждая выстроится в линию так, чтобы расстояние между командами составляло примерно четыре метра. По моей команде вы начнете бросать мячи на сторону противника.

Игроки каждой команды стремятся как можно быстрее забросить мячи, оказавшиеся на их стороне, на сторону противника. Услышав команду «Стоп!», вам надо будет прекратить бросаться мячами. Выигрывает та команда, на чьей стороне оказалось меньше мячей. И не перебегайте, пожалуйста, за разделительную линию.

Игроки каждой команды стремятся как можно быстрее забросить мячи, оказавшиеся на их стороне, на сторону противника. Услышав команду, вам надо будет прекратить бросаться мячами. Выигрывает та команда, на чьей стороне оказалось меньше мячей. И не перебегайте, пожалуйста, за разделительную линию.

Обсуждение.

7. Упражнение «Остров»

Время: 10 мин:

Все вы сейчас будете жителями чудесного острова. Вы будете плавать, играть, веселиться по всей комнате, то есть по морю, а как только я крикну: «Акула!» - все сразу заскочат на остров, чтоб спастись. Как только я скажу: «Акула ушла!» - вы все опять начинаете плавать и веселиться.

Примечание для ведущего: в начале игры газета свободно вмещает всех участников. После того, как группа легко разместилась на газете, ведущий говорит: «Очень хорошо! Но произошло наводнение, и островок уменьшился – газета складывается пополам. Как вы поступите теперь? Ни рвать, ни раздвигать газету нельзя». Затем газета складывается вчетверо, и т.д.

Мы стоим рука в руке,

Вместе мы большая сила!

Вот течет жизни река.

И проплыть ее нам под силу!

Мы стоим рука в руке,

Вместе мы большая сила!

9. Упражнение «Рисуем герб семьи»

Время: 20 мин.

Участники должны создать герб своей семьи. Герб надо красиво оформить.

Геральдика - наука о гербах - одна из вспомогательных исторических наук. Возникла она в Германии, и у нее есть свои законы. Например, грифон - символ могущества и власти - на гербе Севастополя должен быть только серебряного цвета, так как серебро символизирует невинность и доброту. А красный цвет поля – символ храбрости

Ведущий рассказывает участникам о том, что с давних пор люди составляют гербы своей семьи из разных символов, которые отражают в лаконичной форме жизненную философию, главную ценность семьи. Участникам в парах «родитель – ребёнок» предлагается нарисовать свой герб, это не обязательно должно быть что-то конкретное, может быть сочетание цветов, геометрических фигур, цветовых пятен и др.

В гербе можно увидеть силу и мощь рода, дерзание и вдохновение его отдельных членов, исследовать традиции и преемственность поколений. Герб олицетворяет верность дому и роду, ведет по выверенному веками пути созидания и укрепления государственности, дарует память о великих свершениях, предостерегает от ошибок и опасностей. В гербе большая сила и держать должны его сильные руки.

Пришло время нам придумать герб и разместить их на свой щит. Ведущий раздает участникам игры одноразовые бумажные тарелочки, которые играют роль щитов, цветные карандаши, мелки и фломастеры.

Рисование должно быть совместным. Изображение герба и девиза заставляют сконцентрироваться на главном и общем, что ценят в жизни дети и родители, чем дорожат.

Мы держим в руках могучие средство защиты, источники силы и вдохновения – ваши гербы. В них – мудрость и прозорливость, личный опыт и опыт предыдущих поколений. В этих гербах отражены высота устремлений и жизненно важные ценности.

Рядом с гербом предлагается написать свой жизненный девиз. Девиз должен быть кратким и отражать суть жизненных устремлений, позиций, идею или цель семьи.

Рефлексия. Вопросы для обсуждения: что нового узнали участники группы о себе и других, какие чувства они испытывают сейчас, чем бы хотели поделиться друг с другом.

При этом необходимо спросить участников об их чувствах во время рассказа о своём гербе (когда все участники выскажутся, группе предложить – если есть желание, что-то изменить в своём гербе).

- каковы ваши впечатления от этого упражнения?
- о чем побудило задуматься создание герба?

12. Рефлексия на выходе

Время: 10 мин.

- Чем полезна именно для вас данная встреча?
- Что является самым важным из того, чему вы научились в группе?
- Ваши пожелания.

14. Ритуал прощания

Мы завершаем наше тренинговое занятие. А сейчас будем передавать свечу по кругу и говорить теплые слова. Спасибо, мне было приятно с Вами заниматься.

Опыт работы КГУ «Специальная школа №2 акимата г.Нур-Султан»

Закирова Ш.К.

О роли сотрудничества с родителями детей, обучающихся на дому, в период дистанционного обучения через проектную деятельность

Главной задачей обучения детей с особыми образовательными потребностями, находящимися на индивидуальном обучении на дому с использованием дистанционных образовательных технологий является удовлетворение потребностей детей и их родителей, с учетом их возможностей и интересов, выбора оптимального уровня реализуемых программ, темпов и сроков их освоения. Перед педагогом стоит задача оказать поддержку родителям в период перехода и дальнейшего обучения в дистанционном формате: выстроить доверительные отношения, оказать психолого-методическую помощь, учесть их запросы, согласовать каналы связи, расписание занятий, дать советы по организации рабочего места, режима дня.

Ученики, находящиеся на обучении на дому чаще всего замкнуты в домашнем пространстве, имеют мало контактов со сверстниками и взрослыми, ограничены в общении с природой, испытывают боязнь общения с другими детьми. Правильно организованная проектная деятельность, включающая в активную деятельность сразу нескольких учащихся на домашнем обучении помогает их дальнейшей социализации.

Ниже представлен проект «Моя семья», который организована для двух учащихся на дому их разных семей с учетом дистанционного обучения.

Паспорт проекта «Моя семья»

Вид проекта:	Среднесрочный, частично-поисковый, творческий с элементами исследования
Участники:	Фидан К. и Жасмин Ш., ученицы 7 класса, их родители, члены семьи, Нурай К. ученица 9 класса школы №81
Руководитель проекта	Закирова Ш.К. - педагог-дефектолог, обучающий на дому
Срок реализации:	Один месяц
Цель:	Дать возможность общения в виртуальном мире, используя информационно-коммуникативные технологии, научить вести диалог, расширить круг знакомых
Задачи:	Образовательные: расширить знания о семье, о семейном отдыхе на основе знакомства с семьями, рассказов и фотографий; расширить знания по изучаемым темам, знания о информационно-технических технологиях Развивающие: расширять активный и пассивный словарь учащихся, развивать внимание, память, связную речь через рассматривание, описание фотографий; научить пользоваться гаджетами в процессе обучения, способствовать формированию умения воспринимать окружающий мир живым;

	Воспитательные: воспитывать интерес к виртуальному общению, формировать умение работать в паре, укрепление здоровья человека
1 этап	Подготовительный 1. Определяем тему и планируем работу 2. Собираем фотографии
2 этап	Основной (см.таблицу)
3 этап	Заключительный: систематизируем собранный материал и оформляем общую презентацию

№	Мероприятия	Где реализуется	Форма работы	Когда реализуется	Предполагаемый результат
1	Постановка задачи, подготовка к работе над проектом. Знакомство с правилами выполнения проектов.	На занятиях и во внеурочное время	Индивидуальная	Первый учебный день	Сформированность мотивации к реализации проекта
	Изучение информации по ДО; выбор информационно-технического и организационно-методического сопровождения по ДО	Во внеурочное время	Индивидуальная	Первый учебный день	Приложение Zoom, мессенджер WhatsApp, используемые ИКТ (смартфон, компьютер)
	Координация деятельности родителей, учащихся, педагога при реализации проекта с использованием дистанционных технологий	На занятиях и во внеурочное время	Групповая	Второй учебный день	Виртуальное знакомство и общение использование ИКТ в процессе обучения
2	Экскурсия с родителями в парк	Парк	Групповая	Первая декада проекта	Вовлечение родителей в учебно-воспитательный процесс через организацию экскурсий на природу, наблюдение за природой
3	Сбор фотографий,	Во внеурочное время	Индивидуальная	Вторая декада проекта	Презентация семейного альбома

	подготовка презентации				
4	Проведение уроков по теме «Моя семья. Семейный досуг» по программе.	На занятиях	Индивидуальная	Вторая декада проекта	Активное вовлечение обучающихся в процесс получения знаний по теме «Семья», рисование на доске сообщений
5	Проведение уроков по теме «Моя семья. Семейный досуг» по программе.	На занятиях	Совместная (ученик и, родители, члены семьи)	Третья декада проекта	Применение учащимися полученных знаний по теме «Семья»; взаимодействие учеников между собой, способность работать в паре, умение вести диалог
6	Проведение уроков по темам программы	На занятиях	Совместная	В течение всего периода (1 раз в неделю)	Рост социальной компетентности учащихся

Актуальность данного проекта заключается в том, что социализация детей с ООП, обучающихся на дому, в период дистанционного обучения обусловлена: в сложности установления полной связи с миром, в ограниченной мобильности, бедности контактов со сверстниками и взрослыми, ограниченном общении с природой. Учитывая все это, также запросы родителей и то, что дети учатся в одной параллели классов, данный проект совместного обучения с использованием дистанционных технологий позволил общаться детям пусть даже виртуально, расширил круг знакомых, научить вести диалог.

Участниками учебно-образовательного процесса при обучении на дому являются учитель и ученик, а также родитель. Именно выстраивание доверительных отношений с родителями, взаимоуважение, сопереживание за учебный процесс, их помощь своему ребенку, когда учитель находится на удаленном расстоянии, помогает проводить уроки на должном уровне.

**Консультация психолога специальной школы для родителей
«Воспитание ребенка должно быть незаметным»**

Представленная консультация проводится в групповой форме. Для родителей не требуется предварительная подготовка. Целью является оказание помощи родителям в умении анализировать родительское поведение. Исходя из данной цели, в ходе консультации реализуются основные две задачи это - доведение до сознания родителей необходимости проявления родительской любви и расширение представления родителей о значимости эмоциональной составляющей в отношениях между родителями и детьми.

План консультации

№	Этап	Деятельность
Организационная часть		
1.	Вступительное слово психолога.	Уважаемые родители. Я рада всех вас видеть сегодня здесь. Мне очень хочется подарить вам свою улыбку. А сейчас и вы подарите друг другу улыбки. Сегодня мы постараемся выяснить, какую роль играет семья и любовь родителей в воспитании детей. Часто чтобы вырастить полноценного человека, культурную, социально зрелую личность, ребятам необходим родительский пример. Детям нужно чтобы вы делились с ними своим опытом, знаниями, а главное – добротой, лаской, вниманием, любовью. Мы убеждены в том, что каждый из нас искренне любит своих детей и обладает достаточной компетентностью в вопросах воспитания. Скорее всего, выбор темы обусловлен желанием обсудить вместе с вами те формы проявления родительской любви и внимания, которые кажутся наиболее значимыми для наших детей, тем более, что в нашей стремительной материализованной жизни есть очень мало моментов для того, чтобы остановиться и немного размыслить о своей родительской позиции.
Основная часть «Практикум»		
2.	Упражнение «Мы с тобой равные» Цель: дать понять, что взрослый должен общаться с ребенком на равных позициях	Сейчас я вам предлагаю проиллюстрировать часто встречающуюся модель отношений взрослых и детей. Двое родителей изображают родителя и ребенка. Первый, чтобы показать, что он любящий и понимающий родитель, должен подняться на стул и протянуть руку ребенку. Второй, стоящий внизу должен ответить на этот жест. «Ребенок» застывает, подняв лицо и вытянув руки вверх. - Удобно ли вам? Удобно ли ребенку? - Исправьте ситуацию, чтобы было удобно и родителю и «ребенку» Вывод: первая причина, которая мешает нам общаться с детьми, - это разные позиции, когда глаз не видно, и слов не слышно, и душевное тепло исчезает.
3.	Упражнение «Ребенок статуя».	Для этого упражнения нужен «доброволец», который будет играть роль ребенка. А сейчас мы вспомним, как общаться со своими детьми:

	<p>Цель: осознать права ребенка и принять их; нельзя принимать решение за ребенка</p>	<p>- Если ребенок капризничает, что ему говорим: «Не плачь, прекрати!» Значит, мы не позволяем ему свободно проявлять свои чувства (добровольцу завязывается область сердца)</p> <p>- Если ребенок без разрешения берет вещи, которые ему не положено брать, что мы говорим: «Не трогай!» (у добровольца завязываются руки)</p> <p>- Если ребенок разбежался, мешает Вам (нам), что мы говорим: «Не бегай!» (у добровольца связываются ноги)</p> <p>- Если взрослые разговаривают, а ребенок слушает их разговор, как мы реагируем: «Не слушай!» (добровольцу завязывают уши)</p> <p>- Если ребенок кричит, оглушая нас, мы говорим ему: «Не кричи!» (добровольца завязывают рот)</p> <p>А сейчас давайте спросим нашего ребенка, как он себя чувствует? Как Вы думаете, может ли ребенок развиваться в таком состоянии? После всего мы продолжаем «воспитывать» своих детей, читая нотации. А ведь ребенок в таком состоянии уже ничего не воспринимает. Он хочет одного: освободиться.</p> <p>Представьте, что все чувства, испытанные вами – это душевная боль ребенка, когда мы ведем себя по отношению к нему таким образом</p> <p>Как помириться? (прижать ребенка к себе, говорить ласковые слова, поглаживать).</p> <p>Мы обратились к ошибкам семейного воспитания, а теперь давайте расстроим наши достоинства, которых, я убеждена, намного больше.</p>
4	<p>Упражнение «Мое солнышко»</p> <p>Цель: проанализировать свое отношение к ребенку.</p>	<p>Возьмите на столе листы бумаги с нарисованными на них солнышками.</p> <p>В центре круга напишите свое имя. Теперь на каждом из пяти лучиков запишите ответ на вопрос: «Чем я согреваю своего ребенка, как я проявляю любовь?» (Например, улыбкой, добротой, я часто обнимаю своего ребенка, зная как это важно для него).</p>
Заключительная часть		
	<p>Рефлексия</p>	<p>Уважаемые родители, вы должны знать – нет готовых рецептов в воспитании, есть только советы, рекомендации. И только чуткие сердца ваши найдут правильное решение.</p> <p>А сегодня вечером найдите время тихо, мирно поговорить с ребенком, приласкать его, спокойно отправить спать своих детей, а утром ваша улыбка, ласковый голос разбудит их и с хорошим настроением встретите наступивший день. Всего вам доброго, растите хороших людей, чтобы они жили с постоянным желанием приехать к вам или позвонить, в постоянной мечте о тепле родительского дома.</p>

Данная консультация является лишь одним из этапов систематической и планомерной работы психолога над формированием и закреплением положительного климата в каждой семье школьника, который основывается, прежде всего, на правильном построении взаимоотношений между родителем и ребенком. Родитель особенного ребенка не всегда готов вовремя принять

поставленный диагноз и в связи с этим вовремя начать осуществлять необходимую ему поддержку в обучении. Для реализации поставленной цели в годовом плане психологической службы специальной школы отражены следующие виды работы: диагностика, индивидуальные и групповые консультации, консультации по запросу педагога или родителя, совместные тренинги с учащимися и родителями, лектории для родителей и много другое.

Результат работы за год может быть отражен в диаграмме. Он комплектуется на основе входящей и итоговой диагностики на начало и конец учебного года в разрезе параллельных классов. В представленной ниже диаграмме (рисунок 1) отражен сравнительный анализ по исследованию по теме «Положение ребенка в семье» в 1 классах за 2019-2020 учебный год. Данные результаты обработаны в разрезе 10-балльной системы.

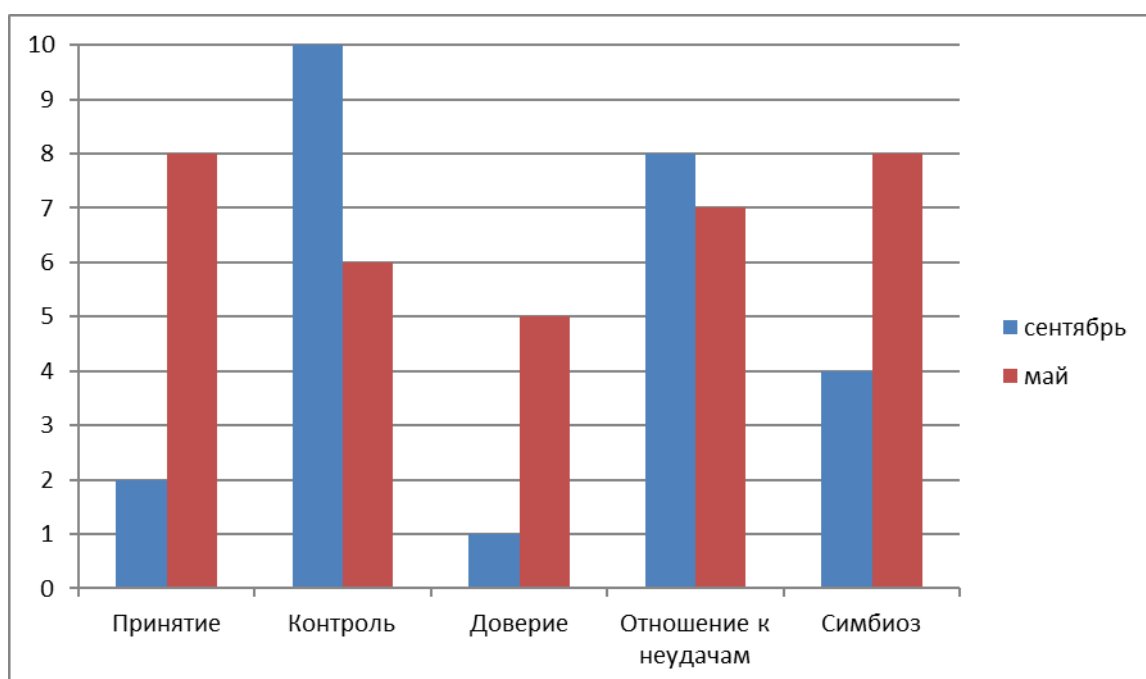

Рисунок 1
Сравнительный анализ по исследованию «Положение ребенка в семье»

Содержание

	Введение.....	103
1	Международный опыт организации работы с семьей ребенка с особыми образовательными потребностями	105
2	Роль взаимодействия семьи и школы в создании условий для развития ребенка с ООП	130
3	Методические рекомендации по психолого-педагогической поддержке семьи с ребенком с особыми образовательными потребностями	151
	Заключение.....	168
	Список использованной литературы.....	169
	Приложение.....	172

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланың отбасына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша әдістемелік ұсынымдар

Методические рекомендации по психолого-педагогической поддержке семьи с ребенком с особыми образовательными потребностями

Басуға 08.12.2020 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 12,77.

Подписано в печать 08.12.2020 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 12,77.